

Ref

Produkt ansvar

PRODUKTANSVARSLAG

BETÄNKANDE AV PRODUKTANSVARSKOMMITTÉN

SOU

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2013

National Library
of Sweden

Ref

Produkt ansvar

PRODUKTANSVARSLAG

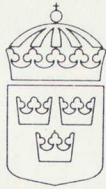
BETÄNKANDE AV PRODUKTANSVARSKOMMITTÉN

SOU

1979:79

Produktansvarslag, betänkande av Produktansvarskommittén, SOU 1979:79

Statens offentliga utredningar
1979:79
Justitiedepartementet

Produktansvar II.

Produktansvarslag

Betänkande av produktansvarskommittén

Stockholm 1979

Omslag Jan Bohman
Jernström Offsettryck AB

ISBN 91-38-05026-9
ISSN 0375-250X
Gotab, Kungälv 1979

Till statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 8 december 1972 tillkallades den 21 mars 1973 justitierådet Erland Conradi, ordförande, numera justitierådet Bertil Bengtsson och numera lagmannen Carl-Edvard Sturkell att som sakkunniga verkställa utredning angående ersättning för produktskador. De sakkunniga antog namnet produktansvarskommittén. Till sekreterare förordnades den 23 april 1973 numera rådmannen Rolf Nöteberg. Med verkan från och med den 1 oktober 1977 entledigades Nöteberg från uppdraget som sekreterare; han förordnades i stället att som expert biträda kommittén. Till ny sekreterare för tiden från och med den 1 november 1977 förordnades hovrättsassessorn Göran Olsson.

Kommittén överlämnade i februari 1976 delbetänkandet (SOU 1976:23) "Produktansvar I. Ersättning för läkemedelsskada".

Genom beslut den 30 juni 1977 vidgades uppdraget åt de sakkunniga till att också avse dels fråga om svensk anslutning till Europarådskonventionen rörande produktansvar för personskada dels ersättning för produktskada som drabbar enskild konsuments egendom.

Kommittén får härmed överlämna betänkandet "Produktansvar II. Produktansvarslag".

Utredningsarbetet har i den nu redovisade delen bedrivits i visst samarbete med motsvarande kommittéer i Finland och Norge samt en arbetsgrupp vid justitsministeriet i Danmark. Samråd har skett med den svenska konsumentköpsutredningen.

I denna del av arbetet har kommittén – förutom av Nöteberg – biträts av experterna direktören Iwan Ahlström, universitetslektorn Bill W Dufwa, direktören Lars G Göransson, generaldirektören Sven Heurgren, direktörerna Hans Lindstedt, Carl Oldertz och Erland Strömbäck, kanslichefen Ulla Swarén samt från och med den 9 maj 1978 ställföreträdande konsumentombudsmannen Axel Edling.

Till betänkandet har fogats särskilda yttranden dels av experterna Ahlström och Göransson dels av experterna Lindstedt, Oldertz och Strömbäck.

Produktansvarskommittén har härigenom slutfört sitt uppdrag.

Stockholm i oktober 1979

Erland Conradi

Bertil Bengtsson

Carl E. Sturkell

/Göran Olsson

Innehåll

<i>Författningsförslag</i>	9
1 <i>Inledning</i>	11
1.1 Kommitténs uppdrag	11
1.2 Den aktuella situationen beträffande Europarådskonventionen	14
1.3 Samarbetet med grannländerna	15
2 <i>Utgångspunkter</i>	17
2.1 Innehållet i Europarådskonventionen	17
2.2 Behovet av ett utvidgat produktansvar i Sverige	18
2.3 Kommitténs inställning	21
3 <i>Nuvarande förhållanden</i>	25
3.1 Förekomsten av produktskador	25
3.2 Gällande rätt i Sverige	27
3.2.1 Produktansvar i allmänhet	27
3.2.2 Ansvarsgrundande egenskaper hos produkter	28
3.2.3 Avtalets betydelse	30
3.2.4 Ansvar på grund av varans farlighet	31
3.2.5 Tillverkarens ansvar	32
3.2.6 Ansvar för importörer, grossister m. fl.	34
3.2.7 Begränsningar i ersättningsskyldigheten	34
3.3 Ansvarsförsäkringar	35
3.3.1 Villkor för försäkringarna	35
3.3.2 Produktskador som försäkringsobjekt och försäkringsfall	36
3.4 Några särskilda försäkringsformer	37
3.4.1 Den allmänna försäkringen	37
3.4.2 Arbetsskadeförsäkringen och trygghetsförsäkringen	38
3.4.3 Patientförsäkringen	42
3.4.4 Läkemedelsförsäkringen	43
3.4.5 Trafikförsäkringen	45
3.5 Skadeståndsskyldigheten för några särskilda ansvarssubjekt	46
3.5.1 Ansvar för järnvägsföretag	47
3.5.2 Ansvar för den som driver luftfart	49
3.5.3 Ansvar enligt sjölagen	51
3.5.4 Ansvar för innehavare av elanläggning	55

3.6	Regressförhållanden enligt gällande rätt	55
3.6.1	Allmänt vad gäller personskador	55
3.6.2	Fördelningen mellan flera ansvariga	56
3.6.3	Regress från sakförsäkring mot den produktansvarige vid sakskada	58
4	<i>Några internationella utvecklingstendenser</i>	61
4.1	Finland	61
4.2	Norge	62
4.3	Danmark	65
4.4	Några andra europeiska länder	65
4.5	Arbetet inom EG	66
4.6	USA	68
4.7	Tillämplig lag vid tvister med internationell anknytning	70
5	<i>Synpunkter på Europarådskonventionens regelsystem</i>	73
5.1	Begreppet defekt	73
5.1.1	Allmänt	73
5.1.2	Alternativa lösningar	75
5.1.3	Defektbegreppet och kravet på adekvat kausalitet	77
5.1.4	Avgränsningen av systemskador	77
5.2	Omkastad bevisbörda i vissa hänseenden	78
5.3	Ansvar för skador orsakade av beståndsdel i en produkt	80
5.4	Produktslag, särskilt om naturprodukter	82
5.5	Ansvarssubjekt	84
5.6	Medvållanderegler	89
5.7	Ansvarsbegränsning	90
5.8	Övriga frågor	94
5.8.1	Preskription	94
5.8.2	Reglernas tvingande natur	96
5.8.3	Force majeure	96
5.8.4	Undantag från tillämpningsområdet	97
6	<i>Närmare utformning av en lagstiftning om personskada</i>	99
6.1	Allmänt	99
6.2	Möjligheten att inpassa en på konventionen grundad produktansvarslag i det svenska rättssystemet	102
6.3	Kommitténs förslag till produktansvarslag	104
6.3.1	Undantag från produktansvaret för vissa skador	104
6.3.2	Förslaget huvudsakliga innehåll	107
6.3.3	Tillämpningsområdet	109
6.3.4	Försäkringsmöjligheterna	110
6.4	Den slutliga fördelningen av ansvaret	111
6.5	Kostnaderna	113
7	<i>Kommitténs överväganden beträffande sakskadorna</i>	117
7.1	Allmänt	117
7.2	Bestämmelser också om sakskada i produktansvarslagen	117
7.2.1	Answarets utformning	117
7.2.2	Ingrediens- och komponentskador	119

7.3 En köprättslig reglering	121
7.4 Sammanfattning och slutsatser	124
8 <i>Specialmotivering</i>	127
<i>Sammanfattning</i>	145
<i>Summary</i>	149
<i>Särskilda yttranden</i>	155
1 Av experterna Ahlström och Göransson	155
2 Av experterna Lindstedt, Oldertz och Strömbäck	159
Bilaga 1 <i>Den finska kommitténs förslag till Produktansvarslag</i>	165
Bilaga 2 <i>Den norska kommitténs utkast till Lov om Produktansvaret</i>	169
Bilaga 3 <i>Europarådskonventionen</i>	173
Bilaga 4 <i>Förslag till lagtext som möjliggör en svensk anslutning till Euro- parådskonventionen</i>	179

Författningsförslag

Förslag till Produktansvarslag

Härigenom föreskrives följande

1 § Med *produkt* avses i denna lag lös sak, oavsett om den är tillverkad eller utgör naturprodukt. Produkt, som ingår som beståndsdel i annan egendom, utgör det oaktat en produkt för sig i denna lags mening.

Med *producent* förstås den som tillverkar färdig produkt eller beståndsdel i sådan produkt eller som frambringar eller insamlar naturprodukt.

Produkt anses ha en *defekt*, om den ej erbjuder den säkerhet mot skada som skäligen kan förväntas, när hänsyn togs till produktens utförande, sättet att marknadsföra den och övriga omständigheter.

Produkt har *satts i omlopp*, när den överlämnats till annan.

2 § Har defekt hos produkt orsakat personskada här i landet, skall skadan ersättas av producenten.

Ersättningsskyldighet föreligger dock icke, om producenten

1. visar att produkten icke satts i omlopp av honom eller
2. gör sannolikt, att defekten icke förelåg när produkten sattes i omlopp av honom eller att den uppkommit senare, eller
3. visar att produkten icke framställts för försäljning, uthyrning eller annan form av distribution som tillgodoser producentens ekonomiska intressen eller eljest utgör led i en av honom bedriven rörelse.

3 § Lika med producenten svarar enligt denna lag:

1. den som importerat produkt för att sätta den i omlopp i rörelse,
2. den som har marknadsfört en produkt som sin produkt genom att låta sitt namn, varumärke eller annat särskiljande kännetecken anbringas på produkten.

4 § Anger ej produkt, som är tillverkad här i landet, vem som är producent och finns ej heller någon enligt 3 § 2 för skadan ansvarig med hemvist här, skall var och en som tillhandahåller produkten i en av honom bedriven rörelse svara såsom producent enligt denna lag, om han ej inom skäligen tid, på begäran av den som kräver ersättning, uppger vem som är producent eller eljest tillhandahöll produkten åt honom. Motsvarande gäller beträffande importerad produkt, om importören ej är angiven på produkten.

Ersättningsskyldighet enligt första stycket inträder icke för detaljhandlare, som tillhandahåller produkt från djur- eller växtvärlden i obearbetat skick, om han lämnar alla för honom tillgängliga upplysningar i hänseenden som anges i första stycket.

5 § Har skadan orsakats av defekt hos produkt, som utgör beståndsdel i annan produkt, och har produkterna skilda producenter, svarar dessa solidariskt för skadan.

6 § Ersättningen kan jämkas på grund av den skadelidandes medverkan, förutom enligt grunder som anges i 6 kap. 1 § skadeståndslagen (1972:207), om skadan väsentligen framstår som självförvållad.

7 § Avtal, som inskränker ansvarigheten enligt denna lag, är utan verkan, om det ingåtts före skadehändelsen.

8 § Den som vill bevaka rätt till ersättning enligt denna lag skall väcka talan inom tre år från den dag han fick eller hade bort få kännedom om skadan, defekten hos produkten och den mot vilken anspråk riktas.

Talan om ersättning enligt lagen får icke väckas senare än tio år efter det producenten satte det särskilda föremål, som orsakat skadan, i omlopp.

9 § Denna lag gäller icke

1. atomskada som avses i atomansvarighetslagen (1968:45),
2. skada som orsakats av läkemedel, varvid med läkemedel förstås dels vara, på vilken läkemedelsförordningen (1962:701) är tillämplig, dels även om så icke är fallet radioaktiva läkemedel.
3. skada som eljest uppkommit direkt i samband med hälso- och sjukvård,
4. skada som är att anse som arbetsskada enligt 2 kap. 1 § lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring och skada som avses i lagen (1977:265) om statligt personskadeskydd,
5. skada som orsakats av defekt hos skepp eller hos luftfartyg,
6. skada till följd av järnvägstrafik eller trafik med motordrivet fordon.

Denna lag träder i kraft den — — — — men äger ej tillämpning på produkt som satts i omlopp före denna dag.

1 Inledning

1.1 Kommitténs uppdrag

Kommitténs ursprungliga direktiv från den 8 december 1972 återges i betänkandet Produktansvar I.¹ Genom tilläggsdirektiv den 30 juni 1977 (Dir 1977:84) fick kommittén ytterligare i uppdrag att utreda frågan om Sverige skall tillträda Europarådskonventionen rörande produktansvar för personskador samt om behovet av ett allmänt, objektivet produktansvar för sakskador som drabbar enskild konsument. I tilläggsdirektiven yttrade chefen för justitiedepartementet, statsrådet Romanus, följande:

Skador som orsakas av industriellt tillverkade produkter, s. k. produktskador, har på senare år ägnats stor uppmärksamhet i de flesta industrialiserade länder med marknadsekonomi. Inte minst har diskussionen gällt skyldigheten att utge ersättning när en vara orsakar person- eller sakskada. Man talar här om produktansvar. Det största intresset har knutit sig till ersättningsmöjligheterna vid personskada.

Särskilda regler om produktansvar finns inte i Sverige, om man undantar viss speciallagstiftning t. ex. i fråga om atomskador. I övrigt får ansvarsfrågan avgöras med tillämpning av allmänna s. k. utomobligatoriska eller i vissa fall kontraktsrättsliga skadeståndsregler. Det är inte helt klart vad gällande rätt innebär i fråga om försättningarna för skadeståndsansvar vid produktskador. Det är dock sannolikt att sådant ansvar i regel inträder bara om skadan kan återföras till någon form av oaktsamt beteende hos tillverkaren eller säljaren, låt vara att aktsamhetskravet många gånger ställs högt. För den skadelidande kan det vidare vara svårt att bevisa att det föreligger ett orsakssamband mellan hans skada och en oaktsamhet hos tillverkaren eller säljaren. Man måste därför räkna med att den skadelidande många gånger i praktiken saknar möjlighet att få ersättning under åberopande av gällande skadeståndsregler.

Mot denna bakgrund tillsattes år 1973 en kommitté, produktansvarskommittén (JU 1973:08), för att utreda frågan om ersättning för produktskador. I direktiven för kommittén (riksdagsberättelsen år 1974 s. 81 ff) framhölls att det i vårt land knappast låter sig motivera att generellt särbehandla detta slags skador genom att införa speciellt förmånliga ersättningsanordningar vid sidan av existerande ersättningsystem. När det gäller specifikt farliga produkter framstod det emellertid enligt föredragande statsrådet från både sociala, psykologiska och samhällsekonomiska synpunkter som angeläget att de skadelidande bereddes ett bättre ekonomiskt skydd än redan existerande ersättningsystem tillhandahöll. Denna fråga borde därför tas upp till allsidig prövning. Därvid borde kommittén särskilt överväga att utforma ersättningsystemet som ett från skadeståndsrätten fristående försäkringssystem som verkar direkt till de skadelidandes förmån. Utredningsarbetet borde i första hand inriktas på en lösning av ersättningsproblemen på personskadeområdet. Kommittén fick dock även till uppgift att undersöka behovet och lämpligheten av särskilda ersättningsanordningar när det gäller egendomsskador.

¹ SOU 1976:23 s. 19 ff.

Produktansvarskommittén lade förra året fram ett delbetänkande (SOU 1976:23) Produktansvar I med förslag till lag om ersättning för läkemedelsskada. I betänkandet föreslås ett ersättningssystem vid personskada orsakad av läkemedel. Systemet skiljer sig i olika avseenden från traditionella skadeståndsrättsliga principer. Bl. a. skall ansvaret för läkemedelsskador gälla oberoende av om fel eller försummelse har förekommit hos läkemedelsföretaget eller annan och oavsett om läkemedlet i objektiv mening är behäftat med fel eller inte. I stället skall rätten till ersättning framgå av en riskvärdering. Avsikten är att främst allvarliga och oväntade skador skall ersättas. I fråga om fysiska skador föreslås en lättnad i den skadelidandes bevisbörda. Övervägande sannolikhet för orsakssamband är sålunda tillräcklig. Ersättningen skall utgå från en kollektiv försäkring som med vissa inskränkningar bekostas av tillverkare och importörer av läkemedel. – Betänkandet har remissbehandlats och övervägs f. n. i justitiedepartementet.

När det gäller skador av andra produkter än läkemedel anför kommittén i sitt betänkande att det inte föreligger tillnärmelsevis samma behov av lagstiftning. Enligt kommittén får man följa den fortsatta utvecklingen och se om det är påkallat med en särbehandling även av andra produktskador.

I det internationella lagstiftningsarbetet har man sedan en tid sysslat med att söka utveckla och samordna olika länders rättsregler rörande produktansvar. Längst har arbetet kommit i Europarådet, där en konvention rörande produktansvar för personsador har utarbetats. Konventionen öppnades för undertecknande den 27 januari 1977. Den har hittills inte tillträtts av någon stat. Vidare har EG-kommissionen i juli 1976 lagt fram förslag till direktiv om samordning av medlemsstaternas rättsregler om produktansvar. Förslaget överensstämmer i sak i allt väsentligt med Europarådskonventionen men omfattar även vissa egendomsskador i privatlivet. Också Förenta nationernas kommission för internationell handelsrätt (UNCITRAL) överväger att ta upp frågan om gemensamma produktansvarsregler på sitt arbetsprogram.

Europarådskonventionen är tillämplig endast på personsador som orsakas av lös egendom. Ansvaret bärs i första hand av tillverkare och importörer, men undantagsvis kan den som blott tillhandahåller produkten bli ansvarig. Ansvaret förutsätter att produkten är "felaktig", dvs. att den inte erbjuder den säkerhet som konsumenten har rätt att vänta sig. Ansvaret inträder oberoende av försummelse från tillverkarens (importörens etc.) sida och är alltså rent objektivt. Den skadelidande har att styrka skadan, felet och orsakssambandet mellan skadan och felet. Lyckas han med det, kan producenten dock befria sig från ansvar om han kan visa att produkten inte har bringats i omsättning av honom eller göra antagligt att felet har uppkommit efter det att han bringade produkten i omsättning. Ersättningen kan vidare jämkas på grund av medvällande av den skadelidande eller någon som är anställd hos honom. Konventionsstat får dock förbehålla sig att tillämpa interna regler om medvällande i den mån de innebär att jämkning får ske bara vid grov vårdslöshet eller uppsåtligt handlande av den skadelidande. I övrigt får konventionsstat inte införa regler som är förmånligare för den skadelidande än de bestämmelser konventionen innehåller. Samtidigt gäller dock att konventionen inte påverkar den skadelidandes rätt enligt allmänna regler om ansvar i eller utom avtalsförhållanden. Inte heller föreligger hinder mot att ett kollektivt ersättningssystem helt eller delvis träder i stället för skadeståndsansvaret, förutsatt att den skadelidandes skydd inte försämras i förhållande till konventionens ersättningsregler.

De ersättningsanordningar som produktansvarskommittén f. n. har i uppdrag att överväga avser – till skillnad från ersättningsreglerna i konventionen – endast skador till följd av specifikt farliga produkter. Att uppdraget inte gäller skador som har orsakats av andra produkter bör bl. a. ses mot bakgrund av den utveckling på skadeersättningsområdet som har ägt rum i vårt land på senare tid. Den kraftiga utbyggnaden både av den offentliga och av den privata försäkringen har medfört att särskilt på personskadeområdet andra ersättningsformer än skadestånd har kommit att spela en

alltmer central roll. Denna utveckling har befästs under tiden efter det att produktansvarskommittén tillsattes. Sålunda har yrkesskadeförsäkringen ersatts av en arbetskadeförsäkring, som ger full ersättning för inkomstbortfall upp till sju och ett halvt basbelopp per år. Av stor betydelse är vidare de kollektiva försäkringsformer av typ trygghetsförsäkring och patientförsäkring som har tillkommit på arbetslivet och sjukvårdens områden under de senaste åren. Genom tillkomsten av en ny trafikskadelagstiftning har också möjligheterna att få ersättning från trafikförsäkring ökat betydligt.

Bortsett från skador till följd av läkemedel torde flertalet personskador på grund av felaktiga produkter fullt ut täckas av de försäkringssystem som nu har berörts. Om en särskild ersättningsanordning införs även för läkemedelsskador föreligger därför inte från nationell synpunkt något framträdande behov av sådana generella regler om skärpt produktansvar för personskador som konventionen anvisar. Å andra sidan är det givetvis av värde om reglerna i de olika länderna är så enhetliga som möjligt. Sverige bör därför inte utan vägande skäl undandra sig att medverka till en sådan reglering.

Enligt min mening bör Sveriges ställningstagande till Europarådskonventionen nu förberedas. Det bör lämpligen uppdras åt produktansvarskommittén, som biträds av experter från bl. a. konsumentverket, industrin, grosshandeln och försäkringsbranschen, att avge förslag i frågan.

Kommittén bör alltså i första hand överväga om Sverige skall tillträda konventionen. Härvid bör även diskuteras om ett tillträde bör göras beroende av vilken inställning andra medlemsstater intar till konventionen. Om kommittén finner skäl för att Sverige skall ansluta sig, bör förslag lämnas till den lagstiftning som behövs för att införliva konventionen med svensk rätt. För den händelse kommittén skulle inta ståndpunkten att konventionen i det väsentliga men inte på alla punkter är godtagbar, bör kommittén lägga fram ett lagförslag som är utformat i enlighet härmed.

Den medvållanderegeln som konventionen innehåller avviker från vad som numera gäller i Sverige vid personskada i allmänhet. Som förut har nämnts finns emellertid möjlighet att reservera sig på denna punkt. Kommittén bör överväga om denna möjlighet skall utnyttjas. Kommittén bör även ta ställning till de andra reservationsmöjligheter som konventionen erbjuder.

Europarådskonventionen omfattar som nämnts inte saksador. Det kan enligt min åsikt likväl finnas anledning att pröva om det inte på ett visst område finns behov av att införa regler om ett allmänt, objektivi produktansvar för sådana skador. Jag syftar på skador som åsamkas enskilda konsumenterna. Dessa skador torde endast i begränsad omfattning täckas av försäkringar på den skadelidandes sida.

Om man på konsumentområdet inför ett ansvar av generell art för saksador genom produkter, bör ansvaret utformas så att dess konsekvenser någorlunda kan överblickas. Endast om detta villkor är uppfyllt är det möjligt att på rimliga villkor täcka ansvaret genom försäkring. Med hänsyn härtill bör det inte komma i fråga att låta ansvaret utlösas annat än när produkten avviker från normal standard. Det kan också ifrågasättas om inte s. k. utvecklingsfel, dvs. sådana fel i produkten som inte ens expertisen hade kunnat förutse, bör hållas utanför ansvarsområdet. Kommittén bör även undersöka om ansvaret skall maximeras till vissa belopp.

För den händelse kommittén skulle förorda regler om ersättning till konsumenterna för produktskador på egendom men ställa sig avvisande till ett generellt ersättningsystem för personskador, utformat i huvudsak enligt Europarådskonventionen, bör den behandla frågan om och i vad mån produktansvaret i konsumentförhållanden skall inbegripa också personskador. Det skulle nämligen kunna te sig egendomligt att tillerkänna konsumenterna ersättning för saksador enligt generösare grunder än som tillämpas för personskadornas del. Med hänsyn till den roll som andra ersättningsformer än skadestånd spelar för personskadorna är emellertid en likabehandling av person- och saksador långtifrån självklar.

Frågan om ansvar för s. k. skadebringande egenskaper i sålt gods befinner sig i ett gränsområde mellan allmän skadeståndsrätt och köprätt. Jag har tidigare i dag förordat att en särskild utredare skall tillkallas för att se över bestämmelserna om konsumentköp. Produktansvarskommittén bör behandla frågan om produktansvar i konsumentförhållanden i nära samråd med denne utredare.

Både när det gäller ett produktansvar för personskador, grundat på Europaråds-konventionen, och ett särskilt ansvar gentemot konsumenterna är det, som jag redan har varit inne på beträffande egendomsskadorna, av stor betydelse i vad mån det går att tillskapa försäkringsskydd för ett utökat ansvar. Frågan bör ägnas särskild uppmärksamhet av kommittén. Det kan också övervägas att införa ett obligatoriskt försäkringssystem inom vissa branscher e. d.

En annan fråga som kräver behandling är om den som har betalat ersättning för en produktskada skall kunna fordra tillbaka ersättningen från annan som har vållat skadan eller som annars är ansvarig för den enligt allmänna skadeståndsregler. Kommittén bör överväga i vad mån särskilda regler behövs om en sådan regressrätt. Även frågan om rätten till återkrav för försäkringsgivare eller annan mot den produktansvarige bör tas upp till behandling.

Vad jag har sagt i det föregående bör inte utgöra hinder för kommittén att, i enlighet med de ursprungliga direktiven, föreslå speciella regler om ersättning för skador av särskilda slag av produkter, i den mån behov därav kan anses föreligga. Regler om ansvar för specifikt farliga produkter kan ha en uppgift att fylla även vid sidan av mera generellt inriktade bestämmelser. Kommittén bör dock begränsa sina överväganden till skador som typiskt sett drabbar den som förvärvat en viss produkt eller personer i förvärvarens omedelbara omgivning. Skador som följer av produkters verkningar på miljön bör inte behandlas i detta sammanhang.

1.2 Den aktuella situationen beträffande Europarådskonventionen

Europarådskonventionen träder i kraft första dagen i den månad som följer närmast efter det att sex månader har förflutit från det att tre stater tillträtt densamma. Konventionen öppnades för undertecknande den 27 januari 1977. Den har undertecknats av Belgien, Frankrike, Luxemburg och Österrike men ännu inte ratificerats av något land. Det är heller inte troligt att konventionen kommer att träda i kraft ännu på flera år. Av betydelse är härvid främst att man även inom EG bedriver arbete med en reglering av produktansvaret. Den 9 september 1976 förelades EG:s ministerråd ett utkast till rådsdirektiv angående harmonisering av medlemsstaternas rätt rörande ansvarighet för bristfälliga produkter. Det kan hållas för visst att konventionen inte kommer att tillträdas av EG-staterna förrän EG-direktivets innehåll har slutligt fastställts. Detta uppskattas kunna dröja flera år. Det sakliga innehållet i utkastet till EG-direktiv överensstämmer i stort sett med innehållet i Europarådskonventionen, men man kan inte utesluta möjligheten att EG-direktivet slutligen får ett något avvikande sakligt innehåll. Om så sker blir det troligen nödvändigt att ändra konventionen.

1.3 Samarbetet med grannländerna

Kommitténs utredningsarbete har bedrivits i visst samarbete med motsvarande kommittéer i Finland och Norge samt en arbetsgrupp vid justitsministeriet i Danmark. Nordiska möten har hållits i Oslo i maj 1977 och i Helsingfors i oktober 1977.

I *Danmark*, som är medlem i EG, synes arbetet med en nationell produktansvarslag vila i avbidan på utvecklingen inom EG.

Den *finska* kommittén har hunnit längre än den svenska och har avgivit betänkande under år 1978. Förslaget har ännu inte lett till lagstiftning. Den *norska* kommitténs förslag har däremot ännu inte fått sin slutliga utformning. Innehållet i lagförslagen (för Norges del ett preliminärt sådant) framgår av bilaga 1 och 2. Ingetdera av förslagen har givits sådan utformning att det medger en anslutning till Europarådskonventionen. Förslagen företer också sinsemellan betydande olikheter i detaljerna.

2 Utgångspunkter

2.1 Innehållet i Europarådskonventionen

Konventionstexten på engelska finns intagen som bilaga 3 till betänkandet. Här skall lämnas en sammanfattning av innehållet.

Avsikten med konventionen är att förbättra allmänhetens möjlighet att få ersättning för personskador orsakade av lös sak. Reglerna avser skador orsakade av alla slag av lösa saker, industriellt framställda lika väl som alster av hantverk och naturprodukter, färdiga produkter eller beståndsdelar i sådana. Enligt uttrycklig bestämmelse undantas dock atomskador från tillämpningsområdet. Ansvariga är producenter, dvs. tillverkare, och importörer av färdiga produkter och av beståndsdelar som ingår i dessa produkter. I vissa situationer bär den som endast tillhandahåller produkten ansvaret. Detta gäller dels när denne ger sken av att det är han som framställt varan, dels när den som säljer produkter vilkas ursprung inte kan utredas (anonyma produkter) inte inom skäligen tid lämnar upplysningar om vem som är producent eller i förekommande fall importör. När flera ansvariga finns är ansvaret solidariskt. Konventionen behandlar emellertid inte den inbördes fördelningen dem emellan. Har den som kräver ersättning eller någon för vilken han är ansvarig genom eget vållande bidragit till skadan kan med hänsyn till omständigheterna skadeståndet nedsättas eller bortfalla.

Inte alla skador orsakade av produkter ersätts enligt konventionen. För att ersättning skall utgå krävs att produkten är defekt och att detta förhållande orsakat skadan. Defekt i konventionens mening är produkten om den inte erbjuder den säkerhet mot skada som skäligen kan förväntas. Det ankommer på den som kräver ersättning att visa att skada uppkommit, att produkten är defekt samt att detta förhållande orsakat skadan. För att förbättra den skadelidandes möjligheter till ersättning uppställer emellertid konventionen vissa presumtioner, vilka producenten har att motbevisa om han vill gå fri från ersättningsskyldighet. Sålunda förutsätts att produkten satts i omlopp, att felet förelåg när detta skedde samt att produkten framställts eller distribuerats i ekonomiskt syfte.

Konventionens regler avser inte att påverka den rätt den skadelidande kan ha på grund av avtal och även möjligheten att föra talan under åberopande av culpa står kvar. Ersättningsrätten enligt konventionen preskriberas tre år från den dag den som kräver ersättning fick eller bort få kännedom om skadan, defekten och den ansvariges identitet eller i vart fall efter tio

år från den dag produkten sattes i omlopp. Bestämmelserna i konventionen är tvingande.

Producentens ansvarighet får ersättas med en garantifond eller med annan kollektiv garanti under förutsättning att den skadelidande därigenom får minst samma skydd som han skulle ha haft enligt konventionens ansvarssystem. I övrigt får fördragsslutande stat inte införa bestämmelser som avviker från konventionen i andra avseenden än vad som framgår av en bilaga till konventionen. I bilagan ges möjlighet att tillämpa nationellt gällande rätt i fråga om jämkning vid medvållande. Vidare kan genom föreskrifter i nationell lag det ersättningsbelopp som producenten är skyldig att betala begränsas på visst sätt. Slutligen tillåts att detaljhandlare vilken säljer oarbetade jordbruksprodukter utesluts från det ansvar som kan komma att åvila den som säljer produkter vilkas ursprung inte kan utredas.

2.2 Behovet av ett utvidgat produktansvar i Sverige

Den tekniska utveckling som skett under de senaste åren förefaller ha medfört att industriellt framställda eller bearbetade produkter i allt större omfattning utsätter människor för risk att tillfogas skador till person eller egendom till följd av att produkterna på grund av sin beskaffenhet, kemiska sammansättning eller av annan orsak erbjuder särskilda skaderisker. Detta kan gälla också produkter av förhållandevis enkelt slag som används i det dagliga livet. Risken för skada ökas också av att material- och produktutveckling sker så snabbt att den enskilda människan knappast har någon möjlighet att skaffa sig all nödvändig information.¹ Även utanför det industriella området har i viss mån en motsvarande utveckling skett. Produkter som konsumenterna alltid betraktat som "naturliga" produceras nu under former som allt mera kommit att likna industrins; frukt och grönsaker besprutas regelbundet, slaktdjur medicineras osv. Vad nu sagts innebär i och för sig ingen anmärkning mot industrin; i stor utsträckning är det utvecklingen som sådan som drivit fram de ökade riskerna.

Veterligt finns ingen svensk statistik som direkt anger hur många skadefall som är produktrelaterade, men företagna punktundersökningar ger stöd för uppfattningen, att åtskilliga skadefall har åtminstone någon anknytning till produkter.

Från samhällets sida söker man skydda allmänheten mot de negativa konsekvenserna av den nu beskrivna utvecklingen bl. a. genom produktkontroll. Denna sker med stöd av ett flertal lagar och förordningar, t. ex. marknadsföringslagen, lagen om hälso- och miljöfarliga varor, livsmedelslagen och fodermedelsförordningen, och är uppdelad på olika myndigheter. Full säkerhet mot skador kan emellertid långt ifrån nås på detta sätt och möjligheten till skadestånd kan även i förebyggande hänseende utgöra ett värdefullt komplement till denna lagstiftning.

Det skadeståndsrättsliga ansvaret för produktskador har inte utvecklats i samma takt som det industriella och tekniska skeendet. Rättsläget är i hög grad oklart och omdiskuterat, men sannolikt är den skadelidandes möjlighet att få ersättning när han skadats av en defekt produkt väsentligen

¹ Jfr Dahl: Farlige produkter og produktansvar i Forbrugerproblemer og forbrugerpolitik, Det danske Forlag, s. 194.

beroende av om han lyckas påvisa culpa (vårdslöshet) hos tillverkaren eller överlåtaren (se vidare avsnitt 3.2). Svårigheterna härvidlag kan vara betydande. Förhållandena är ofta mycket komplicerade och det kan framstå som ogörligt för den skadelidande att, förutom att klargöra orsakssambandet mellan defekt och skada, styrka även culpa hos den ansvarige.

Av ändå större betydelse är emellertid att den skadelidande enligt gällande rätt inte har möjlighet att få ersättning för utvecklingsskador,¹ dvs. skador för vilka risken vid tidpunkten för tillverkningen inte kunde förutses ens av den främsta vetenskapliga och tekniska expertisen. Eftersom risken för skada inte kunde förutses har naturligtvis den skadelidande ingen möjlighet att göra gällande att tillverkaren förfarit culpöst. Denne bär alltså inte något ansvar för sådana skador orsakade av hans produkter, utan den slutliga förlusten drabbar i princip den enskilde skadelidande.

Vad nu anförts talar för att produktansvaret bör skärpas, i första hand i vad gäller personskada, där ersättningsbehovet är mest angeläget. Sålunda har den skadelidande typiskt sett mindre möjligheter än tillverkaren att förebringa utredning om väsentliga faktorer såsom tillverkningsförhållanden och liknande. Det kan därför framstå som mera rimligt att fall av utredningssvårigheter drabbar tillverkaren i stället för den enskilde skadelidande. Också i vad gäller utvecklingsskador – och kanske i särskilt hög grad i sådant hänseende – är det motiverat med en annan ordning än den som för närvarande råder. Man måste tyvärr räkna med att den tekniska utvecklingen kan leda till ett ökat antal sådana skador. Samtidigt har möjligheterna att fastställa orsakssambanden nog också ökat i takt med den vetenskapliga utvecklingen, som bl. a. givit nya kunskaper om kemiska reaktionsmekanismer i kroppen. När utvecklingsskador inträffar kan de ha betydande omfattning och avse ett stort antal skadelidande. Särskilt gäller detta om man först sedan en produkt använts en längre tid kan klarlägga ett orsakssamband mellan produkten och en skada. Man behöver här bara erinra om neurosedynkatastrofen i Sverige och P-pillersaken i Norge. Även om skydd på läkemedelsområdet numera är tillgodosett genom läkemedelsförsäkringen, finns ingen garanti för att inte liknande olyckor kan inträffa på andra områden, t. ex. i fråga om kemisk-tekniska produkter eller livsmedel. Det är ju numera känt, att skador kan uppkomma genom inverkan av t. ex. asbest och vinylklorid. Från beredskapssynpunkt är det därför befogat att resurser, närmast försäkringsvägen, avsätts för att möta sådana katastrofsituationer. Genom att låta produktansvaret omfatta också utvecklingsskador undviker man vidare att den ekonomiska förlusten drabbar den enskilde skadelidande; i stället kan kostnaderna fördelas på ett mera rationellt sätt.

Behovet av att skadeståndsvägen förbättra möjligheten till ersättning vid produktskada måste emellertid också bedömas mot bakgrund av utformningen i stort av den svenska ersättningsrätten.² Den ekonomiska trygghet som erbjuds dem som drabbas av nedsatt förmåga att försörja sig genom eget arbete är större i Sverige än i de flesta andra länder. Produktskador täcks i betydande omfattning av andra ersättningsanordningar än sådana som bygger på ett produktansvar. Den allmänna försäkringen kompletterad med den för patienten i stor utsträckning kostnadsfria sjukvården ger ett grundskydd. Härutöver finns ett flertal ersättningsanordningar som täcker

¹ Se Dufwa: Produktansvar, 1975, s. 28 ff med hänvisningar.

² I den internationella litteraturen har detta betonats av Dufwa: Responsabilité du fait des produits en droit suédois i Revue Internationale de Droit Comparé 1977 s. 527 ff.

skador vilka uppkommit i speciella situationer. Sålunda är den som drabbats av skada i arbetet nästan alltid berättigad till ersättning från arbetsskadeförsäkringen och trygghetsförsäkringen. I andra situationer kan rätt till ersättning från trafikförsäkringen, läkemedelsförsäkringen eller patientförsäkringen föreligga. Möjligheten för den skadelidande att få ersättning av annan skadeståndsskyldig än den som bär produktansvar måste också beaktas. På några områden har särskilda subjekt ett väl reglerat ansvar för skador som inträffar i verksamheten och får därigenom ersätta även produktskador. Detta gäller atomskador samt skador i samband med järnvägstrafik, luftfart eller sjöfart.

Den ersättning som erbjuds genom socialförsäkringen, dvs. den allmänna försäkringen och arbetsskadeförsäkringen, täcker inte alla skadeföljder. Rätt till ersättning för inkomstbortfall föreligger först om nedsättningen i arbetsförmågan överstiger en viss minsta gräns. Vidare kan den skadelidande inte alltid räkna med ersättning för hela inkomstförlusten. Socialförsäkringen ger inte heller kompensation för skadeföljder av annan än ekonomisk natur. Ideell skada, dvs. sveda och värk samt lyte eller annat stadigvarande men, faller alltså utanför. Enligt de övriga ersättningsanordningarna kompenseras emellertid den skadelidande i huvudsak enligt skadeståndsrättsliga principer. För arbetsskadornas del medför detta att trygghetsförsäkringen kompletterar arbetsskadeförsäkringen.

På de områden där det utöver den allmänna försäkringen finns särskilda försäkringsformer får alltså den skadelidande redan nu nästan alltid ersättning enligt skadeståndsrättsliga normer när han drabbas av produktskada. Detta gäller produktskador som inträffar i arbetslivet, i vägtrafiken, till följd av läkemedel eller eljest i samband med hälso- och sjukvård. På dessa områden är behovet av ett utökat produktansvar litet. Även på vissa andra områden har redan enligt gällande rätt den som drabbas av en produktskada goda möjligheter att få ersättning. Detta gäller atomskador samt skador som inträffar i samband med järnvägstrafik, luftfart eller sjöfart, där den som driver verksamheten svarar i särskild ordning. Också här är behovet av en reform av produktansvaret begränsat. I dessa fall spelar även internationella hänsyn en betydande roll.

På andra områden föreligger som redan antytts ett behov av utökat produktansvar. Den allmänna försäkringen ger ju inte den skadelidande full ersättning enligt skadeståndsrättsliga grunder. Det är knappast heller realistiskt att räkna med att alla medborgare har ett kompletterande försäkringsskydd genom på eget initiativ skaffade liv-, olycksfalls- eller sjukförsäkringar eller har sådant skydd genom medlemskap i någon intresseorganisation som tecknat gruppförsäkring. Den för några år sedan diskuterade utsträckningen av trygghetsförsäkringen, genom kollektivavtal, till att avse även fritiden synes inte längre vara aktuell.¹ Kommittén vill emellertid gärna passa på tillfället att här efter förmåga göra propaganda för denna idé. Kunde det visa sig praktiskt och ekonomiskt genomförbart att bereda ersättning för huvuddelen av fritidsskadorna inom den kollektiva trygghetsförsäkringens ram, vore detta säkerligen den bästa lösningen, och man torde nog kunna utgå från att en sådan utvidgning av trygghetsförsäkringen skulle göra en produktansvarslag av den modell kommittén förslår i detta betänkande överflödig. – Som kommittén framhåller i det följande (avsnitt

¹ Trygghetsförsäkring för fritiden har däremot vunnit en inte obetydlig anslutning som frivillig gruppförsäkring.

6.3.4) är det också tänkbart att problemen rörande ersättning för vissa produktskador skulle kunna lösas genom en kombination av frivillig kollektiv försäkring och skärpta skadeståndsregler.

En inte tillräckligt säker produkt kan vålla skador inte bara på person utan också på egendom. Med tanke på den i direktiven uppställda begränsningen av kommitténs uppdrag är här endast saksador som drabbar enskild konsuments egendom av intresse. Även rätten till ersättning för saksador följer nu i huvudsak culparegeln varvid dock gränsdragningen till köprätten kan vålla särskilda besvär. En särskild lagstiftning om produktansvar skulle skapa klarhet i rättsläget och göra det lättare för konsumenterna att kräva ersättning. Införandet av ett rent strikt ansvar för saksador skulle också medföra en förbättring av konsumenternas rätt till ersättning. Av särskild betydelse är härvid att den skadelidande befrias från den ofta svåra uppgiften att styrka att culpa föreligger hos tillverkaren eller någon för vilken denne svarar.

Vid bedömningen av behovet av en utökad rätt till ersättning för saksador orsakade av att produkter inte är tillräckligt säkra måste också beaktas, att dessa skador ofta inte täcks av försäkringar på den skadelidandes sida. Endast för en del av denna typ av skador kan ersättning utgå på grund av t. ex. hemförsäkring. Härtill kommer, att långt ifrån alla hushåll har dessa typer av försäkringar samt att det torde vara ett välgrundat antagande att sådana främst saknas i de ekonomiskt minst bärkraftiga hushållen. Det förhållandet att de skador varom här är fråga oftast avser objektivt sett relativt små belopp gör knappast en reform obehövlig. Även sådana skador kan för den enskilde vara kännbara.

Enligt kommitténs uppfattning finns alltså flera skäl som talar för att strikt¹ ansvar för produktskador som drabbar enskild konsuments egendom införs. En lagstiftning i denna riktning skulle kunna ses som ett led i de strävanden som under 1970-talet gjorts i syfte att förbättra konsumenternas rättsliga ställning.

2.3 Kommitténs inställning

Som konstaterats i det närmast föregående avsnittet föreligger på viktiga områden inget påtagligt behov av ett utökat produktansvar. Införs ändå en till konventionen anpassad produktansvarslag, som gäller på alla områden, kompliceras svensk skadestånds rätt ytterligare. Där råder redan nu mycket heterogena förhållanden.² Man har successivt förbättrat den enskildes trygghet, dels genom att tillskapa särskilda försäkringssystem, dels genom att införa speciella skadeståndsregler på vissa områden. Dessa regler täcker delvis varandra. Att därutöver införa ett strikt produktansvar som gäller över hela fältet är knappast motiverat.

Det skall emellertid betonas, att även om en svensk produktansvarslag helt i överensstämmelse med konventionen framstår som onödig och ledande till principiella nackdelar i form av viss överlappning, en sådan lag knappast skulle medföra allvarliga negativa konsekvenser. Konventionen är resultatet av långvarigt internationellt samarbete och de rättsliga kon-

¹ Uttrycket strikt ansvar används i detta betänkande för att beteckna ett skadeståndsansvar som inte i något hänseende vilar på culpa, egen eller annans.

² Jfr Dufwa: Vår komplicerade trafikskaderätt och framtiden i SvJT 1979 s. 401 ff, särskilt s. 473 ff.

struktionerna förefaller väl genomtänkta och ändamålsenliga, även om de till vissa delar kan synas något främmande för det svenska rättssystemet. Det torde heller inte möta några hinder att i svensk lagstiftning inpassa en produktansvarslag som bygger på konventionen. Det är alltså tänkbart att harmonisera svensk lagstiftning med denna, om särskilda skäl därtill föreligger.

Närmast skulle dessa vara önskemålet att uppnå enhetlighet med lagstiftningen i andra länder. Något sådant motiv finns emellertid för närvarande inte. Med hänsyn till det arbete på produktansvarets område som bedrivs inom EG torde det dröja flera år innan konventionen kan träda i kraft. Inte heller på det nordiska planet finns utsikter till helt överensstämmande regler. De finska och norska kommittéernas förslag (det norska i preliminär utformning) är sinsemellan olika och avviker båda från konventionen. De föreliggande lagförslagen visar dock, att man i Finland, Norge och Sverige arbetar med i stort sett samma utgångspunkter. Någon anledning att låta Sverige – med dess relativt goda grundskydd för skadade personer – inta en banbrytande ställning, så att vi som första nation skulle införa en lagstiftning i enlighet med konventionen föreligger inte. Sannolikt skulle för svenskt näringsliv uppkomma negativa konsekvenser om här gäller ett betydligt mera omfattande produktansvar än i andra länder. Sverige bör därför knappast ansluta sig till konventionen förrän flera andra stater gjort det eller det åtminstone står klart att så kommer att ske.

Kommittén föreslår att i stället en produktansvarslag anpassad endast efter här föreliggande behov införs. Denna skulle alltså väsentligen täcka i hemmet eller annars på fritiden uppkomna skador som inte har samband med trafik eller läkemedel. Avgränsningen av tillämpningsområdet bör ske negativt, dvs. så att det föreskrivs att lagen inte gäller atomskador, arbets-skador, läkemedelsskador, behandlingsskador inom sjukvården samt skador orsakade av defekt hos skepp eller luftfartyg och skador i följd av järnvägstrafik eller trafik med motordrivet fordon. Beträffande lagens närmare utformning inom denna ram har kommittén prövat olika vägar och funnit att en lag som i fråga om ansvarets utformning nära anknyter till konventionen har särskilda fördelar. Införandet av en lagstiftning med sådant innehåll – omfattande även utvecklingsskador – måste anses vara starkt motiverat från konsumentens synpunkt. Även om de med en reform förenade kostnaderna kommer att drabba konsumenterna i form av något högre priser är det mera rimligt att bördan på detta sätt bärs solidariskt av konsumenterna än att kostnaderna får stanna på enskilda skadelidande.

Kommittén har den förhoppningen, att det förhållandet att den nya produktansvarslagen utformas efter konventionens grunder skall ge värdefulla erfarenheter. Genom att pröva effekten av en mera begränsad lagstiftning och studera de med den förbundna kostnaderna kan man få underlag för ett ställningstagande till om det över huvud taget är lämpligt att senare gå vidare och genomföra en lagstiftning helt i enlighet med konventionen. Härigenom kan kommitténs förslag ses som något av ett provisorium avsett att bereda vägen för en mera omfattande lagstiftning om en sådan visar sig önskvärd.

Som tidigare konstaterats föreligger ett behov av skärpt produktansvar för sakskador som drabbar enskild konsument. Enligt kommitténs upp-

fattning finns här två alternativa vägar att genomföra en reform. Antingen kan man i en produktansvarslag som bygger på defektansvar införa en bestämmelse enligt vilken ersättning för sakskada, som drabbar annat än produkten själv eller egendom i vilken den utgör beståndsdel, skall utgå under ungefärligen samma förutsättningar som för personskada. Den skadade egendomens ägare måste då vända sig mot tillverkaren av den defekta produkten. Eller också kan man utsträcka det köprättsliga ansvaret till att även gälla vissa produktskador. Det är då naturligt att konsumenten bereds möjlighet att också vända sig mot säljaren. Kommittén har efter samråd med konsumentköpsutredningen funnit att den sista lösningen är att föredra.

3 Nuvarande förhållanden

3.1 Förekomsten av produktskador

Det är uppenbart att en del av de skador som inträffar i samhället har orsakats av produkter. Ofta beror då skadan på produktens beskaffenhet. Några exempel på detta skall här lämnas. Livsmedel är förorenade av giftiga ämnen och orsakar sjukdom. Rengöringsmedel innehåller en kemisk förening som vållar hudskador. Fodermedel är infekterat och smittar ned en djurbesättning. Bilens bromsar fungerar inte vilket leder till trafikolycka med personskada och skada på egendom som följd. Lim till golvmattan löser upp denna och underlaget. Det kan emellertid också inträffa att en tillhandahållen produkt vållar skador på grund av felexpediering. Syre levereras exempelvis i stället för komprimerad luft vilket leder till en explosion med egendomsskador som följd. En annan risk är att produkten lämnas till konsumenterna utan att dessa får tillräckliga besked om hur produkten skall användas. Som exempel kan nämnas att det inte upplyses om att ett rengöringsmedel vållar skador på golv av visst material eller att det kan förorsaka allergiker allvarliga besvär.

Det är mycket svårt att få underlag för en bedömning av i vilken omfattning produkter som inte uppfyller rimliga säkerhetskrav vållar skador. Det är närmast skador av sådan orsak som är av intresse. I många fall har flera faktorer bidragit till skadans omfattning och för att få orsakssambanden klarlagda fordras ofta noggranna studier av varje särskilt ärende. Det har naturligtvis också en avgörande betydelse var man sätter gränsen för vad som skall anses som rimlig säkerhet.

Veterligt finns i Sverige inte något material som direkt belyser frågan i vad mån ur säkerhetssynpunkt otillfredsställande produkter orsakar skada. Officiell statistik saknas nu. Under åren 1955–1965 registrerades dock i vilken utsträckning i trafikolyckor inblandade motorfordon var behäftade med fel. Rapporteringen förde emellertid en tynande tillvaro under de senare åren och upphörde därefter helt då den ansågs otillförlitlig. För åren 1961–1965 finns endast råtabeller. År 1959¹ angavs fel i fordonen föreliggande i ca 4 % av fallen vid dödsolyckor och i ca 1,5 % av fallen vid andra olyckor. Av materialet går inte att klart utläsa i vad mån bristfälligheterna hänför sig till fel i samband med tillverkningen eller uppstått genom dåligt underhåll. Det förefaller dock rimligt att antaga att det sistnämnda förhållandet inte sällan varit den huvudsakliga orsaken.

För att få något underlag för en bedömning av förekomsten av produkt-

¹ Svensk offentlig statistik, Vägtrafikolyckor 1959 s. 55.

skador har kommittén studerat uppgifter om 1 245 olycksfall, vilka under tiden 16 augusti – 15 december 1976 behandlades vid Akademiska sjukhuset i Uppsala. Olycksfallen ingår i en för Nordiska ämbetskommittén för konsumentfrågor utförd provundersökning för ett projekt kallat "Inrapportering av olyckor i hemmen och deras grannskap". Olyckor vilka lett till döden täcks inte av undersökningen. I ett formulär för varje skadefall anges bl. a. den skadades ålder och kön, vilken produkt som varit inblandad, produktens ålder och fabrikat, en kort beskrivning av hur olyckan gick till samt en diagnos av läkaren som behandlat den skadade. I 2/3 av de 1245 fallen finns uppgifter om inblandade produkter. Den manuella genomgång kommittén låtit utföra ger vid handen att högst 2–3 % av olycksfallen kan ha orsakats av defekter i produkten. Det är dock viktigt att betona att denna siffra inte är statistiskt säkerhetsställd. Materialet avser endast en region av landet och en årstid, hösten. Detta är förhållanden som påverkar skadebilden. Härtill kommer att det för ett säkert avgörande av om en defekt hos produkten föreligger krävs en noggrann undersökning i varje särskilt fall, något som med hänsyn till den tid som förflutit sedan skadan inträffade inte bedömts som möjligt.

I andra länder har på den aktuella frågan inriktade studier gjorts. I USA har utförts åtminstone tre undersökningar huruvida en uppkommen produktrelaterad skada berott på en defekt i produkten, felanvändning eller på någon blandorsak.

En undersökning¹ avsåg 2 753 barn som under ett år vårdats på avdelningarna för intensivvård vid sex sjukhus i Pennsylvania. Drygt 3/4 av skadorna hade inträffat i hemmen vid bruket av vanliga konsumtionsvaror. I rapporten uppges att 2 % av fallen berodde enbart på defekt i varan medan 18 % delvis hade sådan orsak.

En annan undersökning visar att 5–20 % av de skador vilka har anknytning till konsumtionsvaror skulle kunna förhindras med hjälp av bättre produktutveckling och effektivare produktstandarder.²

Slutligen hävdar Consumer Product Safety Commission³ efter att ha undersökt 2 500 skadefall att 10 % av dessa beror på defekt i produkterna. I samma undersökning uppskattas att ungefär 20 % av skadefallen skulle ha kunnat undvikas med hjälp av hyggliga produktstandarder.

En holländsk undersökning ger vid handen att produkten var huvudorsak till skadan i 15 % av de fall där skadan hänför sig till en produkt.

Att dra mera bestämda slutsatser med utgångspunkt från det redovisade materialet låter sig knappast göras, bl. a. eftersom det är oklart vilka sä-

¹ Tokuhata, George, "Childhood Injuries Caused by Consumer Products, Pennsylvania Department of Health, Division of Research and Biostatistics, May 1972.

² Hearings on H.R. 8110, H.R. 8157, H.R. 2600 and H.R. 3813 Before the Subcommittee on Commerce and Finance of the House Committee on Interstate and Foreign Commerce, 92 nd Congress, 1 st an 2 nd Sess, P.T. 3, at 1135 (1971–72).

³ Short Study to Estimate the Fraction of Produkt Related Injuries Adressable by Mandatory Standards, Office of Program Planningan Evaluation, Internal Consumer Product Safety Commission Document.

kerhetskrav som uppställts i olika fall.¹ Man kan dock konstatera att produktskadorna inte är ovanliga. Det förefaller också rimligt att anta att den tekniska utvecklingen medför att de ökar i antal. Detta överensstämmer också med konsumentverkets erfarenheter.

3.2 Gällande rätt i Sverige²

3.2.1 *Produktansvar i allmänhet*

Med det redan använda begreppet produktansvar avses i allmänhet skyldigheten – närmast för tillverkaren – att utge ersättning när en tillhandahållen vara orsakar personskada eller skada på annan egendom än varan själv. Termen är jämförelsevis ny i nordisk rättsvetenskap. Den är en översättning från det engelska uttrycket *products liability* eller *product liability*. Tidigare behandlades motsvarande frågor närmast inom köprätten varvid man talade om skadebringande egenskaper i levererat gods. En anledning till den förändrade terminologin är att uppmärksamheten riktats mot den mycket snabba utveckling som produktansvaret fått i vissa länder, framför allt i USA. Också i Europa har intresset för produktansvarsfrågor vuxit snabbt under det senaste decenniet. Men valet av terminologi återspeglar även att intresset förskjutits från säljarens till tillverkarens ersättningsskyldighet.

Omfattningen av den ersättning som utgår för produktskador följer gängse skadeståndsrättsliga principer. Allmän förmögenhetsskada som är en följd av person- eller sakskada (t. ex. inkomstförlust vid personskada eller förlust genom tidsspillan vid sakskada) betraktas naturligtvis såsom en del av person- respektive sakskadan. Utanför produktansvaret anses däremot falla såväl fel på produkten själv som allmän förmögenhetsskada till följd av sådant fel.

Det finns som redan torde ha framkommit inte någon svensk lagstiftning som uttryckligen behandlar produktansvaret. Atomansvarighetslagens bestämmelser innebär dock att ansvar för atomskada i princip kan falla endast på innehavare av atomanläggning. Även trafikskadelagen (1975:1410) avskär i mycket stor utsträckning möjligheterna att göra gällande produktansvar.

Också rättspraxis är sparsam i Sverige. Det råder därför på många punkter osäkerhet om vad som är gällande rätt.

Ett särdrag för produktansvaret i jämförelse med det ansvar som annars vilar på den som tillhandahåller varor är att den skadelidande och den ansvarige ofta inte står i kontraktsförhållande till varandra. Dels kan flera kommersiella led stå mellan tillverkare eller importör och den konsument som drabbas av skadan. Dels kan – i de fall där ansvar för detaljisten kommer i fråga – skadan drabba inte köparen utan någon i hans omgivning. Dels slutligen kan den skadelidande – exempelvis vid brukande av fortskaffningsmedel – vara en utomstående person.

Ett annat särdrag för produktansvaret är den omfattning skadorna kan få. Skadan av den enskilda produkten överstiger ofta vida produktens eget värde. När det är fråga om masstillverkade varor kan därför skadorna uppgå till väldiga belopp. Ett välkänt exempel är neurosedynfallet.

Genom utformningen av tilläggsdirektiven är vad gäller sakskadorna endast de som drabbar enskilda konsumenter av intresse.

¹ De berörda undersökningarna är inte tillgängliga i Sverige. Kommittén har endast kunnat ta del av dem i referat.

² Avsnittet bygger helt på s. 25–33 i kommitténs betänkande *Produktansvar I* (SOU 1976:23) som inte längre finns i handelen. Förutom av senare rättsfall föranledda tillägg görs knappast mera än redaktionella ändringar i den ursprungliga texten.

3.2.2 Ansvarsgrundande egenskaper hos produkter

I litteraturen indelas skadebringande brister hos produkter allmänt i tre typer: konstruktionsfel, fabriktionsfel och instruktionsfel. *Konstruktionsfel* beror på produktens ursprungliga utformning eller sammansättning och föreligger därför i regel i alla de produkter av samma slag som härrör från samma tillverkare. *Fabriktionsfel* orsakas av något missöde i tillverkningsprocessen, varför det ofta kan föreligga bara i något eller några enstaka exemplar i en serie produkter. *Instruktionsfel* består i felaktiga, ofullständiga eller uteblivna anvisningar och varningar om hur en i och för sig fullgod produkt skall användas. Ofta talar man därutöver om utvecklingskador (utvecklingsfel) och systemkador (systemfel). Utvecklingsfel kan ses som en särskild typ av konstruktionsfel. De utmärks av att risken för skada på teknikens och vetenskapens ståndpunkt vid tillverkningstillfället inte kunde förutses ens av den främsta expertisen. Inte sällan ligger utvecklingsfelen också nära instruktionsfelen.¹ Vid systemkador slutligen är det fråga om kända egenskaper hos produkten som man vet kan vålla skador men där produkten ändå accepteras av tillverkare och samhälle. Risken för skada är alltså – i motsats till vad som gäller vid utvecklingsfel – inte oväntad. Det är tveksamt om systemskadorna bör uppställas som en särskild kategori.

I stort sett vilken produkt som helst kan i någon situation åstadkomma sak- eller personskador. Skadan kan bero på att produkten används på ett annat sätt eller för ett annat ändamål än som varit avsett, t. ex. till följd av förväxling. Skadan kan också vara en naturlig konsekvens av användningen, t. ex. tandskador av sötsaker. Man kan inte med fog göra gällande att varje sådan skada skall leda till ersättningskyldighet för tillverkare eller säljare.

Problemet behandlas i kontraktsrätten som en fråga om fel i godset. Föreligger fel inträder under vissa ytterligare förutsättningar ersättningskyldighet. Varan kan vara felaktig med hänsyn till vad parterna uttryckligen avtalat eller vad förvärvaren haft rätt att förutsätta. I betydande utsträckning bestäms dock felbegreppet genom en mera abstrakt bedömning, gällande exempelvis vilka egenskaper en vara av det ifrågavarande slaget normalt har.

De avgöranden som måste träffas vid prövningen av om en produkt har sådana egenskaper att dessa bör grunda produktansvar avviker i flera avseenden från den kontraktsrättsliga felbedömningen. Den vanligaste grunden för produktansvarets inträde enligt gällande rätt är att man på tillverkarens eller överlåtarens sida gjort sig skyldig till vållande (culpa). Ofta föreligger emellertid inte kontraktsförhållande mellan den som ansvarar för vållandet och den skadelidande, vilket medför att det inte kan bli fråga om några kontraktsmässiga skyldigheter att tillse att produkten är i oskadligt skick – något som spelar en stor roll i avtalsmässiga relationer. Ännu tydligare blir skillnaden om man tänker sig ett strikt ansvar för produktens egenskaper mot andra än medkontrahenter. I motsats till vad som gäller vid fel i köplagens mening måste man i regel göra en abstrakt bedömning av frågan, om produkten håller måttet, utan att ta hänsyn till vad en säljare kan ha tillförsäkrat eller vad en köpare annars kan ha haft anledning förutsätta beträffande produktens skick. Också i andra avseenden kan ansvaret för produktskada inträda enligt en annan bedömning än den köplagens felregler

¹ Utvecklingskador utgör sålunda systematiskt sett inte någon speciell fristående skadekategori. Deras inplacering i ersättningsystemet är emellertid förenad med åtskilliga problem. Synpunkter på utvecklingskador återfinns på bl. a. a. s. 19 (reformkrav), 33, 73, 75, 77 (adekvans), 110, 116 (kostnadsfrågan), 118 (egendomsskada), 131 f. (specialmotivering- en).

leder till. Sålunda kan, i fråga om en produkt som använd på rätt sätt är väl lämpad för sitt ändamål, tillverkare eller säljare ha underlåtit att varna för att produkten i en särskild situation kan åstadkomma produktskada. Ibland kan en sådan underlåtenhet anses som försummelse som medför skadeståndsskyldighet enligt allmänna regler, men det är också tänkbart att underlåtenheten är ursäktlig men produkten anses behäftad med ett instruktionsfel som enligt ett sådant regelsystem som Europarådskonventionens skulle grunda ett strikt ansvar.

Den egenskap eller brist på egenskap som på detta vis skulle vara produktansvarets grund benämner kommittén, som torde ha framgått, defekt. Kommittén har funnit det angeläget att välja en term som inte leder tankarna till köprättens regelsystem. Uttrycket är hämtat från Europarådskonventionens engelska text. Det bör påpekas att också beträffande produktansvar i kontraktsförhållanden avvikelser kan finnas mellan en defekt i denna mening och ett köprättsligt fel. Svaret på frågan huruvida en defekt föreligger kan vidare variera med hänsyn till vem som skall använda produkten.

Rättspraxis ger inte stor ledning för bedömningen av i vilka avseenden en levererad produkt enligt gällande rätt skall anses vara defekt på ett sätt som har relevans för produktansvaret. Rättsfallen har rört sådana frågor som att en vara avviker från normal standard för likartade produkter (exempelvis NJA 1918 s. 156 och 1945 s. 189), att varan genom förväxling blivit levererad i stället för en annan vara (NJA 1934 s. 682 och 1945 s. 676), att varan vid normal användning utlöser helt oväntade skaderisker (NJA 1961 s. 94 och 1977 s. 538) eller att en maskin saknar nödiga skyddsanordningar (NJA 1948 s. 173 och 1959 s. 181). Vidare har det bl. a. varit fråga om felaktig etikett på en fyrverkeripjä (NJA 1949 s. 460).

Rättsfallen rör som synes relativt klara fall av defekt i konventionens mening. Om en vara är förbunden med en oväntad risk för produktskada vid normalt bruk av normalt mottagliga personer i den krets som kan förväntas använda produkten, är varan defekt.

Ibland kan bedömningen av huruvida en defekt föreligger vara svårare och vad som där nu gäller är i hög grad osäkert. Detta gäller följande exempel. Skadan beror på särskild känslighet (exempelvis allergi) hos den skadelidande. Skadan inträffar vid en ovanlig kombination med andra varor. Varan är i och för sig i fullgott skick, men skadan beror på att den skadelidande inte insett hur varan skall användas. Varan kommer oväntat i händerna på en annan person än den som varan är avsedd för.

Ett fall, som rör en felbedömning av mera speciellt slag, är att den skadelidande förlitar sig på att varan har en egenskap som den saknar. Sådana situationer är inte ovanliga i fråga om läkemedel. Ett exempel från Produktansvar I kan anföras: En patient byter läkemedel och den sjukdom som skulle förebyggas bryter ut därför att det nya läkemedlet saknar tillräcklig verkan mot sjukdomen.

Slutligen skall i detta sammanhang påpekas följande. Att en defekt i objektiv mening föreligger är inte den enda förutsättningen för ersättningskyldighet ens om defekten medför ett strikt ansvar. Till en början uppkommer frågan om vem som är ansvarig för defekten. Vidare kan ansvaret tänkas vara uteslutet på grund av något förhållande på den skadelidandes sida, t. ex. underlåten undersökning, underlåten reklamation eller medvål-

lande. Ersättningsskyldighet kan emellertid också tänkas föreligga oberoende av om varan är behäftad med någon defekt. Detta kan vara fallet då varan är i hög grad farlig, exempelvis vid leverans av explosiva produkter.

3.2.3 *Avtalets betydelse*

I rättsfallet NJA 1918 s. 156 fastslog högsta domstolen att köplagens regler om skadeståndsskyldighet för fel i godset inte har tillämpning i fråga om produktskador. Denna inställning har bekräftats i senare rättsfall, exempelvis NJA 1934 s. 701 och 1945 s. 189. I stället är också i förhållandet mellan köpare och säljare den allmänna culperegeln tillämplig.

Av några rättsfall rörande byggnadsmaterial (NJA 1935 s. 577 och 1951 s. 271) och skorpmjöl (NJA 1960 s. 441) framgår att köplagen likväl är tillämplig, om det sålda godset ingår som en väsentlig ingrediens i en annan vara och till följd av defekt leder till skada på sistnämnda vara.

I svensk rätt synes ingen tvekan råda om att även annan säljare eller tillverkare än den skadelidandes medkontrahent kan göras ansvarig för produktskada med stöd av allmänna skadeståndsrättsliga regler, i första hand skadeståndslagen (jfr NJA 1961 s. 94). Att säljaren av en vara som vållar produktskada inte ansvarar för denna skada enligt de för honom tämligen stränga felreglerna i köplagen innebär därför, att hans ansvar bedöms enligt i huvudsak samma regler som gäller för tidigare led i produktions- och distributionsprocessen. Detta betyder dock inte att avtalsförhållandet helt saknar betydelse för ansvaret.

Vid sidan av culpaansvaret spelar garantiresonemang en inte oväsentlig roll för produktansvaret.¹ Har säljaren utfäst viss egenskap eller brist på egenskap hos varan svarar han för utfästelsens riktighet oberoende av culpa (NJA 1949 s. 664). I rättspraxis har också förekommit att en avtalspartner ålagts objektivt ansvar, på grund av att han genom sitt uppträdande ingivit motparten den föreställningen att varan var lämpad för visst ändamål; detta uppträdande har tydligen tolkats som ett slags tyst garanti för att varan inte skulle ha skadebringande egenskaper (NJA 1945 s. 676 och 1968 s. 285). Särskilt när fråga är om för köparen närliggande egendomsskador kan ett sådant resonemang ligga nära till hands.

Oberoende av på vilken grund säljaren ansvarar, kan avtalsförhållandet vidare påverka bedömningen av vad som är en defekt i varan. Exempelvis kan den skadelidandes individuella förutsättningar, i den mån de har eller bör ha uppfattats av motparten, inverka i högre grad än om den ansvarige inte är den skadelidandes medkontrahent.

Genom avtalet kan säljaren å andra sidan inskränka sitt ansvar. Dels kan avtalet ges den tolkningen att en vara som avviker från genomsnittlig standard likväl inte är felaktig. Dels kan säljaren friskriva sig helt eller delvis från ersättningsskyldighet. Friskrivning från ansvar godtas dock inte utan vidare i rättstillämpningen.

Enligt skadeståndslagen ansvarar arbetsgivare för culpa av alla sina arbetstagare, oavsett om arbetsgivaren står i kontraktsförhållande till den skadelidande. Det är tänkbart att ett kontraktsförhållande inverkar i skärpande riktning, så att ansvar föreligger också för produktskada som har vållats av självständig medhjälpare eller dennes folk (jfr NJA 1943 s. 356, som

¹ Jfr Dufwa: Responsabilité du fait des produits en droit suédois i *Revue Internationale de Droit Comparé* 1977 s. 546 ff.

dock inte gäller produktskada i sedvanlig mening). Härför krävs dock sannolikt att det är fråga om fullgörande av avtalet i tämligen inskränkt mening, exempelvis säljarens åtagande att installera en maskin. Däremot torde knappast kontraktsförhållandet påverka en säljares ansvar för culpa i tidigare led, utöver vad som kan följa av antagande av en tyst garanti (jfr NJA 1951 s. 271). Att märka är att i NJA 1977 s. 538 en importör ålades ett sådant ansvar för tillverkarens vållande. Grunden var emellertid inte något avtal utan sådana allmänna överväganden om skadelidande konsumenters behov av skydd som ligger bakom konventionens reglering.¹

Förekomsten av en avtalsituation kan också ha betydelse för omfattningen av ersättningen. I ett kontraktsförhållande kan en köpare få ersättning för den köpta varan, om han undanskaffar denna för att undvika en produktskada som sannolikt annars skulle inträffa och därvid till omfattningen överstiga varans värde (NJA 1942 s. 542). Vidare kan han säkerligen få ersättning även om skadan inskränker sig till ren förmögenhetsskada. Sannolikt utgår sådan ersättning i allmänhet inte i rent utomobligatoriska förhållanden (jfr 2:4 och 3:1 skadeståndslagen).

I den mån ansvaret för den som har levererat en vara skärps på grund av ett avtalsförhållande torde denna ansvarsskärpning komma inte bara medkontrahenten utan också dennes närmaste omgivning till godo; anses säljaren av ett livsmedel ha garanterat dess oskadlighet, omfattar det ansvar som på grund därav uppkommer för honom förgiftningsskador inte bara hos köparen utan också hos familjemedlemmar som har ätit av livsmedlet (NJA 1945 s. 676).

Det är vanligt att tillverkare, importörer och grossister genom bl. a. reklam samt anvisningar och varningar på själva varan påverkar dem som kommer i kontakt med varan. Vidare ligger ofta allt inflytande över varans utformning på tidigare led än den skadelidandes medkontrahent. Sådana omständigheter kan tänkas medföra en benägenhet i rättstillämpningen att i den information som en tillverkare lämnar allmänheten – eller eventuellt produktkontrollerande myndigheter – intolka ett slags garanti för varans oskadlighet i visst hänseende. Några fall där problemet bedömts är dock inte kända.

3.2.4 Ansvar på grund av varans farlighet

I svensk rättspraxis förekommer några situationer av strikt ansvar för farlig verksamhet i utomobligatoriska förhållanden utan stöd av lag. Av störst intresse i detta sammanhang är att en entreprenör i vissa fall svarar rent objektivt för skador av sprängningar (NJA 1966 s. 248). I litteraturen har diskuterats om sådan ansvarsskärpning kan förekomma också i fråga om tillverkarens och säljarens ansvar för produktskada (jfr också lagrådet i NJA II 1972 s. 574). Något säkert exempel på sådant farlighetsansvar finns dock inte i rättspraxis. Här skall endast pekas på några faktorer som kan inverka på bedömningen av vilken betydelse graden av farlighet hos en vara har för produktansvaret.

För att strikt ansvar skall komma i fråga på grund av en varas farlighet krävs sannolikt att risken är både typisk och mycket betydande. Men även om behov anses föreligga av strikt ansvar i fall av detta slag kan det ofta

¹ Se Dufwa: Strängt produktansvar genom HD-dom i Försäkrings-tidningen 11/77 s. 20 ff.

ligga närmare till hands att lägga ansvaret på den som yrkesmässigt använder varan än att låta ansvaret drabba den som tillverkar eller endast distribuerar varan. Man kan jämföra med kanaliseringen av ansvaret för atomskada till innehavaren av atomanläggning och av kostnaderna för trafikskador till trafikförsäkringstagarkollektivet.

Av större betydelse än strikt ansvar är troligen den skärpning av culpaansvaret som varans farlighet kan föranleda. I fråga om tillverkare berörs frågan närmare i nästa avsnitt. Generellt kan sägas att farligheten leder till ökade krav på aktsamhet. Därjämte kan den som anlitar självständig medhjälpare komma att få vidkännas ansvar för medhjälparens culpa i ökad omfattning. Och slutligen är det tänkbart att produktens farlighet kan leda till lättnad i bevisbördan för den skadelidande.

3.2.5 *Tillverkarens ansvar*

Tillverkarens produktansvar enligt gällande rätt vilar i huvudsak på culparegeln, och avgörande för om ersättningsskyldighet skall föreligga är hur högt aktsamhetskravet ställs. Som exempel på olika faktorer som synes kunna verka skärpande på det ansvar som således åvilar tillverkaren kan nämnas följande.

Betydande skaderisker är förbundna även med varans normala användning. Varan har komplicerad sammansättning. Utvecklingsarbetet har i huvudsak bedrivits hos tillverkaren. Denne har de bästa kunskaperna om varans egenskaper. Varans sammansättning sker helt eller huvudsakligen i visst led; finns det en särskild beståndsdel, t. ex. en viss kemisk förening, som gör varan farlig, torde det dock ha stor betydelse vem som framställer denna.

Som framgår av det sagda, torde bedömningen bli mycket olika om man ställer mot varandra t. ex. å ena sidan ett stort kemiskt-tekniskt företag, som självt utvecklar, utprovar och framställer en ny produkt, och å andra sidan en mindre restaurangrörelse, som i betydande utsträckning baserar sin tillverkning på halvfabrikat, eller tillverkare av komplicerade maskiner å ena sidan och tillverkare av enkla beståndsdelar till dessa å den andra.

Det är troligt att aktsamhetskravet ställs mycket högt när det gäller den i verklig mening industriella produktionen. Till en början – och det gäller alla former av yrkesmässig hantering – torde varje avvikelser från specificerade regler uppställda genom den offentliga produktkontrollen anses som vållande. Detsamma gäller andra skyddsföreskrifter för allmänheten, exempelvis förbud att sälja explosiva varor till barn (jfr NJA 1958 s. 550). Även vissa mera allmänna åligganden kan vara av betydelse. Ett exempel härpå är 3 kap. 8 § arbetsmiljölagen (1977:1160), enligt vilket lagrum bl. a. tillverkare av maskiner skall tillse att dessa är utrustade på ett sätt som förebygger olycksfall (jfr NJA 1959 s. 181). Å andra sidan kan tillverkaren inte utan vidare räkna med att gå fri från ansvar därför att en vara framställts i enlighet med gällande anvisningar. Tillverkaren har ofta tillgång till mera information om produkten än de myndigheter som utfärdar föreskrifterna. Det torde också krävas att han håller sig underrättad om möjliga skadeverkningar av sina varor och tar hänsyn till krav på förbättringar som ännu

inte manifesterats i nya anvisningar (jfr NJA 1977 s. 788).¹ Liksom på de områden där inga särskilda föreskrifter finns ställs kraven på den industriella företagarens förutseende och kontroll mycket högt. Det kan i detta sammanhang påpekas att i kraven på tillverkaren ingår att han lämnar erforderliga upplysningar och varningar om varans rätta användningssätt.

Som huvudregel för bevisbedömningen gäller att den skadelidande skall styrka att orsakssammanhang föreligger mellan produkten och skadan, att skadan orsakats av defekt i produkten samt att defekten vållats av någon för vilken tillverkaren ansvarar. I många fall är emellertid denna bevis-skyldighet oöverkomlig eftersom tillverkaren ensam känner till de fakta på grundval av vilka bedömningen skall ske. En viss bevisskyldighet, eller i vart fall skyldighet att bidra till utredningen om skadans orsaker, torde därför ligga även på tillverkaren. Omfattningen av denna skyldighet torde ha nära samband med aktsamhetskravet. Ju högre det senare sätts, desto närmare till hands ligger det att överflytta delar av bevisskyldigheten för sambandet skada-produkt-defekt-vållande till tillverkaren.

I viss utsträckning svarar tillverkare för vållande av självständig medhjälpare och deras folk. Detta torde särskilt gälla försummelser av sådana underleverantörer som levererat råvaror eller andra komponenter att användas till den färdiga produkten.

Från rättspraxis kan som exempel på en sträng bedömning av tillverkarens åligganden nämnas NJA 1948 s. 173, 1949 s. 460 och 1961 s. 94, samtliga avseende personskada. (Jfr också NJA 1977 s. 538.)

Vad nu sagts om tillverkarens ansvar innebär tydligen att detta i vissa avseenden närmar sig ett objektivt ansvar för fel i varan. Men så länge ansvaret vilar på en, låt vara starkt uttunnad, culpabedömning faller vissa typsituationer utanför. Till en början kan pekas på att det inte i fråga om alla industriprodukter framstår klart vem som bär det huvudsakliga ansvaret för utformningen av produkten. Den skadelidande kan kanske inte klarlägga från vilken tillverkare en produkt kommer. Eller också kan produkten bestå av ett flertal halvfabrikat som härrör från olika tillverkare, medan den slutliga sammanfogningen är av enkelt slag. Men även när produkten tillverkats av någon som enligt det föregående bär ett strängare ansvar finns det skadetyper som faller utanför.

Detta gäller som redan konstaterats de s. k. utvecklingsskadorna. Ett annat slag av skador som inte ersätts enligt culparegeln är systemskadorna (se s. 28). Här kan man tveka om produkten över huvud taget skall anses vara behäftad med fel. Dansken Dahl² indelar systemfelen i tre typer, nämligen dels fall där varan med säkerhet kommer att skada ett fåtal särskilt känsliga personer utan att dessa på förhand kan identifieras, dels fall där ett fel inte varit möjligt att upptäcka, dels fall där skadeverkningarna godtas eftersom man inte vill avstå från begagnandet trots riskerna. Som exempel på den första typen kan nämnas den postvaccinella encefaliten, dvs. den hjärninflammation som i sällsynta undantagsfall uppkommer som följd av smittkoppsvaccinering. Som exempel på den andra typen av hithörande skador kan nämnas skador genom förtäring av fisk som innehåller för mycket kvicksilver. Exempel på den tredje typen av systemskada är leverskador på grund av alkoholförtäring och lungcancer som följd av tobaksrökning.

¹ Jfr Dufwa och Glimstedt i Försäkringstidningen 2/78 s. 24 ff.

² Dahl, Produktsvar, Köpenhamn 1973, s. 31 f, 330 och 333.

3.2.6 *Ansvaret för importörer, grossister m. fl.*

Vart och ett av de led i tillverknings- och försäljningsprocessen som hanterar varan efter det att den tillverkats svarar naturligtvis för egen och arbetstagares culpa. Detta har exempelvis betydelse om defekten har sin grund i felaktig lagring hos något försäljningsled. Utöver vad som kan följa av särskilda skyddsbestämmelser givna till den skadelidandes skydd och av krav på yrkeskunnande, finns det inte anledning tro att kraven på dessa led sätts anmärkningsvärt högt.

Importören kan dock ha ett särskilt ansvar. Enligt NJA 1977 s. 538 ansvarar den som importerar en produkt, avsedd för enskilt bruk, för skada orsakad av sådana brister i produktsäkerheten, som skulle medföra skadeståndsskyldighet för tillverkaren. Avgörandets räckvidd är begränsad till konsumentvaror men domen ger dock en antydning om att det inte är utslutet att samma ansvar gäller för den som importerar andra varor.

3.2.7 *Begränsningar i ersättningskyldigheten*

Som förut har nämnts kan skadorna på grund av en defekt produkt av visst slag sammanlagt uppgå till väldiga belopp. Skadeståndslagen ger vissa möjligheter att jämka mycket betungande ersättningskyldighet. Lagens 6 kap. 2 § innehåller en allmän jämningsregel. Enligt denna bestämmelse kan skyldighet att utge skadestånd jämkas efter vad som är skäligt, om skyldigheten är oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden, varvid även den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter skall beaktas. Som exempel på fall, där jämkning i kontraktsförhållanden kan komma i fråga nämns i förarbetena¹ produktskador, när ersättningskyldigheten vida överstiger vad som kan anses vara en normal risk i den ansvariges verksamhet. Vidare kan arbetsgivarens ersättningskyldighet för sakskada som arbetstagar har vållat genom fel eller försummelse i tjänsten jämkas enligt 3 kap. 6 § skadeståndslagen, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter. Enligt skadeståndskommitténs betänkande Skadestånd VI² skall denna regel få mera generell omfattning och överföras till en ny paragraf i 5 kap. skadeståndslagen.

Också förhållanden på den skadelidandes sida kan föranleda att ersättningskyldighet utesluts eller jämkas. I det hänseendet kan först pekas på att defektbedömningen i stor utsträckning sker utifrån ett vedertaget bruk av produkten. I de fall, där skadan beror på att en vara används i strid mot vad som är brukligt i den krets den skadelidande tillhör, kan sålunda ibland någon defekt inte sägas föreligga och till följd därav ej heller någon ersättningskyldighet uppkomma. Är emellertid varan defekt, kan jämkning på grund av medvållande komma i fråga, t. ex. därför att den skadelidande varit oförsiktig eller att han bort uppmärksamma felet. Vid personskada är dock med hänsyn till innehållet i 6 kap. 1 § skadeståndslagen jämningsmöjligheten starkt inskränkt. Jämkning kan såvitt nu är av intresse ske endast om den skadelidande själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet har medverkat till skadan. Har personskada lett till döden, kan skadestånd till efterlevande också jämkas om den avlidne uppsåtligt har medverkat till dödsfallet.

¹ SOU 1971:83 s. 53; jfr prop. 1975:12 s. 178.

² SOU 1975:103.

Enligt köplagen kan rätten till skadestånd falla bort till följd av underlåtenhet att undersöka godset, för sen reklamation eller för sen underrättelse till säljaren om ersättningsanspråk. Utöver vad som följer av regler om medvållande torde underlåtenhet och dröjsmål av denna typ inte ha nämnvärd praktisk betydelse för produktansvaret.

3.3 Ansvarsförsäkringar

3.3.1 Villkor för försäkringarna

Näringsidkare kan teckna försäkring mot de ersättningsanspråk som kan riktas mot dem på grund av produktansvar. Den allmänna företagsförsäkringen täcker endast i mycket liten omfattning sådant ansvar, men flera försäkringsbolag tillhandahåller särskilda produktansvarsförsäkringar.

Företagsförsäkring med ansvarsförsäkring täcker nu endast produktansvar i ett enda typfall. Skada genom levererad egendom ersätts om skadan beror på felexpediering eller förväxling vid enstaka tillfällen i samband med leverans av produkt eller vara. Innan 1978 års allmänna villkor trädde i kraft var skyddet något mera omfattande. Utöver felexpedieringsfallen ersattes också fall när enstaka produkter eller produktserier avvek från normal standard till följd av åtgärder av underordnade arbetstagare, dvs. väsentligen skador till följd av fabriktionsfel.

Särskild produktansvarsförsäkring tecknas i allmänhet i kombination med allmän företagsförsäkring. Därvid utesluts allt produktansvar från den senare försäkringen. I internationella sammanhang tecknas i allmänhet produktansvarsförsäkring i ett och samma försäkringsbolag för såväl moderbolag som utländskt dotterbolag. Detta innebär att i fråga om ansvarsförsäkring för produktskador som inträffar i ett land det ofta är försäkringsvillkor fastställda i ett annat land som gäller.

De villkor enligt vilka särskilda produktansvarsförsäkringar meddelas i Sverige är i stort sett enhetliga. De allmänna villkoren, vilka gäller från 1975, innehåller i huvudsak följande.¹

Försäkringen avser i försäkringsbrevet angivna produkter eller produktslag som den försäkrade har levererat. Om den försäkrade har utfört eller låtit utföra arbeten i samband med leveransen, anses produkten inte vara levererad, förrän åtagandet fullgjorts och godkänts av beställaren. Försäkringen täcker den försäkrades skadeståndsskyldighet enligt gällande rätt samt utrednings- och förhandlingskostnader. Skadeståndsskyldighet till följd av kontraktuella åtaganden ersätts inte i den mån åtagandet medför skadeståndsskyldighet utöver eljest gällande rätt, såvida inte försäkringsgivaren godkänt åtagandet. Skadeståndet skall avse sak- eller personskada som under försäkringstiden och inom det geografiska marknadsområde som anges i försäkringsbrevet inträffar genom skadebringande egenskaper hos levererade produkter. Att såväl den skadebringande egenskapen har uppkommit som leverans har skett före försäkringstiden inskränker sålunda inte ansvaret. Ren förmögenhetsskada ersätts inte. Försäkringen ersätter däremot allmän förmögenhetsskada som föranletts av ersättningsbar sakskada såvida inte förmögenhetsskadan uppkommer i industriell eller kommersiell verksamhet

¹ Framställningen ansluter så gott som helt till vad som anförs i SOU 1976:23 s. 35 ff. som i sin tur nära ansluter till texten i villkoren.

och tillfogas person till vilken försäkringstagaren levererat den skadebringande produkten. Kostnader för reklamation, återtagande, reparation, utbyte eller indragning av levererad produkt eller kostnad i samband därmed ersätts inte.

Beträffande varje skada gäller ett högsta försäkringsbelopp för skadestånd samt utrednings-, förhandlings- och rättegångskostnad. Dessutom gäller en begränsning för skador som inträffar under ett och samma försäkringsår; högsta sammanlagda ersättningen är därvid två gånger försäkringsbeloppet. Flera skador anses som en skada om de har orsakats av samma slags skadebringande egenskaper, oavsett om de har inträffat under ett eller flera försäkringsår eller om de har orsakats av en eller flera produkter.

Att en beståndsdel i en levererad produkt skadar produkten medför inte rätt till ersättning. Skador som har samband med kärnreaktion eller strålning undantas. Skador som beror av att en levererad produkt saknar effekt ersätts inte. Vid sakskada undantas dessutom skadeståndsskyldighet som beror på funktionsbrist, för låg verkningsgrad eller bristande prestationsförmåga i den mån skadeståndet grundas på underförstådd utfästelse eller garanti.

Skador som har uppkommit genom att gällande bestämmelser om produktsäkerhet åsidosatts, ersätts i allmänhet inte. Ersättningsskyldighet utsluts också om skadan har uppkommit genom sådan skadebringande egenskap som vid leveranstillfället varit känd eller bort vara känd för den försäkrade eller hans driftsledning eller som beror av brister hänförliga till undersökningar, prov eller analyser. Dessutom undantas varje skada som den försäkrade eller hans driftsledning har orsakat uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet.

Förutsättning för att ersättning skall utgå från den särskilda produktansvarsförsäkringen är, som nämnts, att den försäkrade är skadeståndsskyldig på utomobligatorisk grund. I huvudsak innebär detta enligt svensk rätt krav på vållande av den försäkrade eller någon han svarar för. Denna princip har dock frångåtts i en särskild försäkring – s. k. flaskförsäkring – avseende personsador genom att emballage eller förslutningsmaterial eller delar därav orsakat skada till följd av att övertryck i glasflaskor med kolsyrade drycker har utlösts. Här är det tillräckligt med orsakssamband mellan den försäkrade händelsen och skadan.

3.3.2 Produktskador som försäkringsobjekt och försäkringsfall

Hittills har intresset i Sverige för den särskilda produktansvarsförsäkringen varit begränsat. Medan år 1976 drygt 178 000 företag tecknat företagsförsäkring i svenska försäkringsbolag hade endast 874 tecknat produktansvarsförsäkring. De flesta av produktansvarsförsäkringarna avsåg den försäkrades marknad såväl i Sverige som i utlandet. Främst större företag tycks vara försäkrade. Från försäkringsbolagens sida har dock under senare tid gjorts försök att ge ökad spridning åt produktansvarsförsäkringarna. Ändringen av villkoren för den allmänna företagsförsäkringen kan kanske ses som ett led häri. Intresset för produktansvarsförsäkringen har också ökat väsentligt.

Normalt försäkringsbelopp i produktansvarsförsäkring är 1 till 2 miljoner

kr men också betydligt högre belopp förekommer. Företagens självrisk uppgår vanligen till 5 000–10 000 kr för varje skada.

Premien bestäms med utgångspunkt i det försäkrade företagens omsättning, vilket slag av produkter det är fråga om och den geografiska spridningen. För allmän ansvarsförsäkring bestäms däremot premien med utgångspunkt från det försäkrade företagens lönekostnad och verksamhetsart.

Försäkringsfall i produktansvarsförsäkring tycks vara relativt sällsynta. Relationen mellan inträffade skador och de försäkrade företagens omsättning är enligt en av kommittén utförd enkät en reglerad skada på 293 milj. kr omsättning år 1976. Inte heller skadornas art tycks vara särskilt allvarlig. Medelersättningen per personskada tycks ligga mellan 10 000 och 15 000 kr. Ersättningsbeloppen är dock i stigande. Det bör framhållas att siffrorna är osäkra.

3.4 Några särskilda försäkringsformer

Som tidigare berörts bereder den allmänna försäkringen dem som drabbas av skador ett grundskydd. Därutöver finns några – sinsemellan olika – försäkringsformer vilka gäller till förmån för alla som skadas inom det område respektive försäkringsform avser att täcka. Detta gäller arbetsskadeförsäkringen, trygghetsförsäkringen, läkemedelsförsäkringen, patientförsäkringen och trafikförsäkringen.

För en betydande del av medborgarna kompletteras också det skydd, som den allmänna försäkringen erbjuder, av sjuk- och pensionsförmåner som utgår på grund av arbetsavtal, gruppolycksfallsförsäkringar och individuellt tecknade försäkringar. Man måste dock räkna med att vissa grupper i samhället står utan detta skydd.

I det följande skall de i första stycket nämnda försäkringsformerna behandlas, den allmänna försäkringen mera översiktligt.

3.4.1 *Den allmänna försäkringen*

Vid personskada som är att hänföra till produktskada erbjuder den allmänna försäkringen, liksom i andra fall när någon drabbas av skada eller sjukdom, ett grundskydd. Bestämmelser om försäkringsformen finns i lagen (1962:381) om allmän försäkring. Försäkringen är obligatorisk och anslutningen automatisk. Den omfattar alla svenska medborgare och dessutom utlänningar som är bosatta i Sverige. Den allmänna försäkringen innefattar sjukförsäkring, folkpensionering och tilläggs-pensionering.

Sjukförsäkringen erbjuder de försäkrade två förmåner, sjukvårdsersättning och sjukpenning. Genom sjukvårdsersättningen betalas större delen av den försäkrades kostnader för läkarvård, sjukvård, tandvård m. m. Sjukhusvård på allmän sal är kostnadsfri.

Den inkomstförlust som uppstår till följd av sjukdomen eller skadan kompenseras genom sjukpenning eller förtidspension (sjukbidrag). Vad som på detta sätt utgår understiger nästan alltid den ersättning som i förekommande fall skulle utgå enligt skadeståndsrättsliga normer. Någon ersättning för ideell skada utgår inte alls.

Vid inkomstförlust till följd av sjukdom utgår sjukpenning. Den utgår endast om nedsättningen av arbetsförmågan uppgår till minst hälften. Hel sjukpenning utgår vid fullständig nedsättning av arbetsförmågan medan halv sjukpenning utgår i övriga fall. Sjukpenningens storlek beror på den försäkrades s. k. sjukpenninggrundande inkomst varvid hel sjukpenning utgör 90 % av denna. Sjukpenninggrundande är inkomst av anställning eller annat förvärvsarbete i den mån summan därav inte överstiger 7,5 gånger basbeloppet.

Har arbetsförmågan hos försäkrad, som fyllt 16 år men inte hunnit bli ålderspensionär, på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan varaktigt nedsatts med minst hälften föreligger rätt till förtidspension. Är nedsättningen av arbetsförmågan inte varaktig men kan antas bli bestående under en längre tid utgår i stället sjukbidrag. – Enligt lagen utgår hel pension, två tredjedels pension eller halv pension beroende på i vilken omfattning arbetsförmågan är nedsatt. Bedömningen härav grundar sig på de försörjningsekonomiska konsekvenserna av sjukdomen eller skadan.

Förtidspension från folkpensioneringen utgör ett grundskydd som alla försäkrade har rätt till. Hel förtidspension för år uppgår till 95 % av basbeloppet, för den som är gift och vars make också åtnjuter folkpension 77,5 % av basbeloppet.

I flertalet fall föreligger därutöver rätt till förtidspension från tilläggs pensionen. Det förutsätts härvid dock att den försäkrade kvalificerat sig genom förvärvsarbete under ett visst antal år. Pensionens storlek är enligt särskilda regler beroende av den inkomst den försäkrade haft. Inte heller här tas hänsyn till den del av inkomsten som överstiger 7,5 gånger basbeloppet. Full förtidspension från båda dessa pensionsformer motsvarar 60–90 % av den försäkrades lön till den del den understiger 7,5 basbelopp.

Utöver förtidspensionen kan utgå bantillägg, invaliditetstillägg, hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg.

Vid dödsfall kan familjepension, dvs. änkepension och barnpension utgå till efterlevande från såväl folkpensionen som tilläggs pensionen.

3.4.2 *Arbetskadeförsäkringen och trygghetsförsäkringen*

Arbetskadeförsäkringen regleras av lagen (1976:380) om arbetskadeförsäkring. Försäkrad enligt lagen är den som förvärvsarbetar, egenföretagare dock endast under förutsättning att han är bosatt i Sverige och att undantag från försäkring för tilläggs pension inte gjorts för honom (1 kap. 1 §). Försäkringen gäller även, enligt regeringens närmare föreskrifter, den som genomgår utbildning i den mån denna är förenad med särskild risk för arbetskada.

Rätt till ersättning enligt lagen föreligger vid arbetskada. Därmed förstås skada till följd av olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbetet. Olycksfall vid färd till eller från arbetsstället räknas som olycksfall i arbetet, om färden föranleddes av och stod i nära samband med arbetet (2 kap. 1 §).

En för den försäkrade mycket förmånlig bevisregel gäller (2 kap. 2 §). Har försäkrad varit utsatt för olycksfall eller annan skadlig inverkan i arbetet,

skall skada som han ådragit sig anses vara orsakad av den skadliga inverkan om inte betydligt starkare skäl talar mot det.

Försakar yrkesskada sjukdom har den försäkrade rätt till sjukpenning. Under en samordningstid av 90 dagar utgår i första hand ersättning från den allmänna försäkringen (3 kap. 1 §). Vid sjukdom som efter samordningstidens slut sätter ned den försäkrades förmåga att skaffa sig inkomst genom arbete med minst hälften utgår sjukpenningen från arbetsskadeförsäkringen (3 kap. 5 §). Hel sjukpenning utgår om den försäkrade saknar förmåga att skaffa sig inkomst, i annat fall utgår halv sjukpenning. Hel sjukpenning utgör för dag en trehundra- och sextiofemtedel av den försäkrades sjukpenningunderlag, vilket i de flesta fall motsvarar hans sjukpenninggrundande inkomst enligt lagen om allmän försäkring (3 kap. 6 §). Inkomst som överstiger 7,5 gånger basbeloppet beaktas alltså inte. Efter samordningstiden ersätter arbetsskadeförsäkringen också kostnaden för sjukhusvård, läkarvård, särskilda hjälpmedel m. m. (3 kap. 4 §).

Har arbetsskadan medfört bestående nedsättning av förmågan att skaffa inkomst genom eget arbete föreligger rätt till livränta för att täcka den inkomstförlust som uppkommit. Livränta utgår dock inte om förmågan att arbeta nedsatts med mindre än en femtondel eller om förlusten per år understiger ett fjärdedels basbelopp (4 kap. 1 §). Arbetsskadeförsäkringen syftar till att i princip ge full ersättning vid inkomstbortfall. Avgörande är skadans försörjningsekonomiska konsekvenser. Livränteunderlaget utgörs i allmänhet av den sjukpenninggrundande inkomsten enligt lagen om allmän försäkring (4 kap. 5 §). Inkomst överstigande 7,5 gånger basbeloppet beaktas alltså inte (4 kap. 11 §). För beräkning av ersättning till skadade som inte fyllt 25 år eller genomgick utbildning när skadan inträffade ges särskilda regler (4 kap. 9–10 §§).

Vid dödsfall utgår begravningsersättning (5 kap. 1 §). Änka eller med änka enligt särskilda regler jämställd kvinna (5 kap. 6 och 7 §§) har rätt till livränta om hon har vårdnaden om barn under 16 år eller vid den försäkrades död hade fyllt 36 år (5 kap. 3 §). Barn till den avlidne har rätt till livränta till och med den månad då barnet fyllt 19 år (5 kap. 9 §). Livränta till efterlevande kvinna och barn utgår med viss procent av vad som skulle varit maximal livränta för den avlidne (5 kap. 4 och 10 §§).

Är den som har rätt till egen livränta eller efterlevandelivränta enligt lagen om arbetsskadeförsäkring samtidigt berättigad till folkpension eller tilläggspension i form av förtidspension eller familjepension utgår livränta från arbetsskadeförsäkringen endast i den mån den överstiger pensionen (6 kap. 1 §).

Arbetsskadeförsäkringen kompletteras av trygghetsförsäkringen. Genom denna försäkring blir den skadade i huvudsak berättigad till vad som utgör skillnaden mellan en ersättning beräknad enligt skadeståndsrättsliga normer och den ersättning som utgår enligt arbetsskadeförsäkringen. Trygghetsförsäkringen meddelas av ett konsortium av försäkringsanstalter och täcker ett skadeståndsansvar för personskador som arbetsgivaren har åtagit sig genom kollektivavtal. Försäkringen anses ha karaktären av ansvarsförsäkring.¹ Ansvar är dock strikt och den skadelidande behöver inte styrka vårdslöshet hos arbetsgivaren eller annan arbetstagare för att få ersättning.

¹ SOU 1975:103 s. 151.

Staten har utan att försäkra sig påtagit sig ett motsvarande ansvar genom statens personskadeförsäkring.

Trygghetsförsäkringen anknyter i flera viktiga hänseenden till arbetsskadeförsäkringen. Ersättning från trygghetsförsäkringen utgår vid arbetsskada, varmed avses även arbetssjukdom. Samma för den skadelidande förmånliga bevisregel som i lagen om arbetsskadeförsäkring gäller också enligt villkoren för trygghetsförsäkringen.

Anpassning till den tidigare nämnda samordningstiden (s. 39) sker genom att vid arbetssjukdom ersättning enligt trygghetsförsäkringen endast utgår om skadan kvarstår sedan 90 dagar förflutit från den dag då skadan visade sig.

Under akut sjukdomstid får den skadade ersättning för förlorad arbetsinkomst om arbetsoförmågan varat mera än åtta dagar. Ersättningen under de första 30 dagarna av sjukskrivningen utgår med ett visst schablonbelopp som påbyggnad på den vanliga sjukpenningen. För lönedelar överstigande vad som motsvarar en årlig arbetsinkomst av 7,5 basbelopp lämnas dock ersättning för den faktiska förlusten. Även för tiden fr. o. m. 31:a dagen lämnas ersättning för vad den skadade faktiskt förlorat i inkomst av arbete.

Den skadelidande kan under vissa förutsättningar få ersättning för sjukvårdskostnader eller kostnader för vid olycksfallet skadade kläder, glasögon o. d.

Har arbetsskadan lett till bestående invaliditet föreligger rätt till livränta under samma förutsättningar som gäller för arbetsskadeförsäkringen. Trygghetsförsäkringen innehåller emellertid ingen bestämmelse som begränsar livränteunderlaget till 7,5 basbelopp utan även högre inkomst kan beaktas. I stället för livränta kan den skadelidande erhålla ett engångsbelopp.

I motsats till vad som gäller beträffande arbetsskadeförsäkringen utgår särskild ersättning för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenhet i övrigt från trygghetsförsäkringen. Ersättningens storlek fastställs enligt av parterna på arbetsmarknaden godkända normer. Leder på detta sätt beräknad ersättning för lyte eller annat stadigvarande men eller för olägenhet i övrigt till underkompensation vid jämförelse med en skadeståndsrättslig bedömning kan emellertid särskild ersättning utgå. Vad gäller ersättningen för sveda och värk föreskrivs särskilt att normerna skall grunda sig på skadeståndsrättsliga regler.

Rätten till ersättning för sveda och värk är begränsad enligt villkoren. Ersättning utgår alltid om svedan och värken på grund av arbetsskadans art har varit svår. I övriga fall lämnas emellertid sådan ersättning endast om arbetsskadan lett till arbetsoförmåga som varat mer än 30 dagar, varvid man vid arbetssjukdom dessutom bortser från arbetsoförmåga före 91:a dagen efter den dag då skadan visade sig.

Ersättning för framtida kostnader föranledda av den invaliditet som arbetsskadan medfört anses ingå i ersättningen för lyte och men och ersättning för olägenheter i övrigt till följd av skadan, såvida inte större framtida kostnader kan väntas uppkomma.

Kan den skadade på grund av bestående följder av arbetsskadan inte återgå till tidigare förvärsarbete, ersätts skäligen kostnader avseende erforderlig rehabilitering till annat jämförbart yrke.

Vid dödsfall lämnas ersättning enligt skadeståndsrättsliga regler för be-

gravningskostnader och förlust av underhåll till efterlevande.

I fråga om samordningen med andra förmåner gäller som princip att endast den av skadan föranledda nettoförlusten ersätts. Detta innebär att den skadelidande inte får någon ersättning från trygghetsförsäkringen i den mån ersättning kan utgå från annat håll.

Ersättning enligt trygghetsförsäkringen lämnas inte till den som uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet vållat skadan. Inte heller utgår ersättning, om den skadade uppenbarligen varit påverkad av alkohol eller annat berusningsmedel.

Anställd som omfattas av trygghetsförsäkringen får inte föra talan om ersättning för arbetsskada mot arbetsgivaren, annan arbetsgivare som är ansluten till försäkringen eller anställd hos sådan arbetsgivare. Föreligger rätt till ersättning från annan enligt skadeståndsrättsliga regler är den skadelidande skyldig att överlåta sin rätt till trygghetsförsäkringen.

Arbetskadeförsäkringen omfattar så gott som alla förvärvsarbetande och trygghetsförsäkringen flertalet av dem. År 1977 var mer än 3 milj. anställda på den privata och kommunala sidan anslutna till trygghetsförsäkringen. Härtill kommer att statligt anställda erbjuds samma skydd genom den statliga personskadeförsäkringen. Man kan alltså räkna med att utanför trygghetsförsäkringen endast står ett litet antal arbetstagare anställda på annat sätt än genom kollektivavtal samt en del egna företagare utan anställda. Har arbetsgivaren tecknat försäkring för sina anställda omfattar den emellertid i de flesta fall också honom själv. Även egna företagare som ensamma är verksamma i rörelsen kan teckna trygghetsförsäkring mot en ringa avgift (för närvarande 150 kr per år). För en betydande del av denna typ av företagare – lantbrukare som är medlemmar i LRF och driver jordbruk av inte alltför obetydlig omfattning – är anslutningen automatisk. – Av trygghetsförsäkringens konstruktion följer, att den inte omfattar hemarbetande husmödrar, pensionärer, barn och studerande ungdom. Möjligheten att utvidga trygghetsförsäkringens skydd till familjemedlemmar har diskuterats men det är oklart om man inom överskådlig framtid kan tänka sig en sådan reform.

När någon drabbas av en personskada i arbetslivet till följd av en ur säkerhetssynpunkt otillfredsställande produkt får han alltså i flertalet fall ersättning som beräknas enligt skadeståndsrättsliga normer från arbetskadeförsäkringen kompletterad med trygghetsförsäkringen. Denna ersättning utgår oberoende av vilka regler som gäller på produktansvarets område.

Någon gång torde dock den ersättning som utgår enligt trygghetsförsäkringen vara lägre än ett på vanligt sätt beräknat skadestånd.¹ Detta gäller ersättning för sveda och värk där arbetsoförmågan efter skadan varat 30 dagar eller mindre och där lidandet har varit måttligt. Enligt trygghetsförsäkringen utgår då ingen ersättning i denna del medan den skadade enligt skadeståndsrättsliga regler väl ofta haft rätt till någon ersättning. Man kan också tänka sig fall där den skadelidande trots att en i arbetslivet inträffad skada föreligger inte har rätt till någon ersättning alls från trygghetsförsäkringen utan får nöja sig med vad han får från arbetskadeförsäkringen. Detta gäller dels skador som har lett till arbetsoförmåga under kortare tid än åtta dagar, dels särskilda fall av arbetssjukdom. Ett exempel på det senare är följande. Ett till ett måleriföretag leverat parti färg har på grund av fel

¹ Någon gång kan den också vara högre.

vid tillverkningen fått sådan sammansättning att användningen ger upphov till betydande men övergående besvär. Blir en av de anställda målarerna sjuk av färgen och sjukskriven en avsevärd tid men likväl mindre än 90 dagar och kan han sedan återgå till arbetet och arbeta med felfri färg får han ingen ersättning från trygghetsförsäkringen.

3.4.3 *Patientförsäkringen*

En särskild typ av kollektiv ansvarsförsäkring är patientförsäkringen. Den meddelas av ett konsortium av försäkringsanstalter. Försäkringen täcker en ersättningskyldighet för personskador som staten, landstingen och de landstingsfria kommunerna ensidigt åtagit sig. Det ersättningsansvar som följer av patientförsäkringen har i betydande utsträckning fått motsvarighet inom återstående delar av den svenska sjukvården. Försäkringar med samma villkor har tecknats av primärkommuner som ingår i landstingen samt av de privatpraktiserande läkarna och tandläkarna.

Ersättning på grund av försäkringen utgår för behandlingsskada som uppkommit i direkt samband med huvudmannens sjuk- eller hälsovårdande verksamhet. Med behandlingsskada förstås skada eller sjukdom av kroppslig art som uppkommit som en direkt följd av undersökning, behandling eller annan dylik åtgärd och inte utgör en sådan följd av en från medicinsk synpunkt nödvändig åtgärd som inte kunnat undvikas. Med behandlingsskada förstås också skada eller sjukdom som utgör en direkt följd av ett nödvändigt diagnostiskt ingrepp vilket inte kunnat undvikas. Detta gäller dock endast om skadan eller sjukdomen är av såväl annan art som väsentligt större omfattning än vad som skulle ha blivit fallet om grundsjukdomen inte kunnat fastställas. Vidare föreligger behandlingsskada när skada eller sjukdom uppkommit eller inte kunnat förhindras till följd av att med teknisk apparatur framtagna undersökningsresultat varit oriktiga eller faktiskt iakttagna sjukdomssymtom i samband med diagnostik inte tolkats på sätt som överensstämmer med allmänt vedertagen praxis. Slutligen anses som behandlingsskada också skada eller sjukdom till följd av olycksfall inom lokal eller område där hälso- eller sjukvård bedrivs samt skada eller sjukdom som orsakas av smitta eller infektion. Vissa undantag görs dock. I detta sammanhang är närmast av intresse att ersättning inte utgår för skada eller sjukdom som orsakats av läkemedel på vilket läkemedelsförordningen äger tillämpning och som med beaktande av de anvisningar som gällt för användningen inte kunnat undvikas. Före den 1 januari 1979 gjordes undantag också för skada orsakad av skadebringande egenskaper hos sjukvårdsmateriel.

Ersättning vid behandlingsskada utgår från försäkringen om patienten på grund av skadan sjukskrivits med minst halv arbetsoförmåga under längre tid än 14 dagar eller i annat fall tillfogats motsvarande nedsättning av kropps-funktionerna under längre tid än 14 dagar. Oavsett de nyss redovisade begränsningarna utgår dock ersättning om patienten tillfogats stadigvarande men som inte är utan betydelse. Vidare utgår alltid ersättning för behandlingsskostnader och förlorad arbetsförtjänst om dessa tillhoppa överstiger 300 kr.

Ersättningen vid behandlingsskada bestäms enligt 5 kap. skadeståndslagen i den mån inte annat anges i villkoren. Särskilda regler gäller enligt dessa i fråga om ersättning för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men, olägenheter i övrigt samt i viss mån beträffande framtida inkomstförlust.

Den som under åberopande av försäkringen vill kräva ersättning för behandlingsskada skall framställa sitt krav inom tre år från den tidpunkt när skadan orsakades.

Skadelidande är skyldig att i samband med att överenskommelse träffas i ersättningsfrågan överlåta den rätt till skadestånd som kan föreligga till försäkringsgivaren.

Ansvar enligt försäkringen är för varje skadehändelse begränsat till ett belopp av sammanlagt högst 20 milj. kr dock högst 2 milj. kr för varje skadad person. Samtliga huvudmäns sammanlagda ansvar är begränsat till 75 milj. kr per år.

Den som drabbas av en produktsskada när han genomgår sjukvård kan alltså i de flesta fall få ersättning enligt skadeståndsrättsliga grunder genom försäkringen, och detta oavsett vilka regler som gäller på produktansvarets område. För den skadelidande skulle ett strikt produktansvar alltså endast undantagsvis få betydelse och då närmast vid smärre skador.

3.4.4 Läkemedelsförsäkringen

Kommittén har i ett delbetänkande lämnat förslag till lag om ersättning för läkemedelsskador. Förslaget synes inte bli genomfört. I stället har en frivillig försäkringsform tillskapats, vilken trätt i kraft den 1 juli 1978. Denna bygger dock i grundläggande hänseenden på kommitténs förslag.

Läkemedelsförsäkringen skiljer sig från de tidigare behandlade försäkringsformerna därigenom att försäkringstagarna, företag som tillverkar eller importerar läkemedel, också är de som eljest normalt skulle bära produktansvaret för de varor som omfattas av försäkringen. Läkemedelsförsäkringen innebär i huvudsak följande.

Det förutsätts, att företag som tillverkar eller importerar läkemedel frivilligt åtar sig att ersätta läkemedelsskada och att detta åtagande försäkras hos ett särskilt konsortium. Ersättning enligt åtagandet utgår för läkemedelsskada till följd av användning av läkemedel som tillverkare eller importör, som har godkänt åtagandet, yrkesmässigt har lämnat ut här i landet för förbrukning.

Med läkemedel förstås dels vad som täcks av läkemedelsförordningen (1962:701), dels radioaktiva läkemedel även om förordningen inte är tillämplig på dessa. Något krav på att läkemedlet skall ha registrerats som farmaceutisk specialitet uppställs inte.

Läkemedelsskada definieras som sjukdom eller annan skada av kroppslig art som med övervägande sannolikhet har orsakats genom användningen av läkemedel. Sjukdom eller annan skada som beror av utebliven effekt hos läkemedlet eller har uppkommit vid sysselsättning som är olämplig med hänsyn till åsyftad eller förutsedd verkan hos detta anses inte som läkemedelsskada. Mentala sjukdomar innefattas inte heller i begreppet lä-

kemedelsskada och ersättning för sådana skador utgår inte enligt åtagandet. Mentala symtom som har sin orsak i påvisbara anatomiska skador eller patofysiologiska rubbningar anses dock vara av kroppslig art och därmed ersättningsbara om de orsakats av läkemedel.

Åtagandet bygger på tanken att en riskvärdering skall ske. Det är inte meningen att effekterna av förutsedda biverkningar skall ersättas annat än när dessa i kvalitativt eller kvantitativt hänseende mera påtagligt avviker från det normala. Ersättning utgår därför inte om läkemedelsskadan skäligen hade bort godtas som en biverkan av läkemedlets användning med hänsyn till dels möjligheten och anledningen för fackmannen att förutse läkemedlets verkningar, dels arten och svårhetsgraden av sjukdom som behandlingen har avsett, den skadades hälsotillstånd i övrigt, skadans omfattning och andra omständigheter. Riskvärderingen är således helt avgörande.

Smärre skador omfattas inte alls av åtagandet. Ersättning utgår endast om den skadade till följd av läkemedelsskadan har sjukskrivits med minst halv arbetsoförmåga under längre tid än 14 dagar, i annat fall tillfogats motsvarande nedsättning av kroppsfunktionerna under längre tid än 14 dagar, tillfogats stadigvarande men som inte är utan betydelse eller avlidit. Utan hinder av detta utgår dock alltid skäligen ersättning för kostnader och inkomstförlust i samband med behandling av läkemedelsskada i den mån dessa efter viss avräkning sammanlagt överstiger 300 kr.

Olika ageranden av den skadade kan föranleda att ingen ersättning alls eller endast jämkad ersättning utgår. Sålunda utgår inte ersättning om läkemedlet med den skadades vetskap lämnats ut vid sidan av de legala handelsvägarna om inte speciella omständigheter föreligger. Rätten till ersättning bortfaller vidare om den skadade uppsåtligt eller genom uppenbart missbruk själv vållat skadan. Vid fall av självmord har alltså de efterlevande inte någon rätt till ersättning. Ersättningen kan jämkas om den skadelidande har medverkat till skadan genom grov vårdslöshet i annat fall än som tidigare nämnts.

I den mån inte annat anges bestäms ersättningen för läkemedelsskada enligt 5 kap. skadeståndslagen. Särregler gäller i fråga om ersättning för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men, olägenheter i övrigt samt i viss mån beträffande framtida inkomstförlust.

Konsortiets ansvar är begränsat. Ersättning utgår med högst 2 milj. kr för varje skadad person, inräknat värdet av livränta kapitaliserad enligt försäkringsmässiga grunder. För skador som har tillfogats flera personer men beror av samma slags effekt hos ett läkemedel är ersättningen begränsad till 75 milj. kr. Med ett läkemedel avses i detta sammanhang preparat som har samma terapeutiska användningsområde, och för vilka man anser att verkningsmekanismen är densamma eller likartad, oavsett det namn varunder läkemedlet saluförts eller vem som tillverkat det. Slutligen gäller en total begränsning till 150 milj. kr för skador som har inträffat under ett och samma kalenderår. En läkemedelsskada anses ha inträffat när den skadade första gången sökte behandling för sin skada eller, om han har avlidit utan att söka behandling, när han avled. Förslår de angivna beloppen inte till full ersättning till alla de skadelidande nedsätts deras ersättningar med samma kvotdelar.

Den som vill kräva ersättning för läkemedelsskada enligt åtagandet skall

anmäla skadan inom tre år från det han fick kännedom om läkemedels-skadan. Tidsfristen börjar alltså löpa först när den skadelidande är medveten om att han har blivit skadad och att skadan med övervägande sannolikhet har orsakats av läkemedel. Med hänsyn till att det i vissa fall kan dröja mycket lång tid innan en läkemedelsskada visar sig eller den skadelidande får klart för sig att det föreligger ett orsakssamband mellan skadan och användningen av läkemedel uppställs en kompletterande regel. Som en yttersta tidsgräns gäller att skadan skall anmälas inom femton år från det att den skadade upphörde att använda det läkemedel som ensamt eller i förening med annat läkemedel orsakat skadan.

För att få ut ersättning måste den skadelidande till konsortiet överlåta den rätt till skadestånd han har mot dels tillverkare eller importör av läkemedlet, dels anställd hos dessa, dels annan skadeståndsskyldig vars ansvar täcks av försäkring eller som är att anse som självförsäkrare.

Den som drabbas av produktskada till följd av användning av ett defekt läkemedel kan i de allra flesta fall alltså få ersättning från läkemedelsförsäkringen. Någon betydelse vilka regler som därvid gäller på produktansvarets område har det inte. I några mycket speciella situationer kan läkemedelsskadeförsäkringen dock leda till underkompensation i förhållande till ett produktansvar där ersättning bestäms helt enligt skadeståndsrättsliga regler. Detta förhållande skall behandlas i ett senare avsnitt (6.2).

3.4.5 Trafikförsäkringen

Trafikförsäkring är obligatorisk och täcker skador som uppkommer här i landet till följd av trafik med motorfordon. Bestämmelser om den är intagna i trafikskadelagen (1975:1410). Försäkringspliktig är i regel fordonets ägare (2 §).

Ersättning – som i lagen kallas trafikskadeersättning – utgår, med vissa begränsningar, för personskada eller sakskada som uppkommer i följd av trafik med motordrivet fordon (8 §).

För personskada utgår trafikskadeersättning till alla skadelidande på rent objektiva grunder (10 § 1 st och 11 § 1 st). Samma jämkningsregler som enligt skadeståndsrätten gäller (12 § 1 st), och även skadeståndets storlek och omfattning följer skadeståndsrättsliga normer (9 §).

Vad gäller skada som tillfogats motorfordon som är i trafik eller egendom som befordras med sådant fordon, utgår ersättning endast om skadan har uppkommit till följd av trafik med annat motordrivet fordon och därvid orsakats genom vållande i samband med förandet av det andra fordonet eller bristfällighet på det. För annan sakskada utgår ersättning på rent objektiv grund, dock i regel inte till försäkringstagare, brukare eller förare (10 § 2 st och 11 §). När flera fordon är inblandade sker vid bedömningen av medvällande till sakskador en långtgående identifikation mellan de skadelidande på samma sida (12 §).

Från ett fordons trafikförsäkring utgår trafikskadeersättning med anledning av en och samma händelse med högst 50 milj kr, ränta och ersättning för rättegångskostnader oräknade (14 §).

Det förhållandet att trafikskadeersättning kan utgå utesluter inte rätten till skadestånd (18 §). Den skadeståndsskyldige inträder dock intill det ut-

givna beloppet i den skadelidandes rätt till trafikskadeersättning. Sådan rätt till inträde har också den som enligt avtal om annan skadeförsäkring än trafikförsäkring har utgett ersättning för trafikskadan (19 §).

Trafikförsäkringsanstalts möjligheter till återkrav är begränsade. Har skada för vilken trafikskadeersättning utgått vållats uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet, inträder försäkringsanstalten intill det utgivna beloppet i den skadelidandes rätt till skadestånd av skadevållaren. Detsamma gäller om skadan har vållats genom vårdslöshet av förare som har gjort sig skyldig till rattonykerhet eller rattfylleri (20 §). Rätt till återkrav föreligger också i vissa fall mot innehavare av järnväg eller spårväg.

Bestämmelserna i trafikskadelagen är tvingande till förmån för försäkringstagare och skadelidande (17 och 26 §§). De utesluter därför konventionella villkor om självrisk. I stället medger lagen att försäkringsgivaren träffar avtal med försäkringstagaren om rätt att i viss omfattning återkräva utgiven trafikskadeersättning (21 §). I fråga om belopp som försäkringstagaren på detta sätt får utge till försäkringsgivaren har han inte bättre rätt till återkrav av en skadevållare än vad försäkringsgivaren skulle ha haft.

Trafikförsäkringen gäller bl. a. inte när motorfordon används för tävling eller liknande inom inhägnat tävlingsområde. I dessa fall skall i stället särskild försäkring enligt lagen (1976:357) om motortävlingsförsäkring finnas. Denna försäkring gäller i huvudsak till förmån för andra än de tävlande.

Det anförda medför att i fråga om personskador till följd av motorfordonstrafik det knappast blir något utrymme för produktansvaret. I så gott som alla fall får kostnaden bäras av trafikförsäkringstagarkollektivet. Detta kan belysas med ett från Produktansvar I hämtat exempel. Antag att en bilpassagerare skadas genom att bilen på grund av ett fel i styrinrättningen hamnar i diket. Även om bristfälligheten i styrinrättningen skulle bero på en felkonstruktion – således defekt av en typ som utanför motorfordonstrafikens område skulle föranleda produktansvar – blir det i detta fall nästan alltid trafikförsäkringen som slutligen får bära skadan.

Inte heller för skador på annan egendom än själva bilen och med den befördrad last föreligger något egentligt utrymme för produktansvaret.

Ett visst utrymme kan emellertid finnas vad gäller skador på bilen och lasten eftersom dessa endast i särskilda fall täcks av trafikförsäkringen. Flera skäl talar emellertid för att produktansvar för saksador inte omfattar själva produkten eller sak vari den utgör beståndsdel. I så fall skulle som regel skadestånd vid defekt på själva bilen ersättning utgå endast till lastägaren.

Lastägaren, i den mån han inte tillika är fordonsägaren, har emellertid i flera avseenden en tryggad ställning och är enligt lagen (1974:610) om inrikes vägtransporter i de flesta fall berättigad till ersättning från fraktföraren.

3.5 Skadeståndsskyldigheten för några särskilda ansvarssubjekt

För en del verksamheter regleras ansvaret i särskilda lagar. Reglerna innebär att den som driver verksamheten i betydande utsträckning i förhållande till den skadelidande kan få svara för produktskador. De verksamheter som

här är aktuella är järnvägstrafik, sjöfart och luftfart. Det gäller områden där kontakten med allmänheten är stor. Risken för personskador som drabbar andra än anställda är därför betydande. I det följande skall de ansvarsregler som gäller på dessa områden behandlas. Därvid skall belysas i vilken omfattning den som driver verksamheten kan få svara för produktskador. Av intresse är då främst vilka förutsättningar för och begränsningar av ansvaret som uppställs. Däremot är regler om anmälan av skada, preskription etc. av mindre betydelse i detta sammanhang och lämnas därhän. Det skall framhållas att reglerna på transporträttens område är komplicerade. Det är här inte fråga om från varandra skarpt avgränsade system. Sjörättsliga regler kan exempelvis utsträckas till att även gälla landstransporter. Vid internationell befordran kan tillämpligheten av vissa regler vara beroende av om andra stater, till vilka anknytning finns, anslutit sig till aktuella konventioner eller inte. I det följande behandlas huvudreglerna, och intresset koncentreras kring inrikes transporter även om vissa utblickar görs. En svensk produktansvarslag skulle ju närmast gälla här i landet uppkomna skador.

Ett i viss mån motsvarande ansvar på ett väl avgränsat område åvilar innehavare av elanläggning. I fråga om sådana anläggningar är dock kontakten med allmänheten mindre. Reglerna på detta område behandlas avslutningsvis i detta avsnitt.

3.5.1 *Ansvar för järnvägsföretag*

Ansvar för skador till följd av trafik med järnväg följer olika regler beroende på om skadan drabbat någon utomstående, resande eller inskrivet resgods.

Ansvar för skador på person eller egendom som inte befordras med järnväg regleras av lagen (1886:7 s. 1) angående ansvarighet för skada till följd av järnvägs drift. Den lagen är också tillämplig när skadan orsakats av elektrisk spårvagn (NJA 1921 s. 362). Enligt lagens huvudparagrafer svarar järnvägens innehavare för person- eller sakskada som orsakas av vållande av järnvägsförvaltningen eller betjäningen (2 § och 6 § 1 st). Låter innehavaren driften ombesörjas av personer som inte är anställda ansvarar han även för deras vållande (7 §). Principalansvaret torde således gå något längre än i skadeståndslagen.

1886 års lag innehåller också ett par regler vilka medför strikt ansvar för skada på egendom. I 5 § 1 st åläggs innehavaren ett sådant ansvar för gnistskador. Ansvar avser fall där eld kommer lös från lokomotiv eller eldstad i annat järnvägsfordon. Sedan ångloken ersatts med elektriska lok har bestämmelsen liten betydelse. Strikt ansvar föreligger också vid skador på nötkreatur och hästar som skadas under betesgång samt för skador på renar (6 § 2 och 3 st).

När skadan i stället drabbar resande eller deras handresgods regleras rätten till ersättning av lagen (1976:58) om järnvägs ansvarighet vid befordran av resande. Lagen bygger på 1966 års tilläggskonvention till det internationella fördraget om befordran med järnväg av resande och resgods (CIV) av den 7 februari 1970. (En tidigare CIV tillkom den 25 februari 1961.)

Lagen är tillämplig på befordran av resande med järnväg, tunnelbana eller spårväg (1 §). Däremot reglerar den inte ansvaret när skadorna drabbar

personal eller personer som befinner sig på tåget av annan anledning än som resande, exempelvis för att hjälpa resande på eller av. Bestämmelserna är tvingande till de resandes förmån (2 §).

Enligt lagen bär järnvägen strikt ansvar för personskador som tillfogas en resande i följd av järnvägsdriften medan han uppehöll sig i eller steg av eller på tåget. Järnvägen kan dock undgå ansvaret genom att styrka att skadan inte har orsakats av omständighet som är hänförlig till själva järnvägsdriften och att järnvägen inte kunnat undgå eller förebygga följderna av olyckan även om den vidtagit alla åtgärder som kan krävas av den (3 §). Sin främsta betydelse torde undantaget ha när en skada har orsakats genom en naturhändelse, t. ex. ras eller översvämning, eller genom sabotage mot järnvägen. Däremot torde skador som orsakas av exempelvis hjulringsbrott inte räknas hit.¹

Under samma förutsättningar som nyss behandlats svarar järnvägen för skada på resandes handresgods om skadan uppkommit i samband med personskada. I övriga fall ansvarar järnvägen för sakskada endast vid vållande (4 §).

Tvingas järnvägen tillfälligt avbryta järnvägsdriften och befordra eller låta befordra de resande med annat transportmedel svarar järnvägen enligt de regler som gäller för detta färdmedel (5 §).

Ersättningsskyldighetens omfattning följer skadeståndslagens regler. Vid sakskada är dock järnvägens ersättningsskyldighet begränsad till 5 000 kr för varje resande, såvida inte uppsåt eller grov vårdslöshet ligger järnvägen till last (8 §). Har sakskadan inträffat i samband med personskada gäller i stället ett belopp om 2 000 francs, ca 3 700 kr (14 §).²

Är omständigheterna när skadan inträffade sådana att lagen kan tillämpas, gäller i lagen uppställda förutsättningar för eller begränsningar av järnvägens ansvarighet även om den skadelidande väljer att föra talan på annan grund (11 §).

I vissa avseenden gäller särskilda regler för internationell befordran. Det är då fråga om sådan befordran enligt internationell färdhandling som avses i den förut nämnda tilläggskonventionen till CIV; resan skall företas uteslutande på i särskilda listor upptagna linjer.

För sådan befordran gäller enligt 12 § att skadestånd kan jämkas vid medvållande till personskador även om den skadelidandes vårdslöshet inte är grov. Om den skadelidande inte begär annat, utgår ersättning för framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll som engångsbelopp (13 §). Järnvägens ansvarighet för skada på handresgods vilken inträffar i samband med personskada är begränsad till 2 000 francs, ca 3 700 kr (14 §).

Järnvägens ansvarighet för annat gods än handresgods regleras av järnvägstrafikstadgan (1966:202) när fråga är om inrikes transport som inte ingår i internationell befordran. Den bygger i stor utsträckning på de internationella fördragen om godsbefordran med järnväg (CIM) och det tidigare nämnda CIV.

Stadgan är tillämplig på befordran mot vederlag av gods i allmän trafik på järnväg i Sverige. Reglerna gäller också vid befordran med bil som järnvägen ombesörjer vid fullgörande av avtalet. Vid befordran i trafik med utlandet gäller särskilda bestämmelser i den mån detta följer av internationella fördrag som Sverige tillträtt (1 §). Reglerna är tvingande till tra-

¹ Grönfors: Allmän transporträtt, 1977, s. 84.

² 2 000 francs motsvarar 666,67 av internationella valutafondens särskilda dragningsrätter vilka den 31 maj 1979 hade ett värde av 5:57 kr.

fikantens förmån (2 §). Järnvägens ansvar för skada på polletterat resgods följer samma regler som för skador på annat befördrat gods (25 §).

I princip bär järnvägen ett strikt ansvar om godset förloras, minskas eller skadas till följd av händelse som inträffar under tiden från godset mottogs till befordran till dess det utlämnas (57 § 1 st). Betydelsen av huvudregeln minskar emellertid av att stadgan tillåter att det strikta ansvaret begränsas genom avtal i åtskilliga avseenden. Enligt 58 § får järnvägen frita sig från ansvar för det fall egendomsskadan orsakats av fel eller försummelse av den till godset berättigade eller uppkommit på grund av godsets egen beskaffenhet eller till följd av förhållanden som järnvägen inte kunnat undvika och vars följder den inte kunnat förebygga. Vidare får järnvägen frita sig från ansvarighet för följder som härrör av fara som är förbunden med särskilt angivna förhållanden närmast hänförliga till godset, avsändaren eller mottagaren (59 §). Det kan då också presumeras att förlusten, minskningen eller skadan är en följd av faran.

Skadeståndets storlek bestäms med utgångspunkt från värdet av godset på avsändningsorten. Järnvägen får begränsa sin ansvarighet till 200 kr per kilo av förlusten i bruttovikt (62 §).

Vid internationella transporter grundas ansvaret i allmänhet, enligt kungörelse 1974:748, i stället direkt på CIM.

Inträffar en produktskada i samband med järnvägstrafik – bromsarna på ett tåg eller signalanordningar är t. ex. defekta – torde de presenterade reglerna innebära följande. Drabbas någon resande av personskada kan han alltid få ersättning från järnvägen enligt skadeståndsrättsliga grunder. Även den vars med järnväg befördrade egendom skadas torde i de allra flesta fall ha rätt till någon ersättning från järnvägen. De ansvarsbegränsningar som kan gälla medför dock ibland att ersättningen blir lägre än vad gängse skadeståndsrättsliga regler skulle leda till. Vid skada på handresgods som inte har inträffat i samband med personskada kan det också vara svårt att styrka vållande hos järnvägen och få ersättning från denna, men fallet är i produktskadesammanhang knappast praktiskt.

Drabbar produktskadan i stället någon som blott befinner sig på eller omedelbart invid järnvägen är rätten till ersättning från järnvägsföretaget beroende av om den skadelidande lyckas styrka vållande. Här torde detta innebära att det klargörs att materialfelet uppkommit genom anställds vållande eller är av sådan beskaffenhet att det bort upptäckas vid sedvanlig kontroll.

3.5.2 Ansvaret för den som driver luftfart

Lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart omfattar skador som drabbar person eller egendom på marken. Skadorna kan uppkomma på skilda sätt. Flygplan kan störta eller föremål falla ned från dem och orsaka skada. Vidare kan person eller egendom skadas när flygplanet förs på marken i samband med start och landning. Tillämpningsområdet bestäms negativt i lagen. I 1 § föreskrivs att lagen endast gäller skada på person eller egendom som inte befordras med flygplanet. Lagen är heller inte tillämplig vid skada som i följd av luftfart med två eller flera flygplan

har orsakats på någotdera av dem eller med det befordrad person eller egendom (2 § 2 st).

För de skador på vilka lagen är tillämplig bär ägaren av flygplanet strikt ansvar (1 § 1 st). Lika med ägaren svarar sådan brukare av flygplanet som har rätt att själv anställa befälhavare eller förare (4 §). Vid medvållande från den skadelidande sker jämkning enligt skadeståndslagens regler (1 § 2 st). Även ersättningens storlek bestäms enligt allmänna skadeståndsrättsliga normer (5 §). Har skada på person eller egendom på marken uppstått till följd av luftfart med två eller flera flygplan är dessas ägare solidariskt ansvariga (2 § 1 st).

Bestämmelser om rätt till ersättning vid skada på passagerare och egendom som befordras med flygplan finns i 9 kap. luftfartslagen (1957:297). Dessa bestämmelser bygger på 1929 års konvention om internationell luftbefordran (Warszawakonventionen) i dess lydelse enligt ett år 1955 i Haag avslutat ändringsprotokoll, det s. k. Haagprotokollet. I vissa fall vid internationella lufttransporter tillämpas emellertid i stället bestämmelserna i den upphävda lagen (1937:73) om befordran med luftfartyg. Detta gäller i princip när befordran sker mellan Sverige och stat som tillträtt konventionen men inte tilläggsprotokollet (se SFS 1960:69 ikraftträdandebestämmelserna).

Bestämmelser i luftfartslagens 9 kap. gäller befordran med luftfartyg av passagerare, resgods eller annat gods vilket sker mot vederlag eller av lufttrafikföretag verkställs utan vederlag (1 §). Ansvarig för inträffad skada är fraktföraren, dvs. den som träffat avtal om att befordra passagerare eller gods. Utförs den faktiska transporten helt eller delvis av annan än den som träffat befordringsavtalet anses även den som faktiskt utfört transporten som fraktförare. Hans ansvar omfattar dock endast den del av befordringen som han utfört (32 §).

Fraktföraren bär ett presumtionsansvar för personskador som drabbar passagerare till följd av händelse som inträffar ombord på flygplanet eller i samband med att han går ombord på eller lämnar det. För att gå fri från ansvar måste fraktföraren visa att han och hans folk vidtagit alla nödvändiga åtgärder för att undvika skadan eller att det varit omöjligt att vidta åtgärderna (17 och 20 §§). Fraktföraren bär samma ansvar för skada på befordrad egendom som är i hans vård. Har enligt befordringsavtalet godset under denna tid också befordrats till lands eller sjöss kan fraktföraren dock fria sig från ansvar även genom att visa att skadan inträffat under dessa delar av transporten (18 §).

Vid medverkan till skadan av den skadelidande sker jämkning enligt skadeståndslagens regler (21 §).

Det ansvar fraktföraren bär är, när inte uppsåt eller grov vårdslöshet föreligger, begränsat. Om inte ett högre belopp anges i befordringsavtalet ansvarar svensk fraktförare med högst 270 000 kr för varje skadad passagerare. För annan fraktförare är ansvaret begränsat till 16 000 särskilda dragningsrätter, dvs ungefär 93 000 kr. Vid skada på handresgods är ansvaret begränsat till ca 1 850 kr för varje passagerare. För annat gods är ansvaret, om det inte assurerats för högre belopp, begränsat till ca 95 kr per kilo (22 och 24 §§).

Vid internationell befordran på vilken 1937 års lag om befordran med luftfartyg är tillämplig är ansvarighetsbeloppet vid personskador mycket läg-

re, endast ca 46 000 kr. För skada på gods är däremot begränsningarna överensstämmande. Lagen följer åtminstone i huvudsak samma principer som luftfartslagen.

Föranleder en defekt hos ett flygplan eller tillhör till detta skada på person eller egendom på marken har således den skadelidande alltid rätt till full ersättning av flygplanets ägare eftersom dennes ansvar är strikt. Ur den skadelidandes synpunkt sett är det därför i det närmaste likgiltigt vilka regler som gäller för produktansvaret.

Även när skadan drabbar passagerare eller egendom som befordras med flygplanet torde i allmänhet skadan ersättas oberoende av produktansvaret. För att gå fri från ansvar måste ju fraktföraren till fullo styrka att han vidtagit alla åtgärder som var möjliga för att undvika skadan. Redan bevissvårigheter torde leda till att han oftast får ersätta skador som beror på produktfel. Härtill kommer att skyldigheten att kontrollera att flygplanet är luftvärdigt är långtgående. Någon gång kan det dock tänkas inträffa att fraktföraren lyckas styrka att skadan berott på ett produktfel som han inte kunnat upptäcka. Han går då fri från ansvar. – De i lagen uppställda ansvarsbegränsningarna kan inte sällan leda till att inte hela skadan ersätts när fraktföraren är ansvarig för denna.

Luftfartslagen reglerar inte skada som drabbar besättningen. Rätten till ersättning följer här reglerna om arbetsskada. Inte heller är lagen tillämplig på skada som kan orsakas förare eller gratispassagerare i sportflygplan. Här gäller skadeståndslagens regler. I det sistnämnda fallet skulle ett strikt produktansvar leda till någon förbättring. Omfattningen av denna är dock starkt begränsad även om defekt kan styrkas. Fråga är om ett område där utvecklingsfel knappast behöver befaras och de krav på aktsamhet som ställs på tillverkare av flyplan och flygplanskomponenter torde vara synnerligen höga.

3.5.3 Ansvaret enligt sjölagen

I sjölagen (1891:35 s. 1, omtryckt 1975:1289) regleras det ansvar som åvilar redare, bortfraktare och personer som utför arbete i fartygets tjänst vid sjöfart. Bestämmelser om ansvar finns i 5 kap. (om befordran av gods), 6 kap. (om befordran av passagerare och resgods), 8 kap. (om skada genom fartygs sammanstötning) och 10 kap. (om redares ansvarighet). Bestämmelserna i 5 och 6 kap. gäller närmast vid befordran mot betalning medan 8 och 10 kap. också torde gälla skador som uppkommer vid användandet av nöjesbåtar (NJA 1978 s. 14).

Ansvariga för inträffad skada är alltså redare och bortfraktare. Med redare avses närmast den som med eget eller annans fartyg driver sjöfart för egen räkning. Vem som är att anse som bortfraktare definieras något olika i 5 kap. och 6 kap. Enligt 71 § är bortfraktare den som genom avtal åtar sig befordran av gods med fartyg för annan. Oftast torde det vara fråga om redare men det kan också vara annan, exempelvis en speditör. Bortfraktare vid personbefordran är enligt 171 § den som yrkesmässigt eller mot vederlag genom avtal åtar sig befordran av passagerare.

Förutsättningarna för ansvarets inträdande och begränsning av ansvaret för bortfraktare anges särskilt i kapitlen om befordran. Genomgående gäller

uppställda begränsningar också till förmån för personer i fartygets tjänst för vilka bortfraktare svarar (122 § 2 st och 196 § 1 st). När anspråk riktas mot bortfraktare gäller begränsningarna även om talan inte grundas på fraktavtalet (122 § 1 st och 195 §). Däremot gäller begränsningarna inte i förhållande till den som vållat skadan uppsåtligt eller av grov vårdslöshet och med insikt om att skadan sannolikt skulle uppkomma (120 § 5 st, 122 § 3 st, 194 § och 196 § 2 st). Utförs befordran helt eller delvis av annan än bortfraktaren är han likväl ansvarig. Därjämte ansvarar den som faktiskt utfört befordran enligt samma regler som bortfraktaren för sin del av befordran (123 och 197 §§). Slutligen gäller, att vid fall av medvållande å den skadelidandes sida skadeståndslagens jämningsregler tillämpas (118 § 4 st och 190 §).

Ansvaret för skada på med fartyg transporterat gods behandlas alltså i 5 kap. Reglerna utgår från 1924 års internationella konvention rörande konossement (Haagreglerna) med kompletteringar enligt tilläggsprotokoll av år 1968 (Visbyreglerna).

Omfattningen av bortfraktarens ansvarighet framgår av 118 §. Han är ansvarig för skada till följd av att godset går förlorat, skadas eller försenas medan det är under hans vård, om han inte visar att varken fel eller försummelse hos någon för vilken han svarar medverkat till skadan. I andra stycket uppställs dock flera befrielsegrunder. Viktigast är att bortfraktaren är fri från ansvar om han visar att skadan beror på nautiskt fel, dvs. på fel eller försummelse vid navigeringen eller handhavandet av fartyget som befälhavare, medlem av besättningen, lots eller annan som utfört arbete i fartygets tjänst gjort sig skyldig till. Bland de andra befrielsegrunderna kan nämnas att bortfraktaren inte heller svarar för skadan om han visar att den beror på brand, som ej vållats genom försummelse av bortfraktaren själv, eller att skadan berott på dold bristfällighet som inte kunnat upptäckas med tillbörlig omsorg. Utan hinder av dessa befrielsegrunder är bortfraktaren dock ansvarig för skada till följd av försummelse att sätta fartyget i behörigt skick före resans början. Det åligger honom att till sitt fredande från ansvarighet visa att han iakttagit tillbörlig omsorg härvidlag.

Inträffar skada på godset för vilken bortfraktaren är ansvarig beräknas ersättningens storlek efter värdet av godset på den plats där det lossats eller skulle ha lossats (120 § 1 st). Bortfraktarens ansvarighet är dock begränsad till 10 000 francs för varje kolli eller annan enhet av godset eller, om ansvaret därigenom blir högre 30 francs per kilo av godsets bruttovikt. Med nuvarande penningvärde¹ motsvarar det ca 3 700 kr respektive ca 11 kr (2 st). Bortfraktaren kan i fraktavtalet påta sig ett högre ansvar (4 st). Reglerna är endast delvis tvingande (168 §). Utöver vad nu anförs gäller den s. k. globalbegränsningen som en yttersta ram för ansvaret.

Det skall här påpekas att bortfraktarens ansvar i vissa fall, i stället för de nu behandlade reglerna, kan följa lagen (1936:377) i anledning av Sveriges tillträde till 1924 års internationella konvention rörande konossement.

I sjölagens 6 kap. regleras ansvaret vid befordran av passagerare och resgods. Reglerna bygger på ett i Tokyo år 1969 utarbetat utkast till ny konvention om internationell befordran av passagerare och resgods. Bestämmelserna är inte tillämpliga vid befordran med vägfärja.² Inte heller gäller

¹ 1 franc motsvarar 0,066 av internationella valutafondens särskilda dragningsrätter.

² Prop. 1973:137 s. 93.

de när befordran är underkastad gällande internationella fördrag om befordran med annat transportmedel (173 §).

Bortfraktaren är ansvarig för under befordran inträffad personskada eller dödsfall vid eller i samband med förlisning, strandning, explosion eller brand om han inte visar att han och de för vilka han svarar är fria från vållande (188 och 191 §§). Under samma förutsättningar är han ansvarig för att resgods går förlorat eller skadas. Han är dock inte skyldig att ersätta pengar, värdepapper, konstföremål eller andra dyrbarheter om han inte uttryckligen åtagit sig det (189 §).

Ansvaret är även enligt detta kapitel begränsat (192 §). För en och samma händelse begränsas ansvaret till minst 700 000 francs, dvs. ungefär 260 000 kr för varje passagerare för personskada. Vid skada på eller förlust av resgods är ansvaret begränsat till ca 3 700 kr för varje passagerare i fråga om handresgods, 18 500 kr för varje fordon jämte resgods som förvaras i det och 6 000 kr i fråga om annat resgods. Begränsningarna avser inte ränta eller rättegångskostnader. Även här gäller globalbegränsningen.

Bortfraktaren kan genom uttrycklig överenskommelse påta sig ett längre gående ansvar. Han kan också förbehålla sig att passageraren skall bära viss självrisk vad gäller skada på resgods (193 §).

Bestämmelserna i kapitlet är tvingande vid inrikes eller nordisk fart samt även vid annan utrikes fart från eller till Sverige, Danmark, Finland eller Norge (200 §).

Ansvaret vid sammanstötning mellan fartyg regleras i 8 kap. sjölagen och utgår från 1910 års internationella konvention om fartygs sammanstötning. Har sammanstötningen orsakats av vållande på båda sidor skall dessa ta del i skadans ersättande efter förhållandet mellan de på ömse sidor begångna felens beskaffenhet. Är bara den ena sidan vållande svarar den för hela skadan. Ansvaret är solidariskt endast vad gäller personskador (200 §). Kan det inte utredas att någon varit vållande eller är det klart att fråga är om ren olyckshändelse svarar vardera sidan för sin skada (221 §).

Sjölagens 10 kap. bär rubriken "Om redares ansvarighet". Reglerna bygger på en internationell konvention från 1957. Kapitlet inleds med en precisering av omfattningen av redarens principalansvar (233 §). Där anges att redaren är ansvarig för skada som befälhavaren, medlem av besättningen eller lots orsakat genom fel eller försummelse i tjänsten. Redaren är också ansvarig, om skada vållats av annan, när denne på redarens eller befälhavarens uppdrag utför arbete i fartygets tjänst.

I kapitlet finns också bestämmelser om den högsta sammanlagda ansvarighet som kan åläggas redare i anledning av en och samma händelse, den s. k. globalbegränsningen (234 och 235 §§). Uppställda begränsningar gäller också andra än redare, bl. a. den som i egenskap av bortfraktare eller eljest handhar fartygets drift i redarens ställe. Begränsningarna gäller också det ansvar som åvilar befälhavare m. fl. (241 §). Att det inom den globalbegränsningen uppställs finns särregler med ytterligare begränsningar har framkommit tidigare.

Begränsningarna omfattar redarens principalansvar och det ansvar han bär för egna fel och försummelse när han själv fungerar som befälhavare eller besättning på fartyget (234 § 2 st). Ansvarsbegränsningen gäller skada

på person som befinner sig ombord på fartyget för att medfölja det och för skada på egendom ombord. Också ersättning för skada på person eller egendom i annat fall omfattas, nämligen om skadan orsakats av någon som befinner sig ombord på fartyget. Rätt till begränsning av ansvarigheten föreligger också i fråga om bl. a. ersättning för skada på person eller egendom, om skadan orsakats av omständighet som hänför sig till navigeringen eller handhavandet av fartyget eller till lastning etc. (1 st). Vissa undantag från begränsningarna gäller dock, främst att den inte kan åberopas vid personskada som drabbar någon i fartygets tjänst (2 st).

När ansvarigheten är begränsad ansvarar redaren intill ett belopp av 1 000 francs (ca 370 kr) per ton av fartygets dräktighet, dock minst 150 000 francs (ca 55 000 kr). Om personskada inträffar är dock ansvarigheten högre, 3 100 francs per ton och minst 780 000 francs, dvs. ca 1 150 kr respektive ca 290 000 kr (235 §).

Fordringar på grund av personskada skall i första hand tillgodoses ur det belopp varmed ansvarigheten höjs vid sådan skada. Förslår inte detta skall återstoden av fordringarna för personskada tillsammans med övriga fordringar tillgodoses ur det belopp som återstår (235 § 1 st). Räcker inte ansvaret till full gottgörelse åt alla skadelidande sker fördelningen i förhållande till fordringarnas storlek (2 st).

En särskild utredning, sjölagsutredningen (Ju 1977:114), arbetar nu bl. a. med frågan om höjning av ansvarsbeloppen.

Efter denna allmänna översikt skall behandlas i vad mån en skadelidande kan få ersättning från redaren (för enkelhets skull förutsätts att redare och bortfraktare är densamme) när den inträffade skadan orsakats av en defekt i fartyget. Det kan ju exempelvis inträffa att en fartygsplåt har en dold svaghet, vilken leder till läckage med skador på lasten som följd, eller t. o. m. att fartyget går under med sina passagerare. Man kan också tänka sig att en defekt styrmaskin leder till en sammanstötning. Fråga blir här om ansvaret för fartygets sjövärdighet. I 9 § ges en allmän bestämmelse av innebörd att fartyg skall vara sjövärdigt när det hålls i drift. Med hänsyn till sjölagens innehåll i övrigt finns emellertid skillnad mellan det ansvar som föreligger när skadan drabbar person eller egendom som befordras med fartyget och ansvaret i andra fall.

Såväl vid befordran av gods som vid befordran av passagerare ankommer det på redaren att tillse att fartyget är sjövärdigt (76 och 175 §§). Redaren bär dock inte något strikt ansvar för genom bristande sjövärdighet uppkommen skada. Kan han visa att vållande inte ligger honom eller någon för vilken han svarar till last blir han fri från ersättningsskyldighet (118 resp. 188 och 191 §§). Bland dem för vilka redaren svarar enligt 233 § torde falla även varv som utfört reparation på fartyget.¹ Däremot svarar redaren knappast för vållande hos det varv som byggt ett nytt fartyg. Slutsatsen av det anförda är för produktansvarets del följande. Drabbas passageraren av personskada eller lider med fartyget befordrad egendom skada, och kan det klarläggas att orsaken till händelsen är en defekt i fråga om fartygets sjövärdighet, har den skadelidande rätt till ersättning från redaren om inte denne styrker att fråga är om en defekt som han inte kunnat upptäcka vid sedvanlig besiktning av fartyget. Och även om en sådan defekt föreligger kan redaren bli ansvarig, om det visas att defekten – trots att den inte

¹ Se Björkelunds artikel Redares ansvar för självständiga medhjälpare i Arkiv för Sjörett 8 s. 247 ff. särskilt s. 255, 271, 272, 275, 284 och 290. Artikeln behandlar endast sakska-da.

kan upptäckas vid kontroll – direkt vållas av någon för vilken redaren svarar eller om ett varv som utfört reparation på fartyget förfarit vårdslöst genom att montera den defekta detaljen. Ofta – men inte alltid – kan alltså den skadelidande i nu behandlade fall få ersättning från redaren också vid produktskador.

Drabbar i stället skadan någon eller något som inte befordras med fartyget, t. ex. vid en sammanstötning, föreligger inga presumtionsregler. Den skadelidande kan alltså vid fall av produktskada få ersättning från redaren endast om han visar att denne eller någon för vilken han svarar varit försumlig genom att inte tillräckligt kontrollera fartyget.

De i sjölagen uppställda ansvarsbegränsningarna kan, när ersättning utgår, leda till ett lägre skadestånd än om detta beräknats enligt skadeståndsrättsliga normer.

3.5.4 Ansvaret för innehavare av elanläggning

En med de tidigare systemen i viss mån överensstämmande ordning – ett avgränsat ansvar för den som driver särskild verksamhet – gäller också enligt lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar.

Med elektrisk anläggning avses enligt 1 § i lagen, anläggning med däri ingående särskilda föremål för produktion, upplagring, omformning, överföring, distribution eller nyttjande av elektrisk ström. Anläggningens innehavare bär strikt ansvar för skada orsakad genom inverkan av elektrisk ström från anläggning som har egen generator eller transformator. Ansvaret omfattar dock inte skada som uppkommit inom byggnad genom inverkan av ström vilken med en spänning av högst 250 volt tillförts förbrukningsanläggning för starkström. Innehavaren kan också gå fri från ansvar vid force majeure (4 §).

Skadeståndets storlek bestäms enligt gängse skadeståndsrättsliga normer vid personskada (8 §). Jämkning på grund av medvållande sker då också enligt 6 kap. 1 § skadeståndslagen (7 §). Vid sakskada är enligt samma paragraf anläggningens innehavare fri från ersättningsskyldighet när den skadelidande genom överträdelse av gällande föreskrifter eller annan grov vårdslöshet själv vållat skadan. När skadestånd skall utgå bestäms storleken härav efter en skälighetsbedömning (8 §).

Man kan tänka sig fall där skador som täcks av lagens ansvar har sin yttersta orsak i defekt hos en produkt. Ersättning för sådana skador kan alltid utkrävas av anläggningens innehavare om lagens förutsättningar är uppfyllda. Det torde dock vara sällsynt att dylika skador inträffar utanför arbetslivet.

3.6 Regressförhållanden enligt gällande rätt

3.6.1 Allmänt vad gäller personskador

Som framkommit av det tidigare i kapitlet anförda täcks i Sverige inkomstförlust vid personskada, även i fall då skadeståndsskyldighet föreligger, i all-

mänhet i stor utsträckning av andra ersättningsformer än skadeståndet. Detta gäller också produktskada. Belopp som utgår på grund av allmän försäkring – t. ex. förtidspension – eller arbetsskadeförsäkring – t. ex. arbetsskadelivränta – dras av från skadeståndet (5 kap. 3 § skadeståndslagen) och reducerar därigenom i motsvarande mån skadeståndsskyldigheten.

Här kan det således aldrig bli fråga om någon regressrätt. Arbetskadeförsäkringen kompletteras av den på kollektivavtal grundade trygghetsförsäkringen och staten har påtagit sig ett motsvarande ansvar utan att vara ansluten till försäkringen. En arbetstagare, som uppburit ersättning från trygghetsförsäkringen i ett fall av produktskada, är skyldig att till försäkringsgivaren överlåta sin skadeståndsrätt mot den för defekten ansvarige. Det är dock inte känt i vilken utsträckning försäkringsgivaren i praktiken utnyttjar den härigenom öppnade möjligheten till regresstalan mot den skadeståndsskyldige. Det lär dock inte vara särskilt vanligt, inte minst på grund av att regress är omöjlig om producenten själv är ansluten till trygghetsförsäkringen. Också enligt villkoren för patientförsäkringen är den som uppburit ersättning skyldig att överlåta sin skadeståndsrätt till försäkringsgivaren. Denne har alltså möjlighet att i sin tur vända sig mot den produktansvarige. Patientförsäkringen har inte varit i kraft så länge att man kan bilda sig någon uppfattning om i vad mån försäkringsgivaren kommer att i hithörande fall utnyttja möjligheten till regress mot den skadeståndsskyldige. – Personskada i form av produktskada kan också uppkomma genom trafik med motorfordon, t. ex. genom att ett fordon har defekt på styrinrättningen och därigenom hamnar i diket med påföljd att passagerare skadas. Sådan skada täcks nästan alltid helt och hållet av trafikförsäkringen, och av lagens konstruktion följer att regressrätt mot den produktansvarige praktiskt taget är utesluten. – Livförsäkringsbelopp som tillfaller efterlevande skall enligt 5 kap. 2 § 2 st skadeståndslagen i skälig mån reducera skadeståndet. I övrigt kan vid liv-, sjuk- och olycksfallsförsäkring försäkringsgivaren i försäkringsvillkoren eller eljest genom avtal betinga sig regressrätt gentemot en skadeståndsskyldig, bl. a. någon som bär produktansvar. Detta följer av 25 § försäkringsavtalslagen. I praktiken förekommer dock sådan regress knappast någonsin, och skadeståndskommittén har i betänkandet Skadestånd VI (SOU 1975:103) föreslagit att den skall avskaffas.

3.6.2 Fördelningen mellan flera ansvariga

Av det anförda framgår, att produktansvaret i regel effektivt reduceras genom försäkringsersättningar som nu nämnts. Till den del skadan inte täcks av försäkring på den skadelidandes sida eller när det bolag som betalat försäkringsersättningen utövar regress kan frågan om fördelningen av ansvaret mellan flera skadeståndsskyldiga uppkomma. Det synes inte vara ovanligt att det finns mer än en ansvarig när en defekt produkt orsakar skada. Även enligt gällande rätt torde det kunna inträffa att flera näringsidkare bär produktansvar samtidigt; framför allt gäller det när produktens defekt består i att en beståndsdel är bristfällig. Då ansvarar väl ofta både tillverkaren av den färdiga produkten och tillverkaren av beståndsdel. Vidare kan det, när flera är ersättningskyldiga för samma skada, förekomma att den ene bär produktansvar medan den andre svarar för vållande i annat

sammanhang eller enligt särskilda regler om ansvar utan vållande. Antag exempelvis att någon använder en inte tillräckligt säker produkt på ett vårdslöst sätt och skadar annan eller att någon i verksamhet med vilken följer strikt ansvar använder en defekt produkt med skada som följd. Under förutsättning att adekvanskraven är uppfyllda blir såväl den vårdslöse som den som driver verksamheten ansvarig jämte tillverkaren av den defekta produkten.

När två eller flera på detta sätt bär ansvar för samma skada är de enligt 6 kap. 3 § skadeståndslagen solidariskt ansvariga gentemot den skadelidande. I vissa fall kan dock det solidariska ansvaret vara inskränkt. Om begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av de ansvariga, t. ex. genom sådana regler som 2 kap. 2 eller 3 § eller 4 kap. 1 § skadeståndslagen, är givetvis det solidariska ansvaret på motsvarande sätt begränsat. Har flera skadevällare eller flera verksamheter medverkat till en skada men det är oklart hur stor del av skadan som var och en orsakat, lär numera gälla att varje medverkande anses som fullt ersättningsskyldig, möjligen med undantag för fall då medverkan från ett håll kan antas ha haft endast ringa betydelse för skadan.¹

När flera är ansvariga för skadan kan alltså den skadelidande i enlighet med det anförda vända sig mot någon av dem och kräva ersättning med hela beloppet. Allmänna regler saknas emellertid om hur det solidariska ansvaret slutligen skall fördelas mellan de skadeståndsskyldiga. Rättsläget är här delvis oklart. Den allmänna principen anses vara att en skälighetsbedömning skall ske varvid man skall ta hänsyn till grunden för de berörda parternas ansvar och övriga omständigheter, såsom om någon av dessa i övervägande grad har orsakat skadan. En viss presumtion synes gälla för att ansvaret slutligen skall delas lika mellan ömse sidor.² Bedömningen påverkas av den grund på vilken de ersättningsskyldigas ansvar vilar. När fråga är om uppgörelse mellan flera som är skadeståndsskyldiga på grund av vållande ligger det nära till hands att slutligen fördela ansvaret mellan dem efter graden av vållande. Många gånger kan emellertid detta vara omöjligt och man får i stället utgå från andra faktorer såsom vem som varit mest aktiv och i vems intresse handlandet skedde.³ Svarar den ene av de ersättningsskyldiga oberoende av styrkt vållande – enligt regler om strikt ansvar eller s. k. presumtionsansvar – medan den andre ansvarar på grund av culpa lär som huvudregel den förre ha regressrätt mot den som själv är vållande. Detta är dock bara en huvudregel. Det är inte uteslutet, att en utveckling här är på gång, så att betydelse tillmäts även andra faktorer än vållandet, t. ex. vem som har de största ekonomiska resurserna.⁴ När alla de skadeståndsskyldiga bär strikt ansvar sker den slutliga fördelningen efter en allmän skälighetsbedömning.⁵ Rättpraxis på området är mycket sparsam och det går knappast att säga mera än att det finns en tendens att dela ansvaret lika på ömse sidor. Däremot finns inget underlag för ståndpunkten att den som bär strikt ansvar på en grund, exempelvis farlig verksamhet, skall svara före den som bär sådant ansvar av annan orsak, exempelvis grannelagsförhållande.⁶ – Slutligen skall här påpekas att det naturligtvis också kan inträffa att den som svarar på grund av strikt ansvar samtidigt är vållande. Fördelningen får då ske med beaktande även av vållandet.⁷

¹ SOU 1975:103 s. 49 med hänvisningar.

² SOU 1975:103 s. 135.

³ Jfr NJA 1937 s. 264 och Hellner: Skadeståndsrätt, 1976, s. 188.

⁴ Jfr SOU 1975:103 s. 51 f och det där anmärkta rättsfallet NJA 1953 s. 144.

⁵ SOU 1975:103 s. 52.

⁶ Hellner a.a. s. 195 angående NJA 1968 s. 387.

⁷ Hellner a.a. s. 193.

Den behandlade ansvarsfördelningen kan emellertid påverkas av att någon av eller båda de ansvariga har ansvarsförsäkring.¹ En sådan försäkring utgör skadeförsäkring och inskränkningen i 25 § 1 st försäkringsavtalslagen anses gälla också denna försäkringsform. Har ett försäkringsbolag för att täcka försäkringstagarens ansvarighet betalat ut full ersättning till en skadelidande kan bolaget regressvägen kräva medvållaren endast om denne vållat skadan uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet eller bär strikt ansvar enligt lag. Eftersom det torde vara särskilt vanligt att den som bär strikt ansvar har ansvarsförsäkring medför bestämmelsen att skadeståndet ofta kommer att stanna på hans sida. Försäkringsavtalslagens 25 § är emellertid dispositiv och försäkringsgivaren kan därför i villkoren för ansvarsförsäkringen förbehålla sig full regressrätt (jfr Allmänna Bestämmelser av 1976). Det är vanligt att försäkringsvillkoren, också vid produktansvarsförsäkringar, innehåller sådana förbehåll. I princip sker då ansvarsfördelningen i full överensstämmelse med vad som sagts i föregående stycke.

3.6.3 *Regress från sakförsäkring mot den produktansvarige vid sakskada*

På motsvarande sätt som nyss beskrivits kan det inträffa att flera är ansvariga för en inträffad sakskada. Vad där sagts om ersättningsskyldighetens fördelning mellan flera ansvariga gäller också i dessa fall. Av särskilt intresse är emellertid förhållandet mellan sakförsäkringen och den för skadan ansvarige. Det är vanligt att egendom försäkras mot skada genom olika sakförsäkringar såsom brandförsäkring, vagnskadeförsäkring för bilar, vattenledningsskadeförsäkring, stöldförsäkring etc. Fråga är alltså i vad mån det försäkringsbolag som utgivit ersättning på grund av sådan sakförsäkring kan regressvis vända sig mot den produktansvarige. – Att den skadade egendomens ägare kan underlåta att utnyttja försäkringen och i stället vända sig mot den för skadan ansvarige är klart. Endast vid trafikskada (19 § trafikskadelagen) övergår i sådant fall rätten till försäkringsersättning till den som utgett skadestånd.

Enligt 25 § försäkringsavtalslagen har försäkringsgivare som utgett ersättning på grund av sakförsäkring av den typ som nämndes i förra stycket rätt att göra gällande regress mot den som bär ett strikt ansvar enligt lag eller orsakat skadan uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet. Bestämmelsen är emellertid dispositiv och försäkringsgivaren har möjlighet att förbehålla sig längre gående regressrätt. Det är vanligt att så sker (jfr Allmänna Bestämmelser 1976). I vad mån sådan regress faktiskt också utövas beror i stor utsträckning på innehållet i regressöverenskommelser försäkringsbolagen emellan. Dessa reglerar vad som skall gälla exempelvis när på ena sidan finns ansvarsförsäkring och å den andra egendomsförsäkring samt båda bolagen har anslutit sig till överenskommelsen. Enligt nu gällande regressöverenskommelse föreligger regressrätt, begränsad till 100 000 kr, mot företagares ansvarsförsäkring för skada genom levererad egendom som täcks av tillverkares eller importörs produktansvarsförsäkring. Detta innebär att för egendomsskada ansvarig tillverkares produktansvarsförsäkring intill detta belopp får svara för förlusten. Har tillverkaren inte tecknat någon sådan försäkring kan naturligtvis det bolag som meddelat egendomsförsäkring, och utgett försäkringsbeloppet, däremot kräva åter hela summan av till-

¹ SOU 1975:103 s. 125 f.

verkaren under förutsättning att 25 § försäkringsavtalslagen är tillämplig eller att försäkringsgivaren gjort förbehåll om regressrätt. Den som bär produktansvar får alltså räkna med att vid sakskada hela förlusten eller åtminstone en stor del av den drabbar honom eller hans försäkring.

There is a very large number of specimens of this species in the collection, and they are all very well preserved. The specimens are all from the same locality, and are all of the same size. The specimens are all very similar in appearance, and are all very well preserved.

The specimens are all very similar in appearance, and are all very well preserved. The specimens are all from the same locality, and are all of the same size. The specimens are all very similar in appearance, and are all very well preserved.

The specimens are all very similar in appearance, and are all very well preserved. The specimens are all from the same locality, and are all of the same size. The specimens are all very similar in appearance, and are all very well preserved.

4 Några internationella utvecklingstendenser¹

Produktansvaret har i många länder utvecklats mycket snabbt. Denna utveckling tog i huvudsak sin början i USA under förra delen av 1960-talet. Intresset för produktansvarsfrågor har blivit mycket stort i bl. a. USA och Västeuropa. Utvecklingen är långtifrån avslutad. Generellt sett går utvecklingen mot att till skydd för den skadelidande skärpa ansvaret för den som yrkesmässigt tillverkar eller distribuerar varor. Man har därvid sökt sig fram efter två vägar.

Den ena vägen är att anknyta till kontraktsrättsliga förhållanden. Därvid kan bl. a. tillgripas mer eller mindre fiktiva garantiresonemang, vilket skulle innebära att tillverkaren garanterar ofarlighet hos en vara också i förhållande till konsumenten, till vilken han inte står i kontraktsförhållande. Man har också på andra sätt utsträckt ett avtalsmässigt ansvar till att avse andra än medkontrahenten i avtalet, t. ex. så att den som köper en vara i detaljhandeln har möjlighet att i förhållande till varans tillverkare återopa en kontraktsrättsligt färgad rättsregel.

Den andra vägen är att bygga vidare på det utomobligatoriska culpaansvaret. Genomgående torde de krav som ställs på den industriella företagarens förutseende och aktsamhet vara mycket höga. En konsekvens härav är en tendens att anta att skadebringande egenskaper kan tillräknas åtminstone tillverkare som försummelse. Härifrån har utvecklingen på sina håll fortsatt mot allt färre försvarsmöjligheter för tillverkarna.

4.1 Finland

Gällande rätt i Finland på produktansvarets område överensstämmer så gott som helt med vad som gäller i Sverige. Som nämnts i inledningen har den finska produktansvarskommittén under 1978 avgivit förslag till en särskild produktansvarslag. Den föreslagna lagens utformning framgår av bilaga 1.

Det finska lagförslaget koncentrerar sig på konsumentskyddsaspekten. Det avviker delvis från konventionen även om vissa viktiga spörsmål lösts på samma sätt som där. Påpekas skall att Finland inte är medlem av Europarådet varför intresset av en harmonisering med konventioner är mindre påtagligt.

Produktansvarslagen reglerar ansvaret för person- och sakskador, som

¹ Avsnittet bygger delvis på betänkandet Produktansvar I (SOU 1976:23) s. 40-45.

orsakas av konsumtionsvaror. Därmed förstås av näringsidkare framställda varor, vilka är avsedda att användas eller i väsentlig omfattning faktiskt används för enskild konsumtion. Även beståndsdel i sådan vara omfattas. Däremot faller oförädlade primärprodukter utanför lagens tillämpningsområde (1 §).

Ersättningskyldighet föreligger när sådan vara som nyss nämnts vållar person- eller sakskada till följd av att den inte är så säker som det funnits anledning förutsätta. I lagen uttalas direkt att man vid bedömningen av säkerheten skall beakta bland annat varans förmodade användning, marknadsföringen av den samt uppgifter och bruksanvisningar som lämnats om den (2 §). Bedömningen av när varan skall anses defekt överensstämmer alltså med konventionen och ansvaret är liksom där strikt. Inte all sakskada ersätts utan endast sådan som åsamkas egendom, vilken vid skadetillfället användes för enskilt bruk (6 § 2 st).

Frågan vem som bär ansvar för av produkt orsakad skada har lösts på i huvudsak samma sätt som i konventionen. Ansvarig är alltså tillverkare, yrkesmässig importör, den som uppger en vara som sin samt den som säljer anonyma produkter och inte kan lämna uppgift om tillverkare eller importör (3 §). Vad gäller ansvarigheten för tillverkare av beståndsdel gäller emellertid en särregel. Han går fri från ansvar om han visar att beståndsdelens bristande säkerhet beror på sluttillverkarens culpa, dvs. föreskrifter som lämnats av denne, och att iakttagandet av föreskrifterna inte kan läggas tillverkaren av beståndsdelens till last (3 § 3 st). I övrigt föreligger samma möjlighet till ansvarsbefrielse som enligt konventionen (5 §).

Skadeståndet skall innefatta gottgörelse för person- och sakskada som produkten förorsakat (6 §). I samband med produktskada skall också skada som åsamkas produkten själv ersättas. Ersättnings storlek bestäms enligt reglerna i den finska skadeståndslagen. Ersättningen för sakskada kan nedsättas när särskilda skäl därtill föreligger. Har den skadelidande genom vårdslöshet medverkat till skadans uppkomst, kan ersättningen jämkas efter vad som finnes skäligt (7 §). Någon begränsning av ansvaret uppställs däremot inte i lagen.

Är flera ansvariga för samma skada är ansvaret solidariskt. Enligt särskild föreskrift i lagen fördelas ansvaret mellan dem efter vad som är skäligt med beaktande av envars andel i skadans uppkomst samt övriga omständigheter. Särskild regel ges också om fördelningen när en av de ansvariga är betalningsoförmögen (4 §). Preskriptionsregler liknande konventionens uppställs (8 §). Lagens bestämmelser är tvingande till den skadelidandes förmån (9 §).

Den gäller inte skada till följd av läkemedel (11 §). Enligt en särskild forumbestämmelse kan den skadelidande väcka talan där han har sitt hemvist (10 §).

4.2 Norge

Även i Norge torde rättsläget tämligen väl överensstämma med vad som gäller i Sverige. En skillnad är dock att man i Norge sannolikt är beredd

att låta tillverkare i viss utsträckning bära det objektiva s. k. bedriftsansvar som stöds på riskfördelningssynpunkter.

Också i Norge utreds frågan om införandet av en särskild produktansvarslag. Förslaget i sin nuvarande utformning finns medtaget som bilaga 2. Förslaget bygger på Europarådskonventionen men man har gjort åtskilliga avvikelser. I ett särskilt kapitel behandlas läkemedelsskador.

Det norska förslaget gäller endast näringsidkares ansvar för produktskador. Detta framgår av 1 §. Den lagtekniska utformningen tyder på att det är den skadelidande som har att bevisa att produkten framställts som ett led i näringsverksamhet medan enligt konventionen – och det svenska förslaget – motsatsen gäller. Någon större praktisk betydelse har dock kanske detta inte. Av omständigheterna torde i allmänhet framgå hur det förhåller sig.

Liksom det svenska förslaget gör det norska undantag för på viktiga områden inträffade produktskador. De föreslagna produktansvarsreglerna skall således i princip inte omfatta skador som orsakas av motorfordonstrafik, järnväg, fartyg som är registrerat i skeppsregister och har ett bruttotonnage över 25 registerton eller registrerat luftfartyg med ett bruttotonnage på minst 2 500 kg. Produktansvar föreligger dock för skador som drabbar folk som utför arbete i järnvägens, fartygets eller luftfartygets tjänst. Det täcker också skada som drabbar ägaren av transportmedlet, bortsett från skada just på detta.

Förslaget omfattar skador orsakade av produkter som är lös sak. Ersättningskyldighet föreligger även om den skadebringande produkten är infogad i annan lös sak eller i fast egendom. Avfall är att anse som en produkt i lagens mening endast om det skall användas i ny produktion eller annars marknadsföras (1 § 2 p).

Ersättning utgår för såväl person- som sakskada (3 § 1 p). Vad gäller sakskador finns dock några undantag (3 § 2 p). Sålunda ersätts inte skada som tillfogas själva produkten eller som av en beståndsdel orsakas på den slutprodukt som beståndsdelen är infogad i innan den lämnas över till brukaren. Vidare uppställs undantag för sakskada som inträffar i förvärvsverksamhet.

Liksom enligt konventionen ersätts inte alla skador som har anknytning till produkter. I lagens 6 § 1 p. anges att ersättningskyldighet endast föreligger för skada vilken har sin grund i att produkten brustit i fråga om den säkerhet brukaren eller allmänheten rimligen kan förvänta. Vid bedömningen av vilken säkerhet som kan krävas skall hänsyn tas till alla förhållanden i samband med produkten, dess presentation, marknadsföring och beräknade användning. Enligt uttryckligt stadgande (6 § 2 p.) skall säkerhetsstandarden vid den tidpunkt när produkten sattes i omlopp vara avgörande om inte särskilda skäl talar för att det tas hänsyn också till senare utveckling. Det är inte avsett att bestämmelsen skall utesluta möjligheten till ersättning för utvecklingsskador.

Ansvarssubjekt är liksom enligt konventionen tillverkare, importör samt näringsidkare i senare försäljningsled som anger produkten som sin eller säljer anonyma produkter utan att på begäran kunna lämna hänvisning till tillverkare eller importör (4 §).

Producenten eller annan ansvarig kan fria sig från ersättningskyldighet genom att visa att produkten inte satts i omlopp av honom eller som ett

led i hans rörelse eller av andra sedan produkten var klar att sättas i omlopp (7 § 1a). Han blir också fri från ansvar om han gör sannolikt att defekten inte förelåg när produkten sattes i omlopp eller vid den senare tidpunkt när den lämnade hans kontroll och att defekten eller skadan inte borde ha undanröjts eller avvärijts efteråt (7 § 1b). Den sistnämnda förutsättningen, att förhållandena inte skall vara sådana att man kunde kräva att tillverkaren i efterhand är verksam för att hindra eller begränsa skadan, får ses mot bakgrund av att det norska förslaget utgår från att ett allmänt culpaansvar inte skall gälla vid sidan om produktansvarslagen. Denna skall exklusivt reglera tillverkarens ansvar. Ingenting hindrar dock att tillverkaren i ett avtal frivilligt åtar sig ansvar också för culpa. Ett annat inslag av culpa-bedömning i lagen är följande. Tillverkare av en beståndsdel i en produkt är ansvarig för skada som orsakas av slutprodukten om skadan har sin grund i en defekt i beståndsdel. Tillverkaren av beståndsdelens del går emellertid fri från ansvar om han visar att defekten beror på huvudproducentens instruktioner och att det inte kan läggas delproducenten till last att han följde dessa (7 § 3). Som framkommit tidigare finns motsvarande regel i det finska förslaget.

Är flera ansvariga för samma skada är ansvaret solidariskt. Detta följer av allmänna skadeståndsrättsliga regler och markeras vad avser huvudproducentens och delproducentens ansvar särskilt i 5 §. Ersättningen kan jämkas även vid enkelt medvållande (8 §).

En särskild regel gäller vid force majeure (9 §), ett ämne som konventionen lämnar öppet för nationell lagstiftning. Regeln innebär att eljest utgående skadestånd kan nedsättas så långt som är rimligt om det bevisas att en oundviklig naturhändelse, krigshandling, offentlig myndighets beslut eller liknande har bidragit till produktens brist på säkerhet, skadan eller dennas omfattning under omständigheter som ligger utanför producentens kontroll. Vad som avses med offentlig myndighets beslut är närmast att tillverkaren åläggs att producera trots risken för skada.

Lagen är tvingande vad gäller personskador. Däremot överväger man att låta tillverkaren friskriva sig från ansvar för saksador i något fall. Detta skulle gälla sådana skador som drabbar andra näringsidkares egendom vilken är förvärvad för eller används i verksamheten (10 §). Tillverkaren skulle alltså få bära ett dispositivt ansvar också för skada på annat än privat egendom.

Rätten till ersättning preskriberas sedan tre år förflutit från den dag den skadelidande fick eller bort få vetskap om skadan och den ansvarige. Dessutom gäller att rätten till ersättning alltid preskriberas efter tio år från den dag skadan inträffade och aldrig kan göras gällande senare än 20 år från den dag när produkten lämnade den normala omsättningskedjan (11 §). Den valda utgångspunkten för den 20-åriga preskriptionstiden medför att preskriptionstid inte löper t. ex. medan varan ligger i lager hos grossist eller detaljist.

4.3 Danmark

I Danmark bedöms produktansvaret huvudsakligen enligt de principer som gäller för utomkontraktuellt ansvar. Den siste säljaren ansvarar likväl inte endast för produktskador som orsakats av hans egen culpa utan även för sådan skada som orsakats genom ansvarsgrundande culpa i tidigare led.

Danmark deltar i det reformarbete på produktansvarets område som EG bedriver (se nedan 4.5). Något utkast till nationell lag föreligger däremot inte.

4.4 Några andra europeiska länder

I *Förbundsrepubliken Tyskland* har utvecklingen i huvudsak sökt sig fram med tillämpning av utomobligatoriska skadeståndsregler. I princip upprätthålls krav på culpa hos den ansvarige. Den skadelidandes ställning är formellt sett ytterligare försvagad genom att tillverkare eller säljare enligt allmänna regler har möjlighet att undgå ansvar för försummelser av anställd och medhjälpare om han kan styrka att han iakttagit omsorg vid urval och ledning för att förebygga försummelsen. Men Bundesgerichtshof har skärpt detta ansvar. Om en skada har uppstått till följd av ett fel som uppkommit i en levererad vara medan den varit under tillverkarens kontroll, skall tillverkaren styrka att felet inte beror på försummelse på hans sida. Denna ståndpunkt motiveras med att tillverkaren har kunskaper om tillverkningsprocessen, medan den skadelidande ofta saknar möjlighet att utreda anledningen till att felet har uppkommit.

År 1976 antog förbundsdagen en ny läkemedelslagstiftning som även innehåller regler om ersättning vid personskada. Lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1978. Enligt denna föreligger ett objektivet ansvar för av defekta läkemedel orsakade skador. Smärre skador är dock undantagna. Tillverkare och importörer av läkemedel är skyldiga att ha försäkring eller att ställa bankgaranti.

I *Frankrike* har utvecklingen tagit en annan väg. Här har man främst använt sig av kontraktsrättsliga konstruktioner. I rättspraxis har den yrkesmässige säljaren ansetts svara på rent objektiv grund för dolt fel (*vice caché*) i den försålda varan. Han presumeras ha kännedom om felet – något som enligt code civil, art 1645, förutsätts för att säljaren skall ha fullt skadeståndsansvar mot köparen – och får inte inskränka sitt ansvar genom avtalsbeslämmelser. En skadelidande köpare är berättigad att återropa denna rättsgrundsats även mot den som sålt varan i tidigare led.

En skadelidande, som inte själv köpt varan, skyddas inte på detta sätt utan har att grunda sitt anspråk på utomobligatoriska regler. I praktiken har emelertid Cour de cassation lagt samma långtgående ansvar på tillverkaren i dessa fall genom att fastslå att denne presumeras känna till dolda fel i varor som han säljer. Genom denna kännedom, som inte kan motbevisas, ådrar han sig ett utomobligatoriskt ansvar. Även när skador har andra orsaker än dolda fel, exempelvis bristfälliga anvisningar, har i rättsvetenskapen förordats konstruktioner som innebär ett objektivet ansvar för

tillverkaren. Man har därvid till det yttersta velat sträcka ut lagregler som ursprungligen tagit sikte på helt andra situationer.

I *Italien* är tillverkares och säljares ansvar däremot vanligtvis inskränkt till culpafall. Det finns emellertid en uttalad tendens i praxis att presumera culpa, när skada har uppstått till följd av fel i produkten. Så har exempelvis tillverkare av kakor, som av en återförsäljare sålts i tillverkarens slutna förpackning, ansetts ansvarig mot en konsument för skador till följd av fel i kakorna, när det inte kunnat utredas att felet berott på culpa hos återförsäljaren och felet inte heller bort upptäckas av den siste köparen.

I *England* blir skyddet för den skadelidande mycket olika beskaffat beroende på om han står i avtalsförhållande till sin motpart eller ej. Genom tvingande rättsregler har köpare betydande rättigheter mot säljaren. Detta skydd omfattar dock endast köparen själv och inte andra som skadats av varan. I viss utsträckning ansvarar tillverkare för sina garantier även mot personer till vilka han inte står i avtalsförhållande. I övrigt gäller ett utomobligatoriskt culpaansvar. Genom ett berömt rättsfall från år 1932 (*Donoghue v Stevenson*) fastslogs nämligen att tillverkare är ansvarig mot den slutliga konsumenten, om till följd av tillverkarens försummelse varan är behäftad med ett fel, som konsumenten inte bort uppmärksamma, och den felaktiga varan tillfogar konsumenten person- eller sakskada. Sådant ansvar har numera även säljare i förhållande till annan än medkontrahent. Den skadelidande har bevisbördan för bl. a. motpartens culpa. I praktiken föreligger dock många gånger en stark presumtion för vårdslöshet, t. ex. när det finns ett främmande föremål i en förpackning som obruten har vidarebefordrats från tillverkare till konsument.

Frågan om särskild lagstiftning om ansvar för felaktiga varor är föremål för diskussion i Storbritannien. År 1977 lades en rapport fram¹. The Law Commission ställer sig där bakom införandet av en lagstiftning i överensstämmelse med Europarådskonventionen. The Scottish Law Commission har emellertid en något avvikande uppfattning och är framför allt kritisk mot konventionens regler om ansvar för beståndsdelar och naturprodukter samt preskriptionsbestämmelserna. Däremot föreslås i en av Royal Commission on Civil Liability and Compensation for Personal Injury (chairman Lord Pearson) framlagd rapport – med hänvisning till Europarådskonventionen – införandet av strikt produktansvar för personskador orsakade av defekta produkter.

4.5 Arbetet inom EG

De länder vilkas produktansvarsregler behandlats i det föregående är – liksom för övrigt Danmark – medlemmar i EG. Parallellt med arbetet inom Europarådet har under senare år frågan om gemensamma produktansvarsregler behandlats inom EG. I juli 1976 lade EG-kommissionen fram ett utkast till rådskonvention om samordning av medlemsstaternas rättsregler om produktansvar.²

Direktivet överensstämmer på de flesta punkter med Europarådskonventionen. Detta gäller den centrala frågan när en produkt skall anses som

¹ The Law Commission and The Scottish Law Commission (Law Com. No 82) (Scot Law Com. No. 45) Liability for Defective Products, London, June 1977.

² Com (76) 372.

defekt. I några avseenden föreligger dock avvikelser så att direktivet tar upp någon fråga som inte behandlas i konventionen eller reglerar den på ett annat sätt.

Sålunda utgår enligt direktivet ersättning för skada på privat egendom medan sakskada inte behandlas i konventionen. Liksom vid personskador utgör en av förutsättningarna för ansvar att skadan orsakats av att produkten var defekt. Från tillämpningsområdet utesluts skada på produkten själv; vid sådana skador förutsätts rätten till ersättning följa köprättsliga regler. Även andra begränsningar uppställs. Ersättning för skada på egendom utgår endast då egendomen är av en art som normalt införskaffas för privat bruk eller konsumtion och inte av den skadelidande förvärvats inom ramen för dennes affärs- eller yrkesverksamhet. Skador på såväl fast som lös egendom omfattas av regeln. Något undantag för utvecklingsskador görs inte. Liksom vid personskador vilar ansvaret i första hand på tillverkare eller importörer. Omfattningen av skadeståndet regleras inte utan överläts till rättstillämpningen i de särskilda medlemsstaterna. Det framhålls dock i förarbetena till utkastet att det är självklart att ersättningen skall täcka exempelvis kostnaden för reparation av den skadade egendomen. Bestämmelsen om ersättning också för sakskada skall enligt vad som sägs i förarbetena ses som ett led i konsumentskyddet.

Medan konventionen lämnar fördragsslutande stat möjlighet att införa begränsning av ansvarigheten föreskriver direktivet en sådan. Utgångspunkt för begränsningen är vid personskador, enligt såväl konventionen som direktivet, skador orsakade av identiska produkter med samma defekt. Konventionen lämnar därutöver möjlighet att införa begränsning av den ersättning som utgår för varje dödad eller skadad person. – I direktivet begränsas ersättningen vid sakskada till varje skadelidande. Taket är högre i fråga om skada på fast egendom än då skadan drabbar lös egendom.

Även vad gäller omfattningen av det skadestånd som skall utgå vid personskada föreligger olikheter. Enligt direktivet utgår inte ersättning för sveda och värk och annan icke-ekonomisk förlust medan så är fallet enligt konventionens regler.

Slutligen skall påpekas att medan det strikta produktansvaret för tillverkare enligt konventionen endast åvilar den som producerar yrkesmässigt någon motsvarande begränsning inte uppställs i direktivet utom i vad gäller importörer. Enligt direktivet kan alltså en husmor som får några burkar hemlagad sylt över och säljer dem till en grannfamilj ådra sig strikt ansvar.

Kommissionens utkast till direktiv har remissbehandlats av olika organ inom EG. Genom beslut den 26 april 1979 har EG-parlamentet i princip anslutit sig till utkastet till direktiv men förordat ett flertal betydelsefulla ändringar. Några av ändringsförslagen är ägnade att närma ett eventuellt slutligt direktiv till konventionen. Sålunda föreslås att i direktivet klart skall anges att ersättning för sveda och värk och annan ideell ersättning vid produktskada skall ersättas enligt reglerna i nationell rätt samt att frågan om jämkning likaledes skall följa nationella regler. Slutligen föreslås ändringar i reglerna om ansvarsbegränsning, bl. a. skulle ett tak för ansvaret inte vara obligatoriskt. De mera betydelsefulla ändringsförslagen skulle emellertid leda till stora olikheter med konventionen.

Parlamentet föreslår först och främst – efter hemställan från rättsutskottet

där röstsiffrorna var 14 mot 12 och en nedlagd – att utvecklingsskador undantas från ansvarsområdet: producenten skall kunna fria sig från ansvar, om han visar att produkten inte kan betraktas som defekt vid en bedömning som hänför sig till det vetenskapliga och tekniska stadium som utvecklingen befann sig på när produkten sattes i omlopp.¹ Ändringen sägs vara motiverad av rimlighetshänsyn och ekonomiska överväganden. Vidare föreslås införandet av en ny paragraf enligt vilken en tillverkare skall kunna fria sig från ansvar genom att visa att han – sedan den defekta produkten satts i omlopp – så snart han fått kännedom om defekten vidtagit alla tänkbara informationsåtgärder för att hindra att defekten orsakar skada. Producenten synes dock inte kunna undgå ansvar på detta sätt om han rimligen bort känna till defekten på ett tidigare stadium än han faktiskt gjort. Parlamentet förordar också att producenten inte skall behöva bära strikt ansvar för skada orsakade av defekta jordbruks- och hantverksprodukter samt konstnärliga alster när det klart framgår att dessa inte härrör från en industriell produktion.

Det finns här skäl att understryka att frågan om EG-direktivets slutliga utformning ingalunda är slutligen avgjord genom parlamentets yttrande. Beslutande instans är ju EG-rådet.²

4.6 USA

Förhållandena i USA är i jämförelse med Västeuropa särpräglade. Medan i början av 1960-talet processer rörande produktansvar var jämförelsevis ovanliga, har under senare år varje år väckts talan i flera hundra tusen mål. Samtidigt pågår en utveckling mot ett allt strängare ansvar.³ De särpräglade förhållandena torde ha ett nära samband med att socialförsäkringen är föga utvecklad, vilket framkallar ett behov av att finna betalningsstarka skadevällare, när personskador inträffar. Reglerna om produktansvar är föremål för delstaternas eget bestämmande. Vad som i fortsättningen sägs om reglernas innebörd, torde f. n. spegla rättstillståndet i det alldeles övervägande antalet delstater.

Ansvaret för den som yrkesmässigt tillhandahåller varor kan göras gällande på tre skilda grunder, nämligen culpa, garanti, som inte behöver vara uttrycklig, samt objektivt ansvar utan anknytning till kontraktsförhållande. Det sistnämnda ansvaret utgör en sammansmältning och utveckling av reglerna om ansvar på grund av culpa och garanti. Gällande rätt har i § 402 A, Restatement of Torts, Second Edition uttryckts på följande sätt.

(1) One who sells any product in a defective condition unreasonably dange-

¹ Kommittén utgår här från den engelska texten. I den danska versionen sägs att producenten inte är ansvarig "såfremt han fører bevis for, at defekten ved produktet ikke kunne konstateres i betragtning af de videnskabelige og tekniske udviklingsstade på det tidspunkt, da han bragte det i omsætning".

² Sedan betänkandet lämnats till sättning har kommissionen något förändrat sitt förslag till rådet, bl. a. skall obearbetade naturprodukter undantas från produktansvaret. Det strikta ansvaret skall däremot fortfarande omfatta utvecklingsskador.

³ Se vidare Dufwa: Produktansvar, 1975, s. 15 f och 86 ff samt densamme i artikeln: Hur är det egentligen med produktansvaret i USA, Försäkringstidningen 5/78, s. 8 ff.

rous to the user or consumer or to his property is subject to liability for physical harm thereby caused to the ultimate user or consumer, or to his property, if

(a) the seller is engaged in the business of selling such a product, and
(b) it is expected to and does reach the user or consumer without substantial change in the condition in which it is sold.

(2) The rule stated in Subsection (1) applies although

(a) the seller has exercised all possible care in the preparation and sale of his product, and

(b) the user or consumer has not bought the product from or entered into any contractual relation with the seller.

Krav på kontraktsförhållande mellan skadelidande och ansvarig uppställs sålunda inte. Det är dock fortfarande osäkert om en utomstående, exempelvis den som blir påkörd av en felkonstruerad bil, kan åberopa säljaransvaret.

Ansvar kan inte inskränkas genom avtal eller genom förbehåll som följer med varan. En annan sak är att medföljande varningar kan utesluta att varan anses felaktig eller farlig.

Det brukar understrykas att, om än ansvaret är objektivt, det inte är absolut. Varan skall vara såväl felaktig som oskäligt farlig. Detta innefattar även en subjektiv bedömning. Vidare omfattar ansvaret inte skador, som inte kan förebyggas, i vidare mån än att krav uppställs på anvisningar och varningar. Utanför ansvaret faller sålunda för vetenskapen okända skaderisker. Inte heller omfattar ansvaret "unavoidably unsafe products", till vilka bl. a. räknas många läkemedel. Bedömningen avser den tidpunkt när produkten lämnar säljaren. Med nämnda inskränkningar anses varan oskäligt farlig "when it is dangerous to an extent beyond that which would be contemplated by the ordinary consumer who purchases it, with the ordinary knowledge common to the community as to its characteristics".

I anslutning till vad som har sagts om den väldiga processbenägenheten bör även följande anmärkas. Skadestånden bestäms av jury. De anses mycket svåra att beräkna på förhand. I jämförelse med europeiska förhållanden är nivåerna vid personskador mycket höga. Arvode till den skadelidandes ombud bestäms på grundval av processens utfall. Mellan en tredjedel och hälften av vad domstolen tillerkänner den skadelidande vid personskada brukar tillfalla ombudet.

Det amerikanska handelsdepartementet har den 12 januari 1979 publicerat ett utkast till modellagstiftning om produktansvar för de olika delstaterna. Förslaget remissbehandlas under våren och överarbetas nu i departementet. Det torde kunna ses som ett försök att hindra den alltför snabba utvecklingen av produktansvaret i USA. I fråga om lagstiftningsteknik avviker förslaget starkt från svensk, och nordisk, tradition. Några av förslagets huvudpunkter innehåller följande.

En "product seller" kan (sec. 104) bli ansvarig om en produkt som vållar skada är behäftad med fabrikationsfel, konstruktionsfel eller instruktionsfel. Någon sådan allmänt hållen standard i fråga om defektbegreppet som Europarådskonventionen innehåller uppställs inte. I stället räknas på ett mycket detaljerat sätt upp vad varje slags defekt – konstruktionsfel osv. – innebär. Det framgår av uppräkningsarna att ansvar inte föreligger för utvecklings-skador.

I första hand är tillverkaren ansvarig för skadan (sec. 114). Senare led i ansvarskedjan kan emellertid också vara ersättningsskyldiga om de haft rimlig möjlighet att inspektera varan och förebygga skadan (a), om tillverkaren inte faller under den stats jurisdiktion till vilken den skadade hör (b1), om tillverkaren förklarats insolvent (b2) eller om rätten finner att den skadade skulle ha påtagliga svårigheter att framtvunga dom mot tillverkaren (b3).

Slutligen skall här nämnas att ansvaret kvarstår under produktens "useful safe life" (sec. 109). Bl. a. för konsumtionsvaror föreligger en presumtion för att denna tid är tio år.

4.7 Tillämplig lag vid tvister med internationell anknytning

När en defekt produkt orsakar skada kan anknytning föreligga till flera länder. En i Frankrike tillverkad produkt köps kanske i Belgien och vållar skada här i Sverige. Man kan också tänka sig att en produkt som tillverkas här exporteras till något annat land och där vållar skada. Fråga uppkommer då vilket lands lag som skall tillämpas. Finns inte särskilda regler härom, tillämpas allmänna internationellt-privaträttsliga principer. Vilket innehåll dessa regler har på förevarande område är emellertid högeligen oklart.

För svenskt näringsliv har det också ett påtagligt intresse vilket lands lag som kan komma att tillämpas när i Sverige tillverkade produkter vållar skada utomlands. Särskilt gäller detta om Sverige har en produktansvarslag som medför strängare ansvar än i de flesta andra länder. Kan i sådant fall den skadelidande alternativt åberopa lagen i det land där produkten tillverkades – dvs. Sverige – utgör detta en negativ faktor för industrins konkurrensförmåga utomlands. Beaktas måste även att skadestånden där kan bli betydligt högre än i Sverige på grund av att sociala ersättningssystem är mindre väl utbyggda och – inte minst – på grund av socialförsäkringens regressmöjligheter.

Av intresse i sammanhanget är en vid Haagkonferensen för internationell privaträtt 1972 antagen konventionstext om tillämplig lag vid produktansvar. Sverige har inte tillträtt konventionen. Dess lagvalsregler skall av konventionsstaterna tillämpas oberoende av om den utpekade lagen är lagen i ett land som är anslutet till konventionen. Vad där uttalas kan därför få betydelse när svenska produkter säljs utomlands.

Konventionen behandlar skadeståndsanspråk från den som skadats av en vara gentemot vissa angivna personer. Dessa är inte bara tillverkare av färdiga produkter och beståndsdelar utan också var och en som deltar i den kommersiella distributionen. Från tillämpningsområdet är dock uttryckligen undantaget rättsförhållandet mellan den skadelidande och den som till honom har överfört varan eller rätten att använda den.

Lagvalet sker i princip så, att flera anknytningspunkter skall finnas i förhållande till det land vars lag väljs. I flertalet fall tillämpas lagen i det land, där skadan uppkommit eller där den som har tillfogats skadan har hemvist. I första hand (artikel 5) tillämpas sålunda lagen i den skadades hemvistland, om i detta land finns antingen den plats där svaranden har

sin huvudsakliga rörelse eller den plats där den skadade förvärvade produkten. Kan med stöd av denna regel inte tillämplig lag utpekats får i stället artikel 4 prövas. Enligt denna utgörs tillämplig lag av lagen i det land där skadan uppkom, om i detta land finns antingen den skadades hemvist, den plats där svaranden har sin huvudsakliga rörelse eller den plats där den skadade förvärvade produkten. Är ingendera av dessa bestämmelser tillämplig har käranden valrätt mellan platsen för svarandens huvudsakliga rörelse och den plats där skadan uppkom.

En särskild regel uppställs också till den produktansvariges skydd. Om han kan visa att han inte skäligen kunnat förutse att varan eller varor av samma slag skulle ha funnits tillgängliga genom kommersiella kanaler i det land där skadan uppkom eller i den skadades hemvistland får detta lands lag inte tillämpas.

Det är uppenbart att enligt de presenterade reglerna svensk industri endast undantagsvis kan få svara för utomlands uppkommen skada enligt svenska produktansvarsregler. Närmast kan detta bli fallet när en person som har hemvist i ett land köper produkten i ett annat och skadas i ett tredje. Detta kan knappast ha någon större ekonomisk betydelse. Man kan emellertid inte komma ifrån att konventionen endast har fått begränsad anslutning, och att vissa länder vid den inledningsvis omtalade internationellt privaträttsliga bedömningen kan fästa avgörande betydelse vid andra anknytningsmoment än var skadan inträffade, när det gäller att ta ställning till lagvalet. Kommittén vågar därför inte utesluta möjligheten att svenska produktansvarsregler någon gång kan komma att tillämpas också när skadan inträffat utomlands.¹

¹ Jfr s. 104.

5 Synpunkter på Europarådskonventionens regelsystem

5.1 Begreppet defekt

5.1.1 *Allmänt*

Som redan flera gånger berörts är enligt den i konventionen använda definitionen en produkt defekt – och producenten ersättningsskyldig för genom defekten orsakad personskada – om produkten inte erbjuder den säkerhet mot skada som skäligen kan förväntas. Ansvaret är strikt, oberoende av förekomsten av kontraktsförhållande och omfattar skador orsakade av alla slag av lös sak. Som framkommit arbetar EG-kommissionens utkast till rådsdirektiv med ett överensstämmande defektbegrepp.

Begreppet – som är centralt i konventionen – har inte undgått kritik. Kommitténs experter från näringslivet har gjort gällande att begreppet är så vagt att det måste ställa till problem vid den praktiska tillämpningen, samt att det rent strikta ansvarets utformning är sådant att man allvarligt kan befara att en mängd obefogade processer kommer att föras. I det sistnämnda hänseendet har man pekat på utvecklingen i USA. Även från försäkringshåll har liknande synpunkter framförts.

Här skall närmast defektbegreppets lagtekniska utformning diskuteras. Till en början kan konstateras att begreppet kommer att leda till ansvar också för utvecklingskador.¹ Enligt gällande rätt ersätts däremot sådana skador endast undantagsvis. Som inledningsvis (s. 19) konstaterats är det kanske främst beträffande just utvecklingskadorna som ett behov av en reform föreligger. Enligt kommitténs synsätt är det alltså en klar fördel hos konventionens defektbegrepp att det omfattar också dessa skador. Samma tankegångar finns också i Finland och Norge. Däremot har EG-parlamentet i ett remissyttrande intagit en motsatt ståndpunkt.

Vad därefter gäller vagheten i bestämningen kan inte förnekas att det inte alltid är lätt att fastställa vilken säkerhet som skäligen kan förväntas hos en produkt. Även om riktlinjer dras upp i motiven till en ny lagstiftning måste gränsdragningen väsentligen ske i rättstillämpningen. De svårigheter som härvid möter torde variera mellan olika feltyper och i allmänhet vara mindre när fråga är om konstruktions- eller fabriktionsfel än då det görs gällande att produkten är behäftad med instruktionsfel. Den bedömning som får företas vid konstruktions- eller fabriktionsfel – dvs. när produkten är behäftad med ett genomgående fel som förekommer i samtliga produkter av ett visst fabrikat respektive fel i ett enstaka exemplar – bör inte leda

¹ Beträffande dessa skador se hänvisning i noten s. 28.

till väsentligt större svårigheter än den culpabedömning som nu sker.

Däremot kan defektbedömningen vid fall av instruktionsfel medföra särskilda svårigheter. Instruktionsfel föreligger om den information som lämnas om produkten är bristfällig. Bristen kan bestå i att nödvändig information ej alls ges eller i att de uppgifter som lämnas om produkten och dess användning är felaktiga eller ofullständiga. Enligt nu gällande rätt utgår ersättning för av sådan orsak föranledda skador om bristen är så allvarlig att den ansvarige får anses ha varit vårdslös. Införs ett rent strikt ansvar även för denna typ av skador kommer onekligen ersättningskyldigheten att utsträckas, hur mycket blir beroende av de krav på information som kommer att ställas.

De nu berörda problemen med ett allmänt hållet defektbegrepp hänger samman med att vid instruktionsfel förutsättningen för ansvarets inträdande bestäms inte enbart av produktens beskaffenhet utan av denna faktor i förening med de uppgifter som lämnas – eller inte lämnas – om produkten. Det kan ligga nära till hands för den skadelidande att vilja göra gällande att tillverkaren bort varna just för den risk för skada som konkretiserats i hans fall. Defektbegreppets utformning kan därigenom, såsom framgår av utvecklingen i USA,¹ leda till obefogade anspråk. Vidare kan pekas på att defektbegreppet inte ger tillräcklig vägledning åt tillverkaren när han skall ta ställning till vilken information han bör lämna om sin produkt. För en försiktig tillverkare kan det framstå som frestande att varna för alla tänkbara risker. En sådan ordning är emellertid betungande och kan medföra kostnader som ytterst drabbar konsumenterna utan att de har särskild nytta av den information de får i utbyte. Ur konsumentens synvinkel sett är det nämligen av betydelse att lämnad information är någorlunda lätt att tillägna sig. Han är främst betjänt av upplysningar om hur produkten skall användas för att fylla sitt ändamål och inte välla onödiga skador samt att varnas för med produkten förbundna *närliggande* risker. Det är en sådan ordning, och alltså inga långa listor med varning för alla upptänkliga risker, som bör eftersträvas och sanktioneras genom rättstillämpningen.

De med defektbegreppet förenade svagheter vid tillämpningen på instruktionsfel kan minskas genom att man i motiven till ledning för rättstillämpningen drar upp riktlinjerna för vilken information som bör lämnas för att en produkt skall anses tillräckligt säker. Därvid kan begreppet ges större stadga genom hänvisning till lagar som föreskriver att viss information skall ges samt till beslut och föreskrifter från olika myndigheter. Några sådana riktlinjer för rättstillämpningen lämnas i den speciella motiveringen till 1 §. Kommittén är emellertid införstådd med att inte alla problem härmed är lösta. Riktlinjerna måste med nödvändighet bli generella till sin natur. Verkligheten är inte statisk; nya produkter utvecklas, hittills okända risker uppmärksammas och nya lagar och föreskrifter tillkommer. Det är därför inte möjligt att i motiven konkret för varje grupp av produkter ange vilken information som bör lämnas. I stor utsträckning måste man lita på produktkontrollen i vidsträckt mening; genom en förutseende produktkontroll – hos myndigheter och hos de producerande företagen själva – kan i förväg behovet av lämpligt utformade varningar tillgodoses.

Kommittén är alltså medveten om att defektbegreppet kan förorsaka svårigheter vid tillämpningen av en på konventionen grundad produktansvars-

¹ Jfr s. 114.

lag. Det är emellertid angeläget att betona att dessa problem knappast är oöverstigliga; även på andra områden måste domstolarna träffa avgöranden utifrån vad som kallas generalklausuler. En ny lag byggd på konventionens defektbegrepp kommer givetvis att medföra ökade anspråk, kanske främst till följd av att rätten till ersättning blir mera känd om en särskild lag införs. Att en del av kraven kommer att visa sig sakna fog är mycket sannolikt. Obefogade anspråk på ersättning för produktskador framställs emellertid också i dag. Med de krav på aktsamhet – bl. a. i fråga om varningsåtgärder – som numera tillämpas inom skadeståndsrätten (jfr t. ex. högsta domstolens dom den 22 februari 1979, DT 8, i mål mellan L.G. Fridén och Hultsfreds kommun angående skadestånd på grund av underlåtenhet från kommunens sida att vid allmänt bad sätta upp skylt med varning för dykning på grunt vatten) torde för övrigt anspråken på varning och information i fortsättningen inte komma att väsentligen avvika från vad som redan gäller på grund av culparegeln.

5.1.2 Alternativa lösningar

Kommittén har emellertid övervägt även andra lösningar. Det har sålunda framkastats att man skulle kunna behålla culpasystemet men kasta om bevisbördan, så att det i stället ankommer på tillverkaren att styrka att han inte varit culpös. En sådan ordning – som övergivits på trafikskadeområdet – skulle knappast medföra en tillräcklig förbättring av den skadelidandes ställning. Främst kan invändas att den inte skulle medföra någon rätt till ersättning vid fall av utvecklingsskador och en del närstående fall av oväntat uppkommande skador. Att komplettera exculpationsansvaret med en specialregel om ersättning för utvecklingsskador och liknande har visat sig vara en oframkomlig väg. Det synes därför som om förbättrade möjligheter för dem som skadats av produkter att få ersättning för sin skada kan tillskapas endast genom införandet av någon form av strikt ansvar. I princip kan ett sådant ansvar ges en mera generell omfattning, som i konventionen, eller endast avse vissa produkter. Enligt sina ursprungliga direktiv – vilka fortfarande kvarstår – har kommittén i uppdrag att överväga införandet av ett system som förbättrar möjligheten att få ersättning för skador orsakade av "farliga" produkter. Kommittén har emellertid inte, utöver läkemedel, funnit någon sådan väl avgränsad grupp av farliga produkter beträffande vilken det är rimligt och lämpligt att införa särskild lagstiftning. Experterna har inte, trots ansträngningar, kunnat anvisa något sådant produktslag. Svårigheterna att bestämma vilka produkter som skall anses som farliga är betydande; en del produkter är farliga till sin natur medan andra kan vara farliga om de är defekta eller används på ett felaktigt sätt. Härtill kommer utvecklingsskadorna som – om man lagreglerar bara vissa speciella områden av farliga produkter – inte skulle bli ersatta utanför dessa specialreglerade områden. Detta vore en väsentlig försvagning av skyddet. Kommittén kan alltså inte finna någon annan framkomlig väg att förbättra rätten till ersättning vid produktskada än att införa ett generellt ansvar grundat på ett defektbegrepp. – Allmänt kan sägas, att speciella försäkringar för vissa områden kan ha sina fördelar bl. a. i fråga om flexibilitet: vad som kan kallas olika skadelidandes varierande behov av ersättning. All specialreglering med-

för emellertid också risk för bristande enhetlighet och konsekvens i ersättningssystemet.¹

Vid ett strikt ansvar för produktskador är det nödvändigt att på något sätt avgränsa ansvarets omfattning då det inte kan komma i fråga att låta all skada som orsakas av produkter omfattas av ett sådant system. Att köplagens felbegrepp inte är lämpligt att använda i sammanhanget framgår av det föregående. I konventionen sker begränsningen väsentligen genom att ansvaret endast omfattar skador orsakade av produkter vilka avviker från normal standard i fråga om den säkerhet mot skada de erbjuder. Ett sådant ansvar är i princip oberoende av kontraktsförhållanden. Detta ligger i linje med nu gällande svensk rätt där ansvaret åtminstone i huvudsak följer utomobligatoriska regler.² Vissa andra försök att definiera ansvarsgrundande defekt har ungefär samma innebörd. Här kan som exempel nämnas den i den amerikanska Restatement of Torts år 1965 formulerade regeln, att produkten skall vara i "a defective condition unreasonably dangerous to the user or consumer or his property", vilken i mindre grad än konventionens formulering betonar att den skadelidandes perspektiv är väsentligt. – Ett annat alternativ är att låta ansvarets inträde vara beroende av om produkten är olämplig för sitt ändamål. En sådan bestämning skulle emellertid medföra, att förutsättningarna för ansvar till stor del skulle bero av vad som kan ha avtalats vid konsumentens inköp av produkten eller vad denne kan ha förutsatt vid inköpet. Detta kan knappast vara lämpligt om ansvaret för skadan i första hand skall vila på producenten, som vanligen inte står i kontraktsförhållande till den skadelidande. Härtill kommer att med en begränsning som fäster avgörande betydelse vid om produkten är lämplig för sitt ändamål inte täcks alla fall när ersättning för skada bör utgå. Det kan exempelvis inträffa att något redskap väl är lämpat för sitt ändamål på det sätt att det utför det arbete det är avsett för men medför en fara som inte är godtagbar för att utomstående kommer till skada.

Slutsatsen blir alltså att ersättningsrätten bör inskränkas till fall av defekt hos produkten. Det kan här nämnas att kommittén i sitt tidigare betänkande (Produktansvar I s. 61 f) fann en sådan begränsning alltför långtgående för läkemedelsskadornas del; bl. a. skulle de ibland mycket allvarliga systemskadorna falla utanför rätten till ersättning. Vid ett mera allmänt produktansvar är det dock nödvändigt att hålla sig inom en snävare ram även om detta medför att systemskadorna faller utanför (jfr avsnitt 6.1 samt s. 78 not 2).

Kommittén har också övervägt om de problem defektbegreppet medför vid tillämpningen på skador orsakade av instruktionsfel bör leda till att man utesluter sådana skador från tillämpningsområdet. Det kan emellertid ifrågasättas om det är lämpligt att låta en viktig grupp av defekter följa andra regler än som gäller produktansvaret i övrigt. Mycket står heller inte att vinna med en sådan lösning. I stället för svårigheten att ta ställning till när defekt på grund av instruktionsfel föreligger, skulle man få problem med gränsdragningen i förhållande till andra feltyper, närmast fel i den ursprungliga sammansättningen av produkten (ett slags konstruktionsfel). Detta kan belysas med ett exempel.³ Det kan inträffa att det i efterhand visar sig att en produkt är farlig att använda för vissa personer som lider av en viss sjukdom eller kommer i kontakt med något särskilt kemiskt ämne. Det kan då vara osäkert om produkten är behäftad med instruk-

¹ Se Dufwa: Frivilliga försäkringar farligt alternativ i Konsumenträtt och ekonomi 4/79 s. 23 ff.

² Se Dufwa: Produktansvar, 1975, s. 40 ff med hänvisningar.

³ Hämtat från Bengtsson: Om ansvar för läkemedelsskada, s. 18 f, (Norsk Forsikrings-juridisk Forenings publikasjoner nr 19, 1969). – Jfr specialmotiveringens s. 131 f.

tionsfel; den hade kanske inte kunnat anses defekt om tillverkaren varnat för risken för skada.

5.1.3 Defektbegreppet och kravet på adekvat kausalitet

Vidare skall här defektbegrettets funktion i några avseenden behandlas. För att skadeståndsskyldighet skall föreligga krävs att defekten på ett adekvat sätt orsakat skadan. Adekvansbegreppet är omdiskuterat inom doktrinen men i detta sammanhang torde följande definition vara tillräcklig. För att adekvat kausalitet skall föreligga fordras att den inträffade skadan skall för en person med kännedom om alla föreliggande omständigheter ha framstått som en beräknelig och i viss mån typisk följd av defekten.¹ Det har ansetts, att man vid bedömningen bör beakta även vad som blivit känt för en sådan person först sedan den ansvariges kontroll över skeendet upphört.²

Av särskilt intresse nu är hur adekvansbedömningen kommer att gestalta sig vid utvecklingskador. Det är klart att dessa skall ersättas enligt den föreslagna lagen. Några avsteg från den adekvansbestämning som skisserats här ovan medför detta inte. Vid bedömningen av om skadan framstår som typisk får man ta hänsyn också till kunskapsmaterial som framkommit sedan produkten sattes i omlopp. När frågan om skadestånd uppkommer måste ju orsakssambandet vara styrkt och man kan inrikta sig på att ta ställning till huruvida skadan även med beaktande av vad som då är känt ter sig oberäknelig. Det anförda kan belysas med ett tänkt exempel. En hudkräm visar sig efter en tid ge upphov till medelsvåra besvär. Det klargöres att detta beror på en effekt som uppkommer när två i produkten ingående ämnen blandas. Effekten var, när produkten sattes i omlopp, helt okänd och utvecklingsfel föreligger således. Vid den bedömning som med kännedom om alla omständigheter görs i efterhand framstår de på huden uppkomna skadorna inte som atypiska. Visar det sig emellertid att en skadelidande regelbundet använt produkten för invärtes bruk, och därigenom åsamkats mycket allvarligare skador, kan dessa framstå som inadekvata.

Om man vid adekvansbedömningen i stället skulle utgå från endast det kunskapsmaterial som förelåg när produkten sattes i omlopp skulle utvecklingskador normalt vara inadekvata följder och alltså inte ersättas. Utvecklingsfelen definieras ju med att risken för skada var omöjlig att förutse, dvs. helt oberäknelig, när produkten sattes i omlopp. Ett på detta sätt bestämt adekvansbegrepp är alltså inte användbart vid ett produktansvar utformat på det sätt som här föreslås.

5.1.4 Avgränsningen av systemskador

Även systemskadorna (se s. 28 och 33) tilldrar sig särskild uppmärksamhet. Var risken för skada okänd när produkten sattes i omlopp föreligger en ersättningsberättigande utvecklingskada. Förutsåg producenten risken för skada – eller hade denna åtminstone kunnat förutses av en person med all kunskap på området – kan allt efter omständigheterna föreligga rätt till

¹ Definitionen är hämtad från prop. 1972:5 s. 22.

² Lech: Skadeersättning för personskada, 1973, s. 32; motsatt uppf. hos Karlgren: Produktansvaret, 1971, s. 113 ff.

ersättning enligt konventionen på grund av konstruktionsfel, fabrikationsfel eller instruktionsfel. I särskilda fall föreligger emellertid inte någon rätt till ersättning. Detta gäller när skador orsakas av kända egenskaper hos produkten som man vet kan vålla skador men där produkten ändå accepteras av tillverkare och samhälle. Det är här fråga om s. k. systemskador. Ett systemfel utgör inte sällan fortsättningen på ett tidigare utvecklingsfel.¹ Det kan dröja länge innan man kan konstatera förekomsten av ett utvecklingsfel men sedan detta skett kan det hända att tillverkningen ändå fortsätter. Sker detta med samhällets godkännande skall ersättning inte utgå för systemskadan.² Det skall dock särskilt påpekas att det torde vara sällsynt att systemskador inträffar utanför området för läkemedels- och patientförsäkringarna.

För att en med en produkt förenad särskild fara skall anses vara ett systemfel, som inte berättigar till ersättning enligt konventionen, krävs alltså, utöver att risken för skada är känd, att risken var accepterad av samhället. Det är däremot inte nödvändigt att just den skadelidande förutsåg risken och godtog att bli utsatt för den. Samhällets godkännande av risken kan manifesteras på olika sätt men torde ofta ske genom att inskridanden inte görs mot produkter man vet kan vålla skador. Det är knappast realistiskt att kräva att accepterandet skall ha manifesterat sig i ett formligt beslut. Å andra sidan måste man också beakta, att det förhållandet att samhället dröjer med att ingripa mot en produkt lika väl kan bero på bristande resurser som på att samhället godtar skadeverkningarna. Frågan torde få avgöras i det enskilda fallet. Det skall här påpekas att inte i alla fall när man insåg att det förelåg en risk för att produkten skulle vålla en skada men ändå godtog produkten fråga är om icke ansvarsgrundande systemfel. Kunde det krävas, att tillverkaren varnade för den med produkten förenade risken, men skedde inte detta, föreligger i stället instruktionsfel. För sådana defekter är producenten skyldig att utge skadestånd.

Vid den prövning som görs i det konkreta fallet kan ibland den utveckling som skett sedan den skadebringande produkten sattes i omlopp vara av betydelse. Marknadsförs produkten alltjämt utan att det varnas för risken – och godtas detta av samhället – torde skadan få bedömas som en enligt konventionen inte ersättningsgill systemskada. Har däremot tillverkaren dragit tillbaka produkten eller har denna förbjudits föreligger stöd för uppfattningen att fråga är om en defekt i konventionens mening.

5.2 Omkastad bevisbörda i vissa hänseenden

Enligt konventionen ankommer det på den som kräver ersättning att styrka att skada uppkommit, att produkten var defekt samt att defekten orsakat skadan. Detta står i överensstämmelse med vad som gäller om bevisbördans placering i svensk rätt.³ Av art. 5 framgår emellertid att konventionen också, för att förbättra den skadelidandes ställning, arbetar med några pre-sumtioner. Man utgår sålunda från att producenten satt produkten i omlopp, att den var defekt när den lämnade hans kontroll samt att den tillverkats eller distribuerats i ekonomiskt syfte. Vill producenten, när krav riktas mot honom, göra gällande att han är fri från ansvar därför att någon av dessa

¹ Dufwa: Produktansvar, 1975, s. 32.

² Om ansvaret inte bygger på defekt – i detta fall systemfel – utan på fara, såsom förslaget i Produktansvar I, kan ersättning komma att utgå även för systemskador; se Produktansvar I s. 61.

³ Se Dufwa: Produktansvar, 1975, s. 75 ff.

förutsättningar brister är det han som har bevisbördan härför. I det följande skall diskuteras i vad mån detta innebär en avvikelse från principerna i svensk rätt och vilka konsekvenser av reglerna som uppkommer.

Störst praktisk betydelse har utan tvekan det förhållandet att om en produkt var defekt vid skadetillfället det presumeras att så var fallet även när den sattes i omlopp.¹ Den producent som vill göra gällande att det inte förhöll sig så behöver emellertid inte fullt ut styrka sin invändning, utan det är tillräckligt att han gör sannolikt att defekten inte förelåg när produkten lämnade hans kontroll. Det skall här påpekas, att kravet på tillverkaren synes ställas högre i utkastet till EG-direktiv. I art. 5 föreskrivs sålunda att han måste bevisa invändningen, och till utveckling anges i motiven att denna uppgift får fullgöras genom att han visar en hög grad av sannolikhet för sitt påstående.

I normalfallet torde den bevisbörda som på detta sätt enligt konventionen läggs på producenten inte vara särskilt betungande. Det är som påpekats den skadelidandes sak att styrka att skadan orsakats av en defekt. Av defektens typ lär man också i allmänhet kunna dra slutsatser i vilket skede defekten uppkommit. Här kan också bl. a. tillverkningsförhållandena och jämförelser med andra exemplar i samma serie produkter bli belysande. Tydersådana fakta på att defekten förelegat redan när tillverkaren levererade produkten, är det naturligt att denne får göra sannolikt, att felet trots allt uppkommit i senare skede. Åtminstone i de fall när starka skäl talar för att produkten var defekt redan när den sattes i omlopp föreligger här knappast någon avvikelse från gällande rätt. Är defekten däremot till sin art sådan, att den brukar uppkomma vid felaktiga lagringsbetingelser hos detaljist och grossist eller genom normalt slitage eller ovarsam hantering hos konsumenten kan redan detta innebära att tillverkaren gjort sin invändning sannolik. På samma sätt kan en defekt vara en naturlig följd av vanvård om produkten en gång varit nedskrotad men sedan säljs vidare kanske i delar. Med hänsyn till det anförda skulle betydelsen av regeln främst vara att, vid en defekt av ett slag som lika gärna kan ha uppkommit hos producenten som senare, producenten får bära risken för oklarheten rörande uppkomsten. I detta hänseende är det möjligt att regeln medför en avvikelse från gällande principer i svensk rätt. Sådana fall bör emellertid vara relativt ovanliga.

Enligt kommitténs uppfattning bör det därför inte möta betänkligheter att låta regeln inflyta i svensk lagstiftning, särskilt som den är ägnad att medföra en ändamålsenlig fördelning av bevisbördan. I de fall när särskild utredning om tidpunkten för skadans uppkomst krävs torde oftast producenten ha störst möjlighet att prestera den. Det är han som har lättast att klarlägga tillverkningsförhållanden, göra jämförelser med andra produkter av samma slag eller fastställa vid vilken tidpunkt produkten sattes i omlopp. Den sistnämnda faktorn kan vara av betydelse när det gäller att bedöma om felet kan ha uppkommit genom lagring hos någon i senare försäljningsled eller hos konsumenten.

När den skadelidande kräver ersättning måste han visa att den defekta produkten härrör från den producent han vänder sig mot. Producenten går emellertid fri från ansvar om han styrker att produkten inte satts i omlopp av honom. Närmast är fråga om fall när den skadebringande produkten stulits från tillverkaren eller om andra mycket speciella förhållanden. Det

Här avses konstaterad defekt; beträffande frågan vilken tids värderingar som skall läggas till grund vid avgörandet av om defekt över huvud taget föreligger se s. 131.

är naturligt att bevisbördan ligger på tillverkaren för speciella invändningar av detta slag och detta står knappast i strid med allmänna svenska rättsprinciper.

Slutligen presumeras i konventionen att produkten tillverkats eller, när ansvaret vilar på senare led, distribuerats med ett ekonomiskt syfte. – Endast den som handlat yrkesmässigt bär ett strikt ansvar enligt konventionen. – Bevisbördan torde i sådana situationer sakna större praktisk betydelse. Produktens art och de förhållanden varunder den sålts bör säga tillräckligt om dess ursprung. Skulle i något fall producenten invända att varan tillverkats för privat användning eller i välgörande sammanhang och distribuerats i enlighet därmed, trots att dess art i och för sig tyder på annat, är det inte för mycket begärt att han styrker sin invändning.

Här skall också nämnas att EG-parlamentet i sitt tidigare berörda remissyttrande föreslagit att producenten skall kunna befria sig från ansvar också genom att visa att han, sedan den defekta produkten satts i omlopp, så snart han får kännedom om defekten vidtagit alla tänkbara informationsåtgärder för att hindra att defekten orsakar skada. Följer EG-rådet denna linje skulle alltså rådsdirektivet komma att innehålla en befrielsemöjlighet som inte föreligger enligt konventionen. Vid förarbetena till denna diskuterades möjligheten att låta producenten bli befriad från ansvar också om han visade att han vidtagit ändamålsenliga åtgärder för att dra tillbaka produkten. Tankegången förkastades emellertid då en sådan möjlighet till befrielse dels skulle återinföra culpa i konventionens system dels skulle genom sin allmänna utformning beröva konventionen en del av dess innehåll. Kommittén anser att dessa invändningar kan åberopas också mot den något annorlunda formulerade befrielsegrund EG-parlamentet tagit upp.

5.3 Ansvar för skador orsakade av beståndsdel i en produkt

Det är vanligt att den som tillverkar en vara använder beståndsdelar, som framställts av andra. Produkten har då flera tillverkare. Blir den slutliga produkten defekt på grund av att en beståndsdel inte är tillräckligt säker är både sluttillverkaren och tillverkaren av den beståndsdel som ansvariga enligt konventionen. Alternativet till denna ordning är att endast sluttillverkaren bär strikt ansvar. Innan de båda alternativen prövas är det nödvändigt att något beröra de bakomliggande förhållandena.

Beståndsdelar i en färdig produkt kan vara av högst varierande slag. I vissa fall är beståndsdelens konstruktion komplicerad och direkt avpassad för ett bestämt ändamål. Så är förhållandet vad gäller exempelvis rör till TV-apparater. Tillverkaren av beståndsdelens konstruktion har i dessa fall oftast större möjlighet att kontrollera dess kvalitet och säkerhet än den som monterar ihop komponenter från olika tillverkare till en slutlig produkt. I de allra flesta fallen har också den som framställer en sådan komponent samma möjlighet som sluttillverkaren att överblicka risken för att den slutliga produkten skall vålla skada och omfattningen därav. Beståndsdelens konstruktion kan emellertid också vara av mycket enkel beskaffenhet och användas för ett otal ändamål. Exempel på denna typ av produkter är skruvar. Tillverkaren av sådana produkter har vanligen ingen möjlighet att avgöra i vilka varor hans produkter kommer att ingå

som en beståndsdel och det kan följaktligen vara omöjligt för honom att bedöma vilken skada som kan inträffa.

Beståndsdelens kan också vara så beskaffad, att den sammansmälter eller på annat sätt förenas med andra beståndsdelar i den färdiga produkten. Som exempel kan nämnas färgpulver och linolja i färg samt mjöl och socker i det bakade brödet. Om sådana beståndsdelar brukar man använda benämningen ingredienser.

Kommittén anser för sin del att den i konventionen valda lösningen är att föredra framför att göra endast sluttillverkaren ansvarig. Om man låter såväl sluttillverkaren som tillverkaren av beståndsdelens bära strikt ansvar förhindras att en eller annan mindre nogräknad företagare kunde komma på att kringgå ansvaret genom att överlåta den slutliga monteringen till ett särskilt företag utan tillgångar och utan försäkringar. Det är också lätt att finna exempel där det skulle framstå som stötande att låta endast sluttillverkaren bära strikt ansvar. Antag exempelvis att ett stort företag framställer ett färgpulver avsett att blandas med vätska, samt att det efter en tid visar sig att pulvret leder till oförutsedda skador. Om inte också komponenttillverkaren bär strikt ansvar får den målerifirma som tillhandahåller den utspidda färgen bära hela ansvaret. Naturligtvis kan det också inträffa att en enkel beståndsdel, t. ex. en skruv, brister och förorsakar att den slutliga produkten vållar skada. Tillverkaren av beståndsdelens blir emellertid då ansvarig endast om det styrks att beståndsdelens, bedömd som en självständig produkt, var defekt och därigenom vållade skadan. Han har således – helt naturligt – inget ansvar när sluttillverkaren använder en i och för sig felfri beståndsdel på ett olämpligt sätt.

Som argument mot att låta även producenter av beståndsdelar bära ett strikt ansvar kan främst anföras att detta leder till ökade kostnader genom att såväl sluttillverkaren som tillverkaren av beståndsdelens måste teckna ansvarsförsäkring. Man skulle kunna tycka att det förhållandet att också tillverkaren av beståndsdelens kan göras ansvarig skulle minska sluttillverkarens försäkringskostnader men så lär inte vara fallet; de med ett regressförfarande förenade kostnaderna är så höga att sluttillverkaren inte kan påräkna någon märkbar sänkning av sin premiekostnad. Det nu berörda problemet med dubbelförsäkring – begreppet taget i vidsträckt mening – är emellertid inte nytt utan föreligger redan idag. Det förekommer att försäkringsbolag som lämnar ansvarsförsäkring till stora företag motsätter sig att villkoren utformas så att möjligheten till regress mot företagens underleverantörer går förlorad. Som väl redan framkommit torde frågan om dubbelförsäkring i den mening som nu behandlats ha nära anknytning till regressproblematiken. Det kan antas att det blir vanligare att sluttillverkaren eller det bolag där han tecknat försäkring regressvis vänder sig mot tillverkaren av beståndsdelens än att den skadelidande, med förbigående av sluttillverkaren, vänder sig direkt mot tillverkaren av beståndsdelens. Enligt kommitténs uppfattning är det knappast motiverat att på det begränsade området reformen trots allt gäller befria tillverkarna av beståndsdelar från ansvar. Dessa skulle ju i inte alltför få fall när lagen i och för sig är tillämplig ändå kunna göras ansvariga enligt culparegeln. Här skall också nämnas, att den utvidgning av ansvaret reformen medför inte föranlett kommittén att föreslå särskilda regressregler (se avsnitt 6.4).

I de finska och norska förslagen uppställs en speciell begränsning av komponenttillverkarens ansvar. Han är inte ersättningskyldig om han kan visa att han följt sluttillverkarens anvisningar, såvida han inte förfarit vårdslöst genom att göra detta. Kommittén anser det inte nödvändigt eller befogat att göra ett motsvarande undantag (se vidare den speciella motiveringen till 5 § s. 137).

5.4 Produktslag, särskilt om naturprodukter

Här skall diskuteras om det för svenskt vidkommande är lämpligt att, som sker i konventionen, låta det strikta ansvaret omfatta skador orsakade av alla produkter som är lös sak. Det är då praktiskt att göra en uppdelning av de olika produktslagen i industriprodukter, hantverksmässigt framställda produkter och naturprodukter.

En av orsakerna till konventionens tillkomst är att det anses att den industriella utvecklingen och de tekniska framstegen motiverar att möjligheten att få ersättning för produktskador förbättras. Samma tankegångar återfinns i kommitténs direktiv. Med denna utgångspunkt är det självklart att det strikta ansvaret – om ett sådant införs – skall omfatta industriprodukter.

Införs strikt ansvar för skador orsakade av industriprodukter talar flera skäl för att samma ansvar skall gälla för alster av hantverk. Det kan i vissa fall vara svårt att dra en bestämd gräns mellan industriellt och hantverksmässigt framställda produkter och vidare torde, när gränsen är klar, konsumenternas tillit till produkten ofta vara större när den är framställd hantverksmässigt. Från konsumentsynpunkt är det därför av värde att det strikta ansvaret också omfattar hantverksprodukter. Det främsta argumentet mot att införa ett strikt ansvar för sådana produkter är, att ansvaret i de flesta fall skulle drabba små och ekonomiskt föga bärkraftiga företag. Enligt nu gällande rätt ansvarar emellertid en tillverkare för produktskador enligt culpa-regeln. De krav på yrkeskunnande och aktsamhet som ställs på honom är höga. Det är knappast troligt att ett strikt ansvar skulle medföra någon större utvidgning vad gäller ansvar för skador orsakade av konstruktionsfel och fabrikationsfel. Däremot kommer hantverkaren vid ett sådant system att få bära ett ansvar för utvecklingsskador som han nu inte har och man kan tänka sig situationer där en hantverkare blir skyldig att utge betydande ersättning för sådan skada. Nackdelarna för den enskilde företagaren torde dock i huvudsak kunna mötas försäkringsvägen. Utvecklingsskador orsakade av hantverksprodukter torde emellertid vara sällsynta. Det är vidare i det närmaste omöjligt att utforma ett ersättningsystem som samtidigt som det ger de skadelidande det eftersträfvade måttet av trygghet bygger på den ansvariges förmåga att i det enskilda fallet utge skadestånd. Ytterligare kan framhållas att även när tillverkningen sker under industrimässiga former verksamheten kan vara av obetydlig omfattning. Slutsatsen blir att även hantverksprodukter bör omfattas av ett strikt ansvar för produktskador. Oskäligen hårdhet mot hantverkaren undviks genom en liberal tillämpning av den i 6 kap. 2 § skadeståndslagen intagna allmänna jämkningsregeln;

se s. 92 f. Det förhållandet att EG-parlamentet sent på våren 1979 föreslagit att alster av hantverk och konstnärlig verksamhet skall vara undantagna från ansvaret enligt EG-direktivet har ej föranlett kommittén att inta en annan ståndpunkt i ansvarsfrågan.

Till naturprodukter hör dels råvaror som hämtas ur jorden eller vattnet dels frambringade eller insamlade produkter från växt- och djurriket. Alla dessa produktslag omfattas av konventionen. Det torde knappast möta några betänkligheter att låta sådana råvaror som bryts, t. ex. järnmalm, kol eller kemiska ämnen som utvinns direkt ur naturen, omfattas av strikt ansvar. Produkterna framskaffas under industriella former och av stora företag. Några defekter i konventionens mening torde nästan aldrig bli aktuella

Däremot är förhållandena betydligt mera komplicerade vad gäller naturprodukter från växt- och djurriket. Dessa produkter frambringas genom odling eller djurhållning eller samlas genom fiske, jakt, bärplockning etc. Den ursprunglige producenten är lantbrukaren, fiskaren, jägaren eller bärplockaren. När produkten når konsumenterna i helt obearbetat skick finns inga andra producenter än dessa. Ofta används emellertid naturprodukterna för att framställa förädlade livsmedel. Sålunda mals säd till mjöl av vilket i sin tur bakas bröd, grönsaker konserveras eller djupfrysas och av slaktdjur framställs köttvaror. I dessa fall är även livsmedelsfabrikanten producent i konventionens mening och bär strikt ansvar för skador orsakade av defekter i hans produkt. Den som på detta sätt yrkesmässigt förädlar livsmedel har i allmänhet god möjlighet att förebygga skada genom att kontrollera de råvaror han använder. Särskilda invändningar kan knappast resas mot att han får bära strikt ansvar och detta bör gälla även om kravet på förädling sätts lågt, så att även produkter som inte genomgått annan förändring än att de exempelvis djupfrysas anses som förädlade.

Det har emellertid gjorts gällande att det inte är lämpligt att låta även helt obehandlade naturprodukter omfattas av det strikta ansvaret enligt lagen.¹ Det kan tänkas att produktens skadlighet beror på miljöfaktorer – föroreningar i luft eller vatten – som producenten varken känt till eller kunnat påverka. Det kan i dessa fall hävdas att det strider mot en av principerna bakom det strikta produktansvaret – nämligen att förlusten skall bäras av den som skapat risken och kan öva kontroll över kvalitet och säkerhet – att låta producenten bära strikt ansvar för skador som beror härpå. Vidare drabbar ansvaret i de allra flesta fallen små företagare med begränsad ekonomisk bärkraft.

Vid bedömningen av vilka konsekvenser som i praktiken skulle uppkomma om strikt ansvar införs för obearbetade naturprodukter bör man emellertid vara försiktig. I många fall, troligen de flesta, är det omöjligt att hänföra den skadebringande produkten till en bestämd producent. Detta är nästan alltid fallet när produkten används som råvara i förädlade livsmedel men ofta också när den når konsumenterna i obearbetat skick. Det är nämligen vanligt att grönsaker och andra obearbetade naturprodukter sammanblandas med varor av samma slag från andra producenter hos grossisterna eller detaljisterna. Även i de fall när producenten av naturprodukten kan identifieras torde det ansvar som i praktiken kan drabba honom vara inskränkt och huvudsakligen avse akuta förgiftningsskador. Har skadan däremot byggts upp genom långvarigt intagande av ett skadebringande livs-

¹ Jfr Law Com. No 82 Scot. Law Com. No 45, Liability for defective products, London 1977, paragraferna 83–96.

medel, någon har exempelvis under lång tid ätit kvicksilverförgiftad fisk, torde det knappast någonsin vara möjligt att hänföra skadan till en viss producent även om man kan konstatera att den skadelidande vid något tillfälle ätit defekt livsmedel från denne producent. Det är ju inte alls säkert, att just den förtäringen över huvud taget medverkat till skadan.

Även om det kanske i vissa fall kan te sig otillfredsställande att låta små företag bära strikt ansvar för skador som har sin grund i miljöfaktorer är de praktiska nackdelarna härav för producenterna inte av sådan omfattning att kommittén vill förorda att obearbetade naturprodukter i strid med konventionen utesluts från produktansvarslagens tillämpningsområde och detta trots att ett eventuellt EG-direktivs innehåll i denna del är högst osäkert. Också för småföretagare är det ju möjligt att skydda sig genom ansvarsförsäkring och för konsumenterna har det ett visst värde att strikt ansvar föreligger även för skador orsakade av sådana produkter. Kanske bör här särskilt nämnas att s. k. naturläkemedel någon gång säljs i sådana former att det inte är säkert att fråga är om en bearbetad produkt. Bl. a. på detta område, som gäller produkter vilka i fråga om avsedd effekt ligger nära läkemedel, bör det strikta ansvaret lagen avser ha en funktion att fylla. Härtill kommer den förut (jfr s. 22) anförda synpunkten, att erfarenhet om hur konventionen fungerar i praktiken kan vinnas endast om den svenska lagen nära ansluter till konventionens uppläggning.

Låter man på det sätt kommittén alltså föreslår lagen omfatta även naturprodukter blir också levande djur att anse som produkter.

5.5 Ansvarssubjekt

Vid utarbetandet av konventionen stannade man för att av ekonomiska skäl i princip endast en person – producenten eller, i fråga om i utlandet tillverkade produkter, importören – skulle vara ansvarig. Detta överensstämmer med de tankegångar som kommer till uttryck i kommitténs ursprungliga direktiv. Där anför, att det uppenbarligen ligger närmast till hands att den ekonomiska bördan läggs på produkternas tillverkare. Dessa har typiskt sett de största ekonomiska resurserna och de största möjligheterna att inverka på produkternas beskaffenhet. Vidare uttalas i direktiven att när det gäller importerade produkter torde det i stället bli importören som i första hand får ta på sig den ekonomiska bördan. Det torde också ligga i linje med gällande svensk rätt att låta importören bära ansvaret för produkter som han fört till riket för att sättas i omlopp här, åtminstone när det gäller produkter avsedda att användas för enskilt bruk (jfr NJA 1977 s. 538).

Det är alltså mot bakgrund av det anförda naturligt att tillverkare och importörer skall bära ett strikt produktansvar. Vem eller vilka som skall anses som tillverkare är i allmänhet klart. Här gäller att den som fysiskt framställt produkten, eller del av denna, anses som tillverkare. Problemet har delvis behandlats i avsnitt 5.3. Vad som sagts – att tillverkare är den som fysiskt framställt produkten – gäller även om produkten t. ex. i enlighet med ett särskilt legoavtal är framställd så, att den ger sken av att härröra från beställaren. En annan sak är att i dessa fall också den senare kan göras

ansvarig enligt regler som behandlas nedan (s. 87). I speciella situationer kan emellertid också bedömningen av vem som är (slut-)tillverkare vålla problem. Exempel på detta är följande. Förpackning i sprayflaskor (tryckförpackning) kan endast utföras av ett fåtal fabriker i landet och någon egentlig möjlighet att styra förfarandet har inte tillverkarna av den vara som skall förpackas. Orsakar nu en sprayflaska med raklödder skada till följd av fel i förpackningen uppstår frågan huruvida tillverkaren av raklöddret är sluttillverkare eller tillverkare av beståndsdel. Anses han som sluttillverkare – och det är kanske riktigast – bär han ett strikt ansvar också för förpackningsindustrins handlande. Erkänns skall emellertid att exemplet är opraktiskt; tillverkaren av raklöddret torde oavsett vem som bedöms vara slutproducent kunna göras ansvarig därför att han uppger varan som sin.

Mera osäker är innebörden av importörsbegreppet. Varken i konventions-texten eller i förarbetena behandlas vem som skall anses som importör i olika situationer. Det kan dock förutsättas att det är avsett att ansvarssystemet i stort sett skall vara "heltäckande", så att det såvitt möjligt alltid finns en ansvarig importör när produkten är tillverkad utomlands. Bestämningen av importörsbegreppet medför emellertid med nödvändighet några undantag från denna princip. Av rekvisitet att importen skall ske yrkesmässigt följer, att privatpersoner som i utlandet köper en produkt inte bär något produktansvar för denna även om den efter någon tid överläts. Och något produktansvar föreligger inte heller när en näringsidkare importerat en maskin eller annan produkt för eget bruk; produkten har då inte förts in i landet för att sättas i omlopp här. Detta kommer att gälla också enligt den lag kommittén föreslår skall införas i Sverige.

Enligt kommitténs uppfattning är det nödvändigt att i motiven till en svenskt produktansvarslag närmare behandla vem som skall anses som importör i olika sammanhang.¹ Det är dock härvid inte möjligt att lämna mera än allmänna riktlinjer. Såvitt bekant finns i förarbetena till andra lagar eller i doktrinen inte någon definition av begreppet till vilken anknytning kan ske. Frågan vem som skall anses som importör i produktansvarssammanhang får lösas genom lämplighetsöverbäganden. Därvid spelar de kommersiella förhållandena stor roll.

Införelse av varor kan, betraktat ur civilrättslig synpunkt, ske på flera olika sätt. Till en början kan svenska näringsidkare efter direkt kontakt med utländska säljare träffa köpeavtal med dessa och sedan själva sätta varorna i omlopp här. Det kan vidare förekomma att den svenske näringsidkaren fungerar som kommissionär för en utländsk säljare. Kommissionären handlar då i eget namn – avtalet ingås mellan honom och köparen – men för huvudmannens räkning. Slutligen kan varan komma hit genom förmedling av en agent. Med agent förstås en person som för annans räkning och i dennes namn förmedlar eller avslutar affärer, men som intar en självständig ställning till de avtalslutande parterna. Köpeavtalet ingås i dessa situationer mellan den utländske säljaren och en köpare i Sverige. Om agenten fått ensamrätt att företräda huvudmannen i ett land brukar han kallas generalagent. Det skall här framhållas att termen agent i affärsbruk ofta också använts då det i själva verket är fråga om en återförsäljare som köper och säljer i fast räkning och alltså handlar i eget namn. I den följande fram-

¹ I Law Com. No 82, Scot Law Com. No 45 Liability for defect products, London 1977, s. 54, anförs att termen "importer" kan vara farlig att använda och att det kanske är bättre att lägga ansvaret på "the first distributor". Enligt kommitténs uppfattning är inte mycket vunnet härmed.

ställningen avses med termen agent inte sådana företagare.

Det fysiska införandet till landet ombesörjs ofta av en speditör. Denne är lastägarens förtroendeman och ingår i allmänhet för lastägarers räkning men i eget namn avtal med lämplig transportör. Det kan också förekomma att speditören helt eller delvis utför transporten själv. Vem som är lastägare vid den tidpunkt då varan förs in i landet bestäms genom avtalet mellan säljaren och köparen. När speditör anlitas är det i de flesta fall han som anger varan till förtullning. Även om det då förekommer att speditören uppger sig själv som tullskyldig är det betydligt vanligare att han betecknar sig som ombud för den som enligt köpeavtalet skall svara för tullkostnaden.

Redan av det anförda framgår att man – när det skall avgöras vilken näringsidkare som är att anse som importör – inte kan fästa avgörande vikt vid vem som ombesörjt att varan fysiskt kommit in i landet, angivit den till förtullning eller i tulldeklarationen upptagits som tullskyldig. En sådan ordning skulle leda till att en speditör ofta blev att betrakta som importör och detta kan uppenbarligen inte vara meningen.

Å andra sidan bör det vara klart att en svensk näringsidkare, som haft direkt kontakt med en utländsk säljare och träffat avtal om köp i eget namn samt låtit föra in varan i landet för att sätta den i omlopp här, är importör i konventionens mening. Det kan inte härutöver krävas att han också någon gång haft varan i sin fysiska besittning. Importörsbegreppet skulle då bli mera inskränkt än som torde vara avsett.

Likaså bör det vara naturligt att betrakta den svenske kommissionären för en utländsk kommittent som importör. Kommissionären uppträder i eget namn och ingår själv avtal med grossisterna, detaljisterna eller konsumenterna om dessa sistnämnda någon gång vänder sig direkt till honom. Vanligen har kommissionären fått varan överlämnad till sig i konsignation. I enlighet med vad som anförts i föregående stycke bör emellertid inte avgörande vikt fästas därvid.

Det är däremot, när en vara förvärvats genom förmedling av en agent som handlat i sin utländske huvudmans namn, mera osäkert om agenten eller avtalsparten på köparsidan i Sverige skall anses som importör. Som inledningsvis nämnts lämnar konventionen ingen ledning härvidlag. Enligt uppgift är vid kommerskollegiums importkvoterings huvudregeln att den i Sverige domicilierade köparen anses som importör, även om försäljningen förmedlats av en agent. I något fall (import av skor) har man dock av praktiska skäl frångått denna princip och betraktat den utländske säljarens härvarande agent som importör. Här skall också nämnas att enligt en av produktkontrollnämnden med stöd av 54 § kungörelsen (1973:334) om hälso- och miljöfarliga varor meddelad särskild kungörelse det ankommer på den som yrkesmässigt tillverkar eller importerar produkter inom det kemiska varuområdet att göra anmälan till produktregistret. Med importör förstås vid tillämpningen den för vars räkning en vara införs i Sverige. Detta gäller både när man yrkesmässigt tar in en vara för egen räkning och när man gör det för att sedan överlåta varan. Rena handelsagenter är således inte att betrakta som importörer.

Enligt kommitténs uppfattning bör huvudregeln även i produktansvarssammanhang vara att det är den i Sverige domicilierade köparen och inte agenten som är att anse som importör. I de flesta fall torde det också vara

ett naturligt betraktelsesätt att låta den som först fysiskt tar emot varan i Sverige för att sälja den vidare bära importörsansvaret. Det är ju han som har möjlighet att kontrollera varan och åtminstone i någon mån kan överblicka riskerna. Mera än en huvudregel kan emellertid vad nu sagts inte vara och undantag kan väl tänkas. Det är tyvärr inte möjligt att ange absoluta regler. Frågan vem som skall anses som importör får bedömas med beaktande av samtliga omständigheter. Härvid kan sådana förhållanden som att agenten i sin förmedlingsverksamhet vänder sig direkt till svenska konsumenter för att förmedla avtal mellan dessa och den utländske säljaren medföra att agenten, i strid med vad som skulle vara huvudregeln, får bära importörsansvaret.

Vidare är i praktiken ofta fråga om annat än "rena" agenter eller återförsäljare och detta påverkar naturligtvis bedömningen av vem som skall anses som importör. Agenten förmedlar kanske inte bara anbud utan tar också befattning med varan eller fyller i övrigt annat än rena agentfunktioner. Han torde då i allmänhet vara att betrakta som importör. Men det förekommer också att företag som oftast tar in varor i eget namn (återförsäljare) ibland fungerar som agenter. Sålunda är det inte så ovanligt att en utländsk tillverkare i avtalet med sin svenske återförsäljare förbehåller sig att själv få leverera till särskilt angivna större kunder mot att återförsäljaren får agentprovision. Har en på detta sätt såld defekt produkt orsakat skada kan kanske inte återförsäljaren anses som importör; han har ju beträffande denna speciella produkt endast fyllt en agentfunktion. I stället torde den svenske köparen få bära importörsansvaret.

I vissa situationer får också grossister och detaljister bära produktansvar. Enligt konventionen ansvarar, förutom producenten och importören, den som angivit en produkt som sin genom att låta sitt namn, varumärke eller annat särskiljande kännetecken finnas på produkten. Det är inte ovanligt att företag på detta sätt säljer produkter under eget namn som om de själva tillverkat dem trots att produkterna i verkligheten framställts av andra. Orsaken härtill kan variera men ofta torde motivet vara att man vill utnyttja ett förtroende hos allmänheten. Oavsett hur det förhåller sig härmed bör, när skada orsakas av en sådan produkt, den skadelidande ha rätt att vända sig mot den som presenterat produkten som sin. Konventionens regel på denna punkt framstår som nödvändig och konsekvenserna av den bör inte bli alltör besvärande för dem som på detta sätt får bära ett produktansvar; om inte annat är ansvaret lätt att undvika genom att produkterna ges en egentlig ursprungsbeteckning.

Vidare bär enligt konventionen varje mellanled i distributionskedjan ett produktansvar i de fall när produkten inte anger någon som producent eller i förekommande fall som importör. Ansvar uppkommer dock inte för den som på begäran av den skadelidande inom skälig tid uppger vem som är producent, importör eller som har tillhandahållit honom produkten. Regeln måste anses nödvändig för att göra den rätt till ersättning lagen erbjuder effektiv. Genom den tvingas företagen i omsättningskedjan att hjälpa till att spåra producenten och motiveras att bevara material som gör detta möjligt. Vidare kan det antas att regeln gör det svårare för tillverkare och importörer att förbli anonyma.

Beträffande förekomsten av anonyma produkter på marknaden skall här

framhållas följande. För vissa typer av varor finns särskilda bestämmelser om märkning. Sålunda anges i 13 § livsmedelslagen (1971:511) att färdigförpackade livsmedel skall vara märkta med förpackarens eller tillverkarens namn och hemvist. I 18 § KK (1973:334) om hälso- och miljöfarliga varor stadgas, att förpackning till gift eller vådligt ämne som överläts skall vara märkt med tillverkarens eller, beträffande i utlandet tillverkad vara, importörens namn och hemvist. Vad gäller andra produkter torde det emellertid vara relativt vanligt att den som bär ansvar enligt konventionen inte anges; särskilt gäller detta beträffande importerade varor. Det torde vara möjligt att med stöd av 3 § marknadsföringslagen (1975:1418) åstadkomma att en varas kommersiella ursprung anges i större utsträckning än hittills. Det kan också antas att en svensk lag med innehåll i överensstämmelse med konventionen medför att det blir betydligt mera brukligt att producent eller importör anges. Det är emellertid ofrånkomligt att problem kan uppstå för mellanhänderna. En del varor är av sådan beskaffenhet att det knappast är möjligt att märka dem och de hanteras så, att det kan vara svårt att hänföra dem till en bestämd producent.

Framför allt torde detta gälla sådana naturprodukter som säljs i obearbetat skick till konsumenterna. Sådana produkter av samma slag men från olika producenter sammanblandas som redan nämnts ofta hos detaljister eller grossister. När skadan inträffat finns då inte någon möjlighet att hänvisa den skadelidande till producenten, och grossisten eller detaljisten får enligt konventionen svara för skadan. Det är inte en helt lycklig lösning att mellanhänderna får bära strikt ansvar i situationer där de inte har praktisk möjlighet att undvika det. Särskilt gäller detta för detaljisterna som typiskt är betydligt mindre företagare än grossisterna. Konventionen lämnar emellertid fördragsslutande stat möjlighet att utesluta detaljister, som säljer obearbetade jordbruksprodukter från tillämpningen av bestämmelserna om ansvarighet för mellanled i distributionskedjan. Som förutsättning för att detaljisten inte skall bli ansvarig för skada orsakad av sådana produkter krävs dock, att han ger den som yrkar ersättning alla upplysningar som han har tillgång till rörande de personer som avses i den behandlade bestämmelsen.

Detta undantag löser i huvudsak problemen för detaljisterna, och kommittén förordar att en svensk produktansvarslag utformas efter dessa linjer. Kommittén föreslår att undantaget får gälla produkter från djur- eller växtvärlden vilket måhända något avviker från konventionens "agricultural products". Härigenom kommer – i motsats till vad som torde ha blivit fallet om termen jordbruksprodukt använts – undantaget att omfatta även insamlade, ej odlade, produkter såsom bär och svamp. De negativa konsekvenser det medför för konsumentkollektivet att gå miste om möjligheten att få ersättning av detaljisterna bör inte vara alltför betydande, inte minst mot bakgrund av att det inte torde vara så vanligt att obearbetade produkter leder till allvarigare skador. Här skall inskjutas att de tidigare (s. 84) något berörda naturläkemedlen väl i regel inte säljs i oförpackat skick och att märkning enligt 13 § livsmedelslagen därför skall ske. Den skadelidande torde alltså ha möjlighet att finna någon ansvarig. – Den nu behandlade utformningen av den föreslagna lagen medför inte någon lättnad för grossisterna. Konventionen medger emellertid inte ett undantag även för dessa. De för dem negativa konsekvenserna härav är emellertid inte av den om-

fattningen att de kan motivera att man i den svenska produktansvarslagen på denna punkt avviker från konventionen. Det skall påpekas att fråga vanligen är om inte alltför små företag samt att det i praktiken torde vara synnerligen ovanligt att ersättning kan utgå annat än för akuta förgiftningsskador (jämför vad som anförts å s. 83 f).

5.6 Medvållandereglerna

Konventionen innehåller bestämmelser om jämkning av skadestånd vid medvållande. Har den skadelidande eller den som är berättigad till ersättning genom eget vållande bidragit till skadan, får skadeståndet jämkas. Så får också ske i fall av passiv identifikation, dvs. om någon för vilken den skadade eller den som är berättigad till ersättning är ansvarig enligt nationell lag, har bidragit till skadan genom eget vållande. Vad som här avses är situationer när den skadelidande svarar för t. ex. barn eller anställda.

Konventionens regler i denna del överensstämmer inte med svensk rätt. Enligt skadeståndslagen 6 kap. 1 § kan skadestånd med anledning av personskada jämkas endast om den skadelidande själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan. I princip tillämpas således inte heller grundsatsen om passiv identifikation i personskadefallen.¹ Ett undantag har emellertid gjorts för den situationen att en avliden person uppsåtligt har medverkat till dödsfallet. Då är det enligt vad som särskilt anges i skadeståndslagen möjligt att jämka det skadestånd som skall utgå till den efterlevande.

Konventionen ger emellertid fördragsslutande stat rätt att avge reservation såvitt avser konventionens jämningsregler. I den mån enligt nationell rätt ersättning får jämkas endast vid grov vårdslöshet eller uppsåtligt handlande av den som har tillskyndats skada eller är berättigad till ersättning får stat sålunda förbehålla sig möjligheten att tillämpa dessa regler i stället för konventionens. Även om Sverige biträder konventionen finns det alltså möjlighet att i en produktansvarslag anpassa medvållandereglerna till vad som i övrigt gäller enligt svensk rätt.

Enligt kommitténs uppfattning föreligger emellertid starka skäl att på produktansvarets område ha en från skadeståndslagens bestämmelse avvikande jämningsregel som ger något större möjlighet till jämkning. Enligt gällande rätt är det sällsynt att oaktsamhet anses som så allvarlig att den bedöms som grov² och jämkning av skadestånd vid personskada kommer därför i huvudsak i fråga vid fall av uppsåtligt handlande av den skadade. Förhållandena är i viss mån speciella på produktansvarets område. Det är här fråga om strikt ansvar, inte som enligt skadeståndslagen ansvar på grund av vållande. Skadans direkta orsak är ofta att den skadelidande har aktivt tagit befattning med produkten på ett klart oaktsamt sätt (om också inte oaktsamheten kan betecknas som grov). Just genom att det enda vållande som förekommit här har legat hos den skadelidande, torde skadeståndslagens lösning te sig främmande för mångas uppfattning; skadan framstår i så väsentlig grad som självförvållad att den skadelidande inte rimligen borde kunna kräva fullt skadestånd så snart en defekt hos produkten medverkat

¹ Se prop. 1975:12 s. 173.

² Se SOU 1973:51 s. 241 och där anförd litteratur.

till skadan. Behov av att jämka skadeståndet i större utsträckning än som följer av skadeståndslagen föreligger särskilt med hänsyn till instruktionsfelen. Förhållandet kan exempelvis vara det, att producenten visserligen underlåtit att varna för vissa risker på sådant sätt att instruktionsfel får anses föreligga men att i det särskilda fallet den skadelidande hade större möjligheter att bedöma risken. Kan i ett sådant fall den skadelidande likväl inte anses ha gjort sig skyldig till grov vårdslöshet skulle han få full ersättning. Inte så sällan kan den rimliga lösningen i stället synas vara att parterna delar risken för den uppkomna skadan. Särskilt kan framhållas att genom konventionen ett ansvar oberoende av vållande åläggs också småföretagare, t. ex. lantbrukare och fiskare, som många gånger saknar försäkringsskydd (utan att därför full skadeståndsskyldighet skulle bli oskäligt betungande på det sätt som förutsätts i jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen). Kommittén föreslår därför, att ersättning skall kunna jämkas på grund av den skadelidandes medverkan – förutom enligt grunder som anges i 6 kap. 1 § skadeståndslagen – om skadan väsentligen framstår som självförvållad.¹ Vid jämkningen kan enligt 6 kap. 1 § 3 stycket även parternas ekonomiska förhållanden och sociala hänsyn beaktas.² Det skall nämnas, att en sådan kompromiss mellan konventionens regel och den avvikande bestämmelse som reservationsmöjligheten avser kanske inte är möjlig, om man vill ansluta sig till konventionen.

5.7 Ansvarsbegränsning

Producentens ansvarighet enligt konventionen är i princip obegränsad. Fördragsslutande stat har dock möjlighet att göra förbehåll i detta avseende. Den stat som har gjort ett sådant förbehåll får begränsa producentens ansvarighet. Denna begränsning får omfatta all ansvarighet enligt konventionen men kan också inskränkas till att avse vissa produkter eller risken för utvecklingsskada. Begränsningen skall avse den sammanlagda ansvarigheten för varje producent eller för dem som svarar solidariskt. Begränsningen får inte understiga ett belopp motsvarande 70 000 särskilda dragningsrätter enligt den av internationella valutafonden angivna definitionen (ca 400 000 kr) för varje dödad eller skadad person. Det totala ansvaret får inte understiga 10 milj. särskilda dragningsrätter (ca 55 milj. kr) för skador orsakade av identiska produkter med samma defekt.

¹ Kommittén är medveten om att förslaget i denna del i viss mån överensstämmer med det förslag som framfördes i Skadestånd V (SOU 1973:51) men som vid den därav föranledda reformen av skadeståndslagen avvisades av lagstiftaren (se NJA II 1975 s. 556 f och 559 ff). Som framkommit är emellertid förhållandena här speciella. – Angående Danmark, det enda land vars delegation jämte den svenska förordade reservationsmöjligheten under I i konventionens bilhang, se numera betaenkning nr 829 om Lempelse af erstatningsansvar m. v. (1978) s. 42 ff och 11 § i den danska kommitténs lagförslag.

² Se prop. 1975:12 s. 173 ff.

Till en början skall anmärkas, att begränsningar av den ersättning som skall utgå till varje skadelidande i svensk rätt finns i lagar vilka reglerar personbefordran, samt att dessa lagar grundar sig på konventioner som föreskriver sådana begränsningar. På andra områden har man emellertid tagit avstånd från tanken att inte hela förlusten skall ersättas. Sålunda fördes i samband med 1975 års ändring av skadeståndslagen en diskussion om maximering av ersättning till personer med höga inkomster.¹ Denna tanke avvisades då. Mot bakgrund härav, och med beaktande av att en begränsning av den ersättning som kan utgå till varje särskild person knappast skulle medföra förmåner av någon betydelse för de ansvariga, är det inte motiverat att i en svensk produktansvarslag införa en sådan. Inte heller förefaller det motiverat att anknäta en mera generell begränsning av ansvaret till särskilda typer av produkter eller skador.

Däremot kräver frågan om införandet av ett högsta belopp intill vilket tillverkaren sammantaget skall svara noggrant övervägande. Skäl kan anföras såväl för som mot ett sådant arrangemang. Det ansvar en lagstiftning på konventionens grunder medför är långtgående och föreligger även vid utvecklingskador. Saknas begränsning i lagen finns inte ens teoretiskt någon möjlighet för producenten att försäkra hela det ansvar han bär; försäkringsåtaganden innehåller alltid begränsning av försäkringssumman. Det kan mot bakgrund härav från näringsidkarhåll hävdas, att ansvaret blir orimligt tungt vid fall av katastrofskador om en begränsning inte uppställs. Av flera skäl kan emellertid effektiviteten hos det skydd den ansvarige härigenom får ifrågasättas. En i lag införd ansvarsbegränsning måste med nödvändighet göras generell och taket får rimligen liksom i konventionen sättas så högt att även mycket stora och ekonomiskt starka företag får bära ett rimligt ansvar. För små och kanske också medelstora företag medför en sådan begränsning inte mycket mer än obetydliga fördelar. Härtill kommer att även om ett tak för ansvaret intas i produktansvarslagen gäller inte detta all ersättningsskyldighet producenten kan drabbas av. Han riskerar alltid att få svara fullt ut enligt den allmänna skadeståndslagen, när vållande föreligger på hans sida, om inte särskilda regler införs för att begränsa eller rent av utesluta sådant ansvar. En så ingripande åtgärd har kommittén emellertid inte velat föreslå. Ett viktigt skäl mot att i lagen uppställa en ansvarsbegränsning är vidare att sådana regler tenderar att medföra onödigt höga försäkringskostnader. Man hör ofta det argumentet att företag bör försäkringsvägen täcka upp ansvaret till det lagstadgade taket även om ur praktisk synpunkt en betydligt mindre omfattande, och därmed billigare, försäkring varit tillräcklig.

Härtill kommer att den lagtekniska utformningen av en ansvarsbegränsning är svår att lösa på ett tillfredsställande sätt. En ansvarsbegränsning per inträffad händelse, såsom i trafikskadelagen, är av naturliga skäl omöjlig att införa på förevarande område. I den begränsning konventionen tillåter avser taket den sammanlagda ersättning som producenten kan tvingas utge för skada orsakad av identiska produkter med samma defekt. Diskussionen inom kommittén har visat, att det i praktiken är omöjligt att klara ut, vad som är identiska produkter; inte sällan marknadsför t. ex. en tillverkare överensstämmande produkter under olika varunamn. Någon anknäpning till skador som inträffar under viss tidrymd görs vidare inte. Detta leder

¹ Prop. 1975:12 s. 101 f, LU 16 s. 23 ff och 62 f samt rskr 133.

oundvikligen till svårigheter vid en praktisk tillämpning när nya skador framträder under en längre tidsperiod. I fråga om utvecklingsskador – och över huvud taget skador på grund av fördröjd effekt; särskilt atomskaderätten erbjuder exempel på dylika skador – kan det bli nödvändigt att tillämpa ansvarsbegränsningen för alla skador som uppkommer under den tioåriga preskriptionstiden. Det är knappast heller möjligt att utforma en legal begränsning så, att den överensstämmer med vad som nu gäller enligt villkoren för produktansvarsförsäkring. Denna försäkring täcker skador som inträffar under försäkringstiden. I försäkringsbrevet begränsas ersättningen för varje skada, varvid som en skada anses även flera skadefall om de orsakats av samma slags skadebringande egenskap. För skador som inträffar under ett och samma försäkringsår är ansvaret begränsat till sammanlagt två gånger försäkringsbeloppet.

Sammantaget medför det anförda att kommittén har valt att i den föreslagna produktansvarslagen inte inta någon ansvarsbegränsning. I stället bör man uppmärksamma möjligheten att för de ansvariga orimligt höga ersättningar som inte täcks av ansvarsförsäkring jämkas med stöd av den allmänna jämningsregeln i 6 kap. 2 § skadeståndslagen. I den paragrafen föreskrivs att ett skadestånd kan jämkas, om skyldigheten att utge skadestånd skulle vara oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges – alltså den enskilde ansvariges – ekonomiska förhållanden. Vid jämkningen skall dock även beaktas den skadelidandes behov av skadeståndet och övriga omständigheter. Bestämmelsen gäller också inom området för skadeståndsrättslig speciallagstiftning under förutsättning att man därmed inte kommer i konflikt med grunderna för denna. Regeln är tillämplig på alla slag av skador, såväl ekonomiska som ideella. Den gäller både vid personskada och vid egendomsskada. Vid jämningsbedömningen får domstolen först ta ställning till om det skadestånd som den ansvarige är skyldig att utge enligt övriga regler skulle i sådan grad belasta hans ekonomi, att det från denna synpunkt ter sig oskäligt att döma ut beloppet. Är så inte fallet kan jämkning inte komma i fråga. Blir bedömningen den motsatta måste emellertid övervägas om det föreligger sådana omständigheter i övrigt att trots följderna för den skadeståndsskyldiges ekonomi ojämkat skadestånd bör utgå. Här kan sådana förhållanden som graden av den ansvariges skuld få betydelse. Det påpekas särskilt i motiven¹ att jämningsregeln inte är avsedd för de fall där den ansvarige medvetet tagit en risk för att minska sina kostnader. Där framhålls också att ett skadestånd aldrig kan anses oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige i den mån han har ansvarsförsäkring.² Jämkning bör i princip heller inte komma i fråga när den skadeståndsskyldige objektivt sett bort vara försäkrad men försummat detta.

Tillämpad på produktansvarets område skulle alltså regeln leda till följande. Till den del ansvaret täcks av försäkring kommer aldrig jämkning att ske. Saknar producenten försäkring, eller täcker denna ett lägre belopp än som får anses befogat med hänsyn till verksamhetens art och omfattning, torde heller inte jämkning kunna ske till den del kostnaden för skadan inte överstiger normal försäkringstäckning. – Undantagsvis, när fråga är om företag som bedrivs i mycket liten skala kan jämkning tänkas även när försäkring inte finns.³ – Överstiger däremot den ersättning som eljest skulle utgå såväl föreliggande som normalt försäkringskydd å den ansvariges

¹ Prop. 1975:12 s. 177 f.

² Prop. 1975:12 s. 176.

³ Jfr prop. 1975:12 s. 176.

sida bör däremot jämkning med stöd av paragrafen inte sällan kunna göras. I de aktuella fallen svarar ju den skadeståndsskyldige helt utan skuld på sin sida, något som med motivens resonemang borde vara ett argument för jämkning. Det kan här nämnas, att i förarbetena¹ som exempel på när jämkningsregeln kan tillämpas i kontraktsförhållanden angavs just produktansvar. Det framhölls att ersättningen i sådana fall kan uppgå till betydande belopp och att ansvarsförsäkring för företagare ofta innehåller åtskilliga undantag för skador i kontraktsförhållanden. Jämkning kan dock endast komma i fråga när ersättningsskyldigheten vida överstiger vad som kan anses vara en normal risk i den ansvariges verksamhet. Kommittén utgår emellertid från att man under förhandenvarande förhållanden kan räkna med en för den skadeståndsskyldige jämförelsevis liberal tillämpning av den allmänna jämkningsregeln i skadeståndslagen.

Det kan medges att inte heller lösningen att jämka skadeståndet med stöd av 6 kap 2 § skadeståndslagen, är helt idealisk från alla synpunkter. Också här kan problem uppkomma, när det undan för undan framträder skador som orsakas av en serie produkter med samma defekt. Att utdöma full ersättning i anledning av ett enstaka skadeståndskrav lär inte så ofta te sig oskäligt betungande; i vart fall när kravet täcks av försäkring, saknas grund att tillämpa den allmänna jämkningsregeln. Men när i ett senare skede en rad liknande skadeståndskrav framställs och man kommit över maximibeloppet i en eventuell ansvarsförsäkring, kan det framstå som påkallat att reducera ersättningarna enligt 6 kap 2 § skadeståndslagen. Det innebär att de skadelidande som först framställde skadeståndsanspråk gynnas framför de övriga. Skadeståndslagen ger inte heller möjlighet att besluta att visst belopp av skadeståndet skall reserveras i avvaktan på eventuella nya ersättningskrav (jfr 10 § 2 st. atomansvarighetslagen). – Emellertid torde den nu diskuterade situationen bli sällsynt, i vart fall när frågan om ersättning för läkemedelsskador lösts på annat sätt. Normalt borde man redan när skadeståndsanspråket på grund av den första skadan prövas ha vissa möjligheter att bedöma, om några ruinerande skadeståndsbetalningar kan bli aktuella i framtiden. Kommittén har funnit att i nuvarande läge en jämningslösning trots allt är att föredra framför att införa en ansvarsbegränsningsregel i den svenska lagen.

Införs en nationell produktansvarslag i enlighet med vad kommittén föreslår kommer alltså 6 kap. 2 § skadeståndslagen att bli tillämplig utan särskilt stadgande. Väljer Sverige däremot att i stället ansluta sig till Europarådskonventionen – transformera den till nationell lag – torde förhållandet bli ett annat. Konventionen innehåller ingen motsvarande möjlighet till jämkning och i artikel 10 föreskrivs att materiella regler som innehåller avvikelser från konventionen inte är tillåtna. Någon särskild föreskrift – som utesluter skadeståndslagens allmänna jämkningsregel från tillämplighet på produktansvarets område – är emellertid inte heller då nödvändig. I förarbetena² anges nämligen att jämkningsregeln inte får tillämpas i fall när detta står i strid med internationella konventioner.

Blir på sätt som nyss beskrivits jämkning inte möjlig kan det finnas skäl att ompröva frågan huruvida en i lag angiven ansvarsbegränsning är nödvändig.

¹ SOU 1971:83 s. 52 och prop. 1975:12 s. 178.

² Prop. 1975:12 s. 178.

5.8 Övriga frågor

5.8.1 *Preskription*

Konventionen innehåller särskilda preskriptionsregler. Enligt art. 6 måste talan väckas inom tre år från den dag den som begär ersättning fick eller borde ha fått kännedom om skadan, defekten och den mot vilken anspråket riktas. Vidare är rätten till skadestånd preskriberad enligt art. 7 om talan inte väcks inom tio år från den dag då producenten satte den enskilda produkt som orsakade skadan i omlopp.

Det är i vissa hänseenden tveksamt i vad mån dessa regler överensstämmer med vad som för närvarande gäller enligt svensk rätt i fråga om preskription av rätt till ersättning till följd av produktskada. I sällsynta fall, närmast om sålt gods ingår som en väsentlig ingrediens i en annan vara (jfr s. 30), blir 54 § köplagen tillämplig. Då preskriberas anspråk på ersättning för produktskada redan ett år från mottagandet av godset. I de allra flesta fall blir emellertid i stället preskriptionsförordningen tillämplig. Enligt denna förordnings 1 § 1 st räknas en tioårig preskriptionstid från fordringens tillkomst. Beträffande skadeståndsfördringar kan här uppstå problem, när tiden för den skadegörande handlingen inte sammanfaller med skadans uppkomst, något som ofta kan vara fallet vid produktskador. Det stämmer väl bäst med lagtexten i 1 § preskriptionsförordningen att räkna utgångspunkten för preskriptionen från tiden när den skadliga effekten föreligger. I rättspraxis – några äldre rättsfall – och i litteraturen har emellertid uttalats, att preskriptionstiden i stället skall räknas från den skadegörande handlingen.¹ Särskilt kan anmärkas NJA 1899 s. 414, där preskriptionstid för skadeståndskrav på grund av ett felaktigt gravationsbevis ansetts böra räknas inte från den exekutiva auktion där skadan uppstått utan från tiden då beviset utlämnades. Varken detta eller övriga rättsfall eller uttalandena i doktrinen rör emellertid produktansvar. Överförda på produktansvarsområdet torde de behandlade reglerna medföra att man enligt gällande rätt (som i stort sett bygger på vållande) väl närmast får tänka sig att räkna preskriptionstiden från den tidpunkt då varan lämnades över till annan. Fram till dess kan ju producenten upptäcka defekten vid kontroll eller vinna kunskap om den genom nya undersökningar. Den skadegörande handlingen skulle alltså vara utlämnandet av den defekta produkten. Det är väl heller inte uteslutet att som utgångspunkt välja tidpunkten för tillverkningen. Särskilt vid fabriktionsfel kan en sådan ordning förefalla naturlig. Med tanke på den ändring i värderingarna på skadeståndsrättens område som skett sedan seklets början verkar det heller inte helt otänkbart att i varje fall beträffande produktskador orsakade av biologiskt verksamma substanser, där skadorna ofta upptäcks sent, anknyta till lagtexten i preskriptionsförordningen (fordringens tillkomst). Just här, där det från de skadelidandes synpunkt kan förefalla särskilt ödesdigert att räkna fristen från det skadegörande förfarandet, skulle man alltså gå ifrån den rättspraxis som föreligger angående andra skadesituationer. Utgångspunkten för preskriptionstiden skulle i så fall anses vara påverkningen på den mänskliga organismen (även om skadan yppas först senare); vid långvarig påverkan bör utgångspunkten rimligen vara den tidpunkt då påverkningen upphörde.

¹ Se NJA 1874 s. 419, 1876 s. 164, 1899 s. 414, 1903 s. 368 och 1929 s. 105 samt Winroth, Om skadestånd, 2 uppl., s. 340 f och Karlgren, Skadeståndsrätt, 1972, s. 208.

När utgångspunkten för den tioåriga preskriptionstiden enligt konventionen är den tidpunkt då produkten sattes i omlopp är det alltså troligt att detta står i överensstämmelse med vad som åtminstone i allmänhet nu gäller enligt svensk rätt. Någon motsvarighet till konventionens treårsregel finns emellertid inte hos oss. För närvarande kan alltså den som drabbas av en produktskada och har full kännedom om alla relevanta omständigheter likväl dröja ända till omedelbart före utgången av den tioåriga preskriptionstiden med att göra anspråk gällande. Regler motsvarande konventionens finns emellertid på andra områden av svensk rätt. Enligt 28 § trafikskadelagen, 29 § lagen om försäkringsavtal och 21 § atomansvarighetslagen krävs att den skadelidande reser krav inom tre år från det han fått kännedom om relevanta omständigheter. Treårsregeln ger den skadelidande relativt gott om tid både att avvakta utvecklingen av en sjukdomsbild och att söka uppnå en överenskommelse med den ansvarige – preskriptionsavbrott enligt konventionen förutsätter ju att talan förs vid domstol. Kanske ligger det närmare till hands att anse regeln väl sträng mot producenterna med tanke på omfattningen av det ansvar konventionen föreskriver. Här kan nämnas att enligt det finska förslaget i stället krävs att anspråk bevisligen skall ha framställts mot den ansvarige inom ett år. Kommittén anser emellertid inte att det är motiverat att med avvikelse från konventionen här uppställa en kortare tidsfrist. Slutligen innebär konventionen i förhållande till gällande rätt den skillnaden att det för preskriptionsavbrott krävs att talan väcks medan det enligt preskriptionsförordningen är tillräckligt att fordran görs gällande utom rätta. Också i de tidigare i stycket nämnda lagrummen uppställs detta krav, i atomansvarighetslagen dock inte så vitt avser treårsfristen. Enligt kommitténs uppfattning kan invändning knappast riktas mot att samma rekvisit införs för produktskadornas del.

Vid en jämförelse med nu gällande rätt blir alltså slutsatsen att konventionens preskriptionsregler är godtagbara. Det kan emellertid ifrågasättas om inte en längre preskriptionstid bör införas när en reform ändå genomförs. Vid produktskador är det inte ovanligt att skadeeffekterna uppstår mycket sent och inte sällan är sådana skador av särskilt allvarig art. I propositionen 1976/77:5 med förslag till preskriptionslag gavs nya regler om skadeståndspreskription. Den skulle räknas tre år från den tidpunkt då skadeståndsfordran tidigast kunde göras gällande (dvs. från tidpunkten för skadan), med möjlighet till förlängning upp till högst tio år om den skadelidande haft giltig ursäkt för att underlåta preskriptionsavbrott; skadeståndsfordran preskriberades dock senast 30 år efter det den skadebringande handlingen företogs. Propositionen avslogs av riksdagen som dock därvid inte tog ställning till skadeståndspreskriptionstidens längd. Inte heller i det fortsatta arbetet inom justitiedepartementet på en ny preskriptionslag har man tagit avstånd från dessa tankar. Det antyds att de områden, bl. a. produktansvar, där särskilt lång preskriptionstid kan vara nödvändig får behandlas i speciallagsiftning.¹

Även om det alltså åtminstone från den skadelidandes synpunkt sett kan finnas behov av en betydligt längre preskriptionstid än tio år vid produktskador anser kommittén inte att det är lämpligt att nu genomföra en sådan reform. Visar det sig efter en tid att konventionen vinner sådan avslutning att även Sverige bör ratificera den är vi bundna av den preskrip-

¹ Ds Ju 1977:14 s. 50 f.

tionstid som gäller enligt konventionen. Leder de internationella strävandena mot en samordning inte till något resultat, kan det vara en fördel att ha erfarenhet av hur ett system med strikt ansvar för produktskador fungerar innan man går vidare i reformarbetet. Man måste beakta att en förlängning av preskriptionstiden medför en ytterligare belastning för näringslivet.

5.8.2 *Reglernas tvingande natur*

I konventionen föreskrivs uttryckligen att reglerna är tvingande till de skadelidandes förmån. Det kan ifrågasättas om en sådan bestämmelse verkligen är nödvändig också i en svensk lag. I normalfallet står den ansvarige producenten inte i något avtalsförhållande till den skadelidande och som regel torde i utomobligatoriska sammanhang utrymme för någon ansvarsfriskrivning – som ju har avtalsmässig natur – inte finnas.

Det förekommer väl att tillverkare som inte tillika är säljare söker att genom ensidiga viljeförklaringar i garantiutfästelser, på förpackningar etc. begränsa sin ansvarighet för produktskador. Dessa förklaringar påstås sedan bli gällande gentemot den slutlige köparen med stöd av ett kvasikontraktsligt resonemang; genom att köpa varan har han godtagit att tillverkarens ansvar är begränsat. Giltigheten av sådana friskrivningar kan ifrågasättas.¹ Ofta är avfattningen så allmän att klausulen redan på grund härav kan lämnas utan avseende. Helt kan man emellertid inte utesluta möjligheten att en sådan klausul kan ha en utformning och förekomma i ett sammanhang där den blir giltig mot köparen. Ibland kan en säljare tänkas överenskomma med köparen om att en ansvarsfriskrivning skall gälla för tillverkarens del – alltså ett avtal till förmån för tredje man. Härtill kommer att producenten ibland också kan vara säljare samt att enligt den föreslagna lagen även detaljisten ibland kan få bära produktansvaret. Det är därför välbetänkt att även i den svenska produktansvarslagen föreskriva att reglerna är tvingande. Att i stället lita till möjligheten att tillämpa jämkningsregeln i 36 § avtalslagen är en mera omständlig väg att säkra de skadelidandes rätt till ersättning vid produktskador.

5.8.3 *Force majeure*

I förarbetena till konventionen tas frågan om en särskild bestämmelse som utesluter ansvar vid force majeure upp. Man valde dock att överlämna frågan till eventuell nationell lagstiftning. En sådan bestämmelse får endast sällan tillämpning och det ansågs svårt att finna en för alla stater acceptabel definition av begreppet.

Svensk rätt innehåller i några lagar, som huvudsakligen angår utomkontraktsliga förhållanden, uttryckliga undantag från strikt ansvar vid force majeure. I 11 § 2 st atomansvarighetslagen (1968:45) görs undantag för olycka "som är en direkt följd av krigshandling eller liknande handling under väpnad konflikt, inbördeskrig eller uppror eller som orsakats av allvarlig naturkatastrof av osedvanlig art". Innehavare av elanläggning är enligt 4 § lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar inte ansvarig för skada som "tillkommit genom händelse av högre

¹ Se SOU 1974:83 s. 176 ff. och där anförd litteratur.

hand" om han inte genom iakttagande av föreskrivna skyddsåtgärder kunnat avvärja skadan. Slutligen är fartygs ägare fri från ansvar för oljeskada om han visar att skadan tillkommit under sådana omständigheter som anges i atomansvarighetslagen [3 § lagen (1973:1198) om ansvarighet för oljeskada till sjöss]. Därutöver finns i 24 § och 43 § 2 st köplagen bestämmelser om undantag från skadeståndsskyldighet vid force majeure i kontraktsförhållande.

Som tidigare framkommit finns i det norska lagförslaget en bestämmelse om jämkning av eljest utgående ersättning när skadan beror av extraordinära händelser (se s. 64). Enligt kommitténs uppfattning föreligger emellertid ej behov av särskilda regler på området.

5.8.4 Undantag från tillämpningsområdet

Konventionens ansvarssystem omfattar endast skada orsakad av lös sak. Å andra sidan upphör inte det produktansvar tillverkaren av en sak har därför att denna infogas i byggnad på sådant sätt att saken blir en beståndsdel i byggnaden enligt jordabalkens regler. Motivet till att undanta skador orsakade av byggnad från tillämpningsområdet är enligt förarbetena att åtskilliga länder har särskilda ansvarssystem för dessa. Även från kommitténs synpunkt sett är det motiverat att utesluta av byggnad orsakad skada från lagens tillämpningsområde; en motsatt ordning torde knappast rymmas under direktiven.

Däremot behöver den närmare avgränsningen något diskuteras. Det är ofrånkomligt att problem kan uppkomma här. Enligt konventionen kvarstår alltså produktansvaret om en lös sak infogas i en byggnad på sådant sätt att saken kommer att ingå i fastigheten. Detta är ett naturligt betraktelsesätt när fråga är om t. ex. tvättmaskiner eller spisar. Hus byggs emellertid upp av beståndsdelar som är lös sak. Man kan alltså tänka sig att tillverkaren av beståndsdelar får bära ett strikt ansvar för skada orsakad av det färdiga huset. På detta sätt skulle ett produktansvar också för byggnad kunna tänkas uppkomma. De härmed förknippade problemen bör åtminstone i huvudsak kunna lösas genom en förnuftig användning av defektbegreppet. Sålunda kan t. ex. den som tillverkat material till ett hus aldrig göras ansvarig för skador som är att hänföra till brister vid konstruktionen av huset. En villa delvis byggd av material som avger radon blir kanske skadebringande först när villan åtas på ett sätt som inte var vanligt när den byggdes.

Alternativet till konventionens ordning är väl närmast att låta produktansvaret upphöra när den lösa saken infogas i en byggnad. Det ovan berörda problemet undviks då helt men i stället uppkommer andra negativa konsekvenser; svårförklarliga skillnader uppstår mellan de fall när skador orsakas av fastighetsägarens spisar och tvättmaskiner o. d. och de fall där egendomen i stället tillhör hyresgästen. Enligt kommitténs uppfattning har detta alternativ inte påtagliga fördelar framför konventionens lösning och slutsatsen blir att den sistnämnda bör följas. Produktansvar skall alltså föreligga för av defekt hos lös sak – men ej hos byggnad – orsakad skada och produktansvaret inte upphöra därför att den lösa saken infogas i en byggnad.

Vidare är konventionens bestämmelser inte tillämpliga på atomskador.

Detta är även för svensk rätts vidkommande en lämplig lösning. Ansvaret för dessa behandlas särskilt i atomansvarighetslagen (1968:45). Enligt denna bär atomanläggningens innehavare ett rent strikt ansvar för atomskada till följd av atomolycka i anläggningen (5 §). Han svarar också för sådan skada i följd av atomolycka under transport av atomsubstans (6 §). I något fall kan ersättning utgå av statsmedel (29 §). Anläggningens innehavare är förpliktad att hålla försäkring (22 §).

Atomskada, enligt 1 § skada orsakad helt eller delvis av radioaktiva egenskaper hos atombränsle eller radioaktiv produkt eller joniserad strålning från annan strålningskälla, är av så speciell natur att det är uppenbart att det inte är lämpligt att produktansvaret omfattar även sådan skada. Med hänsyn till den särskilda lagstiftningen finns heller inte behov av ett strikt produktansvar enligt den föreslagna lagen på området.

Slutligen skall här nämnas att konventionen inte tar upp den slutliga fördelningen av ersättningskyldigheten mellan flera ansvariga. Kommittén behandlar dessa frågor i avsnitt 3.6 och 6.4.

6 Närmare utformning av en lagstiftning om personskadorna

6.1 Allmänt

Syftet med kommitténs arbete är att bereda dem som drabbas av produkt-skador ökad möjlighet till ekonomisk ersättning. Enligt de ursprungliga direktiven hade kommittén att utforma skyddet så, att det täcker skador orsakade av särskilt farliga produkter medan tilläggsdirektiven ger inriktning på mera generellt verkande regler. Det finns ändå skäl att här ta upp frågan, om särskilda regler beträffande vissa farliga produkter kan vara motiverade.

Ett produktansvar avseende personskador möter betydande problem så snart man kommer utanför området för mekanisk påverkan. Det är exempelvis inte svårt att konstatera att frånvaron av skyddsplåt på kraftöverföringen till en kompressor har orsakat skada på ett ben (NJA 1959 s. 181). Däremot råder ofta stor osäkerhet om hur den mänskliga organismen påverkas av främmande biologiskt verksamma substanser. Sådana kan finnas, förutom i läkemedel som inte längre är aktuella för kommitténs vidkommande, främst i livsmedel och kemiska produkter. Härtill kommer att en stor del av den materiel, som hanteras av eller omger människan i det moderna samhället, utgörs av eller är behandlad med för naturen främmande ämnen. Risken för personskada i dessa fall på grund av produkternas kemiska sammansättning torde normalt sett vara mycket liten men utvecklingsskador är här liksom i andra fall tänkbara. För övrigt bör erinras om att också naturligen förekommande ämnen kan vara biologiskt aktiva och i hög grad skadliga.

Även om det är sannolikt att allvarliga sjukdomar som t. ex. cancer eller ett eljest försämrat hälsotillstånd kan ha samband med varor som finns i samhället förhåller det sig ändå, om man bortser från arbetsskador, så att dessa sjukdomar eller tillstånd mycket sällan kan bevisligen hänföras till någon bestämd produkt. Särskilt vid småningom inträdande skador saknar den skadelidande vanligen möjlighet att med tillräcklig säkerhet utpeka någon bestämd tillverkare som ansvarig. Samma biologiskt verksamma, skadliga substans kan ha tillförts den skadelidande från skilda håll. Sådana skador kan svårigen ekonomiskt täckas genom ett produktansvar. Det kan knappast komma i fråga att generellt lämna ersättning – utöver med vad den allmänna försäkringen ger – bara därför att vissa produkter troligen medverkat till ett försämrat hälsotillstånd.

En tänkbar utformning av ett produktansvar är däremot att urskilja vissa grupper av varor, som anses medföra speciell risk för skada, och för dessa

införa särskilda lagregler av den typ som i betänkandet del I föreslagits beträffande läkemedel.² Ersättning utgår då i princip så snart användningen av en sådan produkt orsakat skada, och vållande från tillverkarens sida eller avvikelse från normal standard hos produkten är således inte nödvändig. Om ansvaret dessutom görs kollektivt, genom en för tillverkarna obligatorisk försäkring eller på annat sätt, skulle den skadelidande inte heller behöva visa från vilken särskild produkt inom gruppen skadan härrör. Införandet av en sådan ordning förutsätter att flera krav uppfylls. Det är nödvändigt att urskilja någon eller några grupper av produkter som typiskt sett medför skador av bestämd art. Rimligen måste ansvaret begränsas till att avse på detta sätt typiska skador som drabbar förvärvaren av detta slags produkter eller hans närmaste omgivning. Dessa skador bör också vara av mera allvarlig beskaffenhet för att det skall vara motiverat att införa en särreglering beträffande dem. Vill man dessutom att ansvaret skall vara kollektivt torde som en ytterligare förutsättning gälla, att de ansvariga, närmast tillverkare och importörer, utgör en väl avgränsad grupp. Det skall emellertid redan här framhållas att i vissa fall när dessa förutsättningar i och för sig är uppfyllda, t. ex. beträffande alkohol och tobak, en sådan särreglering är utesluten därför att den skadelidande får anses ha accepterat den med produkten förbundna risken.

Utöver vid bruk av läkemedel samt alkohol och tobak föreligger risk för biologisk påverkan på den mänskliga organismen främst från livsmedel och kemiska produkter. Det är alltså på dessa områden en särreglering av ansvaret utifrån farosynpunkter enligt den skisserade modellen närmast skulle komma i fråga. Först kan därvid konstateras att det inte är möjligt att t. ex. anknypa till livsmedelslagen (1971:511) eller till det med stöd av lagen (1973:329) och kungörelsen (1973:334) om hälso- och miljöfarliga varor upprättade produktregistret och låta det särskilda ansvaret omfatta alla varor som täcks av någon av dessa. Det går inte att på ett meningsfullt sätt fastställa skador som typiskt utgör en följd av alla slags livsmedel eller alla slags kemiska varor; ansvaret skulle då bli alltför vittomfattande. Förhållandena på tillverkar- och importörssidan är inte heller sådana att ett kollektivt ansvar är praktiskt möjligt. Ett ansvar av den nu beskrivna typen måste nödvändigtvis ges ett betydligt snävare tillämpningsområde. Kommittén har undersökt möjligheterna att finna produkttyper där det skulle vara praktiskt möjligt och lämpligt att införa en särskild ersättningsordning, eventuellt i form av ett försäkringssystem som verkar direkt till den skadelidandes skydd. Den har emellertid inte kunnat finna någon särskild grupp av varor där risken för skada är så påtaglig att en särreglering byggd på fara är motiverad, och detta i all synnerhet inte om man ser till att även övriga tidigare resta krav på avgränsning och inriktning på typiska skador måste uppfyllas. Inte heller har kommitténs försäkringsexperter, som särskilt uppmärksammat möjligheten att skapa en ordning liknande den som gäller för läkemedel, kunnat ge någon anvisning på ett område där ett liknande system skulle vara lämpligt att genomföra. Tvärtom har kontakter med konsumentverket, som bedriver ett omfattande arbete i produktsäkerhetens tjänst, givit vid handen att nästan alla produkter kan ha samband med uppkomsten av skador och att dessa skador i fråga om en och samma produkt ej sällan är av skilda slag.² Detta innebär givetvis inte att produkten behöver vara defekt.

¹ Jfr om olika alternativ i sammanhanget också Dufwa: Nytt ersättnings-system för läkemedelsskada, Nordisk Försäkrings-tidskrift 1976 s. 313 ff.

² Jfr Produktansvar I s. 55 och Dufwa: Förutsättningar för det svenska lagstiftningsarbetet rörande produktansvar, Nordisk Försäkringstidskrift 1976 s. 302 ff.

Det förhållandet att kommittén inte ansett sig kunna peka ut någon särskild grupp farliga produkter inom t. ex. det kemisk-tekniska varuområdet får naturligtvis inte leda till slutsatsen att någon egentlig risk inte är förbunden med dessa. Man vet att vissa sådana varor kan ha samband med sjukdomstillstånd. Än allvarligare är kanske de orsakssamband som kan finnas mellan produkterna och sjukdomstillstånd utan att sambandet för närvarande kan klarläggas.

Vad som i det tidigare anförts leder till att man måste gå andra vägar för att förbättra möjligheten till ersättning för produktskador, och detta synes få ske genom införandet av regler som föreskriver ersättningsskyldighet när produkter vållar skada till följd av att de avviker från normal standard. Som framkommit redan tidigare (s. 76) bör anknytningen ske till den säkerhetsmässiga standarden. Europarådskonventionen bygger på denna princip. Genom en sådan ordning kan man skilja ut de produktskadefall där ersättning ter sig mest angelägen för det allmänna rättsmedvetandet.

Härvid kan det enligt kommitténs uppfattning inte komma i fråga att, som EG-parlamentet föreslagit i ett remissyttrande, göra undantag för utvecklingsskador. Tvärtom ger vad som anförts tidigare i kapitlet stöd för uppfattningen att reformbehovet är särskilt påtagligt just beträffande utvecklingsskador. Det vore inte rimligt att – som parlamentet möjligen avser¹ – utesluta skador redan för att risken inte kunnat klart konstateras när produkten sattes i omlopp. Då skulle det strikta ansvaret mista en väsentlig del av sitt värde för den skadelidande. Hur undantaget än utformas, blir det vidare svårt att tillämpa och torde leda till vidlyftiga processer, bl. a. genom den expertutredning som båda sidor kan väntas åberopa i frågan om risken varit eller kunnat vara känd för tillverkaren.

En lag byggd på Europarådskonventionens principer leder ändå långt ifrån till att alla produktrelaterade skador ersätts. Ofta ligger det i sakens natur att en produkt nödvändigt är förbunden med vissa faror. En kniv måste vara vass för att kunna användas för sitt ändamål, men skärpan ökar också risken för att den som brukar kniven kommer till skada. Ibland har produkter sådana egenskaper att med dem förbundna risker är större än absolut nödvändigt. Det i konventionen uppställda kravet, att produkten för att anses vara defekt inte skall erbjuda den säkerhet som *skäligen* kan förväntas, kan emellertid leda till att inte heller i det sist beskrivna fallet ersättning alltid utgår. Det är inte realistiskt att kräva att produkter alltid skall erbjuda maximal säkerhet. En del produkter skulle då bli orimligt dyra och tillgången till nyttiga varor minskas för konsumenterna i gemen. Kostnadsaspekten kan alltså leda till att också produkter som medför vissa risker får accepteras, även om det i och för sig skulle gå att göra produkten mera säker. En annan, och kanske viktigare, effekt av den valda lösningen är att ersättning ibland inte kommer att utgå när det väl är troligt att en produkt orsakat skada men detta inte går att klarlägga med tillräcklig säkerhet. Här förekommer dock i annan skadeståndspraxis en tendens att lindra beviskravet, vilket kan få betydelse även för produktansvaret (se särskilt NJA 1977 s. 176).

¹ Jfr den danska texten not 1 på s. 68.

6.2 Möjligheten att inpassa en på konventionen grundad produktansvarslag i det svenska rättssystemet

Kommittén har i avsnitt 5, vid en granskning av konventionen, behandlat en rad delfrågor angående möjligheten att införliva konventionens regelsystem med svensk skadeståndsrätt. Sålunda har där behandlats defektbegreppet, den omkastade bevisbördan i vissa fall, skador orsakade av komponenter och ingredienser, naturprodukternas behandling, ansvarssubjekten – dvs. producent, importör och handlande – medvållande, ansvarsbegränsning, preskription, reglernas tvingande natur, force majeure och undantag för atomskador. Denna granskning har givit vid handen att konventionen i dessa delar bör kunna godtas. Tveksamhet har yppat sig endast på en punkt. Kommittén har i fråga om ansvarsbegränsning uttalat den uppfattningen, att en liberal tillämpning av den i 6 kap. 2 § skadeståndslagen intagna allmänna jämkningsregeln är att föredra framför en beloppsmässig begränsning av ansvaret enligt den möjlighet till reservation i fråga om ansvarsbegränsning som konventionen erbjuder stat som vill ansluta sig till konventionen. Jämkning enligt sådana grunder som anges i 6 kap. 2 § skadeståndslagen kan emellertid inte anses tillåten enligt konventionen, och skulle Sverige vilja ansluta sig till denna måste alltså ansvarsbegränsningsfrågan upptas till förnyad prövning.

Som tidigare berörts finns här i landet ett rikt förgrenat ersättningssystem. Den som drabbas av en produktskada får exempelvis nästan alltid ersättning från allmän försäkring och ofta också från arbetsskadeförsäkringen och trygghetsförsäkringen. I förhållande till de båda sistnämnda ersättningsanordningarna skulle produktansvaret endast utgöra en alternativ ersättningsmöjlighet utan egentlig praktisk betydelse för den skadelidande. Detta gäller också om en produktskada inträffar i samband med behandling inom hälso- och sjukvård då ju skadan ersätts genom patientförsäkringen. För personskada som inträffar till följd av motorfordonstrafik finns knappast något utrymme för produktansvar. Däremot medför läkemedelsförsäkringen vissa problem. Som ovan (s 43 ff) framhållits grundar sig denna försäkring på ett frivilligt åtagande av läkemedelstillverkare och importörer av läkemedel att ersätta läkemedelsskada på strikt grund och försäkra denna kollektiva skyldighet i ett särskilt konsortium. Och det torde därvid vara förutsatt att de produkter som omfattas av åtagandet inte dessutom skall täckas av en eventuell allmän produktansvarslag.

Enligt artikel 11 i konventionen får en stat ersätta producentens ansvar med ansvarighet för en garantifond eller annan kollektiv garanti under förutsättning att den skadelidande därigenom ges ett skydd som minst motsvarar det skydd han skulle ha haft enligt konventionens ansvarssystem. En sådan anordning kan gälla ansvaret på ett begränsat område.

I flera avseenden är nu möjligheten till ersättning enligt åtagandet på läkemedelsområdet betydligt förmånligare än vad som skulle följa av konventionen. I de fall när produkten verkligen är defekt får den skadelidande enligt åtagandet ersättning utan att styrka att så är fallet och utan att till fullo behöva klarlägga sambandet mellan läkemedel och skada. Detta är en vinst för den skadelidande, särskilt som just vid skador vilka har uppkommit i samband med läkemedel det ofta torde vara särskilt svårt att

styrka en defekt hos preparatet samt orsakssambandet mellan defekten och skadan. Här kan pekas på att den som skadas av läkemedel ofta använder flera preparat från olika tillverkare. Vidare kan den skadelidande enligt läkemedelsförsäkringen i många fall få ersättning även när preparatet inte är defekt.

Det synes emellertid som om den frivilliga försäkringen av läkemedels-skador i några situationer möjligen kan leda till resultat som är sämre för den skadelidande än det skydd som konventionens skadeståndssystem erbjuder. Sålunda ersätts inte mentala sjukdomar från läkemedelsförsäkringen, annat än när fråga är om mentala symtom som har sin orsak i påvisbara anatomiska skador eller patofysiologiska rubbningar. Med hänsyn till de bevissvårigheter som föreligger i övriga fall har undantaget knappast någon praktisk betydelse. Vidare föreligger inte någon rätt till ersättning vid små skador enligt försäkringen medan konventionen inte uppställer någon motsvarande begränsning. I det absolut största antalet fall skulle visserligen säkert inte heller enligt konventionen någon ersättning utgå för småskador eftersom man måste räkna med vissa negativa biverkningar av läkemedel; produkten kunde alltså inte anses defekt. Det går dock att finna lägen där konventionen är mera förmånlig för den skadelidande. Har ett enklare läkemedel, av vilket knappast någon befarar andra biverkningar än lättare obehag, genom tillfälligt fel vid sammanblandningen, fått andra egenskaper än avsett, utgår ingen ersättning enligt åtagandet, om skadorna endast lett till sjukskrivning upp till två veckor, medan så skulle varit fallet enligt konventionen. En annan sak är att den skadelidande i dessa fall i regel kan kräva ersättning enligt den allmänna skadeståndslagen. I ytterligare ett par fall kan åtagandet tänkas ställa sig mindre förmånligt för den skadelidande. Enligt detta utgår inte ersättning till den skadelidande om han åtkommit läkemedlet utanför den legala handeln. Föreligger utrednings-svårigheter härvidlag torde detta åtminstone i princip drabba den skadelidande medan det enligt konventionen ankommer på tillverkaren att visa att produkten inte satts i omlopp av honom. Någon praktisk betydelse har knappast heller denna avvikelse från vad som skulle följa enligt konventionen. Åtminstone från teoretisk synpunkt kan tveksamt uppkomma också vad gäller ansvarsbegränsningarna. Medan den ansvarsbegränsning konventionen tillåter utgår från varje tillverkares ansvarighet begränsas svaret enligt åtagandet med utgångspunkt från om preparaten har samma effekt. Det kan inte helt uteslutas att detta någon gång leder till att svaret enligt åtagandet blir mera begränsat än konventionen tillåter. Avslutningsvis skall nämnas att föreskrifterna i åtagandet om hur skadeståndet skall beräknas inte tycks stå i strid med konventionen. Konventionen definierar inte vad som är skada (punkt 53 i motiven).

Vad nu anförts, som ju i huvudsak rörteoretiska resonemang, rubbar inte intrycket att ersättningen enligt åtagandet och den därpå grundade frivilliga försäkringen som helhet är mycket förmånligare för den skadelidande än konventionens ansvarssystem. Den bedömning som skall göras enligt art. 11 i konventionen bör rimligen vara en helhetsbedömning, och enligt kommitténs mening kan den svenska läkemedelsförsäkringen i sin nuvarande utformning inte antagas utgöra något hinder mot att Sverige ansluter sig till konventionen.

Slutligen kan det finnas skäl att, närmast som en exkurs, i detta sammanhang analysera situationen om på läkemedelsområdet en produktansvarslag skulle komma att fungera vid sidan av försäkringen. Först kan konstateras att den skadelidande, om han vill utnyttja den ersättningsmöjlighet försäkringen erbjuder, måste avstå från att göra produktansvaret gällande. Detta följer av villkoren (16 §). Det kan förutsättas att de skadade i de allra flesta fallen kommer att välja försäkringsvägen. Endast när ersättning inte utgår på grund av läkemedelsförsäkringen t. ex. vid mental sjukdom, med de inskränkningar som nämnts i det föregående, eller någon gång vid obetydlig skada kunde skäl föreligga att göra gällande produktansvar. Konsekvenserna, både för tillverkare och importörer samt allmänheten, av ett sådant arrangemang kan synas små. Enligt uppgift är det emellertid just det förhållandet att risk för process nästan inte alls föreligger som gör de produktansvariga villiga att påta sig det mera långtgående ansvar läkemedelsförsäkringen innebär. Det kan därför inte utslutas att denna för de skadelidande förmånliga ordning skulle bringas att upphöra om de ansvariga trots sitt åtagande riskerar att dras in i processer om oftast smärre belopp. I så fall är man tillbaka i den situation som förelåg när kommittén lade fram betänkandet med förslag till lag om ersättning för läkemedelsskada. Det skall nämnas att detta förslag inte medförde de avvikelser från konventionen som enligt vad ovan framhållits väckt betänkligheter. – Slutsatsen av det sagda torde böra bli, att i sådana lägen skador av läkemedel under alla förhållanden bör undantas från en generell produktansvarslag och således föranleda skadeståndsskyldighet (produktansvar) endast på grundval av culpa.

Kommittén har i bilaga 4 angivit, hur en lagtext som skulle möjliggöra Sveriges anslutning till konventionen kunde utformas. För fullständighetens skull har där också medtagits regler om ersättning för sakskada, i nära anslutning till EG-direktivet. En lag med detta innehåll skulle i och för sig kunna acceptabelt inpassas i det svenska rättssystemet, om det är angeläget att Sverige ansluter sig till konventionen.

6.3 Kommitténs förslag till produktansvarslag

6.3.1 Undantag från produktansvaret för vissa skador

Det torde alltså vara möjligt för Sverige att införa en produktansvarslag i överensstämmelse med konventionen. Som klagjorts redan i avsnitt 2.3 anser emellertid kommittén inte att detta för närvarande är den mest ändamålsenliga lösningen. Flera skäl kan anföras mot en sådan lag. Även om som regel frågan om skadestånd skall avgöras enligt lagen i det land där skadan inträffade kan det inte utreslutas att saken vid export av svenska varor skulle av utländsk domstol befinnas böra prövas enligt lagen i tillverkningslandet (se avsnitt 4.4). Har Sverige då en produktansvarslag som går betydligt utöver vad som gäller i de flesta andra länder är detta till nackdel för svenskt näringsliv och häri ligger ett argument för att Sverige inte bör ansluta sig till konventionen förrän denna blivit mera allmänt godtagen.

Mot en svensk produktansvarslag helt enligt konventionens linjer kan också invändas att den leder till att rättssystemet blir onödigt komplicerat.¹ Den som drabbas av en produktskada kan ofta också få ersättning från annan än den produktansvarige och de olika reglerna täcker redan delvis varandra. Sådan ersättning, i de flesta fall till sin storlek bestämd enligt skadeståndsrättsliga normer, utgår vid vissa skador direkt från särskilda försäkringar. Detta gäller skador som täcks av läkemedelsförsäkringen, patientförsäkringen och trafikförsäkringen samt skador som inträffar i arbetslivet.

Läkemedelsförsäkringens konsekvenser för produktansvaret har utförligt behandlats i avsnitt 6.2.

Vad gäller ansvaret för produktskador som inträffat i samband med motorfordonstrafik har tidigare (i avsnitt 3.4.5) konstaterats att något utrymme för produktansvar knappast finns i fråga om personskador. Oavsett vilka regler som gäller på produktansvarets område utgår ersättning enligt skadeståndsrättsliga normer från försäkringen. Någon grund för regress mot den produktansvarige finns inte. Det är därför på detta område i det närmaste likgiltigt vilka regler som gäller för produktansvaret.

När skador inträffar i arbetslivet täcks de nästan alltid av arbetsskadeförsäkringen kompletterad med trygghetsförsäkringen. Genom dessa ersätts i arbetslivet uppkomna personskador när beviskraven i den särskilda bevisregeln (se s. 38 f och 40) är uppfyllda. De förutsättningar som där uppställs är betydligt förmånligare än vad som kommer i fråga på produktansvarets område. Har någon drabbats av en produktrelaterad skada i arbetet och kan orsakssambandet mellan produkt och skada utredas med sådan noggrannhet att det går att göra gällande produktansvar föreligger rätt till ersättning också från arbetsskadeförsäkringen och trygghetsförsäkringen. Naturligtvis är det vad gäller dessa skador oväsentligt vilken typ av defekt produkten har, även utvecklingsfelen ersätts alltså. För dem som drabbas av produktskador i arbetslivet skulle en reform av produktansvaret på konventionens grunder innebära förbättringar endast i de tämligen sällsynta fall när trygghetsförsäkring inte föreligger eller då denna inte ger full skadeståndsrättslig kompensation, något som närmast inträffar vid smärre skador. Enligt kommitténs uppfattning är det knappast ändamålsenligt att använda produktansvaret som ett medel att på dessa punkter förbättra rätten till ersättning vid arbetsskador. Endast en förhållandevis liten del av dessa är produktrelaterade och det är därför betydligt mera effektivt att exempelvis sträva efter att ge trygghetsförsäkringen större spridning. Det finns även skäl, utöver den tidigare nämnda överlappningen, som direkt talar för att arbetsskadorna undantas från produktansvarets område. Detta har nämligen betydelse för kostnaderna. På grund av villkorens utformning skulle trygghetsförsäkringen åtminstone i princip ha regressrätt mot produktansvaret, vilket kan medföra att vissa kostnader som nu bärs av arbetsgivarkollektivet i stället kom att belasta ett kollektiv av tillverkare. Huruvida detta skulle innebära en rättvisare kostnadsfördelning må lämnas därhän, liksom också frågan om regressens betydelse i preventionshänseende. Avgörande synes i detta sammanhang vara, att en sådan ordning skulle innebära dubbel-försäkring och därigenom föranleda ökade kostnader.

På ungefär samma sätt får den som drabbas av en produktskada i samband

¹ Jfr Dufwa: Vår komplicerade trafikskaderätt och framtiden i SvJT 1979 s. 401 ff.

med behandling inom hälso- och sjukvården i regel ersättning enligt skadeståndsrättsliga grunder direkt från en särskild försäkring, i detta fall patientförsäkringen. Den skadelidandes rätt till ersättning är då oberoende av vilka regler som gäller för produktansvaret. Endast i undantagsfall har dess regler betydelse för honom. Närmast gäller detta vid obetydliga skador där patientförsäkringen inte ger någon ersättning men där någon sådan ändå kunnat utgå enligt skadeståndsrättsliga regler. En reform är här inte särskilt påkallad och går knappast heller att effektivt genomföra med hjälp av produktansvaret; endast en liten del av behandlingsskadorna är produktrelaterade. Däremot skulle naturligtvis ett strängare produktansvar påverka möjligheterna till regress från patientförsäkringen. Det är dock inte troligt att detta skulle få någon större praktisk betydelse.

Det medför alltså i allmänhet inga nackdelar för de skadelidande om skador inom de områden som nu behandlats undantas från produktansvaret, och rättssystemet blir mindre komplicerat.

I stort sett samma resonemang som beträffande de nyss behandlade försäkringarna kan också föras vad gäller några rättsområden där särskilda regler om ersättning för skador finns. Detta gäller först och främst atomskador, men också skador orsakade i samband med järnvägstrafik, samt trafik med fartyg och luftfartyg. De regler som gäller på dessa områden medför att också produktskador ofta ersätts av den som driver verksamheten och detta sker oberoende av vilka regler som gäller på produktansvarets område. Reglernas materiella innehåll är visserligen varierande, men de har flera gemensamma drag. De avser särskilda, relativt väl avgränsade områden, placerar ansvaret på bestämda subjekt som driver visst slag av verksamhet och bygger i de flesta fall på konventioner. I fråga om trafiken med fartyg och luftfartyg spelar alltså internationella hänsyn stor roll. Även om det ansvar som åvilar den som driver verksamheten i vissa fall går föga utöver vad som följer av skadeståndslagen – så är exempelvis fallet beträffande 1886 års lag angående ansvarighet för skada till följd av järnvägs drift – eller innehåller väsentliga inskränkningar av ansvaret – sjölagen – har det för kommittén inte framstått som lämpligt att förbättra rätten till ersättning på dessa områden genom ett utökat produktansvar. Liksom i fråga om arbetsskadorna framstår detta som en ineffektiv metod. Endast ett begränsat antal av skadorna torde orsakas av defekta produkter. Det kan också synas egendomligt, om den som företar en resa till sjöss och skadas vid en sjöolycka, skulle på grund av produktansvar ha andra möjligheter till ersättning om olyckan har sin orsak i en defekt hos fartyget än då den beror på felnavigering. Det bör framhållas att ett strikt ansvar i dessa fall hittills inte ansetts angeläget och i ringa grad diskuterats; bl. a. har frågan inte särskilt uppmärksamats vid förarbetena till konventionen. Överhuvudtaget synes konventionens system inte anpassat för tillverkning och försäljning av fartyg. Sannolikt är det främmande för de flesta att beteckna andra fartyg än rena fritidsbåtar som produkter, vilka skulle jämföras med vanliga industriprodukter.

Särskilt när det gäller ansvaret för defekta fartyg har det likväl, med hänsyn till det inskränkta ansvaret enligt sjölagen, framstått som tveksamt för kommittén, om skälen för ett undantag är tillräckligt starka. I detta fall kan emellertid också åberopas näringspolitiska skäl för en undantagsregel,

nämligen hänsyn till varvsnärigen. Vikten av denna synpunkt har starkt understrukits av representanter för grannländerna. Ett produktansvar i enlighet med konventionen skulle, för svenskt vidkommande åtminstone beträffande de fartyg som levereras till svenska rederier, kunna medföra att varven och tillverkarna av fartygskomponenter finge bära ett alltför tungt ansvar. Inträffar skadan här och har den sin orsak i en defekt skulle produktansvar – för varvet – kunna göras gällande i större omfattning än som f. n. är möjligt. Givetvis kan det ansvariga varvet inte åberopa sjölagens begränsningar av ansvaret. Om ett svenskt rederi köper ett utomlands tillverkat fartyg för att använda det som leasingobjekt, skulle vidare rederiet möjligen ådraga sig importörsansvar enligt produktansvarslagen. Däremot kan knappast ett rederi här som importerar ett fartyg, och efter en tid säljer det vidare till ett annat svenskt rederi få bära importörsansvar enligt konventionen. Fartyget har under dessa förutsättningar inte importerats för att sättas i omlopp här.

Under återopande av vad sålunda anförts föreslår kommittén att de nu behandlade områdena undantas från produktansvaret. Undantaget vad gäller fartyg bör dock utformas så, att produktansvaret täcker skador orsakade av defekt hos fritidsbåtar. Även om sjölagens regler oftast gäller (se NJA 1978 s. 14) är ju här inte fråga om ansvar för någon som driver yrkesmässig verksamhet. Vidare torde när defekt i en fritidsbåt orsakar personskada denna oftast drabba ägaren till båten, dvs. redaren själv enligt sjölagens terminologi. Slutligen bör en lag, vilken har inriktning på under fritiden inträffade skador, ha en funktion att fylla på det nu behandlade området; en inte obetydlig del av hushållen har tillgång till fritidsbåt. – Ett i någon mån motsvarande resonemang kan föras beträffande sportflygplan. Fråga är här emellertid om en ganska exklusiv företeelse och som framgått tidigare (s. 51) är behovet av ett utökat ansvar nog inte särskilt stort. Härtill kommer lagtekniska svårigheter. Kommittén har inte kunnat finna några ändamålsenliga kriterier som tillgodoser tillverkarnas berättigade krav på att i förväg kunna bedöma ansvarets omfattning. Samma typ av flygplan kan ofta användas såväl som sportplan som i yrkesmässig verksamhet. Kommittén har därför ansett det lämpligast att låta alla skador orsakade av defekta luftfartyg falla utanför produktansvaret.

Det har vidare övervägts om undantaget även bör gälla skador orsakade av elanläggningar. För dessa gäller nu också ett ansvar för särskilt subjekt på ett relativt avgränsat område. Det torde emellertid vara så sällsynt att personsador utanför arbetslivet inträffar på detta område till följd av defekta produkter, att ett undantag knappast framstår som meningsfullt.

Det skall nämnas att av de undantag kommittén här föreslår endast undantagen avseende atomskador och läkemedelsskador är förenliga med konventionen.

6.3.2 Förslagets huvudsakliga innehåll

Kommittén förordar alltså att en svensk produktansvarslag införs men att den utformas så, att från ansvaret undantas atomskador, läkemedelsskador, behandlingsskador inom sjukvården, arbetsskador, skador i följd av defekt hos andra fartyg än nöjesbåtar och defekt hos luftfartyg samt skador i följd

av järnvägstrafik och trafik med motorfordon. Lagen kommer därigenom huvudsakligen att gälla under fritiden inträffade skador som inte har samband med resor eller läkemedelsförbrukning.

I fråga om den föreslagna lagens närmare utformning i övrigt anser kommittén att den väsentligen bör följa konventionen. Kommer med tiden ett produktansvar i enlighet med denna att gälla ute i Europa, kan det vara en fördel att ha erfarenhet av hur en lag, som i princip bygger på konventionen, fungerar i praktiken. Endast om det finns speciella skäl för det bör man alltså avvika från konventionens regler. Dessa är ju också, som tidigare framkommit, väl övertänkta. Kommittén föreslår sålunda att som förutsättning för att produktansvar skall föreligga uppställs att den produkt som orsakat skadan är defekt därigenom att den avviker från normal standard i fråga om säkerhet. Att undantag härvid inte bör göras för utvecklingskador är med hänsyn till vad som anförts tidigare i förslaget uppenbart. Ansvaret bör begränsas till att gälla lös sak, som orsakat skada, men föreligga även om produkten utgör beståndsdel i annan egendom eller är en helt obearbetad naturprodukt. Tillverkare och importör skall i första hand vara ansvariga för uppkomna skador. Det torde också vara motiverat att ålägga den som anbringar sitt namn eller varumärke på produkter, tillverkade av andra, och i de flesta fall även den som säljer anonyma produkter att bära samma ansvar. Undantag bör dock ifråga om de sistnämnda göras för detaljhandlare som säljer obearbetade naturprodukter. Kommittén anser också att med konventionen överensstämmande presumtioner bör uppställas. Vill alltså producenten eller annan ansvarig till befrielse från ansvar göra gällande, att produkten inte satts i omlopp av honom, att den inte var defekt när den lämnade hans kontroll eller att han inte handlat i näringsverksamhet är det han som har bevisbördan. Som närmare behandlats i avsnitt 5.6 vill kommittén införa en regel om jämkning vid medvållande som avviker från vad som i allmänhet gäller inom skadeståndsrätten. Jämkning av eljest utgående skadestånd skall kunna ske inte bara vid uppsåt och grovt vållande utan också när skadan väsentligen framstår som självförvållad. Denna regel är betydligt förmånligare för den skadelidande än vad som föreskrivs i konventionen. Slutligen föreslår kommittén att preskriptionsfrågan löses på samma sätt som i konventionen. Rätten till ersättning preskriberas alltså sedan tre år förflutit från den dag den skadelidande fick eller bort få kännedom om skadan, defekten hos produkten och den mot vilken anspråk riktas. Talan får dock aldrig väckas senare än tio år från det produkten sattes i omlopp. Några särskilda regler om den inbördes fördelningen av ansvaret ges inte. Därvidlag får t. v. allmänna rättsgrundsatser gälla.

Materiellt överensstämmer en så utformad lag åtminstone i stort sett med vad som föreslås bli gällande i Finland och Norge. Det kan emellertid inte förnekas att flera avvikelser finns också i relativt betydelsefulla detaljer. Kommittén har övervägt, om en ännu närmare överensstämmelse med de finska och norska förslagen kan åstadkommas. Mot det norska förslaget kan emellertid invändas att det på några punkter, främst genom utslutande av det allmänna culpaansvaret, har lösningar som framstår som främmande för svensk rätt. Motsvarande invändning kan knappast resas mot det finska förslaget men detta har i hög grad fått sin prägel av att det är en lag som ingår i konsumentskyddslagstiftningen. Skadas exempelvis någon som

passerar en byggarbetsplats av en exploderande kompressor kan han få ersättning för produktskada enligt det svenska förslaget men inte enligt det finska. Förhållandet torde bli detsamma om någon enskild konsument på fritiden använder en vara som normalt endast används i yrkeslivet, t. ex. en motorsåg, och skadas av denna. Kommittén anser att regler som anknuter till konventionen är att föredra. Detta medför sakliga fördelar, och full nordisk lagöverensstämmelse står ju ändå inte att vinna.

Ett strikt produktansvar i enlighet med vad som nu föreslås bör ha en funktion att fylla. Utformningen leder till att ersättning utgår för en del skadetyper, bl. a. utvecklingsskador som inte omfattas av ett culpaansvar, och de krav på utredning som ställs på den skadelidande minskar. Dessa fördelar för de skadelidande är av betydelse inte minst därför att fråga är om ett område där medborgarna – utöver förmåner från den allmänna försäkringen – ofta inte har rätt till ersättning i annan form än skadestånd. Det är nämligen inte realistiskt att räkna med att alla har ett kompletterande skydd genom på eget initiativ tecknade sjuk-, olycksfalls- eller livförsäkringar.

En sådan lag bör ställa sig billigare för konsumentkollektivet än en lag helt i överensstämmelse med konventionen. Skador i samband med järnvägstrafik, sjöfart och luftfart undantas ju från det strikta ansvaret. Fråga är här om fält där produktskador kan leda till totalt sett stora ersättningsanspråk. Naturligtvis får konsumenterna ändå betala en del av kostnaderna för på dessa områden inträffade produktskador; det ansvar transportören bär enligt de särskilda lagar som tidigare genomgått torde rimligen påverka biljettpriserna. Totalt sett måste emellertid besparingar uppnås, framför allt genom att regressituationer och dubbelförsäkring undviks. Av viss betydelse i kostnadshänseende bör det också vara att tillverkaren inte behöver befara regress från trygghetsförsäkringen även om sådan i de flesta fall ändå skulle vara utesluten; nämligen när producenten själv är ansluten till trygghetsförsäkringen (se s. 56). Däremot har undantaget för skador i samband med motorfordonstrafik i och för sig ingen ekonomisk betydelse. Det förhållandet att produktskador som inträffar inom detta område alltid ersätts genom trafikförsäkringen kan emellertid leda till att produktansvaret i Sverige vid en internationell jämförelse ställer sig relativt billigt.

6.3.3 Tillämpningsområdet

Som redan klargjorts kommer reformen av produktansvaret att huvudsakligen gälla skador som uppkommer under fritiden. Lagen kommer förmodligen främst att få betydelse när det gäller skador orsakade av kemisk-tekniska produkter, elektriska artiklar, leksaker, livsmedel, sportartiklar och verktyg. Men även produkter som endast används i arbetslivet torde någon gång kunna leda till fritidsskador. Exploderar, i enlighet med ett nyss anfört exempel, en defekt kompressor på en byggarbetsplats kan detta tänkas leda till att såväl en anställd som en förbipasserande flanör skadas. Den förre har då rätt till ersättning från arbetsskade- och trygghetsförsäkringen medan den senare kan göra gällande produktansvar. I båda fallen utgår ersättning med belopp som bestäms enligt skadeståndsrättsliga principer.

Här är även gränsdragningen mot miljöskador, som enligt direktiven inte

bör omfattas av en produktansvarslag, av intresse. I princip fyller lagförslaget det i direktiven uppställda kravet. För att ersättning skall kunna utgå är ju till en början en förutsättning att fråga är om en produkt som satts i omlopp. Den som lidit personskada t. ex. genom att inandas utströmmande rök eller gas kan alltså knappast med framgång göra gällande produktansvar. Inte heller föreligger produktansvar enligt lagen bara därför att ett besprutningsmedel är mycket farligt, åtminstone inte om medlet endast har avsedda egenskaper och det varnas för dess farlighet på ett tillfredsställande sätt. I någon mycket speciell situation kan dock lagen tänkas komma att medföra att den produktansvarige får utge ersättning för vad som också med viss rätt skulle kunna anses vara en miljöskada. Sålunda torde den som skadats vid besprutning med växtskyddsmedel, t. ex. från luften, ha möjlighet att vända sig direkt mot tillverkaren av besprutningsmedlet, om han kan visa att detta är defekt. Dessa gränsdragningsproblem går emellertid knappast att undvika om man vill följa konventionens principer. För övrigt bör det ansvar för miljöskador den produktansvarige på detta sätt kan få bära knappast i nämnvärd mån gå utöver vad som följer av det stränga culpaansvar som torde gälla f. n.

6.3.4 *Försäkringsmöjligheterna*

En för produktansvaret mycket viktig fråga är möjligheten för de ansvariga att teckna ansvarsförsäkring på rimliga villkor. I kommittén har företrädare för försäkringsbranschen tjänstgjort som experter. Överläggning har också ägt rum med andra försäkringsmän. Vad därvid framkommit har klart givit vid handen att ett produktansvar i enlighet med vad kommittén föreslår är möjligt att försäkra. Detta gäller för övrigt också ett produktansvar helt i enlighet med konventionen.

Det skall emellertid inte döljas att den föreslagna utformningen av produktansvaret också leder till svårigheter vid försäkring av ansvaret. Det strikta ansvaret för skador till följd av utvecklings- och instruktionsfel är osäkerhetsfaktorer som försvårar premiesättningen. I försäkringskretsar befarar man också att instruktionsfelen skall leda till svårigheter vid skaderegleringen. Slutligen måste lagens konstruktion med nödvändighet ofta leda till dubbelförsäkring. Ibland är ju flera subjekt ansvariga för av samma produkt orsakad skada. De nu berörda omständigheterna kan alla antas ha en viss kostnadshöjande effekt. Kommittén har konstaterat att detta med nödvändighet är förbundet med en reform på området. Till kostnadsfrågan återkommer kommittén i avsnitt 6.5.

Ett uppslag i fråga om anordnandet av försäkringsskydd för utvecklingsskadorna, särskilt med tanke på katastrofrisken, kunde möjligen vara, att man för dem skulle inrätta en särskild kollektiv försäkring som i första hand, innan skadeståndsansvar aktualiserades, skulle såsom en sorts buffert täcka skador av denna natur. Denna kollektiva försäkring – som alltså skulle påminna om patient- och läkemedelsförsäkringarna – skulle tecknas hos försäkringsbolag under medverkan av näringslivets organisationer. Erfarenheterna från patientförsäkringens område visar, att organisationerna kan lämna en betydelsefull hjälp härvidlag. Kunde också staten efter överenskommelse med branschorganisationerna bidra med viss garanti, skulle det givetvis i hög grad underlätta arrangemanget (jfr Produktansvar I s. 71 och 80).

Att närmare gå in på utformningen av en sådan frivillig försäkring skulle – bl. a. med hänsyn till de gränsdragningsproblem som kan uppkomma – naturligtvis falla utanför kommitténs uppdrag. Erfarenheterna från det senaste decenniets utveckling inom försäkring som ersätter personskador ger emellertid anledning anta att man på ena eller andra sättet skall kunna åstadkomma ett system, där skadeståndsregler och försäkring medverkar till en lämplig fördelning av här avsedda risker till överkomliga kostnader.

6.4 Den slutliga fördelningen av ansvaret

I direktiven uttalas, att en fråga som kräver behandling av kommittén är, om den som har betalat ersättning för produktskada skall kunna fordra tillbaka ersättningen från annan som har vållat skadan eller som annars är ansvarig för den enligt allmänna skadeståndsregler. Kommittén har att överväga om särskilda regler behövs om en sådan regressrätt. Även frågan om rätten till återkrav för försäkringsgivare eller annan mot den produktansvarige skall tas upp till behandling.

Till en början kan konstateras, att – genom de av kommittén föreslagna avvikelserna från konventionen – viktiga frågor om vem som slutligen skall svara för skadan inte särskilt aktualiseras nu. Detta gäller främst arbetskadorna där någon förändring ju inte föreslås utan den som bär produktansvar liksom tidigare endast skall vara ersättningsskyldig vid vållande. Införs däremot, med frångående av vad kommittén föreslagit, strikt ansvar även på detta område, torde frågan vem som slutligen skall bära kostnaden för inträffade personskador på anställd personal – den som tillverkat den defekta produkten eller den som driver rörelsen – kräva noggrann analys. Härvid är att märka att det vanligen inte blir fråga om något skadeståndsansvar för arbetsgivaren, eftersom arbetsskadorna brukar täckas av trygghetsförsäkring i den mån de inte ersätts av arbetsskadeförsäkringen; vad som får prövas är alltså framför allt trygghetsförsäkringens regressrätt mot produktens tillverkare. Delvis liknande problem uppkommer också när skadan drabbar resande med olika transportmedel. På alla de nu behandlade områdena kan kostnadsaspekten leda till att det är samhällsekonomiskt fördelaktigast om den som driver den rörelse där skadan inträffar slutligen får svara för skadan. Risker för dubbelförsäkring är ju då mindre.

Kommittén har i avsnitt 3.6.2 redogjort för principerna i gällande rätt om den inbördes fördelningen av ansvaret mellan dem som svarar solidariskt för en skada. Omsatta på den ansvarssituation som skulle komma att föreligga, om konventionens defektansvar för personskada infördes i svensk skadestånds rätt, skulle dessa principer innebära i huvudsak följande.

Till en början skall behandlas fall när alla de solidariskt ansvariga bär produktansvar. Det är då vanligt att ett kontraktsförhållande föreligger. Reglerar avtalet mellan de ansvariga hur produktansvaret skall fördelas, kommer detta i princip att gälla. Om så inte är fallet eller om de ansvariga inte står i avtalsförhållande till varandra, sker en fördelning efter skälighet. Vid fördelningen av ansvaret mellan en tillverkare eller importör å ena sidan och någon ansvarig i senare försäljningsled å den andra får emellertid beaktas att ansvar enligt konventionen endast föreligger när de förra misslyckas

med att göra sannolikt att felet inte förelåg när de satte produkten i omlopp. Detta bör rimligen leda till att tillverkaren eller importören så gott som alltid får bära hela skadan när den ansvarige är någon i senare omsättningsled. Endast i sällsynta undantagsfall bör grossister och detaljister slutligt få svara för en del av skadan; närmast när felet uppkommit under deras lagerhållning eller när de genom sitt agerande föranlett att skadan blivit mera omfattande än vad som eljest skulle varit fallet eller liknande situationer. Här skall dock påpekas, att vid felexpediering ibland någon annan ansvarig än detaljisten knappast står att finna. Han svarar då i regel på grund av culpa. Bärs å andra sidan det gemensamma produktansvaret av dels tillverkaren av en beståndsdel dels sluttillverkaren torde skälighetsbedömningen komma att leda till ett mera varierande resultat. Här kan sådana förhållanden som möjligheten att kontrollera tillverkningen, att överblicka risken för skada osv. få betydelse.

Har en av dem som bär produktansvar ansvarsförsäkring som täcker skadan men inte den andre, påverkar detta formellt inte ansvarsfördelningen vid ett produktansvar i enlighet med konventionen. Om försäkringsbolaget ersatt hela skadan, har det redan enligt 25 § 1 st. försäkringsavtalslagen möjlighet att kräva ut en del av ersättningen av den medansvarige eftersom denne bär strikt ansvar enligt lag.

Härefter skall beröras situationen när en av de ansvariga bär produktansvar medan den andre ansvarar på annan grund. Om även den medansvarige är strikt ansvarig skall ersättningsskyldigheten slutligt fördelas efter vad som är skäligt, varvid hänsyn får tas till samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Det kan antas att ofta båda de ansvariga är företagare varvid den ene bär produktansvar medan den andre använt produkten i sin yrkesverksamhet, t. ex. drift av elanläggning. Att på förhand ange att den som bär produktansvar i allmänhet skall svara före den som bär strikt ansvar på viss annan grund eller tvärtom är knappast möjligt. Ofta torde vardera sidan få svara för halva skadan. Här liksom i fall som avses i nästföregående stycke har förekomsten av ansvarsförsäkring enligt gällande rätt inte någon formell betydelse för ansvarets placering.

Det är oklart hur skadeståndet slutligen kommer att fördelas mellan en vållande – varmed likställs en företagare med principalansvar – och en ersättningsskyldig som bär produktansvar. Enligt gällande rätt är huvudregeln att den som bär strikt ansvar har regressrätt mot den vållande, men undantag är väl tänkbara. Det kan antas att såväl graden av vårdslöshet som produktens farlighet påverkar benägenhet att göra undantag från huvudregeln. Har någon genom ett ringa slarv vid användandet av en farlig produkt orsakat en skada, förefaller det t. ex. befogat att undantag görs från den beskrivna huvudregeln. Förekomsten av ansvarsförsäkring kan däremot formellt förhållandevis sällan påverka ansvarsfördelningen, eftersom det är vanligt att försäkringsbolagen förbehåller sig full regressrätt. En annan sak är att, när bara en av de ansvariga har försäkring, i praktiken försäkringen ofta får bära hela skadan, därför att försäkringsbolaget i det konkreta fallet avstår från regress. Som tidigare nämnts finns möjligen en tendens att vid den slutliga fördelningen beakta också ekonomiska faktorer. Härigenom kan även förekomsten av försäkring få betydelse. Detta är en önskvärd utveckling.

Det är alltså ingalunda säkert, att den som bär produktansvar och i an-

ledning därav har ersatt skadan kommer att tillerkännas regressrätt mot en medansvarig som svarar på grund av eget eller annans vållande, särskilt om den senare är privatperson eller utgörs av ett litet föga bärkraftigt företag. I och för sig kan man räkna med en ytterligare utveckling i denna riktning, så att den produktansvarige som huvudregel får bära det slutliga ansvaret. Särskilt vid fritidsskador, där den medansvarige väl ofta är en privatperson som använt produkten på ett vårdslöst sätt, torde väl typiskt sett den produktansvarige ha större ekonomisk bärkraft och bättre försäkringsskydd än de som svarar endast på grund av vållande. Undantagslöst kan dock en sådan fördelning inte gälla. I åtskilliga fall kan det synas föga rimligt om skadeståndet skulle slutligen vila på den produktansvarige, särskilt om han saknar ansvarsförsäkring. Man kan som exempel ta det fallet att en oförsäkrad småföretagare, som tillverkat en vara, på grund av någon ringa oaktsamhet, t. ex. underlåtenhet att varna för en viss egenskap, blir medansvarig för produktskada tillsammans med ett större företag som använt produkten på ett vårdslöst sätt.¹

Även vid fördelningen av skadeståndet mellan flera produktansvariga eller en produktansvarig och någon som bär strikt ansvar på annan grund kan det antas att de i näst föregående stycke anförda tendenserna gör sig gällande. Man skulle alltså i ökad utsträckning ta hänsyn till förekomsten av ansvarsförsäkringar och ekonomiska förhållanden.

Kommittén har övervägt om det vore på sin plats att i produktansvarslagen inta en bestämmelse som särskilt riktar uppmärksamheten på de ekonomiska och försäkringsmässiga faktorerna vid bedömningen av regressfrågor. Närmast skulle en regel i enlighet med vad skadeståndskommittén föreslår i betänkandet Skadestånd VI komma i fråga (ett andra stycke till 6 kap. 3 § i dess gällande lydelse).² I en sådan bestämmelse skulle föreskrivas att den slutliga fördelningen skall ske efter vad som är skäligt med hänsyn till grunden för skadeståndsansvaret, föreliggande försäkringsmöjligheter och omständigheterna i övrigt. Enligt kommitténs mening finns emellertid inte f. n. tillräckliga skäl att låta produktansvaret inta en särställning. Som läget nu är torde den närmare utformningen av rätten till regress vid produktansvar böra ske i anslutning till en allmän reform på området.

Skadeståndskommittén föreslår också i samma betänkande att genom en ändring av 25 § försäkringsavtalslagen skall föreskrivas att försäkringsgivaren vid liv-, olycksfalls- eller sjukförsäkring inte har återkravs rätt mot den som framkallat försäkringsfallet eller annars är skadeståndsskyldig med anledning av detta. Redan nu utövar emellertid bolagen i praktiken ytterst sällan regress. Särskilda regler med anledning av det ökade produktansvaret behövs därför knappast. Även här bör en allmän reform av regressrätten avvaktas.

6.5 Kostnaderna

Om man i Sverige inför en sådan produktansvarslag som kommittén föreslagit kommer detta att medföra ökade möjligheter att få ersättning för produktskador. Det är ofrånkomligt att detta också föranleder kostnader på olika håll i samhället.

¹ För undvikande av missförstånd skall påpekas att det här förda civilrättsliga resonemang-
et självfallet inte får överföras till andra rätts-
områden, t. ex. den
offentlighetsrättsliga regle-
ringen av produktsäker-
heten.

² Innebörden av regeln
behandlas utförligt i SOU
1975:103 s. 178 ff.

Först kan ställas frågan i vad mån staten kommer att drabbas av ökade kostnader. Här blir närmast frågan om statens kostnader för lösning av tvister. – I den mån staten genom bolag vari man har ägarintressen eller på annat sätt tillhandahåller produkter kommer i stället vad som nedan sägs om kostnader för näringslivet att gälla. – I den allmänna debatten har uttalats farhågor för att strikt ansvar för produktskador skulle leda till starkt stegrad processbenägenhet hos allmänheten. Bakgrunden till inställningen torde främst vara utvecklingen i USA. För statens del skulle en sådan utveckling kunna komma att kräva ökade resurser för domstolarna och högre kostnad för den allmänna rättshjälpen. Enligt kommitténs uppfattning är emellertid de ekonomiska konsekvenserna för staten av en reform närmast försumbara. Utgångsläget i Sverige, med vårt väl utbyggda sociala system och våra rättstraditioner, avviker helt från förhållandena i USA. Antalet skadeståndsmål i Sverige är nu mycket litet. Man kan inte vänta sig att en reform av produktansvaret leder till någon ökning som har betydelse. Även om ett större antal skadeståndprocesser kommer att föras måste också beaktas att sådana mål i sig endast utgör en liten del av det totala antalet. Man behöver därför knappast räkna med annat än att de nuvarande resurserna hos domstolarna skall vara tillräckliga. Den ökning av kostnaderna för den allmänna rättshjälpen som möjligen kan bli en följd av reformen torde vara mycket liten.

I stället synes, med tanke på förslagets innehåll, kostnaden i första hand drabba näringslivet; i de allra flesta fallen tillverkare eller importörer men någon gång också företagare i senare försäljningsled. Man kan emellertid utgå ifrån att dessa kostnader i allmänhet kommer att föras vidare till konsumenterna och alltså ytterst drabba dessa i form av något högre priser. Här torde dock variationer mellan olika branscher förekomma.

Det är troligt att de ökade kostnader en reform kommer att medföra i de allra flesta fall består av premier för produktansvarsförsäkringar och i någon mån interna utredningskostnader. Man kan förvänta att ett starkt ökat antal näringsidkare finner det nödvändigt att teckna sådan försäkring. För en sådan utveckling talar också att det produktansvar som omfattas av den allmänna företagarförsäkringen starkt inskränkts. Denna troliga ökning av antalet produktansvarsförsäkringar är en önskvärd utveckling och närmast en förutsättning för att reformen skall fungera väl. I många fall är den ansvarige ett litet företag med ringa ekonomisk bärkraft och rätten till skadestånd skulle ofta kunna vara illusorisk om inte försäkring fanns. Först genom ett försäkringssystem blir det också möjligt att på ett önskvärt sätt sprida risken. I sammanhanget bör emellertid noteras, att redan nu, oberoende av en reform på området, försports en markerad tendens hos företagare att teckna produktansvarsförsäkring. – I och för sig torde en övergång till ett strikt ansvar inte behöva medföra en nämnvärd ökning av företagets kostnader för intern utredning. Den omkastning av bevisbördan som också föreslås är emellertid ägnad att öka dessa kostnader. Det blir ju producenten som har att visa att produkten var fri från defekten när han satte den i omlopp; blott en inte bestyrkt invändning härom blir alltså inte längre tillräcklig.

Säkert kommer premierna för en produktansvarsförsäkring att variera kraftigt mellan olika branscher. Det blir dyrare att försäkra produkter som be-

döms mera frekvent kunna leda till skador eller – utan att så är fallet – försäkra mera allvarliga skador när olyckan väl är framme, än att försäkra mera ofarliga alster. En tillverkare av explosiva varor får således räkna med att hans premie för produktansvarsförsäkring blir dyrare än paraplytillverkarens även om de har samma omsättning. Vill man bilda sig en uppfattning om de med en reform förenade kostnaderna för en särskild bransch kan det synas närliggande att utgå från premien för produktansvarsförsäkringen. För medelstora företag på tillverkningsidan uppgår denna i dag till 0,5–1 % av omsättningen. För särskilt stora företag med blandad tillverkning och detaljstförsäljning kan dock premien vara betydligt lägre, kanske 0,1 % av omsättningen. Variationen i premiesatsen beror främst på produkternas art och försäljningsområde. En absolut förutsättning för att denna metod skall kunna användas för den nu aktuella kostnadsberäkningen är, att man känner till hur stor del av produktionen som med någon sannolikhet kan orsaka skada på de områden förslaget täcker. Självklart går det inte att som underlag för en sådan beräkning använda exempelvis årsomsättningen inom tillverkningsindustrin, för att göra en övergripande beräkning av kostnaden.

Även om förhållandena är ideala från kalkyleringssynpunkt, så att hela produktionen avser t. ex. fritidsartiklar, är emellertid den nyss skisserade beräkningsmetoden inte tillförlitlig enligt kommitténs uppfattning. I de allra flesta fall avser produktansvarsförsäkringen även företagets export, och ansvaret på de utländska marknaderna är ju inte beroende av vad som gäller för produktansvaret i Sverige. (Vanligen bestäms premien med utgångspunkt från företagets omsättning i Europa och alltså inte särskilt för varje land.) Vidare förutsätter metodens användbarhet att det just är den föreslagna reformen som föranleder företagen att teckna produktansvarsförsäkring. För närvarande har endast en liten del av företagen sådan försäkring och säkert kommer den nya lagen att leda till att antalet produktansvarsförsäkringar ökar. Detta medför bl. a. administrativa kostnader; enkelt uttryckt går en del av vad producenterna betalar i premier åt för att täcka andra kostnader hos försäkringsbolagen än skadereglering och ersättning till de skadelidande, alltså t. ex. för att värdera risker m. m. Den kostnadsökning ett större antal produktansvarsförsäkringar på detta sätt medför är emellertid snarare att hänföra till en ökad riskmedvetenhet än direkt förbunden med den förändring reformen medför. Enligt en allmän uppfattning i försäkringsbranschen är företagen knappast fullt medvetna om det ansvar de bär redan nu, ett förhållande som belyses av relationen mellan antalet allmänna företagsförsäkringar och antalet produktansvarsförsäkringar.

Också i övrigt kan diskuteras vilka kostnader som skall beaktas. Större riskmedvetande hos företagen och ett strängare ansvar kan väntas leda till en viss ökning av kostnaderna för information och produktutveckling. Mot dessa kostnadsökningar måste emellertid ställas besparingar genom att den större säkerhet produkterna erbjuder leder till att dessa orsakar färre skador. Att här göra meningsfulla avväganden är mycket svårt. Kommittén anser att intresset i stället får koncentreras kring kostnaderna för utbetalade försäkringsersättningar och skadereglering.

För att bilda sig en uppfattning om dessa kostnader har kommittén fört diskussioner med representanter för försäkringsbolagen och samlat in uppgifter från dessa i en enkät. Vad som på detta sätt och i övrigt framkommit

ger ett visst underlag för en bedömning, Genom de principer som nu anses gälla och den positiva inställning till uppgörelse i godo som finns ersätts redan i dag de flesta allvarliga skador. Även om en lugn utveckling säkert är att förvänta kommer en lagstiftning dock troligen att leda till att ett något ökat antal anspråk på ersättning framställs inom det aktuella området. Uppskattningsvis kommer 2 000 skaderegleringar att få företas varje år om förslaget genomförs. Endast till en del är dock härvidlag fråga om en direkt av reformen föranledd ökning. Skadereglering i ansvar är relativt dyrbar och varje reglering beräknas kosta i medeltal 500 kr. Naturligtvis blir antalet ersatta skador inte oväsentligt mindre än antalet gjorda skadeanmälningar. Ökningen av ersatta skador torde, som framkommit, väsentligen avse "mindre" skador. Kommittén uppskattar vidare att högst 200 skador av någon betydelse kommer att inträffa per år inom det område den föreslagna reformen täcker. I fråga om den ersättning som utgår vid varje skada skall först erinras om att normalt en mycket betydande del av kostnaden stannar på den allmänna försäkringen och kollektiva personförsäkringar (se 5 kap. 3 § skadeståndslagen). Enligt tillgängliga uppgifter är medelersättningen för personskador i produktansvarsförsäkring 10 000–15 000 kr. Detta är lägre än medelersättningen i patientförsäkringen som uppgår till ungefär 17 000 kr. Även om underlaget för den förstnämnda uppgiften är osäkert är den inte osannolik. De skador som förekommer på patientförsäkringens område är troligen allvarligare än de skador som inträffar i produktansvar, men å andra sidan är de skadelidande ofta äldre och redan sjuka när skadan inträffar. Skillnaden kan emellertid i stället troligen förklaras med att patientförsäkringen innehåller en spärr mot småskador.

De uppgifter som på detta sätt går att få fram räcker inte som underlag till en exakt kalkyl; säkra uppgifter finns ju inte ens beträffande kostnaden för det produktansvar som i dag gäller på området.¹ Uppgifterna kan emellertid göras till utgångspunkt för skattningar. Enligt kommitténs bedömning kan den med den föreslagna reformen direkt förbundna kostnadsökningen i form av ersättning till skadelidande och skadereglering i vart fall inte överstiga tio milj. kr. per år. Nämnda belopp avser "normala" förhållanden. Det kan inte helt uteslutas att enstaka år ökning sker genom att utvecklingsskador uppträder.

¹ Enligt en översiktlig bedömning från industrihåll uppgick tillverkningsindustrins sammanlagda premiekostnad för produktansvarsförsäkring år 1978 till 40–50 milj. kr. Försäkringarna har då också avsett företagens utländska marknader.

7 Kommitténs överväganden beträffande sakskadorna

7.1 Allmänt

Enligt sina direktiv har kommittén också att överväga införandet av strikt produktansvar för sakskador som drabbar enskild konsuments egendom. Det framhålls att det inte kan komma i fråga att låta ansvaret utlösas annat än när produkten avviker från normal standard, och det ifrågasätts om ansvaret skall omfatta också utvecklingsskador. Slutligen har kommittén att undersöka om ansvaret bör maximeras.

Med konsument torde i direktiven inte endast avses köpare och hans närmaste omgivning utan det är väl tänkt att ersättning skall utgå också för skada på privat egendom som tillhör tredje man. Termen har således en vidare innebörd än konsumentköplagens begrepp som har direkt inriktning på köparsidan i ett avtalsförhållande. I den följande framställningen används konsumentbegreppet på det sätt som skett i direktiven medan ordet köpare nyttjas då den mera inskränkta betydelsen åsyftas.

Sakskada till följd av att en produkt är defekt kan inträffa i samband med personskada: ett gasolkök i en husvagn exploderar exempelvis och skadar både den person som lagar mat och vagnen. Det är emellertid säkert vanligare att defekten enbart föranleder skador av den ena eller andra typen. Oavsett om sakskadan har samband med personskada eller inte torde den i de allra flesta fallen drabba innehavaren av den defekta produkten eller någon i hans hushåll. Man kan dock även tänka sig situationer där någon utomståendes egendom skadas. Exempelvis kan en spik i en soffa orsaka reva i en gästs byxben eller en svaghet i förtöjningen till en nöjesbåt leda till att denna i hårt väder driver på och skadar en bredvidliggande båt.

7.2 Bestämmelser också om sakskada i produktansvarslagen

7.2.1 *Ansvarets utformning*

Direktiven riktas närmast in på att en ny produktansvarslag skall omfatta också sakskador. Utkastet till EG-direktiv och det finska förslaget är utformat på detta sätt. Också det norska förslaget i sitt nuvarande skick följer denna linje. Denna ordning ligger nära till hands. I första hand tillverkare och importörer skall då också få bära ansvaret för sakskador som har sin grund i att produkten inte erbjuder den säkerhet mot skada som skäligen

kan förväntas. Även i övrigt skulle samma regler som för personskadorna få gälla, exempelvis i fråga om preskription. På några punkter kan dock avvikelser från vad som skall äga tillämpning för personskadornas del åtminstone diskuteras.

En första uppgift vid utformningen av ett sakskskadeansvar skulle bli att på lämpligt sätt avgränsa de sakskador för vilka produktansvaret skall gälla. Enligt direktiven skall ju ansvaret endast omfatta skador som åsamkas enskild konsument. I konsumentköplagen och hemförsäljningslagen, som också är inriktade på konsumenternas skydd, begränsas tillämpningsområdet till situationer då en konsument huvudsakligen för enskilt bruk köper en vara av näringsidkare. En sådan bestämning, som endast har inriktning på köparens avsikt, är knappast lämplig i ett skadeståndsrättsligt sammanhang där ansvaret i första hand skall vila på tillverkaren. Säljaren av en vara har oftast möjlighet att bedöma om köparen är enskild konsument eller om förvärvet sker i samband med näringsverksamhet, men denna möjlighet står sällan tillverkaren till buds. Begränsningen bör i stället, som skett t. ex. i förslaget till EG-direktiv, göras dubbel. För att ersättning skall utgå bör krävas att den skadade egendomen dels är av ett slag som normalt används för privat konsumtion, dels att den i det enskilda fallet förvärvats och använts därtill. Genom en sådan ordning förbättras tillverkarens möjlighet att bedöma när han kan komma att få bära rent strikt ansvar även för sakskadorna. Det torde vidare vara nödvändigt att undanta skador på den defekta produkten själv från produktansvaret. Dessa skador anses traditionellt höra till köprätten. Därmed förbundna problem behandlas senare i kapitlet.

En punkt där avvikelse från vad som föreslås gälla för personskadornas del kan diskuteras är ansvaret för utvecklingsskador. Sådana skador kan drabba även egendom. Man kan exempelvis tänka sig att rengöringsmedel eller färg helt oväntat skadar produkter av något särskilt material eller att medicin eller foder till husdjur föranleder oförutsedda skador på dessa. I direktiven ifrågasätts om produktansvaret för sakskador skall omfatta även utvecklingsskador. Det är knappast fråga om betydande problem när endast skador som tillfogas konsumentens egendom skall ersättas. Enligt den försäkringsexpertis kommittén haft tillgång till medför ett ansvar också för utvecklingsskador knappast alls någon kostnadsökning. Mot bakgrund härav bör ett produktansvar för sakskador kunna omfatta också utvecklingsskadorna. Därigenom skulle man erhålla överensstämmelse med vad som gäller för personskadornas område och man slipper undan den problematiska gränsdragningen mellan utvecklingsfel och andra fel.

I direktiven aktualiseras särskilt frågan om en i lag intagen begränsning av ansvaret för sakskador. Motsvarande problem för personskadornas del har behandlats tidigare (avsnitt 5.7). Där har kommittén ställt sig avvisande till en sådan begränsning. Svarar tillverkaren och importören fullt ut för personskador är det meningslöst att i lagen föreskriva att det sammanlagda ansvaret för sakskador är begränsat till visst belopp. Identiska produkter kan inte sällan orsaka såväl person- som sakskada. Närmare till hands ligger då att begränsa den ersättning som utgår för varje skada. Därigenom skulle reglernas karaktär av ett skydd mot smärre skador ytterligare betonas. Begränsas den ersättning den ansvarige har att utge för varje skadehändelse

skulle också den regress, exempelvis från brandförsäkring, som är möjlig att utöva beskäras; det är väl mest rimligt att brandförsäkringen slutligen får svara för åtminstone större delen av skadan. Invändningar kan emellertid också resas mot en sådan begränsning. Det är svårt att utforma ett i lag intaget tak för ansvaret så, att överensstämmelse med villkoren för produktansvarsförsäkringen uppnås (jämför vad som sägs å s. 92). I försäkringsbranschen tror man inte heller att en sådan begränsning skulle ha någon egentlig inverkan på premierna för produktansvarsförsäkringarna. Mot bakgrund härav framstår en legal begränsning av ansvaret knappast som motiverad. Är skadeståndet alltför betungande för den ansvarige kan i vissa fall jämkning ske med stöd av 6 kap. 2 § skadeståndslagen.

I allmänhet torde tillämpningen av ett i en särskild lag intaget produktansvar sådant som nu skisserats inte leda till alltför påtagliga svårigheter vid tillämpningen. Systematiken blir emellertid uppenbart otillfredsställande. I så gott som alla fall när sakskada inträffar på grund av defekt i en produkt har köparen också möjlighet att göra gällande felpåföljd enligt köprättsliga regler. Han får då vända sig till två olika subjekt och får sin rätt prövad efter två skilda regelkomplex trots att samma orsak åberopas. Förutom att vara från systematisk synpunkt otillfredsställande innebär detta en onödig omgång för köparen. Det anförda kan belysas med ett exempel. Upphångningsanordningen i en tung taklampa är defekt, vilket får till följd att lampan faller ner. Därvid går lampan sönder och skada uppstår på ett bord. Köparen får då vända sig till säljaren för att få lampan lagad och en korrekt upphångningsanordning monterad, samt till tillverkaren för att få ersättning för bordet. Prövningen sker som nämnts efter olika regler och rätten till ersättning för skadan på lampan och till en korrekt upphångningsanordning kan mycket väl vara preskriberad medan rätten till ersättning för bordet kvarstår. – Situationen kompliceras ytterligare om konsumenten köpt upphångningsanordningen för sig. Då uppstår frågan om skadan på lampan skall anses som en skada på produkten själv. Detta behandlas i nästa avsnitt.

7.2.2 Ingrediens- och komponentskador

När en defekt beståndsdel orsakar skada på slutprodukten uppstår i vissa fall svåra gränsdragningsproblem.¹ Vad här avses är i första hand de situationer när beståndsdeln förvärvats för sig. Förvärvas beståndsdeln tillsammans med huvudprodukten – lampan med upphångningsanordningen monterad för att anknyta till det nyss nämnda exemplet – följer rätten till ersättning för skada på huvudprodukten, lampan, köprättsliga regler, när anspråket riktas mot säljaren. Undantagsvis bestäms enligt rådande praxis också rätten till ersättning för skador som en för sig förvärvad beståndsdel orsakat på slutprodukten enligt köprättsliga regler (se s. 30). Så har skett när den sålda varan ingår som en väsentlig ingrediens eller komponent i annan vara och till följd av defekt leder till skada på sistnämnda vara. Köprättsliga regler har tillämpats vid bedömning av rätten till ersättning för skada på hus förorsakad av att det sålda teglet varit bristfälligt (NJA 1935 s. 577) samt för skada på lagringskällare när järnbågar till källaren haft felaktiga svetsar (NJA 1951 s. 271) medan dessa regler inte ansetts tillämpliga när såld och inmonterad kolv orsakat skada på bilmotor (NJA

¹ Jfr. Dufwa: Produktansvar, 1975, s. 60 ff. och där gjorda hänvisningar.

1945 s. 189). Det är uppenbart att gränsdragningen här är besvärlig.

En anpassning till nuvarande avgränsning mot köprätten skulle väl närmast innebära att produktansvaret fick omfatta flertalet fall när skada på huvudprodukten orsakats av en beståndsdel som köpts för sig. Endast när beståndsdelens är en så betydelsefull del av den färdiga produkten att man kan tala om någon form av identifikation med denna skulle ansvaret i stället vara köprättsligt.¹ Det är tydligt att tillämpningssvårigheter kan uppkomma. En negativ konsekvens är vidare att identiska skador med samma orsak skulle bedömas olika beroende på om den defekta beståndsdelens förvärvats för sig eller tillsammans med huvudprodukten. I det första fallet skulle rätten till ersättning för skada på huvudprodukten ske efter en defektbedömning och ansvaret skulle vila på tillverkaren eller importören medan i det andra i stället en köprättslig felbedömning skulle vara avgörande och ansvaret i första hand vila på säljaren. Också i fråga om preskriptionstidens längd skulle väsentliga skillnader föreligga. Från försäkringshåll har också anmärkts att en sådan lösning som den nu behandlade skulle leda till svåröverskådliga konsekvenser. Framför allt skulle ansvar föreligga vid ett stort antal byggnadsskador när mindre väsentliga beståndsdelar än teglet, såsom kranar och tvättmaskiner, orsakar skador. Troligen är det inte denna typ av skador man i första hand avser med den ifrågasatta skärpningen av ansvaret. Önskemålet att produkter av nu avsett slag vilka lätt kan vålla sakskadorna ges god kvalitet kan tillräckligt tillgodoses genom culpaansvaret.

Ett alternativ är, att man föreskriver att produktansvaret inte gäller skador som drabbar den defekta produkten själv eller egendom vari den utgör beståndsdel. Det skulle således sakna betydelse vid vilken tidpunkt den defekta produkten infogats som beståndsdel i egendomen, och beståndsdelens kan mycket väl ha förvärvats för sig, utan att produktansvaret för den skall omfattas av skada på huvudprodukten. En viktig följd härav blir dock att när en för sig förvärvad defekt beståndsdel orsakar skada på huvudprodukten den skadelidande i de flesta fall varken har rätt till ersättning enligt köprättsliga regler eller enligt produktansvarslagen (men däremot kanske enligt skadeståndslagen). Det torde vara svårt för konsumenten att förstå varför han inte har någon rätt till ersättning för sin skada endast därför att han förvärvat huvudprodukten och beståndsdelens var för sig. Härtill kommer att det produktansvar som återstår blir starkt begränsat och ligger nära det köprättsliga ansvaret.

För byggnadsskadornas del skulle det sist presenterade alternativet leda till att dessa inte ersätts enligt produktansvarslagen om den skadebringande varan väl köps för sig som en självständig produkt men infogas i köparens fastighet på sådant sätt att produkten blir beståndsdel i fastigheten enligt reglerna i 2 kap. 1 § jordabalken. Naturligtvis skulle produktansvar inte heller föreligga om den defekta produkten ingått i den köpta fastigheten; då skulle ansvaret vara kontraktsrättsligt. Däremot kan produktansvar för skada på byggnad föreligga om t. ex. en hyresgästs tvättmaskin orsakar skadan. För tydlighetens skull skall betonas, att vad som sagts förut i detta stycke inte utesluter produktansvar för skador som villaägarens tvättmaskin orsakar på tvätten; här är ju inte längre fråga om en beståndsdel.

De nackdelar som är förenade med en i produktansvarslagen föreskriven skyldighet att utge ersättning också för sakskadorna har föranlett kommittén

¹ Jämför Karlgren: Produktansvaret, 1971, s. 33.

att pröva även andra vägar. Närmast till hands ligger därvid att i konsumentköplagen inta en bestämmelse som vid fel ger konsumenten rätt till ersättning för skada också på annan egendom än den köpta.

7.3 En köprättslig reglering

Inför man i konsumentköplagen en bestämmelse som ger rätt till ersättning också för skada på annan egendom än den köpta, täcker man det stora flertalet av de skador som avses i direktiven, nämligen de där skadorna drabbar köparen av den defekta produkten eller medlemmar av hans hushåll. Man får också en tillfredsställande systematik. Rätten till ersättning för sakskadorna och gängse köprättsliga påföljder bestäms efter samma regler, och samma subjekt, säljaren, blir i första hand ansvarig. Genom ett köprättsligt ansvar kommer man också undan de särskilda problem som är förknippade med fallen av skada orsakad av beståndsdel. För köparen bör det vara naturligt att rikta sitt anspråk på ersättning också för skada på annan egendom än den köpta mot säljaren. Med denne har han ju haft kontakt tidigare och känner till var han finns, medan tillverkaren eller importören kan vara svår att nå. Detta är särskilt av betydelse när fråga är om smärre skador och begränsade belopp där kostnaderna för efterforskning av den ansvarige snabbt kan komma att utgöra en oproportionerligt stor del av det hela. – Om man dessutom i konsumentköplagen öppnar möjlighet för den skadelidande att också vända sig mot tillverkaren eller importören, vilket torde vara möjligt, uppstår inte någon störande diskrepans när såväl person- som sakskada orsakas av samma produkt.

Vid en köprättslig reglering måste emellertid inte bara den formella utformningen utan också det materiella innehållet i rätten till ersättning för sakskadorna av aktuell typ bli annorlunda beskaffat än om bestämmelserna i stället införs i en särskild produktansvarslag. Den närmare utformningen av de bestämmelser som i så fall får införas i konsumentköplagen ankommer inte på produktansvarskommittén. För närvarande arbetar en särskild utredning, konsumentköpsutredningen, med en översyn av konsumentköplagen. Med denna utredning har kommittén haft överläggningar. Mot bakgrund bl. a. av vad som tidigare anförts i betänkandet bör dock några aspekter tas upp här.

Utsträcks det köprättsliga ansvaret till att gälla även skada på annan egendom än den köpta, blir som antytts i första hand säljaren ansvarig för skadan. Även vid en sådan reglering finns dock skäl att hålla möjligheten till krav direkt mot tillverkaren öppen. Detta kan vara praktiskt när också personskada föreligger, för vilken ju tillverkaren svarar enligt den föreslagna produktansvarslagen. Härigenom förbättras även rätten till ersättning när säljaren inte är solvent. En särskild fråga är möjligheten för säljaren att i sin tur föra ansvaret bakåt. Även om det är naturligt för konsumenten att vända sig mot säljaren ligger tillverkaren i de flesta fall närmast till hands att slutligen svara för skadan. Problemet bör dock gå att lösa och förhållandet mellan detaljisterna och de bakre leden är även aktuellt i ett vidare perspektiv. Genom tilläggsdirektiv (Ju 1978:98) har konsumentköpsutredningen

fått i uppdrag att pröva bl. a. om man bör införa mera allmänna bestämmelser som tillförsäkrar detaljisterna rätt att återföra sitt ansvar mot konsumenterna på bakre led på näringsidkarsidan (direktiven s. 5 ff). Det förhållandet att säljaren är i första hand ansvarig för skadan medan tillverkaren slutligen skall svara för den torde i de flesta fall inte medföra särskilda kostnader. Nästan alltid när sakskada inträffar har köparen intresse av att göra även andra köprättsliga felpåföljder gällande. Det torde i de flesta branscher inte vara brukligt att säljaren/detaljisten slutligen svarar för dessa annat än när fråga är om fel som lätt avhjälpes. Om säljaren även är den som närmast svarar för skada på annan egendom än den köpta skulle skillnaden alltså närmast bli den att ett större krav förs bakåt i leden.

Regleras ansvaret för skada på annan sak än den köpta varan i konsumentköplagen torde det vara ofrånkomligt att anknypa förutsättningarna för ansvarets inträdande till ett köprättsligt felbegrepp. Detta innebär – åtminstone i förhållande till säljaren – att också omständigheter i det särskilda fallet, t. ex. vad som avhandlats mellan köparen och säljaren, är av betydelse. Vid behandlingen av produktansvaret för personskadorna har framhållits, att en anknytning till köplagens felbegrepp inte är ändamålsenlig (s. 76). Denna uppfattning grundar sig dels på att det inte är lämpligt att ta hänsyn också till individuella förhållanden när ansvaret i första hand vilar på någon som inte står i avtalsförhållande till den skadelidande, dels på att en produkt kan vara förbunden med större risk för skada än som är acceptabelt även om den är väl lämpad för sitt ändamål. Den första grunden för uppfattningen har inte bärkraft vad gäller det ansvar som åvilar säljaren. Däremot kan fristående uttalanden och rekommendationer av honom knappast åberopas när ansvaret förs bakåt till tillverkare eller importör. Här får en abstrakt felbedömning ske. Inte heller det andra argumentet kan åberopas för sakskadornas del. Föreligger en onormal risk för sakskada när produkten används för avsett ändamål torde den vara felaktig i köprättslig mening även om den i övrigt fyller sin funktion. Visar det sig sålunda att ett klädesplagg färgar av sig på andra kläder som bärs samtidigt torde plagget vara behäftat med köprättsligt fel även om det både värmer och skyler.

Ett kontraktsrättsligt ansvar måste också med nödvändighet göras snävare. Medan ett utomkontraktuellt produktansvar kan omfatta alla skadelidande torde ett köprättsligt ansvar få begränsas till saksador som drabbar köparen och medlemmar av hans hushåll. Införandet av ett ansvar av den sistnämnda typen innebär alltså ingen förbättring när skadan drabbar en utomstående. Saksador till följd av defekta produkter torde dock endast sällan åsamkas annan egendom än sådan som tillhör köpare eller medlemmar av hans hushåll.

Även i övrigt måste ett köprättsligt ansvar få en mera begränsad omfattning än en utomkontraktuell reglering. För att konsumentköplagen skall vara tillämplig krävs att fråga är om köp, att detta gäller vara som huvudsakligen är avsedd för enskilt bruk samt att köparen är konsument och säljaren näringsidkare. Skador orsakade av given, lånad, hyrd eller deponerad egendom täcks alltså inte av ett köprättsligt ansvar. Även de fall där en vara tillhandahålls i samband med utförandet av en konsumenttjänst, t. ex. en reparation, faller utanför. Konsumenttjänstutredningen föreslår sålunda att näringsidkare som utför en tjänst skall kunna fria sig från ansvar genom

att visa att skada på annan egendom än föremålet för tjänsten har orsakats av en defekt produkt (SOU 1979:36 s. 372). Det torde dock inte möta alltför stora hinder att utforma en eventuell konsumenttjänstlag så att lösningen på denna punkt går ihop med konsumentköplagens reglering. – När utgångspunkten är att endast skador på konsumenternas egendom skall ersättas, och om man accepterar en begränsning av ansvaret till skador som drabbar egendom vilken tillhör köparen och hans närmaste, har den i konsumentköplagen angivna förutsättningen, att fråga skall vara om en affär mellan näringsidkare och konsument endast betydelse i speciella situationer när fråga är om köp av *ny* vara. Först och främst föreligger inte ansvar när en hemgjord vara säljs privat. Vidare kan vad gäller skador till följd av defekt i beståndsdel i byggnad ett i konsumentköplagen intaget ansvar för skada på annan egendom göras gällande endast om köparen förvärvat beståndsdel för sig men däremot inte om denna ingått i husköpet; byggnadsföretagets inköp av den defekta beståndsdel är inte ett konsumentköp och konsumentens förvärv av huset är inte köp av vara. Köps i stället en vara *begagnad* har de nu behandlade begränsningarna mera allmän räckvidd. Är säljaren då privatperson utgår inte någon ersättning enligt konsumentköplagen medan vid en reglering i produktansvarslagen ersättning i dessa fall kunnat utgå från tillverkaren eller importören förutsatt att defekten uppkommit innan produkten sattes i omlopp av denne. Är däremot säljaren näringsidkare kan köparen kräva ersättning för skada på annan egendom än det köpta av säljaren även om ansvaret är köprättsligt. Säljaren torde dock då inte ha någon möjlighet att föra ansvaret vidare bakåt till tillverkaren eller importören; så kan säkert bara ske då säljaren står i avtalsförhållande till denne, direkt eller via ett eller flera mellanliggande led i distributionskedjan. Tillverkaransvar torde därför bli uteslutet vid köp av begagnade varor.

Slutligen kommer en köprättslig reglering att leda till kortare preskriptionstid än om en särreglering sker. I kommitténs förslag till lag om produktansvar föreskrivs, att talan skall väckas inom tre år från den dag den skadelidande fått eller bort få kännedom om alla relevanta omständigheter, och som en yttersta tidsgräns gäller att talan måste föras inom tio år från den dag produkten sattes i omlopp. Motsvarande gäller enligt de utländska förslag som tidigare behandlats, dock att enligt det finska lagförslaget tiden är ett år i stället för tre. Regleras i stället rätten till ersättning för skada på annan egendom än den köpta i konsumentköplagen torde det vara nödvändigt att också tillämpa de köprättsliga preskriptionsreglerna; annars uppstår man inte den eftersträevade enhetligheten. Konsumentköplagen föreskriver nu att köpare som vill göra gällande befogethet på grund av fel i varan skall underrätta säljaren om felet inom skälig tid från det han märkt eller bort märka felet, dock inte senare än ett år från den dag han mottog varan. Enligt förslag av köplagsutredningen – som ännu inte föranlett lagstiftning – skall dock den köprättsliga fristen utsträckas till en tvåårsgräns. I direktiven till konsumentköpsutredningen ifrågasätts om inte även en tvåårsfrist kan vara för kort när fråga är om dolda fel som inte visar sig förrän efter förhållandevis lång tid.

7.4 Sammanfattning och slutsatser

Av det anförda har framkommit att ett i en särskild lag intaget produktansvar kan utformas så att det täcker alla i direktiven avsedda fall. Ett sådant ansvar kan dock knappast ges en från systematisk synpunkt sett tillfredsställande utformning. När en defekt produkt leder till sakskada har köparen nästan alltid intresse av att också göra gängse köprättsliga befogenheter gällande och hans anspråk kommer alltså att bedömas efter skilda regelsystem trots att de har samma orsak. För köparen medför det också en onödig omgång att behöva vända sig mot såväl säljare som tillverkare trots att den produktskada han vill ha ersatt är av begränsad omfattning. Slutligen kan tillämpningssvårigheter uppstå i de fall när en för sig förvärvad beståndsdel orsakar skada på huvudprodukten.

Med ett systemtiskt betraktelsesätt är ett köprättsligt ansvar för skada också på annan egendom än den köpta klart att föredra. Köparen kompenseras då av säljaren för såväl fel i den defekta produkten som för skada på annan egendom enligt samma regler. Ett sådant ansvar ger rätt till ersättning i flertalet fall när en defekt produkt leder till egendomsskada av nu aktuell typ men blir dock inte riktigt lika omfattande som ett i en särskild lag reglerat produktansvar. Skillnaderna torde dock vara mindre betydelsefulla än först kan tyckas.

Först skall framhållas, att även om bestämmelser som reglerar ansvaret för sakskador intas i den föreslagna produktansvarslagen, undantag bör göras för inom vissa områden inträffade skador helt enkelt därför att något behov av ett utökat produktansvar inte föreligger. Inom den ram direktiven anger faller sålunda även skador som en defekt hos järnväg, fartyg eller luftfartyg orsakar på konsumentens egendom, oftast torde fråga vara om skada på befordrad egendom. Av vad som anförts i avsnitt 3.5 framgår emellertid att den som får sin egendom skadad genom en defekt hos järnväg, fartyg eller luftfartyg i de flesta fall har möjlighet att få skadan ersatt av den som driver verksamheten. Egendomsskador som har sådan orsak bör alltså, på samma sätt som föreslagits för personskadornas del, kunna undantas från produktansvaret. Motsvarande gäller utan vidare också när egendom yrkesmässigt befordras med bil och skadas till följd av en defekt i denna. Inte heller i övrigt på motorfordonstrafikens område finns något påtagligt behov av produktansvar. Vid skada på annat än bilen gäller nästan alltid trafikförsäkringen och rätten till ersättning för skada på den defekta bilen följer i allmänhet redan nu köprättsliga regler. Ett produktansvar för i samband med motorfordonstrafik inträffade skador skulle endast få betydelse när med den defekta bilen befordrat bagage eller när annan egendom som tillhör ägaren eller brukaren – t. ex. en grindstolpe till hans fastighet – skadats samt möjligen när en för sig inköpt defekt beståndsdel orsakat skada på själva bilen. – Det ligger i sakens natur att ett i konsumentköplagen föreskrivet ansvar även för skada på annan egendom än den köpta inte kan omfatta skada som en defekt hos järnväg, fartyg eller luftfartyg¹ orsakat på konsumentens egendom, men som framgår av det förut sagda bör av sådan orsak föranledda skador undantas även om regleringen i stället sker i produktansvarslagen. Intas bestämmelser om ansvar för sakskada där, är det också rimligt att göra undantag för i samband med motorfordonstrafik in-

¹ Här bortses från fritidsbåtar och sportflygplan.

träffade skador. Här ger en köprättslig reglering en smidigare lösning; när i de nyss berörda fallen av en defekt i bil orsakad sakskada inte ersätts enligt trafikskadelagen skulle väl ersättning utgå från säljaren. Av defekta beståndsdelar orsakade skador på huvudprodukten, bilen, skulle ju inte vålla särskilda problem om ansvaret görs köprättsligt. Ett sådant ansvar torde också täcka skador som en defekt bil orsakar på bagage eller annan egendom som tillhör köparen men som inte befordras med bilen.

Inte heller i övrigt är nackdelarna så allvarliga. Några större problem torde ett krav på att reklamation skall ske inom skälig tid inte möta. Kanske är det mera tveksamt om en yttersta tid för ansvaret på ett eller två år kan godtas. Även om det är relativt ovanligt kan man dock väl tänka sig fall där produktskadorna yppar sig först efter en betydligt längre tid. Problemet är knappast unikt för produktansvaret utan är gemensamt med andra dolda fel. Köparen torde inte heller ha svårare att acceptera att rätten till ersättning för skada på annan egendom är preskriberad än att han inte längre kan göra andra köprättsliga påföljder gällande. Motsvarande betraktelsesätt kan läggas på den konsekvensen av en reglering i konsumentköplagen, att någon förtätrring av rätten till ersättning inte kommer att ske när produkten köps begärnad från en privatperson. Även för köparna torde det vara en godtagbar ordning att en säljare som är privatperson inte har samma ansvar som en näringsidkare. Något mera tveksamt är att ansvaret inte kommer att gälla skada orsakad av hyrd, lånad eller bortgiven egendom samt skada som drabbar utomstående.

Uthyrning av varor till konsumenter förekommer exempelvis beträffande bilar, TV-apparater, båtar, slipmaskiner, golvbonare och högtidskläder. Liksom vid köp har vid hyra produktansvaret för av en defekt hos bil orsakad skada mycket litet utrymme. Däremot kan naturligtvis t. ex. en hyrd slipmaskin lila väl som en köpt orsaka skada på konsumentegendom, och vid en reglering i konsumentköplagen av ansvaret för skada på annan egendom skulle alltså hyressituationen falla utanför. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att i Sverige antalet hyresfall är utomordentligt litet i jämförelse med antalet köp. Även lån och gåvor utanför köparens hushåll torde ha begränsad omfattning och ofta avse varor där skaderisken är låg. Konsekvenserna av att reformen inte kommer att gälla på de nu behandlade områdena är alltså inte vara stora. Beaktas måste också att den skadelidande alltid har rätt till ersättning när vållande föreligger samt att i hyresfallen talan inte sällan kan föras på kontraktuell grund.

Också sakskadorna i övrigt som drabbar tredje man måste vara sällsynta och de mest närliggande fallen ryms knappast under direktiven; i vart fall är det tveksamt om ett reformbehov föreligger. Vad nu avses är den kanske inte alldeles ovanliga situationen där hyresgästs egendom skadar fastigheten. En kaffekökare förorsakar exempelvis eldsvåda eller en tung, av hyresgästen anskaffad, önsterberäda faller ner och skadar golvet. Hyreshuset kan knappast anses vara exempel på konsumentegendom och beträffande eldsvåda kan skäl anföras för att kostnaden slutligen bör stanna på brandförsäkringen och inte firas över på tillverkaren av den defekta produkten eller hans ansvarsförsäkring.¹

Antas en regel om rätt till ersättning för skada på annan egendom än den köpta ingå i konsumentköplagen får, när en defekt produkt orsakar

¹ Härmed har inte någon principiell ståndpunkt tagits till frågan om förhållandet mellan brandförsäkring och produktansvarsförsäkring.

såväl person- som sakskada, både en köprättslig felbedömning och en defektbedömning enligt produktansvarslagen ske. Man kan exempelvis – för att anknyta till en tidigare berörd situation – tänka sig att ett bristfälligt gasolkök i en husvagn exploderar och orsakar skada såväl på den som lagar mat som på vagnen. Enligt kommitténs bedömning bör detta förhållande knappast orsaka problem. En på detta sätt bristfällig produkt måste anses vara både defekt och felaktig i köprättslig mening. Tvärtom kan det vara en fördel vid hanterandet av defektbegreppet att inte också behöva ta hänsyn till risken för sakskada. Samma krav på förutseende från den ansvariges sida som vid risk för personskada kan nog inte krävas för sakskadornas del. En produkt bör ofta ha sådan utformning att den inte vållar personskada även om den används på ett felaktigt sätt men säkert får kraven ställas lägre vad gäller saksador. Också beträffande varningar ligger det nära till hands att ställa strängare krav vid risk för personskada. Varningstext måste kanske anbringas så att den alltid följer med produkten medan samma omsorg inte kan krävas när endast risk för sakskada föreligger. Om samma defektbegrepp skulle gälla för båda skadetyperna kan det vara svårt att hålla isär bedömningen. Har en produkt exempelvis orsakat sakskada men vid prövningen trots detta inte befunnits vara defekt och orsakar en identisk produkt senare personskada kan det vara svårt att undvika att den första bedömningen influerar på den senare.

Produktansvarskommittén har i samråd med konsumentköpsutredningen kommit till den slutsatsen att en reglering i konsumentköplagen av rätten till ersättning för saksador är att föredra. De praktiska och systematiska fördelarna får anses ha sådan betydelse att de klart väger upp de nackdelar som är förenade med att ansvaret blir något mera begränsat än om bestämmelser i ämnet i stället intas i produktansvarslagen. En sådan köprättslig reglering av ansvaret för saksador skulle innebära att köparen får en ovillkorlig rätt till ersättning av säljaren när levererade varor orsakar skada på annan köparens egendom. Troligen har köparen redan enligt gällande rätt, åtminstone när fråga är om närliggande skada, möjlighet att få ersättning för dessa av säljaren. (Jämför NJA 1968 s. 285 där dock ansvaret torde ha påverkats av vissa uttalanden från den ansvariges sida.) Denna linje tillämpas konsekvent av allmänna reklamationsnämnden, som i allmänhet också anser att i förhållande till köparen säljaren är närmast till att svara för skadan. Om i konsumentköplagen intas en bestämmelse som föreskriver skyldighet för säljaren att ersätta skada som fel i såld vara orsakar på annan vara som tillhör köparen eller medlem av hans hushåll, ansluter bestämmelsen alltså nära till vad som nu i allmänhet torde tillämpas. Genom en lagstiftning skulle flera fördelar vinnas. Det är osäkert vad som är gällande rätt, framför allt gränserna är oklara, och konsumenternas rätt kan avtalas bort. Tvingande regler i konsumentköplagen skulle dels klargöra vad som verkligen gäller, dels hindra att rätten till ersättning beskärs.

8 Specialmotivering

Den reform kommittén föreslagit torde kräva att en särskild lag om produktansvar införs. På de punkter där den nya lagen inte innehåller avvikande bestämmelser skall i princip skadeståndslagens regler tillämpas. Några bestämmelser som särskilt reglerar förhållandet till skadeståndslagen har inte ansetts behövliga. Till följd härav kan det allmänna culpaansvaret liksom principalansvaret tillämpas vid sidan av det strikta ansvaret enligt den nya lagen. Den som kräver ersättning kan alltså i förekommande fall även grunda sin talan på vållande. Står den skadelidande i avtalsförhållande till den som svarar enligt den nu föreslagna lagen, kan han, om han föredrar det, åberopa kontrakträttens regler.

Vid uppbyggnaden av lagen har hänsyn tagits till konventionens innehåll men en anpassning till svenskt lagstiftningsmönster har skett.

1 §

Paragrafen innehåller definitioner av i lagen använda begrepp. Den motsvaras i Europarådskonventionen av art. 2.

I *första stycket* anges vad som är produkt i lagens mening. Ansvaret omfattar endast produktskador, vilka orsakats av lös sak. Det har under konventionsarbetet ansetts, att av fast egendom föranledda skador inte bör omfattas av lagen och produktskador kan knappast orsakas av annan lös egendom än sak. Kommitténs förslag följer dessa linjer. Ansvaret omfattar i princip skador av alla slag av produkter som är lös sak, industriellt framställda lika väl som alster av hantverk, samt såväl förädlade som oförädlade naturprodukter. Undantagen från tillämpningsområdet i 9 § medför dock väsentliga begränsningar.

Under begreppet naturprodukt faller frambringade eller insamlade produkter från växt- och djurriket såsom säd, potatis, grönsaker, plockade bär, vilt, fisk m. m. Detta medför att också lantbrukaren, jägaren, fiskaren eller bärplockaren kan komma att ådraga sig produktansvar även om det i praktiken på grund av det sätt på vilket dessa varor vanligen säljs, kan vara omöjligt att finna en ansvarig producent. I 4 § 2 st. finns en regel som skall hindra att i sådana fall detaljister i stället drabbas av produktansvaret. Också levande djur är produkter i lagens mening och någon gång kan det kanske inträffa att uppfödaren får bära produktansvar. Den som exempelvis smittas av salmonella från en inköpt papegoja har alltså möjlighet att under åberopande av produktansvar kräva skadestånd. Vidare faller också råvaror av typen järnmalm, kol eller svavel i princip under begreppet naturprodukt.

Det är dock svårt att tänka sig fall där dessa produkter är defekta på det sätt lagen anger.

Av andra meningen framgår, att en sak bevarar sin egenskap av produkt i lagens mening även om den ingår som beståndsdel i annan produkt. Ordet beståndsdel täcker både en självständig komponent och en ingrediens i den färdiga produkten, t. ex. mjöl i bullen eller färgpulver i färgen. Den omständigheten, att en produkt infogas i fast egendom och därmed hör till denna enligt jordabalkens regler, medför inte att produktansvaret upphör att gälla. Sålunda blir tvättmaskintillverkaren inte fri från det produktansvar, som åvilar honom, därför att den slutlige förvärvaren monterar in maskinen i sin villa. När det gäller skador som har samband med mera grundläggande beståndsdelar till hus, såsom plank och tegel, har den skadebringande effekten ofta sådant samband med konstruktionen av själva huset att tillverkaren av beståndsdelarna knappast kan göras ansvarig.

Även för defekta förpackningar, som tillverkaren använder för sina varor, torde tillverkaren svara enligt lagen, något som kan få betydelse när exempelvis livsmedel innesluts i material vilket med tiden gör livsmedlet farligt. Är förpackningen, bedömd som en självständig produkt, defekt kan naturligtvis också tillverkaren av denna göras ansvarig.

Undantagsvis kan även avfall som uppkommer vid en tillverkning vara att bedöma som en produkt i lagens mening, nämligen om avfallet överläts till annan för användning i ny tillverkning. Den som lämnar ifrån sig avfall torde bli ansvarig endast om det vid överlåtelsen är avsett att avfallet skall återanvändas, medan den som tar hand om avfallet och av detta framställer en produkt bär ansvaret enligt lagen först när han sätter den framställda produkten i omlopp.

Andra stycket anger vem som är att anse som producent.

Producent är den som industriellt eller hantverksmässigt tillverkar en produkt eller beståndsdel i en produkt. Vidare är, i konsekvens med att också naturprodukter omfattas av lagen, den som frambringar eller insamlar sådana produkter att betrakta som tillverkare.

Även den som endast monterar samman självständiga komponenter är producent enligt den använda definitionen.

Tidigare har framhållits, att en sak inte upphör att vara produkt i lagens mening därför att den infogas i eller utgör beståndsdel av en annan produkt. Detta medför, att en vara kan ha flera ansvariga producenter. Antag t. ex. att någon skadas till följd av att han ätit bröd framställt på mjöl vilket av någon orsak är giftigt. Han kan då kräva ersättning inte endast av bagaren utan också av den industri som framställt mjölet av säd. Enligt 5 § föreligger i sådana fall solidariskt ansvar.

Tredje stycket reglerar när en produkt skall anses vara defekt.

Prövningen av huruvida produkten är defekt sker genom en bedömning av den säkerhet mot skada produkten erbjuder, och ansvaret är oberoende av vållande. Begreppet defekt är inte liktydigt med vad som brukar benämnas fel i köprättsligt sammanhang och självfallet föreligger inte heller överensstämmelse med vad som i skadeståndslagen kallas "fel eller försummelse", dvs. vållande.

En produkt har en defekt i lagens mening "om den ej erbjuder den säkerhet mot skada som skäligen kan förväntas". Det framgår att bedömningsgrunden

i princip är objektiv; avgörande är alltså inte den skadelidandes uppfattning om vilken säkerhet produkten bör erbjuda. Inte heller anknys direkt till konsumentkollektivets förväntningar, vilka ibland torde vara orealistiska och därför inte alltid ger någon ledning. I stället har valts en mer neutral formulering som är ägnad att leda till en rimlig avvägning mellan företagets och konsumenternas intressen och därigenom skapas förutsättningar för en sund utveckling av produktansvaret.

Av sista delen av bestämmelsen framgår att, vid bedömningen av vilken säkerhet som kan förväntas, hänsyn skall tas inte endast till produktens utförande – vilket ofta men inte alltid sammanfaller med utformning – utan till samtliga omständigheter. Begreppet defekt är således omfattande och täcker såväl konstruktionsfel som fabrikationsfel och instruktionsfel. Även utvecklingsskador ersätts enligt lagen. Vid prövningen av om produkten är defekt måste man beakta bl. a. vilken typ av produkt det är fråga om, för vilket ändamål den är framställd och vilka personkategorier som rimligen kan tänkas använda den samt vilka uppgifter om produkten som följer med denna, t. ex. genom text på dess emballage eller i en bruksanvisning. Det är dock inte möjligt att i förväg räkna upp alla faktorer som kan vara av betydelse för bedömningen. I lagtexten nämns emellertid särskilt sätet att marknadsföra produkten. Med marknadsföring avses reklam och andra åtgärder som vidtas när en vara presenteras till försäljning, uthyrning eller liknande. Det är här närmast fråga om instruktionsfel enligt terminologin ovan.

Instruktionsfel föreligger om den information som lämnas rörande en produkt är bristfällig. Bristen kan bestå antingen i att lämnade upplysningar är felaktiga eller i att nödvändig information inte ges. Även här är lagens ansvar strikt och ersättningsskyldighet kan alltså inträda även om producenten inte handlat vårdslöst. Det ankommer på den enligt lagen ansvarige att lämna uppgifter om produkten och på vilket sätt den skall användas för att inte medföra onödiga risker samt att varna för med produkten förbundna faror.

Det är en grannliga uppgift att fastställa vilken information beträffande en produkt som måste lämnas för att denna inte skall anses defekt. Redan här bör framhållas, att defektbegreppet knappast har så vidsträckt omfattning att en produkt skall anses defekt enbart därför att en skada som har adekvat orsakssamband med en utebliven varning faktiskt inträffat. Över huvud taget är det väsentligt att informationskraven hålls inom rimliga gränser, och defektbedömningen vid fall av instruktionsfel bör endast i begränsad utsträckning leda till annat resultat än som skulle följa av en sträng culpabedömning (jfr s. 132). Om kraven på upplysningar ställs mycket högt, kan detta medföra nackdelar för såväl konsumenter som för näringsidkare. Det är beungande för de sistnämnda att tvingas varna för alla tänkbara risker, och för konsumenternas del medför en sådan ordning, att informationen blir svårtillgänglig. Det skall också betonas, att man bör undvika att allmänhetens respekt för varningar försvagas. De nu angivna svårigheterna och komplikationerna har behandlats i den allmänna motiveringen (s. 74 f).

Allmän kan sägas att varning för onormala risker i allmänhet inte behöver ske. Vad kända risker angår blir det ofta fråga om utvecklingsskador. Om

produkten är farlig för vissa grupper av personer, t. ex. allergiker, kan det innebära en defekt att dess farliga beskaffenhet inte anges, åtminstone om produkten kan vålla mera frekventa besvär och den befarade skadan inte är alltför obetydlig. Vidare torde instruktionsfel i allmänhet föreligga, när i lag eller författning eller av myndigheter föreskrivna upplysningar inte lämnas. I flera lagar och författningar stadgas, att varning eller annan information skall lämnas om produkter som omfattas av regleringen. Enligt 5 § lagen (1973:329) om hälso- och miljöfarliga varor skall således tillverkare eller importör av vara som omfattas av lagen tillse, att varan märks med uppgifter av betydelse från hälso- eller miljöskyddssynpunkt. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer kan meddela särskilda bestämmelser om märkningsskyldigheten. Livsmedelslagen (1971:311) stadgar i 13 §, att livsmedel som försäljs färdigförpackat skall vara försett med vissa där angivna uppgifter. Motsvarande bestämmelser finns i andra lagar och författningar, t. ex. 5 § förordningen (1961:381) om tillverkning av och handel med fodermedel. Här skall också påpekas den informationsskyldighet marknadsförare kan åläggas enligt 3 § marknadsföringslagen (1975:1418). Marknadsdomstolens avgöranden och av konsumentverket utfärdade riktlinjer för marknadsföring av olika produkter torde kunna ge viss vägledning vid bedömningen av vilken information som skall lämnas för att produkten inte skall anses vara defekt. Även branschrekommendationer kan ha liknande betydelse. I övrigt får en anpassning efter omständigheterna ske. Härvid torde, som ovan framhållits, främst sådana faktorer som produktens art, dess användningsområde och vilka personkategorier som rimligen kan komma i kontakt med den få tillmätas betydelse. Detta kan t. ex. innebära att när fråga är om produkter som inte alltför sällan blir föremål för försäljning i andra hand eller lånas bort, det kan vara nödvändigt att särskilt viktiga varningar och instruktioner anbringas direkt på produkten och inte bara i en instruktionsbok eller liknande.

Även i de fall då den ifrågasatta defekten är att hänföra till produktens utförande – alltså vid konstruktionsfel och fabrikationsfel – kan viss ledning hämtas från marknadsföringslagens tillämpning.

Det bör emellertid framhållas, att en produkt kan vara defekt och ersättningskyldighet föreligga, även om produkten överensstämmer med av myndigheter utfärdade regler och standarder och även om varan blivit undersökt vid kvalitetskontroll hos någon myndighet. Detta följer av att näringsidkare enligt svensk rätt har ett självständigt ansvar för sina produkter (se bl. a. NJA 1977 s. 788).

Det förhållandet att senare led i distributionskedjan ådragit sig ansvar enligt culparegeln medför inte att producentens ansvar enligt den föreslagna lagen bryts.¹ Den som skadats av en produkt behäftad med ett fabrikationsfel kan alltså med framgång kräva skadestånd av tillverkaren även om detaljisten förfarit så, att han är skadeståndsskyldig enligt culparegeln; t. ex. därför att han underlåtit att göra en i branschen vanlig kontroll vid vilken defekten bort upptäckas.

Beträffande vissa produkter är förhållandena speciella såtillvida att de medvetet utformas på ett sådant sätt, att de mera än vad som synes strängt nödvändigt är ägnade att medföra skador. Orsaken är ofta, att producenten vill tillfredsställa modenycker eller andra särskilda önskemål hos konsu-

¹ Se Dufwa: Produktansvar, 1975, s. 72 f.

menterna. Exempel på denna typ av produkter är plåtåskor och höga styren till cyklar, mopeder och motorcyklar. Ofta är de med produkten förknippade särskilda riskerna – t. ex. för fotvrickning vid gång i trappor med plåtåskor – uppenbara för envar, men det kan även förekomma att risken är svårare att inse. Normalt torde sådana defekter inte medföra ansvar enligt lagen; den som köper denna typ av produkter kan inte skäligen förvänta sig större säkerhet än han får. Någon gång kan dock bedömningen komma att bli en annan. Är den ökade risken för skada i förhållande till andra produkter som fyller samma ändamål svår att uppfatta, kan produkten kanske ibland anses vara defekt – behäftad med vad man brukar kalla designfel – om den inte är försedd med varning.

Ibland kan det förhållandet att en produkt saknar avsedd effekt leda till skada. Särskilt gäller detta produkter som har till uppgift just att skydda mot skada. Frågan huruvida en sådan brist på effekt skall anses innebära att produkten också är defekt i lagens mening diskuteras inte särskilt i Europarådskonventionen. Något principiellt hinder mot att anse produkten vara defekt i sådana fall torde dock enligt kommittén inte föreligga. Kan det alltså utredas att produkten i fråga på grund av bristande effekt inte erbjuder den säkerhet som skäligen kan förväntas och att detta förhållande orsakat skadan bör i princip ersättning kunna utgå. I praktiken lär dock ofta bevisningen angående orsakssammanhanget vålla problem. Även om den använda produkten brister i fråga om effekt, och därigenom kan anses defekt, är det ofta inte alls säkert att en fullgod produkt i det särskilda fallet hindrat skadan. Självklart innebär det här anförda inte att garantifrågor mera allmänt kan lösas enligt produktansvarslagen.

I lagen anges inte vilken tids värderingar som skall läggas till grund för bedömningen av om defekt föreligger. Utformningen av defektbegreppet ger emellertid utrymme för att ta även tidsfaktorn i beaktande. Om en person köper en äldre sak, måste han ofta räkna med att den kan vara mindre säker än en ny. En produkt som är tillverkad enligt regler, som gällde vid tillverkningstillfället, och på då sedvanligt sätt, bör i allmänhet inte anses defekt enligt lagen därför att en teknisk utveckling skett, så att produkten i jämförelse med en ny framstår som mindre säker.

Det bör emellertid noga fasthållas, att vad nu sagts inte har med utvecklingsskadorna att göra. Vid skador av detta slag är det inte fråga om ändrade värderingar av säkerhetskraven, utan om bristande kännedom om orsakssammanhangen. Produkten skall alltså anses ha varit defekt redan när den från början sattes i omlopp, ehuru defekten kunnat upptäckas först senare. Den i det norska förslaget § 7 punkt 3 ingående regeln (se bilaga 2) bör ses mot bakgrund av vad här sagts. Enligt vad som upplysts vid de nordiska överläggningarna berör denna bestämmelse inte utvecklingskadorna.

Utvecklingsskadorna har behandlats i den allmänna motiveringen (se närmast avsnitt 5.1). Här må tilläggas följande. Utvecklingsskadorna lär ha fått sitt namn därav, att först en i efterhand gjord bedömning, grundad på en senare tids vetenskapliga och tekniska utveckling, visar att produkten redan när den sattes i omlopp i själva verket var behäftad med defekt. Denna defekt kan vara sådan att, om den varit känd, produkten över huvud taget inte skulle ha satts i omlopp. Men situationen kan också – vilket

torde inträffa oftare – vara den, att man väl kan tänka sig, att produkten trots de skaderisker med vilka den var förbunden skulle ha satts i omlopp men att detta inte skulle ha skett utan att tydlig instruktion givits om riskerna och om hur produkten skulle användas för att dessa risker skulle elimineras eller minska. I detta fall ingår alltså ett moment av instruktionsfel i defekten. Det är naturligtvis svårt att säga vilken information som, i efterhand bedömt, skulle ha krävts i olika hithörande fall. Frågeställningen är ju hypotetisk, eftersom risken var okänd vid marknadsföringen. Man torde emellertid härvidlag i stort sett få falla tillbaka på den eljest vid instruktionsfel gällande principen, att defekt föreligger bara när tillverkaren eller annan som tillhandahöll produkten underlåtit att varna för sådana skadeverkningar som inte alltför sällan kan uppkomma. Omsatt på utvecklingsskadorna skulle detta innebära, att produkten var defekt, om den tillhandahölls utan varning för numera upptäckta, mera frekventa biverkningar av allvarligare art. Den reservationen torde dock få göras, att ansvar för utvecklingsskada inte gärna kan åläggas på den grund att det i sen tid visat sig att sådana njutningsmedel som tobak och alkohol är förbundna med tidigare okända men för medlet karakteristiska risker, såsom risk för cancer vid tobaksrökning. Sannolikt beror detta undantag på att samhället och medborgarna får anses ha accepterat bruket, som sedan länge ansetts i viss mån ohälsosamt, oavsett sådana typiska skadeverkningar (jfr s. 77 f). Bedömningen kan dock bli en annan om t. ex. vin innehåller skadliga ämnen härrörande från besprutning av druvorna. Motsvarande kan nog gälla i vissa andra fall.

Det torde inte vara ovanligt, att en produkt erbjuder tillfredsställande säkerhet, när den används på riktigt sätt för avsett ändamål, men i andra situationer kan vålla skador. I sådana fall måste tillverkaren ofta räkna med att produkten kan användas till olika ändamål och på varierande sätt och anpassa varningar och instruktioner därefter. Gör han inte det, föreligger defekt. I vissa fall kan dock det förhållandet, att en produkt kan orsaka skada bara när den används på ett klart felaktigt sätt eller till ett inte förutsebart ändamål, leda till att den inte kan anses vara defekt. (I debatten har som ett konstruerat exempel på hur en produkt kan orsaka skada nämnts följande. Två grannar använde en motorgräsklippare för att klippa den gemensamma häcken. De gick på var sin sida om denna och utförde arbetet genom att hålla maskinen mellan sig och föra den över häcken. Därvid skadades en av dem av en kvist i ögat. I ett motsvarande fall bedömt enligt den föreslagna lagen kunde maskinen inte ansetts defekt.) Den i 6 § intagna jämkningsregeln möjliggör en mjuk övergång mellan fall där full ersättning skall utgå och de där någon defekt inte alls föreligger; jämkad ersättning utgår när produkten visserligen har en defekt men olyckan ändå framstår som väsentligen självförvållad.

I anslutning till 5 § behandlas de fall då defekten föreligger i en beståndsdel närmare.

I *fjärde stycket* anges att produkten satts i omlopp när den överlämnats till annan.

Produktansvar enligt lagen föreligger när produkt tillhandahållits annan och begränsas alltså inte till fall där en produkt överlåtit. Lagen täcker även leasing och annan uthyrning samt annan förvärvsmässig upplåtelse i övrigt liksom situationer när någon eljest med den ansvariges tillstånd

tagit befattning med produkten för att konsumera eller annars använda den. Under dessa förutsättningar gäller lagen också skador som drabbar helt utomstående.

Tidsmässigt är i princip besittningsövergången avgörande. Produkten är t. ex. satt i omlopp, när den överlämnats till en självständig transportör. I speciella fall kan detta dock inte gälla, exempelvis om produkten skall transporteras till producentens eget lager eller till något institut för testning. Produkten är inte överlämnad till annan i lagens mening om den endast lämnas för vetenskaplig prövning eller för testning i ett fristående testningsinstitut. Däremot har den satts i omlopp om den lämnats till påseende eller ingår i en provsäljningskampanj.

2 §

Paragrafen innehåller i första stycket den grundläggande principen för produktansvaret, medan andra stycket anger de fall i vilka producenten är fri från ansvar.

Första stycket motsvaras närmast av art. 3 punkt 1 i Europarådskonventionen. Regeln föreskriver att en uppkommen skada skall ersättas av producenten om produkten är defekt och därigenom orsakat skadan. Av slutorden i paragrafen framgår att fråga är om skadestånd. Skadan skall vara orsakad av en defekt produkt. Hur defekten uppkommit är från lagens synpunkt ovidkommande. Defekten kan bero på vållande, vilket ofta torde vara fallet, och då blir skadeståndslagen alternativt tillämplig, men den kan också ha uppstått genom ren händelse. Så till vida är ansvaret strikt. Endast skador vilka är en följd av säkerhetsbristen ersätts med stöd av lagen. Enligt gängse skadeståndsrättsliga principer ankommer det på den som kräver ersättning att visa, att skada uppkommit, att produkten var defekt samt att defekten på ett adekvat sätt orsakat skadan. Däremot sker så till vida ett avsteg från köprättsliga principer att han inte behöver visa, att defekten förelåg redan när produkten sattes i omlopp. Detta presumeras vara fallet. I paragrafens andra stycke andra punkt regleras förutsättningarna för att bryta presumtionen.

Bevisbördan i fråga om orsakssamband mellan defekt och skada åvilar som tidigare framhållits den skadelidande. I och för sig hade det nog kunnat finnas skäl att här införa samma lättnad beträffande denna bevisbördas fullgörande som i kommitténs förslag till lag om ersättning för läkemedelsskada (se 3 § i sagda förslag). Konventionen har emellertid ingen särregel i detta hänseende, och någon sådan är kanske inte heller behövlig, eftersom i allmänhet i svensk skadeståndsrätt inte torde ställas höga krav på styrkan av bevisningen vid komplexa och svåröverskådliga orsakssammanhang (jfr NJA 1977 s. 176). Om det är utrett, att två eller flera defekta produkter (t. ex. kemiska preparat) medverkat till skadans uppkomst men det är ovisst i vilken mån de olika produkterna bidragit till skadan, torde solidariskt ansvar uppkomma för produkternas tillverkare.¹

Det kan inträffa att uppkommen skada kan ha orsakats inte enbart av säkerhetsbrist hos en produkt utan även av en handling eller underlåtenhet av någon utomstående. Dessa fall får behandlas enligt de regler om samverkande skadeorsaker som gäller inom svensk rätt.

I stycket anges särskilt att endast i Sverige orsakade skador ersätts. Detta

¹ Jfr NJA 1961 s. 425 och prop. 1973:140 s. 54 och 154.

skall i möjlig mån utesluta, att främmande stat tillämpar den svenska produktansvarslagen på i Sverige tillverkade varor som orsakar skada i utlandet (jfr avsnitt 4.4). Däremot är det inte nödvändigt att produkten också förvärvats här. Den som utomlands köpt en vara som ger upphov till personskada i Sverige kan alltså få sin talan prövad här enligt den föreslagna lagen. Forum finns i vart fall enligt 10:8 rättegångsbalken (forum delicti). I regel torde det dock inte löna sig att väcka talan vid svensk domstol, om det utländska företaget ej har tillgångar här i landet.

Andra stycket anger vilka förhållanden som fritar producenten från ansvar. Motsvarande bestämmelse finns i Europarådskonventionen art. 5. Vad i paragrafen sägs om producent gäller även importör och annan vilken bär samma ansvar som producenten (se 3 §). Produkten sätts alltså i omlopp vid en tidpunkt av producenten, vid en annan av importören osv.

Enligt *första punkten* går producenten fri från ansvar om han kan styrka att det inte är han som satt produkten i omlopp. Bl. a. avses den situationen, att produkten stulits från tillverkaren. Däremot torde han inte undgå ansvar därför att någon anställd lämnar ut varan tidigare än ledningen avsett eller för att produkten inte genomgått sedvanlig kontroll. Möjligen kan dock bedömningen bli en annan om en anställd obehörigen och helt i strid med sedvanlig ordning hos producenten släppt ut produkten på marknaden. Viss ledning torde kunna erhållas av reglerna i 3 kap. skadeståndslagen. Full överensstämmelse med den gjorda gränsdragningen synes dock inte föreligga. Frågan lär emellertid i praktiken sakna större betydelse.

Bevisbördan avser det produktexemplar (den produkt in concreto), som orsakat skadan. Det spelar alltså ingen roll, att producenten satt andra identiska produkter i omlopp.

Andra punkten ger producenten möjlighet att bryta presumtionen, att den skadegörande produkten var defekt redan när den sattes i omlopp. Detta sker genom att producenten gör sannolikt, att defekten inte förelåg när produkten lämnade hans kontroll. Full bevisning till stöd för en sådan invändning behöver inte förebringas. Detta står i överensstämmelse med konventionen. Härmed sammanhängande frågor har behandlats i den allmänna motiveringen (s. 78 ff).

Producenten är således fri från ansvar exempelvis när defekten uppkommit under transport för vilken han inte svarar eller i senare försäljningsled eller hos den skadelidande under dennes befattning med produkten. Motsvarande gäller för importör och annan som bär samma ansvar som producenten. Avgörande är för envar ansvarig det skick vari produkten befann sig när den lämnade hans kontroll. Sålunda kan t. ex. importören inte freda sig genom att göra sannolikt, att produkten var utan defekt när den lämnade tillverkaren.

Tredje punkten utesluter från ansvar de fall där det visas att produkten varken har tillverkats i ekonomiskt syfte eller tillverkats/distribuerats i affärsverksamhet. Ett exempel är när privatpersoner ger bort egenhändigt bakade kakor för försäljning vid välgörenhetstillställning e. d. Motsatsvis kan utläsas att produktansvar enligt lagen föreligger i de situationer när produkten lämnas utan betalning men är producerad i affärsverksamhet samt när den inte tillkommit i sådan verksamhet men ändå framställts för att säljas av tillverkaren. Ansvar enligt lagen föreligger därför t. ex. när någon näringsidkare lämnat gratisprov av en vara.

3 §
Här utsträcks kretsen av ansvariga enligt lagen. Motsvarande bestämmelse finns i Europarådskonventionen art. 3 punkt 2.

Första punkten stadgar ansvar för importören. Endast yrkesmässig import avses. Importörsbegreppet har behandlats i den allmänna motiveringen (se s. 85 ff).

Det skall påpekas, att det förhållandet att importören är ansvarig enligt stadgandet givetvis inte betar den som kräver ersättning rätten att vända sig mot tillverkaren när detta är praktiskt möjligt, exempelvis när tillverkaren är ett utländskt företag, som har filial eller egendom här i riket.

Regeln i *andra punkten* avser att täcka de fall där någon, genom att på produkten anbringa sitt varumärke eller kännetecknen, ger allmänheten intrycket att det är han som tillverkat denna. Att någon exempelvis i rek-lamsyfte anbringar sitt namn på prislappar eller eljest på varan medför alltså inte produktansvar för honom om det ändock framgår att tillverkaren är någon annan.

Den omständigheten, att den enligt denna punkt ansvarige, när krav på ersättning riktas mot honom, uppger vem som verkligen är producent, fritar honom inte från ansvar. Däremot står det naturligtvis fritt för den som kräver ersättning att i ett sådant fall också vända sig mot producenten eller importören.

4 §
I paragrafens första stycke anges, vem som bär produktansvaret när produkten inte ger anvisning på någon som svarar enligt 2 § första stycket och 3 §, medan andra stycket innehåller en särbestämmelse för obearbetade naturprodukter.

Om produkten anger vem som är producent och felet uppstår under lagring hos grossist eller detaljhandlare, är förevarande paragraf inte tillämplig. Detta följer av ansvarets subsidiära natur. Grossisten eller detaljisten kan emellertid bli ansvarig på grund av culpa enligt skadeståndslagen.

Första stycket motsvaras i Europarådskonventionen av art. 3 punkt 3. Första meningen avser den situationen att produkten är tillverkad inom landet. Den här uppställda regeln innebär, att den som tillhandahåller produkten är ersättningsskyldig enligt lagen om han inte inom skälig tid lämnar upplysning om vem som är ansvarig i egenskap av producent eller ger den som kräver ersättning sådana upplysningar, att han kan gå vidare i ansvarskedjan.

Genom rekvisitet "tillhandahåller" markeras, att ansvaret inte begränsas till fall där en produkt överlåts (jämför vad som anförts vid 1 § fjärde punkten). Antag exempelvis att en kund i en snabbköpsbutik skadas av en läskedrycksflaska, vilken exploderar när kunden plockar till sig den från hyllan. Flaskan är vid tillfället inte överlåten till kunden men väl tillhandahållen och ansvar enligt lagen kan inträda. Å andra sidan täcks med uttrycket tillhandahålles inte alla situationer när en produkt ställs till någons förfogande. Detta gäller exempelvis betjäningssanordningar i affären. Det är produkten – i bestämd form – som skall vara tillhandahållen. Det är alltså fråga om det produktexemplar som orsakat skadan. Bevisbördan i detta hänseende åvilar den skadelidande.

I texten har använts uttrycket "anger ej produkt". Detta får tas i vidsträckt bemärkelse, så att ett angivande på emballage eller medföljande bruksanvisning är tillfyllest. I fråga om importerade produkter är det däremot för befrielse från ansvar inte tillräckligt att producenten anges, utan i stället skall hänvisning ske till importören. Detta framgår av andra meningen.

I paragrafen anges, att var och en som tillhandahåller den anonyma produkten skall svara som producent om han inte fullgör sin upplysningsplikt. Det är således inte endast den slutlige säljaren som kan ådra sig produktansvar utan detta kan drabba alla i omsättningskedjan.

Bedömningen av vad som skall anses som skälig tid får ske mot bakgrund av samtliga omständigheter i det särskilda fallet. Vid bedömningen av vad som är skälig tid kan sådana faktorer som hur länge sedan det är produkten tillhandahölls vara av betydelse. Vanligen torde dock den tid som åtgår för att skaffa fram uppgifterna inte behöva vara särskilt lång.

I andra stycket görs ett undantag från regeln i första stycket. Undantaget gäller detaljhandlars ansvar för produkter från djur- eller växtvärlden som säljs i obearbetat skick. Fråga är alltså om odlade eller insamlade frukter, bär, svamp, rotfrukter eller grönsaker samt köttvaror och fisk. Som obearbetade produkter torde kunna anses även fisk som är urtagen och kött som är styckat. Bestämmelsen skall ses mot bakgrund av att varor av detta slag ofta sammanblandas hos detaljhandlaren. Det är sålunda i många fall omöjligt för honom att ange om den skadebringande varan kommer från den ena eller den andra av hans leverantörer. För att gå fri från ansvar måste detaljisten dock lämna alla tillgängliga upplysningar, exempelvis från vilka leverantörer han köpt produkter av den typ som vållat skadan. Bestämmelsen är hämtad från punkt 3 i bihanget till konventionen, som tillåter en reservation av angivet innehåll.

Vad nu anförs synes leda till följande resultat. Har detaljisten köpt jordbruksprodukter direkt av producenten, blir den senare ansvarig, om han går att identifiera. Detta är emellertid i de flesta fall inte möjligt om detaljisten köpt samma slag av produkter från flera producenter och sammanblandat leveranserna. Den skadelidande har då, i enlighet med konventionens konstruktion, inte någon möjlighet att få ersättning enligt lagen (däremot eventuellt på grund av vållande hos detaljisten eller på kontraktsrättslig grund). Har däremot detaljisten köpt hela partiet från en grossist, blir denne ansvarig enligt vad som anges i första stycket om han sammanblandat produkterna och inte kan härleda den skadebringande produkten till bestämd producent eller importör.

5 §

Paragrafen föreskriver solidariskt ansvar för huvudproducent och producent av beståndsdel i produkten när skadan orsakats av defekt i en beståndsdel tillverkad av annan än huvudproducenten. Motsvarande bestämmelse finns i Europarådskonventionen art. 3 punkt 4.

I anslutning till 2 § har ovan angivits att med beståndsdel avses såväl självständiga detaljer som ingredienser.

Det framgår av lagtexten, att tillverkaren av beståndsdelen blir ansvarig endast när det är en defekt i denna som orsakat skadan. Vid prövningen av om beståndsdelen erbjuder den säkerhet som skäligen kan förväntas

skall beståndsdelen bedömas som en självständig produkt. Den som framställt en beståndsdel blir således inte ansvarig därför att huvudproducenten använt en i och för sig säker produkt på sådant sätt, att den kan vålla skada.

Det kan inträffa att skada orsakad av en beståndsdel beror på bristfällig specifikation, planlösning osv. hos tillverkaren av den färdiga produkten. Såsom framgår av den allmänna motiveringen (s. 82) har man för dessa fall i de finska och norska förslagen infört en speciell regel innebärande att komponenttillverkaren, om han följt anvisningarna, går fri från ansvar, för såvitt han inte förfarit vårdslöst. Någon häremot svarande bestämmelse har inte upptagits i det svenska förslaget. Detta stämmer med konventionens motiv. Av dessa framgår nämligen alldeles klart, att frågan huruvida komponenten är defekt eller ej skall bedömas utifrån de egenskaper den har såsom produkt för sig, en oberoende ("independent") produkt, och alltså inte med hänsyn till om den är (eller ej är) användbar och lämplig som beståndsdel i slutprodukten. Ej heller skall komponenten anses som defekt, om den framställts enligt sluttillverkarens tekniska specifikationer men det sedan visar sig att dessa specifikationer var oriktiga. – För att ta ett elementärt exempel. En barnvagnsfabrik beställer hos en underleverantör fjädrar till barnvagnens underrede med vissa angivna dimensioner. Att dessa dimensioner visar sig vara för klena, så att en barnvagn faller ihop och barnet skadas, svarar fjädertillverkaren inte för. Däremot svarar han för materialfel i fjädern. – Vad nu sagts måste anses gälla även om komponenten är så specialiserad, att den bara kan användas som beståndsdel i en viss slutprodukt. – Culpasynpunkter hör inte hemma i konventionens system. Kommittén vill emellertid erinra om att skadeståndslagen är tillämplig parallellt med den nu föreslagna lagen. Man får härigenom en viss motsvarighet till de finska och norska bestämmelserna på det sättet att en komponenttillverkare kan tänkas bli ansvarig på culpagrund, t. ex. om han hade bort göra sluttillverkaren uppmärksam på att komponenten, tillverkad enligt tillhandahållna specifikationer, skulle medföra att slutprodukten blev defekt. "Instruktionsfel" i förslagets mening torde däremot knappast kunna föreligga.

Kemiska substanser erbjuder i detta sammanhang vissa speciella problem. En ursprunglig beståndsdel i en produkt kan vara så beskaffad att den fysikaliskt/kemiskt påverkas av eller reagerar med andra beståndsdelar i den färdiga produkten. Som exempel kan nämnas ändrat aggregationstillstånd när ett fast ämne löses i ett flytande, såsom borsyra i vatten. Vissa lösningsmedel t. ex. dimetylsulfoxid kan ha den egenskapen att däri lösta ämnen lättare penetrerar huden och tränger in i kroppen. Ett sådant löst ämne, som vid annan hantering kanske har mycket måttliga risker, kan då orsaka allvarlig skada. Om producenten av den färdiga produkten inte varnat här för kan instruktionsfel föreligga. Tillverkaren av det lösta ämnet eller av lösningsmedlet torde kunna göras ansvarig enligt skadeståndslagen om han haft möjlighet att förutse den åsyftade användningen av sin vara och haft särskild anledning att informera sluttillverkaren om den risk som härvid bedöms uppkomma.

Andra former av kemiska och/eller mikrobiologiska reaktioner i en produkt kan sammanhånga med produktens "åldrande". Här gäller rimligen liknande ansvarsförhållanden som nyss sagts. Om skadliga ämnen uppkommer vid normala lagringsbetingelser och exempelvis bristfällig hanteringsinstruktion föreligger, ansvarar sluttillverkaren och under särskilda betingelser eventuellt även någon komponenttill-

verkare. Om sluttillverkaren angivit en viss längsta hållbarhet för sin vara och denna därefter orsakar skada, kan varan knappast anses defekt på grund av instruktionsfel.

Ytterligare exempel på de problem som kan uppkomma beträffande förhållandet mellan komponent- eller ingrediensstillverkare av kemikalier och sluttillverkare är följande. En kemisk reaktion/syntes mellan två eller flera ämnen i syfte att få fram ett nytt ämne med andra egenskaper än utgångsmaterialet äger vanligtvis rum i fabriksledet. Här tänker man sig i normalfallet sålunda bara en tillverkare, nämligen den som framställt det nya ämnet. Om emellertid den kemiska reaktionen sker, helt eller delvis, i produkten, dvs. efter det att sluttillverkaren satt densamma i omlopp, är situationen mindre klar. Som praktiskt exempel kan nämnas vissa polymera produkter. Den omständigheten att reaktionen ägt rum efter det att produkten lämnat sluttillverkaren i stället för i hans fabrik bör knappast bedömas annorlunda än om den verkligen ägt rum i fabriken. Tillverkaren har låtit framställa ett helt nytt ämne på basis av en eller flera råvaror från andra tillverkare. Frågan i vad mån en råvaruleverantör i någon situation genom t. ex. underlåtenhet att varna för det tänkta nya ämnets egenskaper bör vara medansvarig tillsammans med den egentlige tillverkaren är sålunda än mera komplicerad än det tidigare nämnda fallet med lösningsmedlet dimetylsulfoxid. Huvudregeln måste dock i enlighet med det redan sagda vara att råvaruleverantör endast är ansvarig för sin egen vara och inte för de nya ämnen som kan framställas med utgångspunkt därifrån.

Just i exemplet med de polymera produkterna torde det i praktiken vara en annan typ av risk och därmed möjlig defekt hos en produkt, som är mera tänkbar, nämligen att rester av ursprungssubstanserna (monomererna) finns kvar, speciellt om sluttillverkaren inte valt en idealisk blandningsproportion. Denna situation har en stor likhet med frågan om föroreningar, dvs. oavsiktliga beståndsdelar eller ingredienser i en produkt. Några 100-procentigt rena varor existerar knappast. Om en förorening i en beståndsdel A i en produkt orsakar skada och produkten anses defekt bör föroreningen rimligen betraktas som en ingrediens vilken som helst och tillverkaren av A primärt ha ett ansvar tillsammans med sluttillverkaren under förutsättning att föroreningen anses innebära en defekt hos komponenten. Om den skadebringande föroreningen i slutprodukten däremot härrör – som rest – ur en kemisk reaktion som tillverkaren låtit ske i fabriken eller i produkten är läget mer oklart. Om tillverkaren av det ämne som sedan blev en förorening kunnat förutse den typ av reaktion/process som ämnet skulle delta i kan dock medansvar tänkas föreligga. Så kan t. ex. vara fallet just i samband med vissa polymerprodukter. De icke-polymera utgångsmaterialen är ej sällan skadliga och det kan i praktiken vara svårt att få en kemisk process att gå så att utgångsmaterialet helt försvinner. Om tillverkaren bort veta detta och underlåtit att informera köparen/tillverkaren av nästa steg om förhållandet och denne i sin tur givit en bristfällig instruktion till användaren av varan torde båda bli solidariskt ansvariga.

På den som kräver ersättning ankommer att styrka att skadan orsakats av en defekt i beståndsdel. Tillverkaren å andra sidan kan freda sig på det sätt som framgår av 2 § 2 st. Vanligen torde väl detta komma att ske genom att han gör sannolikt att beståndsdel inte var defekt när han satte den i omlopp eller att defekten uppkommit senare. Ofta torde det härvid vara tillräckligt att det klargörs att defekten är av en typ som vanligen uppkommer vid monteringen av slutprodukten.

6 §

Paragrafen anger förutsättningen för jämkning av eljest utgående skadestånd vid medvållande. Bestämmelsen avviker från den jämkningsregel konventionen innehåller i art. 4.

Paragrafen innehåller först och främst en hänvisning till 6 kap. 1 § skadeståndslagen. Detta innebär att jämkning får ske om den skadelidande själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan. Vid dödsfall sker jämkning av det skadestånd de efterlevande har rätt till om den avlidne uppsåtligt medverkat till dödsfallet. Så långt täcks paragrafens innehåll helt av reservationsmöjligheten enligt konventionens annex punkt 1.

I praxis anses grov vårdslöshet endast undantagsvis föreligga, och även uppsåtlig medverkan har ringa praktisk betydelse som jämningsgrund. Kommittén har därför ansett det nödvändigt att för produktansvarets del införa en ytterligare möjlighet till jämkning. I paragrafen föreskrivs således att jämkning också får ske när skadan väsentligen framstår som självförvållad. Kriteriet överensstämmer med ett av dem som skadeståndskommittén i betänkandet Skadestånd V¹ föreslog skulle intas i den allmänna skadeståndslagen (6 kap. 2 § i förslaget). Som jämförelse kan nämnas att såväl enligt det finska som norska förslaget jämkning får ske vid enkelt medvållande.

Vad som avses med den sist berörda jämningsmöjligheten är närmast de fall där produkten visserligen är defekt men den använts på ett så klart felaktigt sätt att det inte är rimligt att fullt skadestånd utgår. Regeln tar alltså sikte främst på vad som framstår som huvudorsaken till skadan och avser ej direkt karaktären (grovleken) av medvållandet. Särskilt vid skador till följd av instruktionsfel kan en sådan smidigare jämningsregel vara befogad. Man kan exempelvis tänka sig att en bruksanvisning är mångtydig och att detta medverkat till skadan men att den skadelidande har hanterat varan på ett så omdömeslöst sätt att detta ter sig som den dominerande skadeorsaken utan att han för den skull kan anses ha varit grovt vårdslös. Andra exempel på när jämkning kan komma i fråga har också antytts i motiveringen till 1 § vid behandlingen av innebörden hos begreppet defekt. Vidare hänvisas till avsnitt 5.6 i den allmänna motiveringen.

7 §

Enligt denna paragraf är lagen tvingande till den skadelidandes förmån. I Europarådskonventionen finns motsvarande bestämmelse i art. 8.

Under paragrafen faller naturligtvis inte endast de fall när konsumenten och den produktansvarige står i verkligt avtalsförhållande till varandra, utan den gör också klart, att ensidiga friskrivningar på kvasikontraktlig grund är ogiltiga. Detsamma gäller om en detaljhandlare friskriver producenten genom avtal med köparen-konsumenten.

Formuleringen ger emellertid vid handen, att sedan skada väl uppkommit förlikning mellan den skadelidande och den skadeståndskyldige kan ingås med bindande verkan.

8 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser om preskription. Den motsvaras av Europarådskonventionen art. 6 och 7.

Preskriptionen enligt båda styckena bryts genom att den som kräver ersättning väcker talan vid domstol. Det är således inte tillräckligt att inom tidsfristerna anmäla anspråk hos den ansvarige.

¹ SOU 1973:51.

Första stycket. Utgångspunkt för preskriptionstidens beräkning är den tidpunkt då den som kräver ersättning fick eller hade bort få kännedom om dels skadan, dels defekten hos produkten, dels den mot vilken anspråket riktas. Så länge han är okunnig i något av dessa avseenden (utan att han på denna punkt kan sägas ha varit oaktsam) börjar alltså inte treårsfristen att löpa. Passivitet hos den skadelidande när det gäller att ta reda på de relevanta förhållandena kan emellertid leda till att han förlorar talerätten. I eget intresse bör han vara verksam för att skaffa sig erforderlig kännedom.

Längden av tidsfristen, tre år, överensstämmer med vad som gäller enligt 28 § trafikskadelagen.

I de fall där flera är ansvariga enligt lagen kan preskription inträda vid olika tidpunkter. Detta följer av att preskriptionstiden inte börjar löpa förrän den som kräver ersättning fick eller hade bort få kännedom om bl. a. den mot vilken anspråket riktas. Det torde inte vara ovanligt, att han får kännedom om de ansvariga vid olika tidpunkter.

I *andra stycket* anges den yttersta gränsen i tiden för produktansvaret. Preskriptionstiden är här tio år och räknas från den dag då produkten sattes i omlopp. Det är här fråga om produkten in concreto, dvs. det produktexemplar som orsakat skadan (jfr framställningen ovan vid 3 § 2 st. första punkten). När flera är ansvariga, kan preskription inträda vid olika tidpunkter, eftersom tiden räknas från den dag då varje ansvarig satte produkten i omlopp. – Det kan under olyckliga omständigheter inträffa, att preskription inträder i förhållande till tillverkaren redan innan skadan inträffat. Så är fallet exempelvis när varan under tio år legat i en grossists eller detaljists lager. Den är nämligen då satt i omlopp i lagens mening. Denna lösning har man med öppna ögon valt under konventionsarbetet, för att ansvaret för tillverkaren inte skall bli över hövan betungande. Fall av hithörande slag torde dock bli sällsynta. Regeln kan accepteras även för svenskt vidkommande. Här som annars får observeras att talan på grund av skadeståndslagen eller kontraktet är möjlig vid sidan av produktansvarslagen och det är tänkbart att ansvar på sådan grund inte är preskriberat.

9 §

Här anges begränsningarna av lagens tillämpningsområde.

I *första punkten* utesluts atomskada från produktansvarslagens tillämpningsområde. För bedömningen av när sådan skada skall anses föreligga hänvisas till atomansvarighetslagen.

Enligt *andra punkten* gäller inte lagen läkemedelsskada. Med läkemedel avses dels vara som faller under läkemedelsförordningen, dels radioaktiva läkemedel även om förordningen inte är tillämplig på dem. Punkten är utformad så, att vad som undantas är de varor som omfattas av läkemedelsförsäkringen. Produktansvar föreligger däremot t. ex. för naturmedel som visserligen säljs med medicinsk argumentation men enligt 1 § 3 mom. 2 läkemedelsförordningen inte omfattas av denna.

I *punkt tre* utesluts produktskada som inträffar inom hälso- och sjukvård från lagens tillämpningsområde. Med hälso- och sjukvård avses, förutom sjukvård i egentlig mening, även tandvård, förebyggande vård som riktar sig direkt till enskilda personer, vaccinering, blodgivning, provtagning, sjukgymnastik, terapi osv.

Som framkommit av den allmänna motiveringen är undantaget föranlett av den ersättning som utgår från patientförsäkringen när skador inträffar inom sjuk- och hälsovård. Vad som enligt denna försäkring skall anses som behandlingsskada har redovisats vid beskrivningen av försäkringen (s. 42 f). Formuleringen av undantaget anknuter till den grundläggande bestämmelsen i villkoren för patientförsäkringen. De skador som sålunda undantas från produktansvaret kommer alltså i regel att ersättas genom denna försäkring. Någon direkt koppling till patientförsäkringen har dock inte gjorts, främst därför att det ansetts mindre lämpligt att hänvisa till en av lagstiftaren inte sanktionerad frivillig försäkring. Det här gjorda undantaget från lagen innebär att produktansvar aldrig föreligger när en defekt produkt orsakar skada i direkt samband med sjuk- eller hälsovård. Detta gäller även om genom ändring i villkoren för patientförsäkringen någon grupp av produktskador skulle undantas från denna; att så skulle ske finns dock ingen anledning att anta. Naturligtvis är undantaget i och för sig inte heller beroende av att patientförsäkring föreligger i det enskilda fallet.

Punkt fyra föreskriver att lagen inte gäller vid arbetsskada. För bedömningen av när arbetsskada föreligger hänvisas till lagen om arbetsskadeförsäkring och lagen om statligt personskadeskydd. Det är dock inte en förutsättning att rätt till ersättning från exempelvis arbetsskadeförsäkringen verkligen föreligger. Enligt bestämmelserna för denna utgår ju inte ersättning till egenföretagare som är undantagen från tilläggs pensioneringen. Avgörande är om beskrivningen i 2 kap. 1 § lagen om arbetsskadeförsäkring täcker det inträffade.

I *punkt fem* utesluts skada som orsakats av defekt hos skepp eller hos luftfartyg från lagens tillämpningsområde.

Undantaget för skada som orsakas av defekt hos fartyg innebär att i princip endast skador genom fartyg som används i yrkesmässig verksamhet faller utanför produktansvarslagens tillämpningsområde. Det har därvid varit naturligt att anknyta till sjölagen (1891:35 s. 1). Av 1 kap. 2 § i den lagen framgår, att skepp är fartyg vars skrov har en största längd av minst tolv meter och en största bredd av minst fyra meter. Andra fartyg kallas båtar.

För skada som orsakas av defekt hos skepp föreligger alltså inte produktansvar enligt lagen. Detta gäller även om i något sällsynt undantagsfall fråga skulle vara om ett fartyg avsett för fritidsbruk. Omvänt kan det förekomma att mindre fartyg än skepp, båtar, används i yrkesmässig verksamhet och då kan tillverkaren få bära produktansvar.

Den i lagtexten uppställda avgränsningen leder alltså inte helt till uppfyllelse av målet att produktansvar alltid skall föreligga för av defekt hos fritidsbåt orsakad skada men aldrig för skada som orsakas av fartyg som används yrkesmässigt. Avgränsningen har emellertid påtagliga fördelar därigenom att en tillverkare av ett fartyg alltid kan förutse om han får bära produktansvar och den är lagtekniskt okomplicerad. I praktiken har avvikelserna från vad som är en önskvärd uppdelning också liten betydelse. Endast i sällsynta undantagsfall är nya fartyg avsedda för fritidsbruk så stora att de är att bedöma som skepp och när båtar används yrkesmässigt omfattar redan enligt punkt fyra produktansvaret inte skada som drabbar besättningen.

Alla skador som orsakats av defekt hos luftfartyg är undantagna från

tillämpningsområdet. När skadan inträffar i samband med yrkesmässig trafik kan den skadelidande i de allra flesta fall få ersättning från flygbolaget enligt de ansvarsregler som gäller för detta. Inträffar i stället skadan till följd av en defekt i ett sportflygplan måste däremot de skadelidande lita till skadeståndslagen eller i vissa fall kontraktsrättsliga regler. Det sist anförda innebär att produktansvar enligt lagen i särskilda fall kan vara undantaget utan att man för den skull kan hävda att ansvaret vilar på den som driver viss verksamhet. Detta gäller, som framkommit, när en defekt hos sportflygplan orsakar skada. Enligt kommitténs uppfattning motiverar emellertid önskemålet om klara och tydliga gränser en sådan bestämning.

Enligt *punkt sex* omfattar inte lagen skada i följd av järnvägstrafik eller trafik med motordrivet fordon.

Med järnvägstrafik avses även trafik med spårväg och tunnelbana. Undantaget gäller inte enbart resande utan också andra som befinner sig i närheten av järnvägsanläggning. För att undantaget skall bli tillämpligt fordras att skadan har samband med järnvägsdriften. Detta betyder att produktansvarslagen inte blir tillämplig när järnvägen ansvarar enligt 1886 års lag (1886:7 s. 1) angående ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift eller lagen (1976:58) om järnvägs ansvarighet vid befordran av resande. Genom att låta undantaget gälla alla skador som har samband med järnvägstrafik uppnås särskilda fördelar därigenom att den som tillverkar järnvägsmateriel inte alls behöver räkna med att drabbas av ett rent strikt ansvar för produktskador. Effekten för de skadelidande torde heller inte vara alltför stor. Fråga är om ett område där utvecklingsskador knappast kan förekomma.

Undantaget för skada i följd av trafik med motordrivet fordon har inriktning på de fall när ersättning utgår i särskild ordning, närmast genom trafikskadelagen (1975:1410). Produktansvar föreligger alltså inte för motordrivet fordon som enligt 1 § trafikskadelagen omfattas av denna. Inte heller föreligger produktansvar när lagen (1976:357) om motortävlingsförsäkring i stället är tillämplig.

Ikraftträdandebestämmelser

Vid bestämmande av dag för lagens ikraftträdande bör beaktas, att det behövs viss tid för att bereda möjlighet att teckna försäkring anpassad efter de nya förutsättningarna för ansvar.

Enligt nu gällande villkor för produktansvarsförsäkringar ersätts under försäkringsåret inträffande skador (inträffandeteorin). En inträffad produktskada kan alltså komma att ersättas av försäkringsbolaget även om skadebringande produkten tillverkats och levererats under ett tidigare år när den ansvarige inte hade försäkringsskydd.

Mot bakgrund härav skulle det kanske vara tekniskt möjligt att låta lagen omfatta skador som inträffar efter den dag lagen träder i kraft. I själva lagen fästs emellertid i flera avseenden avgörande vikt vid den tidpunkt när produkten sattes i omlopp. Producenten kan fria sig från ansvar genom att göra sannolikt att defekt inte förelåg före denna tidpunkt och preskriptionstiden räknas därifrån. Mot bakgrund härav skulle det kunna hävdas att lagen skulle ges retroaktiv verkan, om den finge gälla i fråga om skada som uppkommit efter ikraftträdandedagen. Kommittén föreslår i stället att

lagen endast skall gälla i fråga om produkter vilka satts i omlopp efter den dag lagen träder i kraft. Även om detta skulle följa av allmänna grundsatser, lär förhållandet i tydlighetens intresse böra särskilt utmärkas.

Av avfattningen följer, att det är likgiltigt vem som satt produkten i omlopp. Det kan vara producenten, importören eller den som skulle svara enligt 3 § andra punkten. Så snart produkten på detta sätt är satt i omlopp före ikraftträdandedagen, är tillämpning av nya lagen utesluten. Beträffande en sålunda i omlopp satt produkt, kan följaktligen ansvarighet enligt 4 § ej göras gällande.

Sammanfattning

Produktansvarskommittén har haft till uppgift att utreda frågor om ersättning för skador som orsakas av produkter (produktskador). I utredningsuppdraget har ingått att överväga om Sverige bör tillträda Europarådskonventionen rörande produktansvar för personskador. Vidare har kommittén haft direktiv att pröva om det behövs ett allmänt ansvar oberoende av försummelse (strikt ansvar) för skador som drabbar enskilda konsumenters egendom.

Den nämnda Europarådskonventionen är tillämplig på personskador som orsakas av lös egendom. Skador som orsakas av fast egendom omfattas alltså inte. Konventionens huvudlinjer är följande. Ersättningsskyldigheten läggs i första hand på tillverkare och importörer, men undantagsvis kan den som endast tillhandahåller produkten bli ansvarig. Ansvaret förutsätter att produkten har ett fel, en "defekt", som gör att den inte erbjuder den säkerhet som skäligen kan förväntas. Ansvaret är strikt och inträder alltså oberoende av försummelse från tillverkarens (importörens etc.) sida. Det är den skadelidande som skall bevisa att skada uppkommit, att produkten var defekt och att orsakssamband förelåg mellan defekten och skadan. Lyckas han med det, kan producenten dock befria sig från ansvar om han kan visa att produkten inte har satts i omlopp av honom eller göra sannolikt att defekten har uppkommit efter denna tidpunkt.

Skadeståndsrättens betydelse i Sverige har onekligen minskat genom den snabba utveckling av försäkringsväsendet som skett under de senaste årtiondena. Särskilt påtaglig har denna utveckling varit i fråga om personskador. Den allmänna försäkringen, som ger grundtrygghet, kompenserar dock inte den skadelidande fullt ut. I situationer när den skadade inte har rätt till ersättning från något annat håll får han ibland bära en icke obetydlig del av de ekonomiska konsekvenserna av skadan själv.

På många områden finns emellertid särskilda försäkringar som ger den skadelidande rätt till ersättning enligt skadeståndsrättsliga normer. Detta gäller skador som inträffar i arbetslivet, vid bruk av läkemedel eller eljest inom sjukvården samt vid trafik med motordrivna fordon. I sådana fall utgår ersättning direkt till den skadelidande från arbetsskadeförsäkringen och trygghetsförsäkringen, läkemedelsförsäkringen, patientförsäkringen eller trafikförsäkringen. På dessa områden skulle en reform av produktansvaret sällan få betydelse för den skadelidande. Detsamma gäller också i viss mån för några andra rättsområden där det finns speciella ansvarsregler som i de allra flesta situationer leder till att företaget får ersätta även pro-

duktskador. Så är fallet när skador inträffar till följd av järnvägstrafik eller orsakas av defekt hos skepp eller luftfartyg.

Däremot finns det på andra områden än de nyss behandlade behov av att utvidga det nuvarande ansvaret för skador orsakade av defekta produkter. Som huvudregel gäller för närvarande, att produktskada ersätts bara när vållande ligger någon till last, och stora krav ställs på den skadelidandes utredning. Detta medför bl. a. att ersättning inte lämnas för utvecklings-skador, dvs. produktskador som på grund av sin säregna art inte kunde i förväg förutses ens av den främsta sakkunskapen på området. Något speciellt område som skulle lämpa sig för en reglering liknande den som kommit till stånd i fråga om läkemedelsskadorna – dvs. ett ansvar uppbyggt i stort sett på det rena orsakandet – har kommittén inte kunnat finna. Kommittén föreslår i stället att en allmän produktansvarslag, byggd på defektbegreppet, införs.

Denna lag har ansetts böra ansluta till de i Europarådskonventionen uppställda principerna, som är väl genomtänkta, men anpassas efter det nationella mer inskränkta behov som enligt det ovan anförda föreligger. Från lagens tillämpningsområde skall alltså undantas atomskador, läkemedelskador, övriga skador som har uppkommit i samband med hälso- och sjukvård, arbetsskador, skador som orsakas av defekter hos skepp eller luftfartyg samt skador till följd av järnvägstrafik eller trafik med motordrivet fordon. Önskemål att uppnå överensstämmelse med vad som gäller i andra länder kan inte åberopas till stöd för att det nya produktansvaret skall införas även på dessa områden. Hittills har ingen stat i Europa bringat sin lagstiftning i överensstämmelse med konventionen och svensk anslutning till konventionen är inte f. n. aktuell.

Lagen gäller personskador. Beträffande egendomsskador hänvisas till vad som sägs i det följande. Som förutsättning för att ersättningsskyldighet skall föreligga enligt lagförslaget gäller alltså, att den produkt som orsakat skadan är defekt på så sätt att den avviker från vad som krävs med hänsyn till normal säkerhet. Ansvaret är således oberoende av försummelse. Man brukar tala om defekter av olika slag: fabrikationsfel, instruktionsfel och konstruktionsfel. Fabrikationsfel föreligger, när ett enstaka exemplar av en produkt – ofta en serieprodukt – blivit defekt. Med instruktionsfel avses felaktiga eller ofullständiga bruksanvisningar o. dyl. Konstruktionsfel är, som namnet antyder, en defekt som hänför sig till själva principen för produktens uppbyggnad eller konstruktion. Alla dessa defekter omfattas av produktansvaret enligt den föreslagna lagen.

Defekten behöver inte vara känd, när produkten sätts i omlopp. Även s. k. utvecklingsskador (se ovan) omfattas av ansvaret enligt den föreslagna lagen. Skada av neurosedynfallens typ – utanför läkemedelsområdet – skulle alltså kunna betraktas som orsakade av defekt hos produkten och därmed vara ersättningsgilla enligt den nya lagen, oberoende av vållande hos tillverkaren.

Det ansvar lagen uppställer begränsas till att gälla skada orsakad av lös sak. Ansvaret kvarstår emellertid även om den defekta produkten får ingå i en annan produkt och detta även om slutprodukten är en byggnad. I likhet med vad som gäller enligt konventionen föreligger produktansvar också när helt obearbetade naturprodukter orsakar skada. Liksom för när-

varande ankommer det på den som kräver ersättning att visa, att skada uppkommit på grund av defekt hos produkten. Det kan alltså, även om den föreslagna lagen införs, inträffa att den skadelidande inte får ersättning för en skada, som misstänks ha samband med en defekt produkt, därför att det inte går att styrka orsakssambandet. Beviskravet har dock i vissa liknande fall ställts reellt lågt i praxis.

Enligt förslaget skall i första hand tillverkare och importörer vara ansvariga för en skada som orsakas av en defekt produkt. Vidare kan den göras ansvarig som marknadsför en produkt, tillverkad av annan, som sin egen produkt genom att anbringa sitt namn eller varumärke på produkten. Även den som säljer produkter vars ursprung inte kan härledas blir ansvarig. I det sistnämnda fallet görs dock undantag för detaljhandlare som säljer oarbetade naturprodukter.

För att åstadkomma lättnader i den skadelidandes bevisbördan uppställs presumtioner som överensstämmer med konventionens. Vill alltså producenten eller någon annan ansvarig för att bli befriad från ersättningsskyldighet göra gällande, att produkten inte satts i omlopp av honom eller att han inte handlat i näringsverksamhet är det han som har bevisbördan. Hävdar den ansvarige att defekten inte förelåg när han satte produkten i omlopp, måste han göra en sådan invändning sannolik.

Enligt skadeståndslagen, som närmast har inriktning på uppsåtliga eller av försummelse orsakade skador, gäller som huvudregel vid personskada att skadestånd som annars skulle ha utgått kan jämkas om den skadelidande själv uppsåtligt eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan. I praxis har grov vårdslöshet mycket sällan ansetts föreligga. Kommittén anser att det på produktansvarets område, där ju ansvar skall föreligga oberoende av försummelse, är motiverat med något större jämkningsmöjligheter och föreslår att skadestånd som annars skulle ha utgått skall kunna sättas ned, förutom vid uppsåtligt handlande och grov vårdslöshet, också om skadan väsentligen framstår som självförvållad. Genom en sådan regel hoppas kommittén bl. a. kunna uppnå en mjuk övergång mellan de fall där ingen ersättning alls lämnas och dem där full ersättning utgår.

Rätten till skadestånd preskriberas sedan tio år förflutit från den dag den ansvarige har satt produkten i omlopp. Detta torde motsvara vad som för närvarande gäller. Därutöver uppställs en regel om att talan måste väckas inom tre år från den dag då den skadelidande fick eller borde ha fått vetskap om dels skadan, dels defekten hos produkten och dels den ansvarige. Det kan nämnas att en liknande treårsfrist gäller enligt några andra svenska lagar, t. ex. trafikskadlagen.

Lagen föreslås bli tvingande till den skadelidandes förmån. Den ansvarige kan alltså inte genom avtal inskränka sin skyldighet att ersätta en uppkommen skada. Däremot står det den skadelidande fritt att åberopa avtalsbestämmelser som ger honom en mera generös rätt till ersättning. Den allmänna skadeståndslagen kan också åberopas vid sidan av den föreslagna produktansvarslagen.

Kommittén diskuterar kostnaderna för den föreslagna reformen. Med utgångspunkt i uppgifter från försäkringshåll uppskattar kommittén de med förslaget förbundna direkta kostnaderna i form av ersättning till de ska-

delidande och skadereglering till högst tio milj. kr per år under "normala" förhållanden. Siffran är dock osäker.

Det föreslås att lagen skall gälla skador orsakade av produkter som har satts i omlopp från den dag lagen träder i kraft.

Vad så angår egendomsskada konstaterar kommittén att behov av regler om produktansvar för skada å enskild konsuments egendom i och för sig föreligger. Det skulle vara lagtekniskt möjligt att utforma en produktansvarslag så, att den täcker även dessa saksador, men den systematik man får blir inte tillfredsställande. När en defekt produkt leder till sakskada, har köparen nästan alltid intresse av att också göra köprättsliga befo genheter gällande – t. ex. att häva köpet – och hans olika anspråk kommer då att bedömas efter skilda regelsystem trots att de har samma orsak, nämligen defekten i produkten. För köparen medför det också onödigt besvär att behöva vända sig mot såväl säljare som tillverkare trots att den produktskada han vill ha ersatt är av begränsad omfattning. Slutligen kan tillämpnings-svårigheter uppstå i de fall när en beståndsdel vilken köps separat orsakar skada på huvudprodukten. De berörda problemen kan i huvudsak bemästras om produktansvaret för sådana saksador som nu är aktuella i stället behandlas inom köprätten. Produktansvarskommittén föreslår därför efter samråd med konsumentköpsutredningen, att regler om produktansvar för egendomsskada som drabbar konsument tas in i konsumentköplagen.

Summary

The Product Liability Committee has been charged to look into matters relating to compensation for damage caused by products. The consideration of whether Sweden should become Party to the European Convention on Products Liability in regard to Personal Injury and Death has formed part of its official enquiries. The Committee's terms of reference have further included examination of the need for a common liability irrespective of negligence (strict liability) in regard to damage affecting the property of individual consumers.

The European Convention referred to applies with respect to personal injuries caused by movables. The main points of the Convention are as follows: liability for damages rests in the first instance with the manufacturer and the importer, although in exceptional circumstances the person who merely supplies the product may be held liable. A condition of liability is that the product has a defect affecting the degree of safety which the product may reasonably be expected to afford. This liability arises regardless of negligence on the part of the manufacturer, importer etc. It rests on the person suffering injury to demonstrate that injury has arisen, that the product was defective and that there is a causal relationship between the defect and the injury. If he succeeds in these respects, the maker of the product may, nevertheless, be exonerated from liability if he is able to show that the product has not been put into circulation by him or prove on a balance of probabilities that the defect has arisen after such time.

In Sweden the importance of the law of torts has been reduced owing to the rapid developments in the field of insurance that have taken place in recent decades. These developments have been particularly evident in the case of personal injuries. Social Insurance provides a basic security but does not, however, fully compensate the victim. In cases where the injured person is not entitled to compensation from another source he may at times have to bear a by no means insignificant portion of the financial consequences of the injury by himself.

However, there are in many areas special forms of insurance which entitle the injured party to compensation in accordance with the damages normally awarded under tort law. As from 1 July 1976 Traffic Insurance will give practically everyone who suffers personal injuries in connection with motor vehicle traffic full compensation calculated on the basis of the rules of the Tort Liability Act. As a result of collective bargaining agreements a form of insurance has been introduced on the labour market known as Safety

Insurance, which in accordance with similar principles provides compensation for practically all injuries sustained as a result of accidents at work. In the field of medical care, too, there has been in existence since 1975 a system of "Patient Insurance" which compensates, inter alia, for injuries sustained through incorrect treatment and accidents in connection with medical treatment. Finally, manufacturers and importers of drugs have undertaken to pay compensation for drug injuries which occur after 1 July 1978. The insurance for this undertaking comes through a consortium of insurance companies. Under this arrangement compensation is payable for illness or injury of a physical nature which has in all probability arisen through the use of drugs. Certain restrictions are laid down, however, of which the most important is that no compensation is made for predictable side effects for which allowance may justifiably be made in view of the nature and degree of the illness treated.

In the areas described above a reform of products liability would in few cases be of any significance as far as the person suffering injury is concerned. The same is to some extent true of certain other areas of the law where there are special liability rules, which, in by far the majority of instances, entail an obligation on a third party to compensate for product damage as well. Such is the case when injuries arise as the result of rail traffic or are caused by defects in ships or aircraft. In practice the person suffering product damage of this nature is generally compensated by the owner of the railway, the shipowner or airline under the provisions of acts which are largely based upon international conventions.

On the other hand, in areas other than those just mentioned there is a need for the extension of existing liability for damage caused by defective products. The main rule currently applying is that compensation is obtainable for product damage only when negligence can be proved, and the evidence of the person suffering damage has to satisfy stringent requirements. One of the consequences of this is that no compensation is obtainable for damage which is the result of a development risk, i. e. product damage the likelihood of which, by virtue of its special nature, not even the leading expertise in the field would be capable of anticipating. The Committee has not become aware of any special area which would be an appropriate object for a compensation system similar to that which has been created in respect of drug injuries, i. e. liability based by and large on the straightforward cause. The Committee proposes instead the introduction by law of a common products liability, based on the notion of defect.

The view has been taken that the proposed Act should be in conformity with the well thought-out principles of the European Convention and at the same time be modified in keeping with the nationally more circumscribed requirements as set out above. To be exempted, therefore, from the Swedish Act are drug injuries, other injuries which arise in connection with health service and medical care, injuries at work, injuries caused by defects in ships or aircraft and injuries resulting from rail traffic or the use in traffic of a motor-driven vehicle. The desirability of achieving conformity with the situation prevailing in other countries cannot be invoked in support of the widening of the new products liability to include these areas. So far no European country has brought its legislation into line with the Conven-

tion and there is no question at present of Sweden becoming a Party to the Convention.

The Act applies to personal injury. With regard to property damage reference should be made to what is said in the last paragraph of this summary. A condition, then, of the existence of liability for damages under the proposed Act is that the product which causes the injury is defective in such a way that it does not provide the safety which a person is entitled to expect. Liability therefore applies regardless of negligence.

Awareness of the defect at the time of the product's being put into circulation is not required. Liability under the proposed Act even extends to injuries which are the result of a development risk (see above). Damage of the kind caused by thalidomide (outside the drug area) could accordingly be regarded as due to a defect in the product and would thereby qualify for compensation under the new Act, irrespective of negligence on the part of the manufacturer.

Liability, as set forth by the Act, is confined to cases of damage caused by moveable objects. It is still present, however, even when the defective product forms part of another product and even when the finished product is an immovable. In common with the regulations of the Convention products liability is also present when damage is caused by natural products which have not been processed in any way. As is the case at present, the onus is on the person claiming damages to show that the damage arose as a result of a defect in the product.

According to the proposed Act the manufacturer and importer shall in the first instance be liable for damage caused by a defective product. Liability may further attach to any person who has presented a product as his own, by causing his name, trademark or other distinguishing feature to appear on the product. Sellers of products whose origin it is not possible to trace also become liable. In the last-mentioned case, however, an exception is made for retailer of natural products that have not been processed.

In order to alleviate the burden of proof faced by the person suffering damage presumptions are put forward which correspond to those contained in the Convention. Thus, should the manufacturer or any other person who is liable wish to maintain, for the purpose of being exonerated from liability for damage, that the product has not been put into circulation by him or that he has not professionally engaged in trading activities, it is with him that the onus of proof rests. Should the person who is liable claim that the defect was not present when he put the product into circulation, he must substantiate an objection of this nature.

Under the Tort liability Act, which is primarily concerned with intentional damage or damage which is the result of negligence, the main rule is that damages for personal injuries may be reduced only if the person suffering damage himself contributes to the damage intentionally or through gross negligence. In practice gross negligence has seldom been judged to be present. The Committee is of the opinion that the field of products liability, where liability applies regardless of negligence, requires a more far-reaching rule of reduction and proposes that besides cases involving intentional acts and gross negligence the Court should be given the possibility of reducing the damages otherwise payable, if it appears that the damage was mainly self-

inflicted. The Committee hope, amongst other things, that such a rule will enable a smooth transition to be achieved between cases where no compensation at all is obtainable and cases where full compensation is paid. It is not clear whether the proposed rule of reduction is compatible with the Convention.

Entitlement to compensation is to lapse ten years from the day when the person liable puts the product into circulation, which will more or less correspond with the present legislation in Sweden. In addition, a rule is proposed in accordance with which a court action must be brought within three years from the day when the person suffering damage acquired or can be presumed to have acquired knowledge of the damage, the defect in the product and the person liable. It may be remarked that a similar three-year period applies in the case of several other Swedish Acts, e. g. the Traffic Damage Act.

It is proposed that the Act be preemptory in favour of the person suffering damage. In this way the person liable will be prevented from limiting his obligation to provide compensation for damage which arises. In contrast, it is open to the person suffering damage to invoke any contractual terms which give him a more generous entitlement to compensation. Thus, the ordinary Tort Liability Act may be invoked side by side with the proposed Products Liability Act.

The Committee have discussed the cost of the proposed reform. On the basis of hearings with insurance expertise the Committee estimates the direct costs associated with the proposal which take the form of compensation of the person suffering damage and the settlement of claims at a figure not more than 10 million Swedish kronor per year under "normal" conditions. This amount is not definite. However, it should be pointed out, amongst other things, that, in view of the exceptions previously referred to and the scope of social insurance in Sweden, products liability in accordance with the proposed law would probably turn out to be relatively inexpensive in an international comparison.

It is proposed that the Act should apply to damage caused by products which are put into circulation on and after the day on which the Act comes into force.

As far as damage to property is concerned, the Committee notes that there is a need for rules regarding products liability in respect of damage to individual consumers' property. It would be technically possible from a legal standpoint to elaborate legislation relating to products liability to cover such property damage, although the ensuing framework would not be satisfactory. When a defective product results in property damage, it is almost invariably in the interest of the buyer to invoke the Sale of Goods Act (for example, by cancelling the purchase), as well as rules concerning products liability, in which case his various claims will be assessed under separate sets of rules, despite the fact that they have the same cause, namely, a defect in the product. As far as the buyer is concerned, unnecessary inconvenience is also entailed through having to apply to the seller as well as to the manufacturer, even though the extent of the product damage for which he is claiming compensation is limited. Finally, procedural difficulties may arise in cases where a component part purchased separately

causes damage to the main product. The problems involved may in the main be overcome if products liability for property damage of this very nature is dealt with instead within the context of the Act relating to consumer purchases. The Committee on Products Liability proposes, therefore, that rules regarding products liability in respect of damage to property incurred by consumers be included in the Consumer Sales Act.

Särskilda yttranden

1 Av experterna Göransson och Ahlström

Allmänna synpunkter

Produktansvarskommitténs förslag till produktansvarslag innebär att en komplicerad lagstiftning skall genomföras för att garantera ersättning enligt skadeståndsnormerna när någon drabbas av personskada p. g. a. att en produkt är defekt. Lagen, som vilar på Europarådskonventionens grunder, har en negativ avgränsning så att den väsentligen kommer att täcka i hemmet eller eljest på fritiden uppkomna skador som inte har samband med trafik, läkemedel eller sjukvård.

Lagstiftningsfrågan måste i första hand bedömas i belysning av utvecklingen på personskadeområdet i stort i vårt land. Också utvecklingen i Norden och övriga Europa när det gäller möjligheterna till ersättning vid produktskada måste få en betydande inverkan.

I den förstnämnda frågan bör utgångspunkten vara de uttalanden som departementschefen gjorde i prop. 1972:5 med förslag till skadeståndslag m. m. angående utvecklingen av olika ersättningsanordningar i vårt samhälle. Ett genomgående tema var att reformarbetet borde bedrivas så att skadeståndsrättens betydelse snarast minskade än ökade. När det gäller vissa ersättningsbehov anvisade departementschefen särskilda försäkringsanordningar som en lämpligare lösning än skadeståndslagstiftning. Behoven kunde på detta sätt få styra ersättningsanordningarnas närmare utformning på områden där lämpliga subjekt som kunde bära försäkringsansvaret fanns att tillgå. I propositionen pekades som ett lämpligt område bl. a. på vissa av de skador som orsakas av farliga industriprodukter, där ansvaret för att ett försäkringsskydd upprätthålls lämpligen bör åvila produktionsföretagen (s. 92).

Sedan 1972 har utvecklingen i hög grad kommit att följa de linjer som drogs upp i propositionen. Någon egentlig ny lagstiftning, innebärande skärpt skadeståndsansvar på vissa områden har inte tillkommit. I stället har speciella försäkringsanordningar till skydd för olika kategorier skadelidande vuxit fram och fått stor betydelse. Bland dessa kan nämnas trygghetsförsäkringen vid arbetsskada (TFA) och patientförsäkringen (PF), som till sin konstruktion överensstämmer med vad som rekommenderades i propositionen. Uttalandena om skador genom farliga industriprodukter har hittills realiserats i läkemedelsskadeförsäkringen, som byggts upp genom frivillig överenskommelse mellan producenterna av läkemedel.

Också på andra sätt har de skadelidandes ställning förstärkts när det gäller personskada. Socialförsäkringens uppbyggnad fortsätter. Olika kompletterande försäkringsanordningar växer fram och förstärker grundskyddet. Den som har trygghetsförsäkring i sin anställning kan få en påbyggnad som ger ersättning också vid skada under fritiden. Sådan trygghetsförsäkring för fritiden kan i många fall sträckas ut till att gälla också make eller sammanboende. Kommittén uttalar ju själv också att en sådan utveckling torde vara den som bäst tillgodoser det behov som kan finnas. Även för kategorier som inte omfattas av trygghetsförsäkringen och liknande system är det ekonomiska skyddet i händelse av personskada i många fall väl tillgodosett genom olika försäkringsformer.

Om produktskada inträffar i vårt land och den trots alla skyddssystem inte leder till tillfredsställande ersättning för den skadelidande har vi en skadeståndslag som i de flesta angelägna fall kan antas medföra rätt till skadestånd.

Sammanfattningsvis har vi ett väl utbyggt skyddsnät vid personskada som i stort fungerar oavsett skadeorsaken. Den kompletterande ersättning som skadeståndet utgör har generellt sett endast marginell betydelse. För skadelidande med otillräckligt skydd från andra ersättningsanordningar finns goda ersättningsmöjligheter redan med nuvarande skadeståndslag.

Vidare har alltför lite intresse ägnats åt en ordentlig behovsanalys. Enligt vår mening bör en ordentlig kartläggning ske både när det gäller arten och frekvensen av skador i samhället i stort, vad dessa skador beror på, och i vad mån skadorna på olika grunder ersätts genom allmänna skyddsanordningar eller genom individuellt tecknade försäkringar. Först efter en sådan utredning kan man ta ställning till vilka åtgärder som bör vidtas. Ett första steg i en sådan totalsyn på frågan bör tas genom ett nordiskt rapporteringssystem för olycksfall.

Befinns behovet av kompletterande skydd vara angeläget när det gäller andra speciella produktgrupper än läkemedel kan, liksom beträffande läkemedlen och i linje med uttalandena i prop. 1972:5, särskilda skräddarsydda ersättningssystem direkt till den skadelidandes fördel övervägas. Näringslivet är i så fall berett att medverka till att lämpliga lösningar kommer till stånd.

Man vinner härigenom avsevärda administrativa och andra praktiska och ekonomiska fördelar. De skyddsvärda grupperna kan direkt utpekas, dubbel- eller översäkring undviks etc. En allmän produktansvarsförsäkring efter kommitténs modell kan däremot leda till ett omfattande, och dyrbart försäkringssystem vars funktion blir att tillhandagå med kompletterande ersättning i de skadefall som kan skyllas på defekt i produkter, oavsett om det väsentliga skyddsbehovet redan är tillgodosett eller inte. Mera begränsade försäkringslösningar behöver inte ha dessa nackdelar. Alla som befattar sig med produktskadeproblem måste inse att det till slut ändå blir konsumenterna som får betala priset i form av högre pris på produkterna.

För producenterna har vår nuvarande ordning den fördelen att de någorlunda klart kan överblicka sitt ansvar. Samtidigt kan inte påvisas att skadelidande befinner sig i en prekär situation i fråga om kompensationsmöjligheterna. I andra länder, som inspirerat det starka intresset kring produktansvaret, är läget väsentligt annorlunda. Produktansvaret i USA är fram-

förallt en följd av det bristfälliga socialförsäkringsskyddet där. Drastiskt uttryckt kan sägas att man har flyttat över socialförsäkringen på företagen. Olika faktorer har medverkat till att ersättningsarna, efter svensk måttstock, kan uppgå till skyhöga belopp. Sett från våra utgångspunkter är utvecklingen i USA avskräckande. Fokuseringen på produktskadorna har inte alls samma berättigande i vårt land med hänsyn till de väsentligt annorlunda ersättningsförhållandena här. Att produktskadorna inte väcker så stor uppmärksamhet hos oss kan säkert förklaras av vår goda ersättningsstandard på personskadeområdet.

Den andra viktiga frågan är om vi kan tillskapa en allmän produktansvarslag utan att säkert veta vilka regler på området som kommer att gälla i Europa. Det är därför med hänsyn till intresset av konkurrensneutralitet, olyckligt om ett land i Europa, med nära handelsförbindelser med övriga länder, går i förväg med ett eget system som man inte vet om det ens i sina huvuddrag överensstämmer med den reglering som kan väntas i övriga Europa på grundval av kommande EG-direktiv. Det är t. ex. i hög grad ovisst om dessa direktiv kommer att omfatta s. k. utvecklingsskador. Europaparlamentet har den 26 april 1979 föreslagit EGs ministerråd att anta ett på väsentliga punkter modifierat direktiv.

EG-länderna har klart uttalat att de för närvarande inte har något intresse för Europarådskonventionen. De måste i stället av naturliga och legala skäl se slutresultatet av arbetet med EG-direktivet innan de bestämmer sig för ändringar i den interna lagstiftningen. Eftersom man redan nu kan räkna med att EG-direktivet bl. a. genom Europaparlamentets uttalande kommer att på väsentliga punkter skilja sig från Europarådskonventionen får man utgå ifrån att konventionen kommer att få en begränsad betydelse. Redan nu kan sålunda förutses att konventionen kommer att behöva ändras.

Att i detta läge införa en lagstiftning som av kommittén själv betecknas som "något av ett provisorium" men som till allra största delen bygger på Europarådskonventionen, betyder en låsning av utvecklingen till ett system som snart kommer att vara föråldrat och som skiljer sig från de regler som blir gällande i större delen av Europa. Dessa farhågor uttalade bl. a. produktansvarskommittén redan den 30 oktober 1975 i remissyttrande över ett utkast till Europarådskonvention som till största delen överensstämmer med den numera antagna konventionen. Den officiella svenska ståndpunkten beträffande utkastet uttrycktes av justitiedepartementet i yttrande den 18 november 1975 till Europarådets kommitté för rättsligt samarbete på följande sätt: "There is a considerable risk that, due to the development in this field, a Convention along the lines proposed by the Committee of Experts will soon be out of date".

Eftersom ersättningsystemen redan är så väl utbyggda i Sverige – en fråga som utförligt behandlas i kommitténs nyssnämnda yttrande samt i kommitténs betänkande Produktansvar I (SOU 1976:23) – bör vi kunna avvakta slutresultatet av EG-arbetet.

Minst lika viktigt som att Sverige har så lika regler som möjligt visavi EG är det med nordisk rättslikhet. Det pågående lagstiftningsarbetet i Norden på produktansvarsområdet kan leda till betydande olikheter i de enskilda ländernas lagar.

De nordiska grannländerna är sammantagna Sveriges viktigaste handels-

partners. Värdemässigt gick sålunda 25,5 procent av Sveriges totala export under 1978 till Danmark, Norge och Finland, vilka länder i sin tur svarade för 18,7 procent av Sveriges import. Överensstämmande lagstiftning på köp- och avtalsrättens område har liksom branschvisa leveransbestämmelser för den nordiska marknaden underlättat denna handel.

Eftersom produktansvaret följer produkten över gränserna skulle det vara olyckligt för näringslivet med olika lagregler i de nordiska länderna på produktansvarsområdet. Efter det att situationen i övriga Europa klarat bedömer vi det som nödvändigt att förnyade försök görs att få till stånd nordisk rättslikhet på området.

Kostnader

Kommittén har i betänkandet försökt belysa kostnadseffekterna av förslaget och därvid kommit fram till att den med den föreslagna reformen direkt förbundna kostnadsökningen i form av ersättning till skadelidande och skadereglering i vart fall inte överstiger tio miljoner kronor per år. Någon säker uppskattning av kostnadsökningen grundad på mer ingående analyser, skadefrekvens eller kalkyler har emellertid inte gjorts och är svår att för närvarande åstadkomma eftersom användbar statistik rörande inträffade personskador till följd av produktskador saknas. Och inte heller har beaktats kostnaderna på lång sikt. En bedömning av den totala kostnadseffekten av ett sådant strikt produktansvar som föreslås har sålunda måst göras på antaganden. Försök till uppskattningar har även gjorts i internationella sammanhang t. ex. inom försäkringsbolagens gemensamma samarbetsorganisation CEA. Dessa tyder på kostnadsökningar som kan variera betydligt från produktslag till produktslag. För vissa kan höjningen antas bli relativt måttlig, för andra mycket stort. Det antas emellertid på goda grunder att den sammanlagda kostnadshöjande effekten knappast kommer att understiga 100 % av nuvarande kostnader för produktskador.

På åtskilliga håll i världen har man påbörjat projekt som syftar till att samla fakta rörande i vilken omfattning personskador orsakas av felaktiga produkter och vad slags produkter det i så fall är fråga om. Den skadefarenhet som man får på detta sätt torde emellertid först om några år kunna användas för att göra mer säkra bedömningar om de kostnadseffekter ett strikt produktansvar skulle medföra.

Ansvar för utvecklingsfel

Inledningsvis har berörts att det är i hög grad ovisst om EG-direktivet kommer att omfatta ansvar för utvecklingsskador. Kommitténs förslag är härvidlag mycket långtgående och innebär ansvar för sådana skador. Det betyder i praktiken att exempelvis tillverkaren görs ansvarig för en defekt som inte någon hade kunskap om, eftersom produkten inte var defekt, med hänsyn till vetenskapens och teknikens utveckling vid den tidpunkt då produkten sattes i omlopp. En utvidgning av produktansvaret till att omfatta utvecklingsskador kan innebära ett hinder för företagets produktutveckling. Särskilt gäller detta för forsknings- och utvecklingsintensiva sektorer av vår

industri. Enligt vår mening kan förslaget påverka företagens dynamik när det gäller utvecklingen av nya produkter och det kommer att höja kostnaderna ytterligare p. g. a. att utvecklingsrisken måste täckas. Härvid skall också framhållas att ständig produktutveckling är av vital betydelse för svensk ekonomi och att Sveriges roll i den internationella arbetsfördelningen är främst att satsa på teknologiskt avancerade produkter. Om vi hejdar denna utveckling betyder det att Sveriges konkurrenssituation gentemot andra länder försämras. Också detta inskärper vikten av en harmonisering med andra länders lagar.

Underleverantörers ansvar

Kommitténs förslag innebär inte bara att tillverkaren av själva slutprodukten blir ansvarig utan också att de underleverantörer vars produkter ingår i slutprodukten skall ha ett produktansvar. Näringslivets uppfattning i denna fråga är att endast sluttillverkaren i princip skall vara ansvarig. Det är han som har lättast att och bäst kan avgöra om produkten uppfyller de krav som ställs på den ur olika synvinklar.

Komponenttillverkare kan inte alltid överblicka i vilka produkter deras komponenter slutligen kommer att ingå. Exempelvis kan skruvar och muttrar återfinnas i en stor mängd produkter. Att i sådana lägen göra komponenttillverkaren ansvarig är att gå alldeles för långt.

Genom att lägga ett produktansvar på underleverantören åsamkas mindre och medelstora företag onödigt stora bördor. Bl. a. skall här framhållas svårigheten för en underleverantör att bevisa att just hans komponent inte varit orsak till skadan. Dessutom innebär ett dylikt ansvar ökade kostnader i form av bl. a. dubbelförsäkring.

Utöver vad nu anförts vill vi instämma i vad experterna Lindstedt, Oldertz och Strömbäck framför i sitt särskilda yttrande.

2 Av experterna Lindstedt, Oldertz och Strömbäck

Med instämmande i experterna Göranssons och Ahlströms yttrande vill vi ytterligare anföra.

Lagstiftning eller särskilda försäkringsanordningar

De ersättningsregler som kommittén föreslår är delvis oklara och svårtillämpade. Detta kan medföra utrednings- och rättegångskostnader som kan bli så betydande att de avsevärt påverkar premiesättningen för produktansvarsförsäkringarna.

Vi anser att detta knappast är förenligt med principerna för ett effektivt och rationellt konsumentskydd. Ansvarsförsäkring är normalt en förhållandevis dyrbar ersättningsanordning i jämförelse med sådana försäkringsanordningar som gäller direkt till förmån för den skadelidande. Skall ansvarsförsäkring användas i konsumentskyddssyfte bör en förenkling av ersättningsreglerna rimligen ske med syfte att underlätta skadeadministra-

tionen så att en större del av premierna kan gå direkt till de skadade. Utvecklingen i USA har i detta avseende varit skrämmande och man kan inte bortse från en motsvarande utveckling här i Sverige som följd av den föreslagna lagen.

Man bör därför ytterligare överväga möjligheterna att skapa speciella ersättningsanordningar för produkter som erbjuder särskilda risker. Sådana anordningar blir enklare att administrera och mera direkt anpassade till konsumenternas egna behov. Exempel utgör läkemedelsförsäkringen och den i betänkandet omnämnda försäkringen för exploderande läskedrycksflaskor. I dessa har man på ett realistiskt sätt kunnat fjärma sig från de traditionella grundprinciperna inom skadeståndsrätten, såsom uppsåt, vårdslöshet, fel eller farlig verksamhet (jfr prop. 1972:5 s. 87–89).

Om det finns ett påtagligt behov av ett effektivt konsumentskydd borde det sålunda i analogi med vad som skett ifråga om läkemedlen vara möjligt att i samverkan utforma lämpliga försäkringssystem som mer direkt anpassas till särskilda konsumentrisker. Ett exempel härpå är sådana produkter som innehåller på människan biologiskt verksamma substanser. Man undviker på detta sätt de betydande nackdelar som den föreslagna lagstiftningen medför – osäkerheten och ojämnheten i ersättningsbedömningen och ovissheten om det legala ansvarets rätta omfattning såväl generellt som i de enskilda skadefallen. Det måste även te sig rimligare att de skadelidandes egna ersättningsbehov påverkar frågan om särskild ekonomisk ersättning skall lämnas och nivån av denna. Det är ju alltid ändå konsumenterna själva som får betala för skyddet.

Vid utformningen av särskilda ersättningsanordningar kan speciella överväganden göras med hänsyn till olika skadelidandes varierande behov av ersättning. Detta gäller särskilt kompensation för förlust av inkomst eller underhåll. Det är ju t. ex. uppenbart att särskilt barn och hemarbetande makar inte har samma ekonomiska grundtrygghet som förvärvsarbetande. Kommitténs lösning innebär inte samma möjligheter att använda disponibla medel till behov som är angelägna med hänsyn till såväl skadetyp som skadelidande.

Vi har genom dessa synpunkter inte tagit ståndpunkt till hur skyddet skall administreras utan endast till ett sätt att utforma skyddet som vi anser värt att överväga.

Defektbegreppet

I det följande skall pekas på några av de omständigheter som gör den föreslagna lagen oklar och svårtillämpad.

Kommittén föreslår att produkter som orsakar skada skall ersättas av producenten om produkten har varit defekt och denna defekt orsakat personskada.

Defekt anses föreligga om produkten inte har erbjudit den säkerhet mot skada som skäligen kan förväntas med hänsyn till produktens utförande, sättet att marknadsföra den och övriga omständigheter. Ett så diffust defektbegrepp kan allmänt sett antas medföra svårigheter i tillämpningen.

Traditionellt anses en produktdefekt kunna orsakas genom fabrikations-,

konstruktions- eller instruktionsfel. Att ett strikt produktansvar införs på sätt som kommittén föreslår ifråga om sådana defekter som beror på fabriktions- eller konstruktionsfel kan knappast föranleda någon erinran från försäkringsteknisk synpunkt. Utvecklingsskadorna kan visserligen föranleda problem från kausalitetssynpunkt. Men i övrigt bör det i allmänhet inte föranleda några större utredningssvårigheter att fastställa huruvida en defekt i dessa avseenden har förelegat eller ej. Motsvarande kan även antas gälla ifråga om möjligheterna att med erforderlig säkerhet fastställa att en skada verkligen har orsakats av defekten. Skadereglerings- och utredningsarbetet bör således i dessa avseenden knappast kunna antas bli större än vad nu är fallet inom allmän ansvarsförsäkring.

Däremot måste man kritisera att det strikta ansvaret också skall omfatta ansvar på grund av s. k. instruktionsfel. Om – som kommittén föreslår – så skulle bli fallet kan antas att betydande utredningssvårigheter uppkommer för såväl de försäkringsgivare som tecknar ansvarsförsäkring för producenterna som för de producenter som väljer att helt eller delvis stå sin egen risk. Utredningssvårigheterna kommer inte bara att bli hänförliga till frågor om defekt överhuvud taget förelegat, om den existerat då produkten sattes i omlopp, om vem som bär ansvaret för den påstådda defekten, om orsakssamband mellan defekten och skadan, om den skadade själv framkallat skadan eller på ett mer eller mindre avgörande sätt medverkat till dess uppkomst, utan även till bedömningen av det rent juridiska innehållet i defektbegreppet. Alla dessa förhållanden kommer att medföra svårigheter att rätt bedöma om skadan är ersättningsbar eller ej och därmed även leda till ökade kostnader och administration för producenterna, för försäkringsgivarna och för domstolarna.

Den tveksamma gränsdragningen mellan ersättningsbara och icke ersättningsbara skador försvårar en premiesättning som bör vara från början riktig och skälig. Särskilt gäller detta i fråga om utvecklingsskadorna. Om rättspraxis kanske först efter åtskilliga år får tillräcklig fasthet kan det tänkas att försäkringsgivarna underskattat skaderisken. Förhållandena i USA visar att betydande förluster kan uppkomma om rättstillämpningen är liberalare än försäkringsbolagen har antagit. Om å andra sidan skaderisken överskattats, har för höga premier tagits ut.

Svårigheter uppkommer också att på ett enkelt och logiskt sätt informera allmänheten och därmed även konsumenterna om vilka förutsättningar som gäller för rätt till ersättning såväl före som efter skada.

Det förhållandet att hänsyn inte tas till den skadelidandes eget vållande om detta inte är påtagligt grovt torde även medverka till ökad oklarhet, men dessutom leda till att ersättning, som ju i allmänhet till övervägande del består i gottgörelse för ideell skada, kommer att betalas då så inte ter sig rimligt. Tänkbara instruktionsfel kan vara att instruktioner eller varningar helt saknas eller att de är ofullständiga. De kan naturligtvis också vara felaktiga i den meningen att de anger att viss användning är riskfri eller att de positivt anger att produkten skall användas på visst sätt, oaktat detta användningssätt medför risk för skada.

I alla nu angivna situationer förefaller det märkligt att en skadelidande som väl känner till risken, men kanske vid skadetillfället glömt bort den, skulle bli berättigad till ersättning på grund av en brist i en formell skyldighet

att lämna instruktion eller ge varning för sådant som kanske för de flesta är uppenbart. Lika märkligt är att ojämkad ersättning skall utgå fastän den skadelidande känt till eller bort känna till bristen, så länge producenten inte kan bevisa ett grovt missbruk av produkten. Om instruktion helt saknas eller är ofullständig tillkommer dessutom den svårigheten att en defekt kan komma att påstås på den grund att instruktion eller varning bort utfärdas på speciellt sätt – t. ex. i form av skriftliga bruksanvisningar, i kompletterande muntliga anvisningar eller kanske t. o. m. i sådan form att de inte går att avlägsna från själva produkten. Ytterligare en ovisshet kan uppkomma i detta avseende, nämligen ifråga om kretsen av de tänkbara brukarna av produkten. Skall instruktion eller varning ske på sådant sätt att garantier skapas för att inte endast köparen utan även t. ex. familjemedlemmar – vuxna eller barn – grannar eller andra förvärvare får del av dem på ett effektivt sätt?

Den oklara definitionen av defektbegreppet kan dessutom, om det strikta ansvaret skall omfatta instruktionsfel, komma att inbjuda till missbruk. Det torde vara fullt möjligt för den skadelidande att hävda att en obetydlig oklarhet eller ofullständighet i en bruksanvisning eller i en varningsinstruktion, innebär en defekt i produkten. Det är även möjligt för den som lidit skada att påstå sig vara helt ovetande om att t. ex. viss användning kan medföra skada oaktat han i själva verket mycket väl kände till den. Han får på så sätt en grund för att hävda att instruktion eller varning borde ha lämnats på visst sätt oaktat kanske flertalet konsumenter är väl medvetna om den. Erfarenheten från USA visar att sådant missbruk förekommer, och det är rimligt att räkna med att motsvarande kan inträffa i Sverige. Det defektbegrepp som nu tillämpas i USA är ju i princip rätt väl överensstämmande med det som kommittén nu föreslår. Det finns knappast anledning att anta att obefogade krav i särskilt mycket mindre utsträckning kommer att framställas här i Sverige än vad som har varit och fortfarande är fallet i USA.

Ytterligare en svårighet kan aktualiseras på grund av bevisituationen i kausalitetsfrågor. Om det klarläggs att en defekt har förelegat då en skada orsakats av en produkt, måste tillverkaren av produkten, för att undgå ansvar, bevisa att defekten inte har medverkat till skadan oaktat produkten skulle ha använts på samma sätt även om formell varning för viss risk hade givits. En sådan bevisföring torde i många fall bli i det närmaste omöjligt att genomföra.

Själva instruktionsbegreppet medför vidare vissa uppseendeväckande inkonsekvenser i tillämpningen. Lämnas en instruktion eller varning inte i en anvisning som är oskiljaktigt förenad med själva produkten, kan produkten endast anses defekt i den första köparens hand. När skadan däremot drabbar efterföljande köpare av produkten kan en defekt knappast anses föreligga om det inte är allmänt förekommande att anvisningen följer med produkten. Har vidare anvisning lämnats om hur en viss produkt skall användas och underlåter köparen att informera annan brukare eller senare köpare av produkten, kan produkten givetvis inte anses defekt i lagens mening. Ersättning kan i så fall ej utges för skadan. Med andra ord: Fastän produkten objektivt sett är farlig och kan orsaka skada, anses den inte vara defekt i envar brukares hand, vilket ju är fallet i fråga om fabrikations-

och konstruktionsfel oavsett vem som kommer till skada av produkten. I stället kan produkten trots att den är beskaffad på samma sätt, i ena ögonblicket anses vara defekt och i andra ögonblicket inte vara defekt och vice versa.

Kommittén har uttalat att frågan om instruktionsfel förelegat närmast måste bedömas utifrån en traditionell culpa-bedömning. Det förefaller då vara svårt att finna några egentligt bärande skäl varför de s. k. instruktionsfelen jämväl skulle omfattas av det strikta ansvaret. Dels har ju konsumenterna med denna uppfattning redan ett rimligt ersättningskydd, dels skulle man därigenom skapa betydande oklarhet och kostnader som knappast kan ge konsumenterna några egentliga fördelar (jfr. ovan). Om frågan om instruktionsfel föreligger eller ej, såsom kommittén angivit huvudsakligen skulle bedömas utifrån den traditionella culparegeln synes det knappast vara möjligt att för sådana fel hävda att lagens strikta ansvar skulle vara tillämpligt på utvecklingsskadorna.

Vi anser sammanfattningsvis att strikt ansvar ej bör införas såvitt gäller instruktionsfelen, och att om så ändå sker medvållandereglerne skärps avsevärt så att de medger jämkning även vid "enkel" vårdslöshet.

Bilaga 1 Den finska kommitténs förslag till Produktansvarslag

1 §

Enligt denna lag ersättes av produkt förorsakad person- och sakskada.

Med produkt avses sådana av näringsidkare framställda varor, vilka är avsedda att användas eller i väsentlig omfattning användes för enskild konsumtion. Vara, som utgör beståndsdel av sådan produkt, skall anses utgöra i denna lag avsedd produkt.

Oförädlad primärprodukt betraktas icke såsom i denna lag avsedd produkt.

2 §

Tillverkare är oberoende av vållande skyldig att ersätta skada, som förorsakats av att hans produkt icke varit så säker för person eller egendom som det skäligen funnits anledning att förutsätta. Vid bedömning av säkerheten skall beaktas produktens förmodade användning, dess marknadsföring, uppgifter och bruksanvisningar som lämnats om den samt övriga till produkten hörande omständigheter.

3 §

Likadan skadeståndsskyldighet som produktens tillverkare har envar, som

- 1) i sin näringsverksamhet infört produkten till landet eller
- 2) utbjudit produkten såsom sin egen genom att förse den med sitt namn, varumärke eller annat kännetecken.

Framgår icke av produkten vem som tillverkat den eller, då produkten införts till landet, importören, är envar ersättningsskyldig, som i sin näringsverksamhet överlåtit produkten till annan, om han ej uppger tillverkaren eller, då produkten införts till landet, importören, eller av vem han anskaffat produkten.

Har skadan förorsakats av bristfällig säkerhet hos en beståndsdel av produkten, är tillverkaren av såväl beståndsdelens som av slutprodukten ersättningsskyldig. Tillverkaren av beståndsdelens är dock icke ersättningsskyldig, ifall han visar att beståndsdelens bristande säkerhet berott på föreskrifter som lämnats av tillverkaren av slutprodukten, och iakttagandet av föreskrifterna icke kan läggas honom till last.

4 §

Finnes två eller flera ersättningsskyldiga, ansvarar de solidariskt.

Mellan solidariskt ansvariga fördelas ersättningsansvaret i enlighet med vad som befinnes skäligt med beaktande av envars andel i skadans uppkomst samt övriga omständigheter.

Den, som erlagt skadestånd utöver sin egen andel, har rätt att av varje annan ersättningsskyldig erhålla vad han erlagt för dennes del. Är någon av de ersättningsskyldiga uppenbart betalningsoförmögen, skall envar av de övriga ersättningsskyldiga erlægga sin andel av bristen.

5 §

Ersättningsskyldighet föreligger ej, om den av vilken ersättning kräves

1) visar, att han inte i sin näringsverksamhet satt produkten i omlopp, eller

2) gör sannolikt, att produktens säkerhet inte var bristfällig enligt 2 §, då han satte den i omlopp, eller att produkten blivit bristfällig till sin säkerhet först efter denna tidpunkt.

6 §

Skadestånd omfattar gottgörelse för person- och sakskada.

Såsom sakskada ersättes skada som åsamkats egendom, vilken vid skadetillfället befann sig i enskilt bruk.

Ersättningen fastställs med iakttagande av stadgandena i 5 kap. 2–5 §§ och 7 kap. 3 § skadeståndslagen (412/74). Ersättningen för sakskada kan av särskilda skäl nedsättas.

7 §

Har den skadelidande eller den som kräver ersättning genom vårdslöshet medverkat till skadans uppkomst, kan ersättningen jämkas efter vad som finnes skäligt.

8 §

Ersättningstalan enligt denna lag skall anhängiggöras inom loppet av tio år från det att den som är ersättningsskyldig enligt 3 § satte den produkt, som förorsakade skadan i omlopp.

Har inte ersättningskrav bevisligen framställts till den ersättningsskyldige inom ett år från att den till ersättning berättigade blev eller borde ha blivit medveten om skadan och den ersättningsskyldige, är rätten till ersättning med stöd av denna lag förverkad.

9 §

Avtal, som ingåtts innan skadan inträffade, vilket inskränker den skadelidandes rätt till ersättning enligt denna lag, är utan verkan.

Denna lag inskränker icke den skadelidandes rätt till ersättning på grund av avtal eller med stöd av skadeståndslagen.

10 §

I tvistemål, mellan person som kräver ersättning och näringsidkare, som drives med stöd av stadgandena i denna lag, kan den som kräver ersättning även väcka talan vid underrätt på den ort, inom vars domkrets han har i lagen om befolkningsböcker (141/69) avsedd hemort.

11 §

Stadgandena i denna lag gäller icke skador som förorsakats av för människor avsedda läkemedel.

12 §

Denna lag träder i kraft den 19

Lagen tillämpas på skador som förorsakats av produkter vilka satts i omlopp efter lagens ikraftträdande.

Bilaga 2 Den norska kommitténs utkast til Lov om Produktansvaret. (Mycket preliminärt arbetsutkast).

Kapittel I Omfang og definisjoner

§ 1 (saklig virkeområde, definisjoner)

- (1) Loven gjelder det erstatningsansvar en produsent har for skade som voldes av produkt framstilt eller budt fram med sikte på salg, utleie eller annen markeding som ledd i hans yrke, ervervsvirksomhet eller dermed likestilt virksomhet.
- (2) Med "produkt" menes alle slags varer og løsøre hva enten det er naturprodukt eller industriprodukt, råvare eller tilvirket, også om det er innføydt i annet løsøre eller i fast eiendom. Avfall som oppstår under produksjon omfattes ikke, med mindre avfallet skal nyttes i ny produksjon eller for øvrig markedføres i virksomhet som nevnt i nr 1. Når ikke annet framgår av sammenhengen, menes det skadevoldende eksemplar av produktet.
- (3) Produktet er "satt i omsetning" når det er overgitt til, frambudt for eller stilt til rådighet for en forhandler, erverver eller bruker.

§ 2 (unntak for skade voldt av visse transportmidler)

- (1) Loven her gjelder ikke:
 - (a) Skade som voldes av motorkjøretøy og som går inn under reglene om erstatningsansvar etter
 - (i) bilansvarlova 3 februar 1961 eller
 - (ii) lov 20 desember 1974 nr 68 om vegfraktavtaler eller tilsvarende fremmed lovgivning som måtte få anvendelse
 - (b) Skade voldt av jernbaneanretning som definert i jernbaneanvarlova 10 juni 1977 nr 73 § 1 første ledd.
 - (c) Skade voldt av skip eller annet fartøy (eller av tilbehør til dette) som er registrert i norsk eller utlandsk skipsregister og som har en registrert bruttotonnasje på minst 25 register tonn.
 - (d) Skade voldt av luftfartøy (med tilbehør) som er registrert i norsk eller utlandsk luftfartøyregister og som har en registrert bruttotonnasje på minst 2 500 kg.
- (2) Uansett unntakene i nr 1 bokstav b, c og d omfatter loven likevel skade som rammer folk som utfører arbeid i jernbanens, skipets eller fartøyetts tjeneste eller som rammer folk som er ombord i transportmidlet uten å komme inn under det særlige transportansvaret. Den omfatter videre skade som rammer eieren, bortsett fra skade på hans transportmiddel.

§ 3 (skade som omfattes)

- (1) Loven gjelder skade på person eller ting.
- (2) Den omfatter likevel ikke:
 - (a) Skade som volder på produktet selv, eller skade som et delprodukt volder på et produkt som delproduktet er innføyd i før produkter er satt i omsetning til en bruker
 - (b) Tingskade som produktet volder noen som på skadetiden bruker eller har det i sin ervervsvirksomhet eller dermed likestilt virksomhet eller som har ervervet produktet til slik virksomhet. Derimot omfattes skade som rammer arbeidstaker som utfører arbeid for vedkommende næringsdrivende m. v.
- (3) Loven omfatter heller ikke atomskade og annen skade som går inn under reglene om erstatningsansvar i lov 12 mai 1972 nr 28 om atomenergivirksomhet eller tilsvarende fremmed lovgivning som måtte få anvendelse.

Den ansvarlige

§ 4 (produsent, forhandler, importør, arbeidstaker)

- (1) Uttrykket "produsent" omfatter:
 - (a) enhver som tilvirker, avler, samler inn eller frambringer et naturprodukt eller annet produkt, hva enten råvare eller ferdigprodukt, delprodukt eller hovedprodukt;
 - (b) importøren av et produkt innført fra utlandet;
 - (c) enhver som frambyr et produkt som sitt ved å la sitt navn, varemerke eller annet kjennetegn framtre på produktet eller dets pakning.
- (2) Dersom en ikke uten vanske ut fra selve produktet kan identifisere produsent som nevnt under nr 1, er enhver forhandler av produktet ansvarlig som produsent, med mindre han etter anmodning av erstatningsøkeren innen rimelig tid oppgir enten produsenten eller sin leverandørs navn og adresse.
- (3) Når produktet er innført fra utlandet, blir enhver forhandler ansvarlig som produsent om ikke importørens eller innlandleverandørens navn og adresse er tilkjennegitt eller opplyses etter anmodning som nevnt i nr 2. Kongen kan ved avtale med fremmed stat bestemme at import hit fra en eller flere oppgitte stater ikke skal anses som import etter paragrafen her, men at den som har innført produktet til en av vedkommende avtalestater fra en annen stat, skal være ansvarlig som produsent her i riket og i tilfelle i de andre avtalestater.
- (4) Loven gjelder ikke arbeidstakeres ansvar for handlinger eller unnlatelser i deres tjenste for sin arbeidsgiver (jf likevel § 16).

§ 5 (delprodusent m. v.)

Når skade skyldes sikkerhetsmangel ved råvare, halvfabrikat eller produkt som er innføyd i et annet produkt, er både produsenten av råvaren eller delproduktet og produsenten av hovedproduktet ansvarlig.

Kapittel II Ansvar

§ 6 (ansvargrunnlaget)

(1) Produsenten har erstatningsansvar for skade som hans produkt volder og som skyldes at det ikke byr den sikkerhet som en bruker eller allmennheten med rimelighet kunne vente (heretter kalt "sikkerhetsmangel"). Ved vurderingen av hvilken sikkerhet som kunne ventes, tas omsyn til alle forhold som har sammenheng med produkter, dets presentasjon, markedsføring og påreknelige bruk.

(2) Sikkerhetsstandarder (Sikkerhetskravene) på den tid da produktet er satt i omsetning, legges til grunn når ikke særlige grunner taler for at det tas omsyn også til seinere utvikling.

§ 7 (unntak fra ansvaret)

(1) Produsenten er uten ansvar dersom han

(a) godtgjør at produktet på skadetiden ikke var satt i omsetning av ham eller som ledd i hans virksomhet eller av andre etter at produktet var gjort klar til omsetning, eller

(b) gjør det sannsynlig at den sikkerhetsmangel som blir påropt som ansvargrunnlag, verken forelå på det tidspunkt da produktet ble satt i omsetning eller på det seinere tidspunkt da dette forlot hans kontroll, og at mangelen eller skaden heller ikke burde vært avverget eller overvunnet etterpå.

(2) Produktet anses å være under produsentens kontroll så lenge det er i hans varetekt eller hos en person i dets regulære omsetningskjede under slike forhold at produsenten har makt til lede og stanse dets videre omsetning.

(3) Produsent av råvare eller annet delprodukt som på skadetiden er innføyd i et annet produkt (hovedprodukt), er uten ansvar dersom han godtgjør at sikkerhetsmangelen (ved delproduktet) må tilskrives hovedprodusentens planløsning, konstruksjon eller spesifisering, og at han ikke kan lastes for å ha fulgt dem.

§ 8 (skadelidtes medvirkning)

(1) Dersom den direkte skadelidte eller erstatningsøkeren har medvirket til skaden ved egen skyld eller selv brakt seg i en situasjon som han visste eller måtte forstå innebar særlig risiko for skade, kan erstatningen settes ned eller falle helt bort for så vidt det finnes rimelig under omsyn til den utviste atferd, dennes betydning for skadens inntreden og omfang og tilhøve ellers.

(2) Som medvirkning reknes det også når den direkte skadelidte eller erstatningsøkeren har latt være i rimelig utstrekning å fjerne eller minske risikoen for skade eller etter evne å begrense skaden.

(3) Reglene i nr. 1 og 2 gjelder tilsvarende medvirkning av andre personer eller forhold som den direkte skadelidte eller erstatningsøkeren hefter for.

§ 9 (lemping og utmåling)

(1) Dersom det godtgjøres at en uavvendelig naturhending, krigshandling, offentlig myndighetakt eller liknende (force majeure) i betydelig grad har bidratt til sikkerhetmangelen, skaden eller dennes omfang under forhold som er utafør produsentens kontroll, kan hans ansvar så langt det er rimelig nedsettes (forholdsmessig) idet man (særlig) legger vekt på den innflytelse han har hatt på skaden og dens omfang.

(2) Erstatningen fastsettes, utmåles og lempes for øvrig etter alminnelige erstatningsregler, jf. lov 13 juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning kapittel 3.

Ansvarfraskriving m. m.

§ 10

Ansvar for personskade etter loven her kan ikke fraskrives, innskrenkes eller begrenses ved noen forhandsavtale eller fritaksklausul. Det samme gjelder for tingskade i forbrukerforhold.

Forelding

§ 11

(1) Erstatningskrav etter loven her foreldes når det er gått 3 år fra den dag da erstatningsøkeren fikk eller burde skaffet seg nødvendig kunnskap om skaden og den ansvarlige.

(2) Kravet foreldes likevel seinest 10 år etter den dag da skaden inntraff. Det kan ikke i noe høve gjøres gjeldende seinere enn 20 år etter den dag da produktet forlot den omsetningskjede som må anses regulær i forhold til vedkommende produsent.

(3) For Legemiddelforsikringens ansvar etter §§ 11 til 19 gjelder ikke bestemmelsene i nr 2, men i steden en lengste frist på 20 år fra den dag da midlet ble overgitt til en forbruker, eller i tilfelle fra den tidligere dag da midlet ble anvendt på eller tatt i bruk av den skadelidte.

(4) For øvrig gjelder reglene i foreldelsesloven 18 mai 19 nr. 18, såleis også dennes § 11.

Kapittel III Særregler om personskade voldt av legemidler m.m.

Kapittel IV I krafttredelse

§ 20

Loven her trer i kraft . . .

Bilaga 3 Europarådskonventionen

Strasbourg Convention on Products Liability in regard to Personal Injury and Death

Preamble

The member States of the Council of Europe, signatory hereto,

Considering that the aim of the Council of Europe is to achieve a greater unity between its Members;

Considering the development of case law in the majority of member States extending liability of producers prompted by a desire to protect consumers taking into account the new production techniques and marketing and sales methods;

Desiring to ensure better protection of the public and at the same time, to take producers' legitimate interests into account;

Considering that priority should be given to compensation for personal injury and death;

Aware of the importance of introducing special rules on the liability of producers at European level,

Have agreed as follows:

Article 1

1. Each Contracting State shall make its national law conform with the provisions of this Convention not later than the date of the entry into force of the Convention in respect of that State.
2. Each Contracting State shall communicate to the Secretary General of the Council of Europe, not later than the date of the entry into force of the Convention in respect of that State, any text adopted or a statement of the contents of the existing law which it relies on to implement the Convention.

Article 2

For the purpose of this Convention:

- a the term "product" indicates all movables, natural or industrial, whether raw or manufactured, even though incorporated into another movable or into an immovable;

- b the term "producer" indicates the manufactures of finished products or of component parts and the producers of natural products;
- c a product has a "defect" when it does not provide the safety which a person is entitled to expect, having regard to all the circumstances including the presentation of the product;
- d a product has been "put into circulation" when the producer has delivered it to another person.

Article 3

1. The producer shall be liable to pay compensation for death or personal injuries caused by a defect in his product.
2. Any person who has imported a product for putting it into circulation in the course of a business and any person who has presented a product as his product by causing his name, trademark or other distinguishing feature to appear on the product, shall be deemed to be producers for the purpose of this Convention and shall be liable as such.
3. When the product does not indicate the identity of any of the persons liable under paragraphs 1 and 2 of this Article, each supplier shall be deemed to be a producer for the purpose of this Convention and liable as such, unless he discloses, within a reasonable time, at the request of the claimant, the identity of the producer or of the person who supplied him with the product. The same shall apply, in the case of an imported product, if this product does not indicate the identity of the importer referred to in paragraph 2, even if the name of the producer is indicated.
4. In the case of damage caused by a defect in a product incorporated into another product, the producer of the incorporated product and the producer incorporating that product shall be liable.
5. Where several persons are liable under this Convention for the same damage, each shall be liable in full (in solidum).

Article 4

1. If the injured person or the person entitled to claim compensation has by his own fault, contributed to the damage, the compensation may be reduced or disallowed having regard to all the circumstances.
2. The same shall apply if a person, for whom the injured person or the person entitled to claim compensation is responsible under national law, has contributed to the damage by this fault.

Article 5

1. A producer shall not be liable under this Convention if he proves:
 - a that the product has not been put into circulation by him; or
 - b that, having regard to the circumstances, it is probable that the defect which caused the damage did not exist at the time when the product was put into circulation by him or that this defect came into being afterwards; or

- c that the product was neither manufactured for sale, hire or any other form of distribution for the economic purposes of the producer nor manufactured or distributed in the course of his business.
2. The liability of a producer shall not be reduced when the damage is caused both by a defect in the product and by the act or omission of a third party.

Article 6

Proceedings for the recovery of the damages shall be subject to a limitation period of three years from the day the claimant became aware or should reasonably have been aware of the damage, the defect and the identity of the producer.

Article 7

The right to compensation under this Convention against a producer shall be extinguished if an action is not brought within 10 years from the date on which the producer put into circulation the individual product which caused the damage.

Article 8

The liability of the producer under this Convention cannot be excluded or limited by any exemption or exoneration clause.

Article 9

This Convention shall not apply to:

- a the liability of producers inter se and their rights of recourse against third parties;
- b nuclear damage.

Article 10

Contracting States shall not adopt rules derogating from this Convention, even if these rules are more favourable to the victim.

Article 11

States may replace the liability of the producer, in a principal or subsidiary way, wholly or in part, in a general way, or for certain risks only, by the liability of a guarantee fund or other form of collective guarantee, provided that the victim shall receive protection at least equivalent to the protection he would have had under the liability scheme provided for by this Convention.

Article 12

This Convention shall not affect any rights which a person suffering damage may have according to the ordinary rules of the law of contractual and extra-contractual liability including any rules concerning the duties of a seller who sells goods in the course of his business.

Article 13

1. This Convention shall be open to signature by the member States of the Council of Europe. It shall be subject to ratification, acceptance or approval. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.
2. This Convention shall enter into force on the first day of the month following the expiration of six months after the date of deposit of the third instrument of ratification, acceptance or approval.
3. In respect of a signatory State ratifying, accepting or approving subsequently, the Convention shall come into force on the first day of the month following the expiration of six months after the date of the deposit of its instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 14

1. After the entry into force of this Convention, the Committee of Ministers of the Council of Europe may invite non-member States to accede thereto.
2. Such accession shall be effected by depositing with the Secretary General of the Council of Europe an instrument of accession which shall take effect on the first day of the month following the expiration of six months after the date of its deposit.

Article 15

1. Any Contracting State may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance or accession, specify the territory to which this Convention shall apply.
2. Any Contracting State may, when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession or at any later date, by declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe, extend this Convention to any other territory or territories specified in the declaration and for whose international relations it is responsible or on whose behalf it is authorised to give undertakings.
3. Any declaration made in pursuance of the preceding paragraph may, in respect of any territory mentioned in such declaration, be withdrawn by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe. Such withdrawal shall take effect on the first day of the month following the expiration of a period of six months after the date of receipt by the Secretary General of the Council of Europe of the declaration of withdrawal.

Article 16

1. Any State may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, or at any later date, by notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe, declare that, in pursuance of an international agreement to which it is a Party, it will not consider imports from one or more specified States also Parties to that agreement as imports for the purpose of paragraphs 2 and 3 of Article 3; in this case the person importing the product into any of these states from another State shall be deemed to be an importer for all the States Parties to this agreement.
2. Any declaration made in pursuance of the preceding paragraph may be withdrawn by means of notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe. Such withdrawal shall take effect the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date receipt by the Secretary General of the Council of Europe of the declaration of withdrawal.

Article 17

1. No reservation shall be made to the provisions of this Convention except those mentioned in the Annex to this Convention.
2. The Contracting State which has made one of the reservations mentioned in the Annex to this Convention may withdraw it by means of a declaration addressed to the Secretary General of the Council of Europe which shall become effective the first day of the month following the expiration of a period of one month after the date of its receipt by the Secretary General.

Article 18

1. Any Contracting State may, in so far as it is concerned, denounce this Convention by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe.
2. Such denunciation shall take effect on the first day of the month following the expiration of six months after the date of receipt by the Secretary General of such notification.

Article 19

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council and any State which has acceded to this Convention of:

- a any signature;
- b any deposit of an instrument of ratification, acceptance or accession;
- c any date of entry into force of this Convention in accordance with Article 13 thereof;

- d any reservations made in pursuance of the provisions of Article 17, paragraph 1;
- e withdrawal of any reservations carried out in pursuance of the provisions of Article 17, paragraph 2;
- f any communication received in pursuance of the provisions of Article 1, paragraph 2, Article 15, paragraphs 2 and 3 and Article 16, paragraphs 1 and 2;
- g any notification received in pursuance of the provisions of Article 18 and the date on which denunciation takes effect.

In witness whereof, the undersigned being duly authorised thereto, have signed this Convention.

Done at Strasbourg this 27th day of January 1977, in English and French, both texts being equally authoritative, in a single copy, which shall remain deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary General shall transmit certified copies of each of the signatory and acceding States.

Annex

Each State may declare, at the moment of signature or at the moment of the deposit of its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, that it reserves the right:

- 1 to apply its ordinary law, in place of the provisions of Article 4, in so far as such law provides that compensation may be reduced or disallowed only in case of gross negligence or intentional conduct by the injured person or the person entitled to claim compensation;
- 2 to limit, by provisions of its national law, the amount of compensation to be paid by a producer under this national law in compliance with the present Convention. However, this limit shall not be less than:
 - a the sum in national currency corresponding to 70,000 Special Drawing Rights as defined by the International Monetary Fund at the time of the ratification, for each deceased person or person suffering personal injury;
 - b the sum in national currency corresponding to 10 million Special Drawing Rights as defined by the International Monetary Fund at the time of ratification, for all damage caused by identical products having the same defect.
- 3 to exclude the retailer of primary agricultural products from liability under the terms of paragraph 3 of Article 3 providing he discloses to the claimant all information in his possession concerning the identity of the persons mentioned in Article 3.

Bilaga 4 Förslag till lagtext som möjliggör en svensk anslutning till Europarådskonventionen

Under sitt arbete har kommittén även utarbetat ett förslag till produktansvarslag som möjliggör en svensk anslutning till konventionen. Trots att kommittén förordar att en mera begränsad lag i stället införs har det befunnits lämpligt att också redovisa alternativet. Bilagan innehåller också några från kommitténs förslag avvikande bestämmelser, t. ex. om ansvar för sakskada, som inte är direkt motiverade av konventionen.

I fråga om den allmänna motiveringen hänvisas till betänkandet. Däremot lämnas här, i den mån paragraferna avviker från kommitténs huvudförslag, en specialmotivering.

Någon särskild jämningsregel motsvarande 6 § i huvudförslaget har inte tagits upp här; det är tveksamt om konventionen ger utrymme för en sådan regel. Konventionens art. 4 anger att skadan får jämkas om den skadelidande eller den som är berättigad till ersättning genom eget vållande bidragit till skadan. Jämkning får också ske om någon för vilken den skadade eller den som är berättigad till ersättning är ansvarig enligt nationell lag, har bidragit till skadan genom vållande. En stat kan dock genom reservation förbehålla sig möjligheten att tillämpa nationella regler i stället för konventionens jämningsregler, i den mån enligt nationell rätt ersättning får jämkas endast vid grov vårdslöshet eller uppsåtligt handlande av den som tillfogats skada eller är berättigad till ersättning. Efter ordalydelsen ligger det nog närmast till hands att tolka möjligheten till reservation så, att något mellanting mellan konventionens jämningsbestämmelser, å ena sidan, och nationell lags regler om jämkning bara vid uppsåt och grov vårdslöshet, å den andra, inte tillåtes. Kommittén har därför valt att i detta förslag inte ta med den jämningsregel som finns i huvudförslaget. Man får i stället nöja sig med de jämningsmöjligheter 6 kap. 1 § skadeståndslagen erbjuder. Denna paragraf blir tillämplig utan särskilt stadgande härom. Frågan är dock tveksam. Det är inte uteslutet att annexet bör kunna tolkas så, att den reservationsmöjlighet som där erbjuds endast anger den yttersta gränsen för tillåten inskränkning av jämningsbefogenheterna.

1 §

Med *produkt* avses i denna lag lös sak, oavsett om den är tillverkad eller utgör naturprodukt. Produkt, som ingår som beståndsdel i annan egendom, utgör det oaktat en produkt för sig i denna lags mening.

Med *producent* förstås den som tillverkar färdig produkt eller beståndsdel i sådan produkt eller som frambringar eller insamlar naturprodukt.

Produkt anses ha en *defekt*, om den ej erbjuder den säkerhet mot skada som skäligen kan förväntas, när hänsyn togs till produktens utförande, sättet att marknadsföra den och övriga omständigheter.

Produkt har *satts i omlopp*, när den överlämnats till annan.

2 §

Har defekt hos produkt orsakat person- eller sakskada, skall skadan ersättas av producenten.

Ersättningskyldighet föreligger dock icke, om producenten

- 1 visar att produkten icke satts i omlopp av honom eller
- 2 gör sannolikt, att defekten icke förelåg när produkten sattes i omlopp av honom eller att den uppkommit senare, eller
- 3 visar att produkten icke framställts för försäljning, uthyrning eller annan form av distribution som tillgodoser producentens ekonomiska intresse eller eljest utgör led i en av honom bedriven rörelse.

Ersättning för sakskada utgår icke, när skadan drabbat produkten själv eller egendom i vilken den utgör beståndsdel. I övrigt utgår ersättning för sakskada endast om skadan tillfogats egendom, som på grund av sin beskaffenhet vanligen förvärvas för enskilt bruk och därjämte av den som led skadan varken förvärvats för eller vid skadetillfället begagnades i rörelse som bedrevs av honom.

3 §

Lika med producenten svarar enligt denna lag:

- 1 den som importerat produkt för att sätta den i omlopp i rörelse,
- 2 den som angivit en produkt som sin genom att låta sitt namn, varumärke eller annat särskiljande kännetecken anbringas på produkten.

4 §

Anger ej produkt, som är tillverkad här i landet, vem som är producent och finns ej heller någon enligt 3 § 2 för skadan ansvarig med hemvist här, skall var och en som tillhandahåller produkten i en av honom bedriven rörelse svara såsom producent enligt denna lag, om han ej inom skäligen tid, på begäran av den som kräver ersättning, uppger vem som är producent eller eljest tillhandahöll produkten åt honom. Motsvarande gäller beträffande importerad produkt, om importören ej är angiven på produkten.

Ersättningskyldighet enligt första stycket inträder icke för detaljhandlare, som tillhandahåller jordbruksprodukter eller fisk i obearbetat skick, om han ger den som kräver ersättning alla för honom tillgängliga upplysningar i hänseenden som anges i första stycket.

5 §

Har skadan orsakats av defekt hos produkt, som utgör beståndsdel i annan produkt, och har produkterna skilda producenter, svarar dessa solidariskt för skadan.

6 §

Ansvarigheten enligt denna lag för all personskada som har orsakats av identiska produkter med samma defekt är begränsad till x milj. kr. Är flera ansvariga svarar var och en av dem intill det nu angivna beloppet; dock gäller gemensam ansvarsbegränsning för dem som svarar solidariskt för samma produkt.

I fråga om sakskada är ansvarigheten enligt lagen begränsad till 50 000 kr för varje händelse som orsakat skada.

7 §

Förslår belopp som anges i 6 § ej till gottgörelse åt var och en som har rätt till ersättning av beloppet, nedsättes ersättningen med samma kvotdel för var och en. Kan efter inträffat skadefall befaras att sådan nedsättning blir nödvändig, kan regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer förordna att ersättning tills vidare skall utgå endast med viss kvotdel.

8 §

Avtal som inskränker ansvarigheten enligt denna lag, är utan verkan, om det ingåtts före skadehändelsen.

9 §

Är flera solidariskt ansvariga enligt denna lag, fördelas ansvarigheten dem emellan efter vad som finnes skäligt med hänsyn till vad som utgör grunden för deras ansvarighet, föreliggande ansvarsförsäkringar och försäkringsmöjligheter och omständigheterna i övrigt. Detsamma gäller när flera svarar såväl enligt denna lag som på grund av andra skadestandsregler.

10 §

Den som vill bevaka rätt till ersättning enligt denna lag skall väcka talan inom tre år från den dag han fick eller hade bort få kännedom om skadan, defekten hos produkten och den mot vilken anspråket riktas.

Talan om ersättning enligt lagen får icke väckas senare än tio år efter det producenten satte det särskilda föremål, som orsakat skadan, i omlopp.

11 §

Regeringen kan efter överenskommelse med främmande stat förordna, att vid tillämpningen av 3 och 4 §§ den som importerar produkt till avtalslutande stat skall räknas som importör i förhållande till alla stater som är bundna av överenskommelsen.

12 §

Denna lag gäller icke

- 1 atomskada, som avses i atomansvarighetslagen (1968:45)
- 2 skada som orsakats av läkemedel, varvid med läkemedel förstås dels vara, på vilken läkemedelsförordningen (1962:701) är tillämplig, dels även om så icke är fallet radioaktivt ämne som används i hälso- eller sjukvård.

Denna lag träder i kraft den ---- men äger ej tillämpning på produkter som satts i omlopp före denna dag.

Specialmotivering

1 §

Paragrafen överensstämmer med 1 § i kommitténs förslag.

2 §

Första stycket överensstämmer med 2 § första stycket i kommitténs förslag, dock med två avvikelser; ansvaret omfattar också sakskada och det markeras inte särskilt att endast skada som inträffat här i landet ersätts.

Europarådskonventionen omfattar inte sakskada men kommittén har funnit det lämpligt att låta det här presenterade alternativet till lagtext uppta även bestämmelser härom. På detta sätt åskådliggörs det resonemang som förts i avsnitt 7.2 i den allmänna motiveringen. – I det nu behandlade stycket fastslås rätten till ersättning också för sakskada. Viktiga begränsningar i denna rätt ges emellertid i tredje stycket.

När en defekt produkt orsakar skada och anknytning finns till flera länder är det högst oklart, vilket lands lag som skall tillämpas. I kommitténs huvudförslag anges, att lagen endast gäller skada som inträffar i Sverige. Konventionen innehåller emellertid ingen motsvarande bestämmelse och paragrafen har i bilagan utformats i enlighet härmed.

Andra stycket har samma utformning som motsvarande stycke i kommitténs förslag.

I tredje stycket begränsas möjligheten att få ersättning för sakskada.

Första meningen berör gränsen mellan produktansvaret och säljarens felansvar enligt köplagen. När skadan drabbar den överlåtna varan regleras säljarens ansvar av köprättsliga regler. Detta är en av anledningarna till att i första delen av meningen anges att ersättning enligt lagen inte utgår när det är produkten själv som skadats. Har en produkt infogats i annan egendom, ersätts inte heller skada orsakad av beståndsdelen på sistnämnda egendom. Detta gäller även om den egendom, i vilken beståndsdelen ingår, utgör fast egendom. Som framhållits på s. 120 kan det någon gång förekomma att ansvar för inträffad sakskada varken föreligger enligt köprättsliga regler eller enligt den aktuella paragrafen. Kommittén har valt detta alternativ, framför att låta skada som för sig förvärvad beståndsdelen orsakar på huvudprodukten omfattas av produktansvarslagen, med hänsyn till de svåröverskådliga konsekvenser den senare ordningen medför för byggnadsskadornas del.

Endast sakskada vilken tillfogas enskilda konsumenters egendom ersätts enligt lagen. Enligt tredje stycket andra meningen gäller i överensstämmelse med vad EG-direktivet föreskriver en dubbel begränsning. Den överensstämmer inte med det sätt på vilket konsumentvaror bestäms i konsumentköplagen och hemförsäljningslagen. När ersättning krävs enligt den föreslagna lagen, skall först prövas om den skadade egendomen är av en typ som vanligen förvärvas för enskilt bruk och därefter om egendomen i det konkreta fallet verkligen förvärvats för sådant ändamål och vid skadetillfället inte begagnades i rörelse.

3 §

Paragrafen överensstämmer med 3 § i kommitténs förslag.

4 §

Enda skillnaden i förhållande till motsvarande paragraf i kommitténs förslag är att i andra stycket uttrycket "produkt från djur- eller växtvärlden" utbyts mot "jordbruksprodukter eller fisk". Detta har skett för att uppnå närmare anslutning till konventionens text "agricultural products" i den reservation som möjliggörs i konventionens annex. I den svenska lagen har detta uttryck översatts med jordbruksprodukter eller fisk; i förarbetena till konventionen anges särskilt att den engelska termen även avser att täcka fisk. Den materiella skillnaden i förhållande till kommitténs huvudförslag är liten. Under begreppet jordbruksprodukter faller såväl kött som alla odlade produkter av typen frukt och grönsaker. Däremot omfattas knappast insamlade vilda produkter såsom bär och svamp av termen. Häri ligger skillnaden i förhållande till huvudförslaget. För skador orsakade av sådana anonyma produkter kan alltså detaljhandlarna inte undgå ansvar om en anslutning sker till konventionen.

5 §

Bestämmelsen är identisk med motsvarande paragraf i kommitténs förslag.

6 §

Paragrafen begränsar ansvaret enligt lagen. Punkt 2 i bilagan till Europarådskonventionen tillåter att en sådan begränsning införs.

I avsnitt 5.7 diskuterades det befogade i att i lagen uppställa en begränsning av ansvaret. Kommittén fann där att av flera skäl så inte borde ske. En utgångspunkt för den diskussionen var dock att möjlighet till jämkning enligt 6 kap. 2 § skadeståndslagen skulle föreligga om skyldigheten att utge skadestånd var oskäligt betungande. Nämnda paragraf blir emellertid inte tillämplig om Sverige ansluter sig till konventionen (se s. 93). Frågan om införandet av ett legalt tak för ansvaret kommer då i ett annat läge. I den nu aktuella paragrafen i produktansvarslagen lämnas förslag till en legal ansvarsbegränsning.

Enligt *första stycket* begränsas ersättningsansvaret för personskador. Taket avser den sammanlagda ersättning som producent kan tvingas utge för skada orsakad av identiska produkter med samma defekt. Lagen gör ingen uppdelning mellan ansvaret för enskilda skador och ansvaret för serieskador.

Ansvarsbegränsningen gäller endast ansvaret enligt svensk lag. Samma tillverkare kan sålunda bli ersättningskyldiga enligt flera olika länders lagstiftning, för varje gång på nytt upp till föreskriven begränsning. Det skall också särskilt påpekas att den nu behandlade begränsningen inte gäller när ersättning yrkas med stöd av skadeståndslagen.

Gränsen för ansvaret avser skador orsakade av identiska produkter från samme producent. Även smärre avvikelser torde kunna föranleda att fråga blir om icke identiska produkter. Det är således inte tillräckligt att samma skadebringande ämne förekommer i produkter från samme producent om produkterna i övrigt är olika. Identiteten torde vara bruten också om överensstämmande varor från samma tillverkare säljs under olika namn. Vidare gäller att om flera tillverkare var för sig framställt identiska produkter svarar var och en upp till ansvarsbegränsningen.

Av andra meningen andra ledet i stycket framgår emellertid att, om flera

är solidariskt ansvariga enligt lagen, det för dessa personer gällande totala ansvaret inte får överskrida begränsningen. Solidariskt ansvar enligt lagen kan förekomma i olika situationer. Av störst betydelse är att komponenttillverkare och sluttillverkare har ett sådant ansvar. Även annars kan det emellertid inträffa att solidariskt ansvar föreligger även om detta inte är så vanligt. Man kan exempelvis tänka sig att någon gång är möjligt att föra talan både mot en utländsk tillverkare och importören.

Den i stadgandet föreskrivna begränsningen utgör den yttersta gränsen för envar ansvarigs egen del vad gäller identiska produkter. I vissa situationer leder detta till att någon, som är solidariskt ansvarig i förhållande till annan ansvarig, också har en egen, fristående ansvarsbegränsning. Har flera sluttillverkare använt en komponent från samma tillverkare, har exempelvis komponenttillverkaren egen ansvarsbegränsning trots att sluttillverkarna var för sig svarar upp till taket. På samma sätt har en importör, som svarar för identiska produkter från flera tillverkare, en egen ansvarsbegränsning.

Konstruktionen av den ansvarsbegränsning konventionen tillåter är sådan, att det inte blir ovanligt att ett ansvar som är dubbelt eller flera gånger så högt som begränsningen anger åvilar en företagare. Detta inträffar när en tillverkare har använt samma skadebringande ämne i flera produkttyper som inte är identiska eller när någon i senare led får bära ansvar för icke identiska produkter. Som exempel kan anges att en importör bär ansvar för såväl bygglattor som tapetklister som båda innehåller samma bindemedel, vilket visar sig avge en giftig gas.

Ansvarsbegränsningen i paragrafen innehåller ingen precisering i tiden; konventionen uppställer inte någon sådan. Detta innebär att taket gäller producentens, eller annan ansvarigs, totala ersättningskyldighet under hela den tid anspråk kan göras gällande med anledning av defekten. Det är uppenbart att svårigheter kan uppkomma vid tillämpningen.

I lagtexten anges taket för ansvaret till x milj. kr. Begränsningen får enligt konventionen inte understiga 10 milj. särskilda dragningsrätter enligt den av internationella valutafonden föreskrivna definitionen, vilket för närvarande motsvarar cirka 55 milj. kr. Med hänsyn till att företagarna i enlighet med vad som tidigare sagts någon gång reellt får bära ett ansvar som är dubbelt eller kanske till och med flera gånger så högt som vad ansvarsbegränsningen anger bör denna sättas så lågt som möjligt. – Motvärdet av en särskild dragningsrätt bestäms med utgångspunkt från kursen vid tidpunkten för ratifikationen av konventionen.

Slutligen skall nämnas att konventionen också ger möjlighet att begränsa den ersättning som skall utgå vid varje skadefall. En sådan ordning har tidigare förkastats av kommittén (s. 91). Någon anledning att här inta en annan ståndpunkt finns inte.

Andra stycket begränsar ansvaret för varje händelse som orsakar sakskada. I den allmänna motiveringen behandlas denna fråga å s. 118 f. Begränsas ansvaret för personskada i lagen finns det kanske också skäl att sätta ett tak för ansvaret för sakskada. De saksador varom här är fråga avser oftast förhållandevis låga belopp. Det är också beträffande dessa skador som de sociala motiven för ett utökat ansvar är starkast. De personer som har särskilt värdefull egendom torde oftast ha denna försäkrad. Ätminstone kan med fog hävdas, att det bör ankomma på den som har sådan egendom att genom

försäkring gardera sig mot förlust till följd av att egendomen skadas. För konsumentkollektivet torde det därför inte medföra några större nackdelar om i lagstiftningen införs ett tak för ansvaret. Kommittén anser att detta lämpligen kan sättas till 50 000 kr vilket är betydligt lägre än vad som föreslås i EG-direktivet. Där är ansvaret begränsat till ungefär 285 000 kr vid skada på fast egendom och 85 000 kr vid skada på lös egendom.

Det har inte ansetts nödvändigt att i lagen införa en särskild begränsning för serieskador, eftersom ansvaret för saksador endast omfattar skador på egendom avsedd för privat konsumtion och därför under alla förhållanden som sagts kan väntas få måttlig omfattning.

Ansvarsbegränsningen i andra stycket är fristående från den i första stycket. Detta medför, att om en defekt produkt orsakar såväl personskada som sakskada och producenten tvingas utge ersättning för personskada upp till begränsningen i första stycket kan likväl kan förpliktas utge ersättning för sakskada.

7 §

Paragrafen anger vad som skall gälla när den ersättning producenten högst kan åläggas utge enligt 6 § inte räcker till full gottgörelse åt alla skadelidande. En motsvarande bestämmelse finns i 14 § trafikskadelagen.

8 §

Paragrafen överensstämmer med 7 § i kommitténs förslag.

9 §

Bestämmelsen reglerar den slutliga fördelningen av ansvaret. Någon motsvarande bestämmelse finns inte i Europarådskonventionen som enligt art. 9 lämnar området öppet för nationell lagstiftning.

Frågan om den slutliga fördelningen av ansvaret har behandlats i avsnitt 6.4 i den allmänna motiveringen. Kommittén har där (s. 113) kommit fram till att den närmare utformningen av rätten till regress vid produktansvar bör ske i anslutning till en allmän reform på området. Den lag kommittén förslår är i viss mån tänkt som ett provisorium och har därför gjorts så enkel som möjligt. Här tas emellertid en bestämmelse om fördelningen av ansvaret mellan solidariskt ansvariga upp för att visa hur ett alternativ ter sig.

Paragrafens första mening avser det fall att flera är ansvariga enligt den nya lagen, medan andra meningen reglerar förhållandet när ansvar föreligger dels enligt lagen dels enligt andra skadeståndsrättsliga regler. Beträffande motiveringen hänvisas till Skadestånd VI.¹

I praktiken torde paragrafen till stor del utgöra en stadfästelse av vad som redan nu följer av gällande rätt på området. Vad som sägs om fördelningen av ansvaret i avsnitt 6.4 kommer alltså i de flesta avseenden att gälla. Paragrafen ger emellertid en klar anvisning om att ekonomiska och försäkringsmässiga förhållanden skall beaktas vid den slutliga fördelningen av ansvaret. Vad som nu kan skönjas som en tendens blir alltså ett viktigt moment vid bedömningen.

¹ SOU 1975:103 s. 178 ff.

10 §

Paragrafen överensstämmer med 8 § i kommitténs förslag.

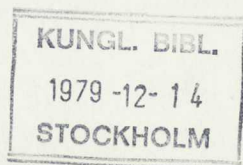
11 §

Motsvarande bestämmelse finns i Europarådskonventionen art 16. Där har den infogats för att ta hänsyn till det fria flödet av varor mellan vissa stater, t. ex. dem inom EG.

12 §

Paragrafen motsvarar punkterna 1 och 2 i kommitténs förslag. Enligt konventionen art. 9 punkt 6 skall atomskada uteslutas från produktansvaret. Kommittén har i den allmänna motiveringen avsnitt 6.2 kommit fram till att läkemedelsskadorna kan undantas från tillämpningsområdet även i en lag som avser att möjliggöra en anslutning till konventionen.

Ikraftträdandebestämmelsen är identisk med den i kommitténs förslag..

Statens offentliga utredningar 1979

Kronologisk förteckning

1. Utbyggt skydd mot höga vård- och läkemedelskostnader. S.
 2. Naturmedel för injektion. S.
 3. Regional laboratorieverksamhet. Jo.
 4. Avskildhet och gemenskap inom kriminalvården. Ju.
 5. Konsumentinflytande genom insyn? H.
 6. Polisen. Ju.
 7. Tandvården i början av 80-talet. S.
 8. Löntagarna och kapitaltillväxten 1. Löntagarfonder – bakgrund och problemanalys. E.
 9. Löntagarna och kapitaltillväxten 2. Den svenska förmögenhetsfördelningens utveckling. Löntagarfonder och aktiemarknaden – en introduktion. Internationella koncerner och löntagarfonder. E.
 10. Löntagarna och kapitaltillväxten 3. Löner, lönsamhet och soliditet i svenska industriföretag. Vinstbegreppet. Den lokala lönebildningen och företagets vinster – en preliminär analys. E.
 11. Löntagarna och kapitaltillväxten 4. Lantbrukskooperationen – ideologi och verklighet. E.
 12. Svenska kyrkans gudstjänst. Band 4. Evangelieboken. Kn.
 13. Konkurs och rätten att idka näring. Ju.
 14. Naturvård och täktverksamhet. Jo.
 15. Naturvård och täktverksamhet. Bilagor. Jo.
 16. Ökad sysselsättning. Finansiella effekter i offentliga sektorn. A.
 17. Kulturhistorisk bebyggelse – värd att värda. U.
 18. Museijärnvägar. U.
 19. Jaktvårdsområden. Jo.
 20. Anhöriga. S.
 21. Plötslig och oväntad död – anhörigas sjuklighet och psykiska reaktioner. S.
 22. Barn och döden. S.
 23. Avgifter i staten – nuläge och utvecklingsmöjligheter. B.
 24. Sysselsättningspolitik för arbete åt alla. A.
 25. Nya namnregler. Ju.
 26. Sjukvårdens inre organisation – en idépromemoria. S.
 27. Sysselsättningspolitik för arbete åt alla. Bilagedel. A.
 28. Barnolycksfall. S.
 29. Lotterier och spel. H.
 30. Lotterier och spel. Bilagor. H.
 31. Bättre kontakter mellan enskilda och myndigheter. Kn.
 32. Fastighetstaxering 81. B.
 33. Fastighetstaxering 81. Bilagor. B.
 34. Bilarna och luftföroreningarna. Jo.
 35. Rationella girohantering. E.
 36. Konsumenttjänstlag. Ju.
 37. Aktivt boende. Bo.
 38. Lagerstöd. A.
 39. Vattenkraft och miljö 4. Bo.
 40. Malmer och metaller. I.
 41. Barnen i framtiden. S.
 42. Vår säkerhetspolitik. Fö.
 43. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. Jo.
 44. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. Bilagor 1–8. Jo.
 45. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. Bilagor 9–13. Jo.
 46. Koncernbegreppet m. m. Ju.
 47. Dokumentation och statistik om högskoleutbildning. U.
 48. Arbetstiderna inför 80-talet. A.
 49. Grundlagsskyddad yrtrandefrihet. Ju.
 50. Huvudmannaskapet för specialskolan. U.
 51. Öst Ekonomiska Byrån. H.
 52. Viltskador. Jo.
 53. Nytt skördeskadestydd. Jo.
 54. Hushållning med mark och vatten 2. Del I. Överväganden. Bo.
 55. Hushållning med mark och vatten 2. Del II. Bakgrundsbeskrivning. Bo.
 56. Steg på väg. . . A.
 57. Barnomsorg – behov, efterfrågan, planeringsunderlag. S.
 58. Barnomsorg. Redovisning av särskilda undersökningar. S.
 59. I livets slutskede. S.
 60. Bidrag till folkrörelser. Kn.
 61. Förnyelse genom omprövning. B.
 62. Kooperationen i Sverige. I.
 63. Barnets rätt 2. Om föräldraansvar m. m. Ju.
 64. Ny utlänningslag A.
 65. Ny plan- och bygglag. Del I. Bo.
 66. Ny plan- och bygglag. Del II. Bo.
 67. Svensk sjöfartspolitik. K.
 68. De allmänna advokatbyråerna. Ju.
 69. Nya vyer. Datorer och nya massmedier – hot eller löften. U.
 70. Tandvård i fred för värnpliktiga. Fö.
 71. Handläggningen av anmälningar mot polispersonal. Ju.
 72. Rationalisering och ADB i statsförvaltningen. B.
 73. Krigets lagar. Fö.
 74. Serviceföretagen – vägar till utveckling. H.
 75. Polisen i totalförsvaret. Ju.
 76. Ny hemförsäljningslag. Ju.
 77. Hemslöjd-kulturarbete, produktion, sysselsättning. I.
 78. Mål och medel för hälso- och sjukvården. S.
 79. Produktansvar 2. Produktansvarslag. Ju.
-

Statens offentliga utredningar 1979

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Avskildhet och gemenskap inom kriminalvården. [4]
1975 års polisutredning. 1. Polisen. [6] 2. Polisen i totalförsvaret. [75]
Konkurs och rätten att idka näring. [13]
Nya namnregler. [25]
Konsumenttjänstlag. [36]
Koncernbegreppet m. m. [46]
Grundlagsskyddad yttrandefrihet. [49]
Barnets rätt 2. Om föräldransvar m. m. [63]
De allmänna advokatbyråerna. [68]
Handläggningen av anmälningar mot polispersonal. [71]
Ny hemförsäljningslag. [76]
Produktansvar 2. Produktansvarslag. [79]

Försvarsdepartementet

Vår säkerhetspolitik. [42]
Tandvård i fred för värnpliktiga. [70]
Krigets lagar. [73]

Socialdepartementet

Utbyggt skydd mot höga vård- och läkemedelskostnader. [1]
Naturmedel för injektion. [2]
Tandvården i början av 80-talet. [7]
Utredningen rörande vissa frågor beträffande sjukvård i livets slutskede. 1. Anhöriga. [20] 2. Plötslig och oväntad död – anhörigas sjuklighet och psykiska reaktioner. [21] 3. Barn och döden. [22] 4. I livets slutskede. [59]
Sjukvårdens inre organisation – en idépromemoria. [26]
Barnolycksfall. [28]
Barnen i framtiden. [41]
Planeringsgruppen för barnomsorg. 1. Barnomsorg – behov, efterfrågan, planeringsunderlag. [57] 2. Barnomsorg. Redovisning av särskilda undersökningar. [58]
Mål och medel för hälso- och sjukvården. [78]

Kommunikationsdepartementet

Svensk sjöfartspolitik. [67]

Ekonomidepartementet

Utredningen om löntagarna och kapitaltillväxten. 1. Löntagarna och kapitaltillväxten 1. Löntagarfonder-bakgrund och problemanalys. [8] 2. Löntagarna och kapitaltillväxten 2. Den svenska förmögenhetsfördelningens utveckling. Löntagarfonder och aktiemarknaden – en introduktion. Internationella koncerner och löntagarfonder. [9] 3. Löntagarna och kapitaltillväxten 3. Löner, lönsamhet och soliditet i svenska industriföretag. Vinstbegreppet. Den lokala lönebildningen och företagets vinster – en preliminär analys. [10] 4. Löntagarna och kapitaltillväxten 4. Lantbrukskooperationen – ideologi och verklighet. [11]
Rationellare girohantering. [35]

Budgetdepartementet

Avgifter i staten – nuläge och utvecklingsmöjligheter. [23]
1976 års fastighetstaxeringskommitté. 1. Fastighetstaxering 81. [32] 2. Fastighetstaxering 81. Bilagor. [33]
Förnyelse genom omprövning. [61]
Rationaliseringar och ADB i statsförvaltningen. [72]

Utbildningsdepartementet

Kulturhistorisk bebyggelse – värd att värda. [17]
Musejárnvägar. [18]

Dokumentation och statistik om högskoleutbildning. [47]
Huvudmannaskapet för specialskolan. [50]
Nya vyer. Datorer och nya massmedier – hot eller löfte. [69]

Jordbruksdepartementet

Regional laboratorieverksamhet. [3]
Naturvårdskommittén. 1. Naturvård och täktverksamhet. [14] 2. Naturvård och täktverksamhet. Bilagor. [15]
Jakt- och viltvårdsberedningen. 1. Jaktvårdsområden. [19] 2. Vilt-skador. [52]
Bilarna och luftföroreningarna. [34]
Miljörisiker vid sjötransporter. 1. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. [43] 2. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. Bilagor 1–8. [44] 3. Ren tur. Program för miljösäkra sjötransporter. Bilagor 9–13. [45]
Nytt skördeskadeskydd. [53]

Handelsdepartementet

Konsumentinflytande genom insyn? [5]
Lotteriutredningen. 1. Lotterier och spel. [29] 2. Lotterier och spel. Bilagor. [30]
Öst Ekonomiska Byrån. [51]
Serviceföretagen – vägar till utveckling. [74]

Arbetsmarknadsdepartementet

Sysselsättningsutredningen. 1. Ökad sysselsättning. Finansiella effekter i offentliga sektorn. [16] 2. Sysselsättningspolitik för arbete åt alla. [24] 3. Sysselsättningspolitik för arbete åt alla. Bilagedel. [27]
Lagerstöd. [38]
Arbetstiderna inför 80-talet. [48]
Steg på väg... [56]
Ny utlänningslag. [64]

Bostadsdepartementet

Aktivt boende. [37]
Vattenkraft och miljö 4. [39]
Hushållning med mark och vatten 2. Del I. Överväganden. [54]
Hushållning med mark och vatten 2. Del II. Bakgrundsbeskrivning. [55]
PBL-utredningen. 1. Ny plan- och bygglag. Del I. [65] 2. Ny plan- och bygglag. Del II. [66]

Industridepartementet

Malmer och metaller. [40]
Kooperationen i Sverige. [62]
Hemlörd-kulturarbete, produktion, sysselsättning. [77]

Kommundepartementet

Svenska kyrkans gudstjänst. Band 4. Evangelieboken. [12]
Bättre kontakter mellan enskilda och myndigheter. [31]
Bidrag till folkrörelser. [60]

LiberFörlag
Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-05026-9
ISSN 0375-250X

KUNGLIGA
1979-12-19
STOCKHOLM